

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Збірник включено
до Переліку наукових фахових видань України
у галузях
історичні науки
(наказ МОН України № 1021 від 07 жовтня 2015 р.)
та соціальні комунікації
(наказ МОН України № 1328 від 21 грудня 2015 р.)

Видання індексується Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Scientific Indexing Services (SIS), Academic Resource Index (ResearchBib), WorldCat, CrossRef, Google Scholar, Наукова періодика України, Україніка наукова

Редакційна колегія:

- В. Попик*, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук (*голова*)
Г. Боряк, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук
В. Горовий, д-р іст. наук (*заст. голови*)
Т. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій
Т. Добко, д-р наук із соц. комунікацій
Л. Дубровіна, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук
Г. Ковальчук, д-р іст. наук
С. Кулешов, д-р іст. наук
К. Лобузїна, д-р наук із соц. комунікацій
К. Манолаке, д-р політології (Республіка Молдова)
Р. Мотульський, д-р пед. наук (Республіка Білорусь)
С. Нарбутас, д-р гуманіт. наук (Литовська Республіка)
В. Омельчук, д-р іст. наук
О. Онищенко, акад. НАН України, д-р філос. наук
Г. Папакін, д-р іст. наук
В. Петров, акад. НАН України, д-р техн. наук
Н. Стрішенець, д-р іст. наук
Ю. Половинчак, канд. іст. наук (*відп. секр.*)
К. Тахіров, д-р філос. наук (Азербайджанська Республіка)
Н. Шип, д-р іст. наук
В. Широков, акад. НАН України, д-р техн. наук

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

За загальною редакцією
доктора історичних наук,
професора В. ГОРОВОГО

Збірник засновано в 1998 р.

Випуск 52

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ
В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Електронна версія – на <http://www.nbuvip.gov.ua>

Київ 2019

Затверджено до друку та опублікування в мережі Інтернет вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 5 від 20.06.2019)

Відповідальний редактор
Н. Іванова, канд. іст. наук

Редактор-перекладач
англійського тексту
М. Кушнарьова, канд. філос. наук

УДК 02(477)(06)

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського /
редкол.: В. Попик (голова), Г. Боряк, В. Горовий [та ін.] ; за заг. ред. В. Горового ;
відп. ред. Н. Іванова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського,
Асоц. б-к України. – Київ, 2019. – Вип. 52: Розвиток соціально-інформаційних
комунікацій в умовах інформатизації. – 436 с.

У збірнику наукових праць представлено матеріали, у яких висвітлюються актуальні питання сучасного розвитку бібліотек як соціально-комунікаційних інституцій у процесі суспільних трансформацій в Україні. Розглянуто особливості функціонування нових форм інформаційного обміну в науковій комунікації. Особливу увагу приділено проблемам інформаційного супроводу соціокультурних трансформацій та участі бібліотек у цих процесах.

Видання орієнтоване на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців і практиків у сфері соціальних комунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій.

ЗМІСТ

Розділ I. КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	9
Горова С., Горовий В. Інформаційні комунікації постіндустріального суспільства: характерні особливості розвитку....	11
Закіров М. Стратегічні комунікації у сучасному світі	24
Половинчак Ю. Ідентичнісні практики інтерактивного інтернет-середовища в діяльності сучасних бібліотек.....	35
Закірова С. Місто як еволюційний публічний простір комунікаційних змін	49
Медведева В. Стратегічні комунікації у забезпеченні наукового супроводу бібліотечно-інформаційної діяльності.....	61
Берегельська А. Гуманістичний аспект вітчизняної інформатизації	69
Розділ II. БІБЛОТЕКИ У ВИРШЕННІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	79
Миськевич Т. Сучасні трансформації в соціальних функціях публічних бібліотек.....	81
Чеховська М., Уфімцева О. Система стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки	100
Полтавець С. Ініціативи президентів щодо адміністративно- територіального устрою в стратегічних комунікаціях незалежної України.....	113
Пальчук В. Публічні бібліотеки громад у розвитку стратегічних комунікацій на регіональному рівні.....	138
Маленко Я. Розвиток бібліотечних баз екологічної інформації як ресурс стратегічних комунікацій.....	153
Кабаренкова Є. Бібліотека як універсальний інформаційно- комунікаційний центр поширення правових знань серед місцевої громади.....	162

**Розділ III. БІБЛОТЕЧНИЙ РЕСУРС
У ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ.....183**

Чуприна Л. Особливості інформаційно-аналітичного супроводу стратегічних комунікацій.....	185
Кулицький С. Аналітична діяльність бібліотеки як засіб ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій національної економіки.....	199
Карашук О. Моніторинг відкритих зарубіжних джерел інформації як перспективний засіб оцінювання іміджу країни	215
Трохименко О. Еволюція інституту президентства в Німеччині.....	227
Аулін О. Бібліотечні установи у зміцненні стратегічних українсько-турецьких інформаційних комунікацій	240
Калініна-Симончук Ю. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського як науково-дослідна та бібліотечна установа у відображенні статутних документів (1997–2018 рр.)	253
Федорчук А. Моніторинг матеріалів закордонних ресурсів мережі Інтернет про інститут президентства у світі	271
Польовик С., Макарова О. Інститут президентства в сучасному світі: аналіз матеріалів інтернет-ЗМІ	284
Симоненко О. Роль бібліотек та інформаційно-аналітичних служб у супроводі роботи сучасного парламенту: зарубіжний досвід.....	297

**Розділ IV. БІБЛОТЕКА В ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЯХ
(НАУКОМЕТРИЯ, СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ, ЕЛЕКТРОННІ
РЕСУРСИ).....311**

Тарасенко Н. Представництва бібліотек у соціальних мережах як джерело професійних інформаційних ресурсів для бібліотечних фахівців	313
Костенко Л., Симоненко Т. Консолідація бібліометричної інформації: запобігання лобізму наукометричних систем	330
Дубас Т. Представлення наукових видань у міжнародних наукометричних базах: видавничі стандарти	339
Медведєва А. Роль соціальних комунікацій у бібліометричній діяльності бібліотечних установ.....	350
Стоян П. Міжнародна взаємодія архівних інституцій Канади в галузі створення архівних електронних ресурсів	360

Бондаренко В. Мобільні застосунки як інструмент комунікації органів державної влади та громадянського суспільства.....	373
Струнгар В. Блог як інструмент забезпечення комунікації бібліотеки з користувачами.....	396
Полтавець Т. Трансформація мови під впливом соціальних мереж.....	410
Шлапак Ю. Е-підручник як електронне навчальне видання: практичний аспект використання.....	422

Розділ I

КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІР

СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Світлана Горова,

канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб.,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Валерій Горвий,

д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА: ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

У статті розглядаються проблеми розвитку соціальних інформаційних комунікацій у процесі розвитку сучасного національного інформаційного комплексу, аргументується зростаюча роль держави у формуванні сучасної комунікаційної системи, особлива увага звертається на створення умов для ефективного функціонування стратегічних комунікацій.

Ключові слова: національний інформаційний комплекс, стратегічні інформаційні комунікації, ефективність інформаційних обмінів, національні інформаційні ресурси, інформаційна безпека.

Розвиток технологій інформаційних обмінів у процесі соціальної трансформації, децентралізації і наближення інфосфери безпосередньо до практичної діяльності суспільства обумовлює потребу оптимізації системи соціальних інформаційних комунікацій. У зв'язку з цим у статті розглядаються питання взаємодії стратегічних, регіональних і всіх інших створюваних в інформаційному просторі комунікацій в інтересах суспільного прогресу, в інтересах протистояння негативним зарубіжним впливам на інфосферу України. Різні аспекти проблематики, пов'язаної з вивченням реальних закономірностей організації інформаційної діяльності в умовах розвитку інформаційного суспільства, розглядалися як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Вони знаходять своє відображення в науковій літературі останнього періоду, зокрема в працях Д. Белла, М. Кастельса, І. Валлерстайна, О. Білоруса, О. Зернецької, творчого колективу під керівництвом академіка О. Онищенко та ін.

Поряд із цим в умовах активізації глобалізаційних процесів, поширення новітніх інформаційних технологій особливого значення набуває процес

розвитку і вдосконалення ефективності функціонування стратегічних комунікацій держави і нації – скелетної системи національної інфосфери. До наповнення системи стратегічних інформаційних обмінів якісною інформацією при координації держави рекомендується залучати творчий потенціал кращих представників українського суспільства, що вже сьогодні проявляється в громадських об'єднаннях, які протистоять інформаційній агресії проти інформаційного простору України.

Протягом тривалого часу в історії людства спосіб вертикальних інформаційних обмінів, підтримуваних державою, був беззаперечно основним у сфері соціального розвитку. Він залишається важливим, системопідтримуючим на рівні нації і держави і в умовах розвитку інформаційного суспільства. Протилежний йому – спосіб горизонтальних інформаційних обмінів, децентралізованих, таких, що відбуваються в соціально однорідному середовищі, – використовувався переважно в міжособистісному спілкуванні, у сфері епістолярних обмінів, на зародковому етапі народження нових суспільно значущих ідей, починань і т. ін. Кардинально у цій сфері ситуація почала змінюватись із впровадженням інформатизації, з активним включенням в інформаційні обміни соціальних структур горизонтального виміру: спілкуванням між окремими людьми, організаціями, бізнес-структурами, громадами, регіонами.

Сучасна людина, соціальна структура в процесі інтеграції в структуру суспільства, суспільства інформаційного, формує для себе усе розмаїтішу систему комунікацій. «Десятки, сотні, тисячі тонких ниток відносин складаються в інформаційні процеси, в інформаційні потоки, інформаційні ресурси і технології, – характеризує цей процес І. Юзвішин, – що, у свою чергу, визначають соціальні технології, суспільно-економічний устрій і його способи виробництва матеріальних цінностей» [1, с. 333].

Нинішній етап інформатизації українського суспільства, як на загальнодержавному рівні, так і на рівні регіональних складових, забезпечує підвищення ефективності суспільної діяльності на основі розвитку культурно-інформаційних процесів, зростаючої ефективності використання інформаційних ресурсів. Проте слід зазначити, що сьогодні розвиток регіональних складових відбувається нерівномірно і це є однією з важливих проблем еволюції національного інформаційного комплексу, інформаційної основи національного розвитку нашого суспільства в майбутньому.

Практика розвитку інформаційних процесів сьогодення свідчить, що в умовах посилення глобалізаційних процесів ефективність еволюції національного інформаційного комплексу залежить від виваженої, адекватної інформаційної політики держави, створення нею сприятливих

умов для інформатизації, розвитку суверенних інформаційних ресурсів та гармонійного поєднання використання вертикальних і горизонтальних інформаційних обмінів у структурі суспільства.

На сьогодні, незважаючи на відчутні результати в основних центрах впровадження інтернет-технологій у столиці, у Закарпатській, Львівській, Тернопільській та деяких інших областях, Україна за основними показниками інформатизації перебуває в середині світового списку держав за освоєнням електронних інформаційних технологій [2]. Такий результат не може бути заспокійливим, оскільки перед Україною на нинішньому етапі її існування стоять дуже складні завдання, пов'язані з необхідністю виходу з кризи та подолання відставання від передових держав світу практично в усіх сферах суспільної діяльності.

Нерівномірність освоєння нових технологій регіонами є одним з негативних чинників такого результату. Ця нерівномірність свідчить не лише про недостатньо ефективне використання базових інформаційних ресурсів у регіонах в інтересах загальнонаціонального розвитку, а й про недостатнє використання в інтересах розвитку регіонів загальнонаціонального інформаційного потенціалу й акумульованої у фондах національних інформаційних центрів, у тому числі й бібліотек, актуальної для розвитку зарубіжної інформації.

Ефективність використання всіх регіональних і загальнонаціональних інформаційних ресурсів, складових національного інформаційного комплексу, зростає з розвитком спільної в національному вимірі системи інформаційних комунікацій, із впровадженням у систему інформаційних обмінів електронних інформаційних технологій, формуванням відповідних запитам сучасного інформаційного суспільства координаційних механізмів функціонування інфосфери.

В умовах глобальної інформатизації успішне вирішення такого завдання можливе лише в разі розвитку національного інформаційного комплексу як єдиного координаційного механізму в масштабах нації, держави. Скоординована за його допомогою робота має забезпечити виготовлення суспільно потрібної інформації, організацію ефективного управління вітчизняними інформаційними ресурсами, підготовку їх до дієвого використання в національному інформаційному просторі і налагодження конструктивної, такої, що відповідає національним інтересам, співпраці у сфері міжнародних інформаційних обмінів. У зв'язку з цим з активізацією інформаційних процесів у суспільстві актуалізується потреба вдосконалення реалізації певних функцій держави в інформаційній сфері, пов'язаних з організацією функціонування сучасного

національного інформаційного комплексу. Контрольовані, підтримувані та вдосконалювані державою вертикальні інформаційні обміни в цілому є системопідтримуючим, спрямованим на суспільний розвиток інформаційним механізмом, що створює загальну конфігурацію національного інформаційного комплексу. Держава на сучасному етапі розвитку суспільства є основним інструментом консолідації в суспільстві, «організуючим началом і координатором буття» [3, с. 17] інформаційної системи, що охоплює національний інформаційний простір, сприяє його розвитку, забезпечуючи в процесі своєї трансформації прогрес у сфері демократичних перетворень.

По-перше, держава має забезпечувати якісний доступ усіх категорій громадян до продукованої нею інформації – як до офіційних матеріалів, так і до роз'яснення змісту своєї власної діяльності. Для цього здійснюються відповідні правові, матеріально-технічні та інші заходи, розвиваються магістральні інформаційні комунікації, налагоджується власне виробництво і поширення інформації. При цьому всі інформаційні обміни, що здійснюються за допомогою контрольованих державою інформаційних комунікацій, є вертикальними інформаційними комунікаціями [4, с. 16–17].

По-друге, держава створює умови (правові, економічні тощо) для реалізації проектів суспільного розвитку, об'єднання потенціалу інформаційних та інформаційно-аналітичних центрів, громадських організацій, наукових установ, що продукують нову, потрібну для розвитку інформацію в контексті вирішення завдань інформаційного суспільства. Вона також має опікуватися організацією діяльності центрів комплектування та організації високопродуктивного використання наявних інформаційних ресурсів, особливу увагу звертаючи на збереження і збагачення суверенної інформації, сприяти технологічному й методологічному оновленню діяльності бібліотечних і архівних установ.

У справі комплектування центрів зберігання суспільно корисних інформаційних ресурсів зростаючого значення набуває забезпечення новими, конче потрібними для національного розвитку зарубіжними інформаційними ресурсами. Використання передового науково-технологічного зарубіжного досвіду в комплексі з національними здобутками і прагненнями на шляху суспільного прогресу стає важливим фактором сучасного інноваційного розвитку, важливим пріоритетом нашої держави.

По-третє, вертикальні інформаційні обміни в суспільстві, ініційовані державою, обумовлюють потребу створення і вдосконалення надійних соціальних комунікацій, доступних для всіх членів суспільства, що в державотворчій практиці відіграють роль комунікацій стратегічних.

Система цих комунікацій, підтримувана національними організаційно-правовими і техніко-технологічними засобами, становить інфраструктуру інформаційних обмінів у рамках національного інформаційного простору.

Під час еволюції інформаційного суспільства, таким чином, в умовах зростаючої самостійності регіонів і соціальних структур у них основні суспільні потреби, пов'язані з розвитком, зосереджуються на залученні й використанні інноваційної, потрібної для цього інформації. При цьому стає все більш актуальною потреба на регіональному рівні як у якісній, корисній інформації, так і в широкій різноманітності соціальних інформаційних комунікацій, у тому числі й загальносуспільного значення.

Зауважимо, що регіони при цьому мають змогу зберегти ті унікальні і самобутні місцеві якості, що можуть бути корисними на рівні регіонального розвитку і стати внеском у загальнонаціональну інформаційну культуру. В умовах розвитку нинішнього суспільства продуктивними є такі риси українця як терплячість і витривалість, працелюбність, прагнення до спокійної, незалежної, сповненої життєвої філософії праці [5, с. 65]; природна схильність трудівника до певного виду діяльності, генетично найбільш оптимальної для індивіда [6]; толерантність до інших народів та культур [7, с. 68]; близькість до ідейної основи життя Заходу і водночас сприйняття цих ідей і фактів через призму свого усталеного світобачення [5, с. 67]; демократичність як специфічна характерна ознака українців [8, с. 148] тощо. Збереження цих рис, їх розвиток і доповнення регіональними особливостями є однією із основних умов національного розвитку.

Відкритість влади для громадян, прозорість її рішень і дій сприяє зміцненню її легітимності і забезпечує їй можливість адекватно реагувати на актуальні проблеми внутрішньодержавного розвитку і міжнародних відносин. Водночас налагодження зворотного зв'язку – від інститутів громадянського суспільства до органів державної влади – дає останнім змогу сформувати уявлення стосовно співвідношення вимог і підтримки громадян та ефективності політики влади, що в результаті виявляється ключовим фактором для стабільності або нестабільності всієї системи [9, с. 112–113].

Для підвищення ефективності управлінської діяльності ця система має якомога повніше використовуватись у режимі зворотного зв'язку від користувача до органів державної влади. Через неї має здійснюватись інформування органів державної влади про наслідки управлінських дій, ефективність реалізації тих чи інших проектів, відбуватись донесення пропозицій, корисних ідей, широкого творчого внеску членів суспільства

в його розвиток. Функціонування цього механізму сприятиме консолідації суспільства, вихованню в його членів почуття причетності до загально-суспільної діяльності, патріотизму.

По-четверте, поряд із зростанням потреби залучення інноваційної інформації зарубіжного виробництва для вирішення проблем суспільного розвитку в інформаційному суспільстві держава має сприяти просуванню вітчизняних інформаційних продуктів на міжнародні інформаційні ринки, продуктів, виготовлених і в державних наукових, науково-інформаційних структурах, і в приватних структурах, продукованих громадськими організаціями. При цьому інформаційна продукція має бути прирівняна до всіх інших видів продукції і на неї мають поширюватися всі правила, що стосуються експортних операцій. Міжнародне правове законодавство в інформаційній сфері має своєчасно імплементуватися в правову базу України. Держава має сприяти участі вітчизняних правників у підготовці нових правових актів, що стосуються інформаційної сфери, і обстоювати в новому законодавстві національні інтереси.

По-п'яте, важливою функцією держави є організація безпеки національного інформаційного простору. Розвиток глобальних процесів на основі всеосяжної інформатизації паралельно з конструктивними інформаційними обмінами створює широку різноманітність інформаційних загроз [10, с. 143–153] – від витіснення на внутрішньому інформаційному ринку вітчизняних продуктів більш конкурентоздатними, в силу створення на передовій матеріально-технічній і технологічній базі, зарубіжними інформаційними продуктами аж до ведення цілеспрямованих, із усе відчутнішою силою ураження в боротьбі за уми громадян, інформаційних воєн [11, с. 12–14].

За активного зовнішнього інформаційного тиску в процесі нинішньої інформаційної агресії РФ на інформаційний простір України реальною стає загроза втрати національної самоідентифікації. Тому потрібна посилена увага до збереження і розвитку національних інформаційних ресурсів на загальнонаціональному та на регіональному рівнях, а в цьому процесі – до збереження й ефективного використання суверенних інформаційних ресурсів.

Серед останніх напрацювань у цьому плані своєю вичерпністю (що водночас розкриває перспективи для подальших досліджень) привертає до себе увагу визначення, запропоноване В. Олійником, О. Сосніним, Л. Шиманським. У ньому інформаційний суверенітет Української держави розглядається як «виключне право України відповідно до Конституції і законодавства України та норм міжнародного права самостійно

і незалежно, з додержанням балансу інтересів особи, суспільства і держави визначати й здійснювати внутрішні і геополітичні національні інтереси в інформаційній сфері, державну внутрішню і зовнішню інформаційну політику, розпоряджатися власними інформаційними ресурсами, формувати інфраструктуру національного інформаційного простору, створювати умови для його інтегрування у світовий інформаційний простір та гарантувати інформаційну безпеку держави» [12]. Таким чином, суверенні інформаційні ресурси можемо розглядати як такі, без яких неможливе існування нації чи держави. У складі суверенних інформаційних ресурсів важливими компонентами стають напрацювання регіонів, їхній внесок у загальнонаціональну базу розвитку. В умовах посилення впливу глобального інформаційного простору на всі регіони світу саме суверенні ресурси, як унікальні і неповторні за технологією свого відтворення, і є найбільш уразливими, оскільки не можуть бути заміщені адекватними відповідниками у разі витісненні з обігу. Суверенні права людей на національну самобутність потребують протистояння такій загрозі.

При цьому сучасні особливості глобальних інформаційних процесів, їх прояв на загальнонаціональному рівні розвитку, у тому числі і в інформаційній сфері, жодною мірою не обумовлюють обов'язкового ущемлення суверенних прав народів, держав, усіх соціальних складових суспільства на самобутній розвиток. Точніше буде підкреслити, що насамперед у сфері інформаційній, яка є основою для всіх інших форм суспільної діяльності. Однак обов'язковим для розвитку націй, а в рамках націй – ефективної регіональної еволюції, є вироблення й реалізація сучасної інформаційної політики в умовах специфіки інформаційного суспільства.

Глобальне входження цивілізації в постіндустріальний етап її розвитку у соціальному вимірі проявляється у вдосконаленні структури націй і держав. У цьому процесі все більшу роль відіграватимуть інформаційні параметри розвитку. У зв'язку з цим зростаючої ваги набуває випереджальна динаміка вдосконалення системи соціальних комунікацій, основного інструменту долучення громадян до сучасних інформаційних процесів. Провідну роль в окресленні нової соціальної структури цивілізації виконуватимуть стратегічні комунікації [13], що створюють скелетну систему нових та оновлених інформаційних і, відповідно, соціальних систем сучасного суспільства.

Ефективність функціонування стратегічних комунікацій в умовах посилення глобальних інформаційних впливів визначає загальну стабільність соціальних структур на загальнодержавному і національному рівні, стійкість до негативних для розвитку цих структур зовнішніх інформа-

ційних впливів, сприяє успішній реалізації державної програми інформатизації, залученню суспільно активної частини громадян до широкої участі в загальносуспільних інформаційних процесах постіндустріального суспільства.

З урахуванням таких обставин набуває додаткового значення вся система критеріїв ефективності стратегічних комунікацій України. Насамперед маємо говорити про програмно-технічне забезпечення цієї системи. Рівень технічного контролю над системою, ступінь технологічної відповідності міжнародним параметрам інформаційних обмінів в усье більшій мірі в наш час визначає межі національного інформаційного простору.

Якість функціонування стратегічних інформаційних комунікацій прямо пов'язана із їхнім впливом на мережу всіх інших комунікацій уже наявних в національному інформаційному просторі і тих, що стрімко створюються завдяки розвитку електронних інформаційних технологій. При цьому маються на увазі не лише спеціальні урядові та кризові комунікації, передбачені Доктриною інформаційної безпеки України [13], а також і вся система традиційно існуючих у суспільстві комунікацій та тих, що створюються разом із вдосконаленням соціальної структури суспільства у зв'язку із розвитком електронних інформаційних технологій [14]. Процес підключення всієї цієї системи інформаційних комунікацій до стратегічних має забезпечувати донесення найважливішої суспільно значущої інформації всім адресатам комунікацій у мирний час. У період, коли Україна стає об'єктом зовнішньої інформаційної агресії, стратегічні комунікації мають забезпечувати також необхідний ресурс потужності для задоволення потреб в інформації оборонного та контрпропагандистського характеру для організації ефективної відсічі інформаційному агресору.

Якість функціонування стратегічних комунікацій у значній мірі залежить від донесення користувачам змісту скоординованої державної політики, загальнонаціональних духовноціннісних орієнтирів, необхідного масиву інформації для ефективного суспільного розвитку. Зростаючого значення стратегічні комунікації набувають у зв'язку з проведенням в Україні реформ, пов'язаних із делегуванням частини економічних повноважень у регіони [15]. Цей процес не завжди лягає на підготовлений ґрунт політико-економічної ситуації в регіонах, не завжди спирається на належну кваліфікацію спеціалістів для ефективного господарювання і нерідко проявляється в діях, що обумовлюють неефективне використання ресурсів, у тому числі інформаційних, не мобілізують місцеві інформаційні структури на ефективну співпрацю з загальнодержавним

ресурсом інформації та створюють атмосферу для формування запозиченого з центру місцевого варіанта олігархату.

Активізація інформаційного впливу стратегічних комунікацій на цей процес має сприяти нейтралізації негативних відхилень у децентралізації. Звичайно, мова при цьому має йти про забезпечення якісного контенту для їх наповнення, підготовленого офіційними інформаційними структурами. Однак при вирішенні масштабних завдань загальносуспільної ваги, особливо в умовах інформаційної війни, навіть підготовка якісної інформації з цієї системи джерел не може ефективно забезпечити виконання функції інформаційної підтримки державницької діяльності без сприяння з боку громадських структур.

В умовах розвитку інформатизації, загального доступу до наявних інформаційних ресурсів і можливостей нового інфотворення об'єктивно виникає потреба вдосконалювати інтерактивні технології, ретельно вивчати зворотний зв'язок із групами користувачів з актуальної тематики суспільного інформування і поступово виробляти дієві технології залучення до суспільно значущого інфотворення творчого потенціалу громадян України.

Формування вітчизняних засобів протистояння в інформаційній війні передбачає і масштабні зміни інституційного ландшафту та правил гри в інформаційній сфері, що позначилось на створенні органами державної влади структур, покликаних відстоювати проукраїнські позиції шляхом надання об'єктивної інформації про події в Україні, протидії негативним інформаційним впливам на українських громадян і дискредитації міжнародного іміджу держави. До таких, зокрема, можна віднести: Об'єднаний інформаційно-аналітичний центр «Єдина країна», Інформаційно-аналітичний центр Ради національної безпеки і оборони України, Український кризовий медіа-центр тощо.

До ТОП-10 найефективніших у інформаційній війні з РФ організацій, за версією Агентства стратегічних досліджень, увійшли громадські організації: центр «Миротворець», «СтопФейк», «Інформнапалм», «Інформаційний спротив», НАЦ «Українські студії стратегічних досліджень», ГО «Вільні люди», Міжнародний інформаційний консорціум «Бастіон», Український інститут майбутнього та Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. У кожній організації різні методи протидії: створення інформаційних ресурсів, виготовлення аналітичних матеріалів, масові заходи, проведення інформаційних кампаній, тренінгів і т. ін. [16].

У цілому, напрацювання і державних, і громадських інформаційних структур постійно створюють значний інформаційний масив, що

відображає найважливіші, актуальні проблеми сучасності. В узагальненому вигляді ця інформація може значною мірою підвищити змістовний рівень наповнення стратегічних інформаційних комунікацій і суттєво вплинути на рівень суспільної свідомості. У зв'язку з цим актуальною видається активізація державної організаційної діяльності в напрямі здійснення акумуляції, систематизації цього ресурсу в провідних інформаційних центрах країни, зокрема бібліотечних. Паралельно потрібні в загальнодержавному масштабі організація централізованої обробки, наукового опрацювання цього ресурсу академічними науковими установами та відповідними аналітичними структурами держави і розвиток методик донесення зазначеного контенту сучасному користувачеві.

Список використаних джерел

1. *Юзвішин И. И.* Основы информатиологии / И. И. Юзвішин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Информатиология ; Высш. шк., 2000. – С. 333.
2. Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nkrzi.gov.ua/images/upload/142/7598/Zvit_2017_new.pdf. – Назва з екрана.
3. *Маца К. А.* Земная планетарная система (Опыт исследования системной организации Земли) : монография / К. А. Маца. – Киев : Обрії, 2012. – С. 17.
4. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2013. – С. 16–17.
5. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – Київ : Норд-пресс, 2005. – С. 65.
6. *Сковорода Г.* Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати, притчі, прозові переклади. Листи / Г. Сковорода. – Київ : Наук. думка, 1983. – 412 с.
7. *Костомаров Н.* Две русские народности / Н. Костомаров. – Киев-Харьков : Вища шк., 1991. – С. 68.
8. *Антонович В. Б.* Погляди українофілів / В. Б. Антонович // Антонович В. Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – Київ, 1995. – С. 148.
9. Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського

суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – С. 112–113.

10. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – С. 143–153.

11. Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2014. – С. 12–14.

12. *Олійник О. В.* Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави / О. В. Олійник, О. В. Соснін, Л. Є. Шиманський // *Держава і право.* – 2001. – Вип. 13. – С. 534–541.

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України № 47/2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>. – Назва з екрана.

14. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010.

15. Європейська хартія місцевого самоврядування (м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року) : Офіційний переклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036. – Назва з екрана.

16. Названо найефективніші українські об'єднання в інформвійні з РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.net.ua/2018/05/16/nazvano-nauefektivnsh-ukrayinsk-obyednannya-v-nformvyn-z-rf.html>. – Назва з екрана.

References

1. Yuzvishin, I. I. (2000). *Osnovy informatsiologii* [Basis of informationology]. Moscow: Informatsiologiya ; Vysshaya shkola [in Russian].

2. *Zvit pro robotu Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehulivannia u sferi zviazku ta informatyzatsii za 2017 rik* [Report on the work of the National Commission, which carries out state regulation in the field

of communication and information for 2017]. (2018). Retrieved from https://nkrzi.gov.ua/images/upload/142/7598/Zvit_2017_new.pdf [in Ukrainian].

3. Matsa, K. A. (2012). *Zemnaia planetarnaia sistema (Opyt issledovaniia sistemnoi organizatsii Zemli)* [The Earthly Planetary System (Experience in the Study of the System Organization of the Earth)]. Kiev: Obrii [in Russian].

4. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M. and Popyk, V. I. et al. (2013). *Sotsialni merezhi yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva* [Social networks as a factor in the development of civil society]. Kyiv: NBUV [in Ukrainian].

5. Zytsev, V. M., Popov, V. Yu. (2005). *Hospodarskyi mentalitet Ukrainy: teoriia, istoriia ta suchasnyi stan* [The economic mentality of Ukraine: theory, history and current state]. Kyiv: Nord-press [in Ukrainian].

6. Skovoroda H. (1983). *Virshi. Pisni. Baiky. Dialohy. Traktaty, prytychi, prozovi pereklady. Lysty* [Poems. Songs Fables Dialogs Treatises, parables, prose translations. Letters]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

7. Kostomarov, N. (1991). *Dve russkiie narodnosti* [Two Russian Folk]. Kiev-Kharkov: Vyshcha shkola [in Russian].

8. Antonovych, V. B. (1995). *Pohlyady ukrainofiliv* [Views of Ukrainophiles]. *My confession: Selected historical and journalistic works*. Kyiv [in Ukrainian].

9. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M. and Popyk, V. I. et al. (2012). *Informatsiina skladova sotsiokulturnoi transformatsii ukrainskoho suspilstva* [Information component of sociocultural transformation of Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].

10. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M. and Popyk, V. I. et al. (2011). *Natsionalnyi informatsiinyi suverenitet u konteksti rozvytku novitnikh informatsiinykh tekhnolohii* [National information sovereignty in the context of the development of the latest information technologies]. Kyiv [in Ukrainian].

11. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M. and Popyk, V. I. et al. (2014). *Natsionalnyi informatsiinyi kompleks i yoho rol u hlobalnomu informatsiynomu prostori* [National Information Complex and its role in the global information space]. Kyiv [in Ukrainian].

12. Oliinyk, O. V., Sosnin, O. V., Shymanskyi, L. Ye. (2001). *Polityko-pravovi aspekty formuvannia informatsiinoho suspilstva suverennoi i nezaleznoi derzhavy* [Political and legal aspects of formation of the information society of a sovereign and independent state]. *Derzhava i pravo – State and Law*, issue 13, pp. 534–541 [in Ukrainian].

13. *Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 29 hrudnia 2016 roku «Pro Doktrynu informatsiinoi bezpeky Ukrainy»* : Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 47/2017 [On the decision of the Council of National

Security and Defense of Ukraine dated December 29, 2016 «On the Doctrine of Information Security of Ukraine»: Decree of the President of Ukraine No.47/2017]. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> [in Ukrainian].

14. Horovyi, V. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnenia i resurs [Social information communications, their filling and resource]. Kyiv [in Ukrainian].

15. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia [European Charter. Of local self-government]. (1985). Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036 [in Ukrainian].

16. Nazvano naiiefektyvnishi ukrainski obiednannia v informviini z RF [Named the most effective Ukrainian associations in the information win with the Russian Federation]. Retrieved from <http://sd.net.ua/2018/05/16/nazvano-nayefektivnsh-ukrayinsk-obyednannya-v-nformvyn-z-rf.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.05.2019.

Svitlana Horova

Cand. Sci. (Social Communications), Senior Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Valery Horovyi,

Dr. Sci. (Historical), Professor, Deputy Director,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Information Communications of Postindustrial Society: Characteristic Features of Development

The article deals with the problems of the development of social information communications in the process of transformation of the modern national information system. At the same time, attention is focused on information communications related to the dissemination of electronic information resources. In the context of the development of globalization processes in the system of these communications, strategic communications, forming a basis of mechanisms of information exchanges in the national dimension, contribute to the strengthening of self-identification of Ukrainian society, the establishment of its spiritual values and the main trends of development. In this case, the growing role of the state in the formation of the modern communication system, providing conditions for the effective functioning of strategic communications as the main highways of intra-and foreign information exchanges, is argued.

Keywords: national information system, strategic information communications, efficiency of information exchanges, national information resources, information security.

Марат Закіров,

д-р політ. наук, доц., заввідділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Здійснено аналіз явища стратегічних комунікацій як чинника сучасного історичного процесу. З'ясовано арсенал комунікаційних інструментів і методів, які використовуються провідними державами у процесі реалізації стратегічних комунікацій.

Визначено, що стратегічні комунікації посіли важливе місце у практиці провідних держав світу, привернули увагу громадянського суспільства й активно досліджуються представниками різних галузей науки. Встановлено, що стратегічні комунікації передусім передбачають фахово організоване просування державою в національному і закордонному інформаційному просторі цінностей, інтересів і цілей шляхом узгоджених і планомірних дій усіх суб'єктів соціально-політичного процесу, а також створення ефективної системи запобігання і протидії деструктивним інформаційним впливам.

Ключові слова: стратегічні комунікації, інформаційне протиборство, інформаційний обмін, Інтернет, соціальні мережі.

Комунікація як необхідна складова життя соціуму і держави існувала завжди. З розвитком цивілізації лише змінювалися її форми, розвивалися засоби обміну інформацією, зростали кількісні та якісні характеристики процесів, що у підсумку сприяло поступовому розширенню впливу комунікації на соціально-політичне і культурне життя людей. Із часом цей вплив перетнув спочатку регіональні межі, а згодом набув глобального характеру.

Сучасний стан розвитку інформаційних систем суттєво актуалізує проблему вивчення особливостей комунікацій, потребує детального дослідження усього арсеналу комунікаційних методів та інструментів, аналізу механізмів комунікаційного впливу на життєдіяльність окремих соціумів, держав і світової спільноти в цілому. Відображенням теоретичної цінності та актуальності вивчення окресленої проблеми є значний обсяг різнопланових досліджень і зростаючий інтерес до неї з боку вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Зокрема, питання активного розвитку можливостей протидії в інформаційному просторі в епоху інформаційного суспільства висвітлює у своїх матеріалах Т. Попова [1]. Аналіз еволюції комунікаційних моделей, на основі яких розробляються комунікаційні стратегії, і дослідження специфіки стратегічних комунікацій по відношенню до традиційних форм комунікаційної діяльності проводить С. Богданов [2]. У роботі С. Зинов'єва висвітлюється процес створення інструментів стратегічної комунікації Європейського Союзу та виокремлюються стратегічні напрями, на яких ці інструменти задіяні [3]. Проблеми інтеграції інформаційних систем різних держав у єдину загальносвітову інформаційну сферу, формування єдиного інформаційного простору і створення глобальних інформаційно-комунікаційних мереж у контексті революції у міжнародних відносинах досліджує К. Виноградова [4]. Можливості використання різноманітних інструментів «м'якої» сили в інформаційному протидії з метою впливу на певну аудиторію висвітлює Г. Почепцов [5]. Окремі аспекти сучасної динаміки інформаційної комунікації і мережевих інформаційних технологій аналізують А. Єліна, С. Соловйов, О. Валітова, які зосередили увагу на можливих ризиках розширеного використання сучасних засобів інформаційного обміну з метою деструктивного впливу на свідомість людей.

Разом з тим слід зауважити, що попри чималу зацікавленість з боку науковців, вивчення стратегічних комунікацій залишається одним із найбільш перспективних напрямів наукового пошуку в інформаційній сфері. З огляду на відносно недавню історію цілеспрямованих досліджень зазначеної проблеми потребує подальшого теоретичного осмислення саме явище стратегічних комунікацій як чинника сучасного історичного процесу. Необхідно з'ясувати, який арсенал комунікаційних інструментів і методів використовується провідними державами у процесі реалізації стратегічних комунікацій.

Як ми вже зазначали вище, комунікації як явище мають дуже тривалу історію. Інформаційний обмін є необхідною й обов'язковою умовою функціонування будь-яких біологічних спільнот. Тобто, у кожному конкретному випадку мова йде не про наявність комунікації як такої, а про її характеристики. При цьому слід мати на увазі, що разом з еволюцією спільноти та відповідним ускладненням і розширенням внутрішніх зв'язків відбуваються якісні й кількісні зміни в інформаційних обмінах між окремими членами та групами. Оскільки детальний розгляд процесу еволюції комунікаційних процесів є предметом спеціалізованих досліджень, ми наводимо лише схематичний варіант

опису цього тривалого і багатогранного процесу. Підкреслимо лише те, що безпосередньо має значення для досліджуваної нами проблеми.

Так, по мірі свого соціально-політичного розвитку людство постійно вдосконалювало засоби збереження і передачі інформації, розширювало інструментарій і методи інформаційного впливу, що не лише забезпечували стабільність всередині суспільства, а й із давніх часів використовувалися у міжнародній політиці. Зокрема, як зазначає українська дослідниця С. Закірова, справжнім фундатором теорії використання інформаційних стратегій у минулому можна вважати давньокитайського філософа Сунь Цзи (VI–V ст. до н. е.). У своєму трактаті «Мистецтво війни» він підкреслював, що одержати сто перемог у ста боях – це не вершина перемоги. На його думку, справжня вершина перемоги – це підкорити армію ворога, не вступаючи у війну. Сунь Цзи сформулював ряд положень, які у сучасній науці отримали назву стратагем. Сьогодні визначені стародавнім філософом тридцять шість стратагем залишаються важливою основою загального військового мистецтва. Причому частина з них прямо призначена для підризу морально-психологічних якостей війська супротивника, організації інформаційної роботи серед населення задля перемоги [6, с. 23].

Як бачимо, навіть у стародавньому світі, в умовах незрівнянно меншого рівня розвитку інформаційних обмінів, комунікації вже активно використовувалися для вирішення стратегічних завдань. Отже, комунікації здавна були складовою частиною стратегії, як державної, так і корпоративної. Однак останнім часом їхня роль суттєво змінилася. Як зауважує С. Богданов, традиційно вони посідали периферійне положення і, як правило, були спрямовані лише на забезпечення реакції у відповідь на ту чи іншу подію. З цієї точки зору комунікації мали тільки підтримувати методи і механізми прийняття рішень, інформувати про сенс намірів і рішень, рекламувати успіхи або пояснювати провали в діяльності органів державної влади чи комерційних компаній.

Нині все більш очевидною стає потреба розробки єдиної комунікаційної стратегії, що включає в себе весь арсенал комунікаційних методів та інструментів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей держави на міжнародній арені. Стратегічний підхід до комунікацій передбачає вихід за межі традиційного набору таких категорій як «цільові аудиторії», «повідомлення» й «інформаційні продукти» і перехід до впливу на соціально-психологічні структури суспільства, а також на фундаментальні процеси, що лежать в основі проблем безпеки держави і забезпечення її національних інтересів [2].

Таким чином, сучасні підходи до вироблення стратегії державної політики, як усередині держави, так і на міжнародній арені, передбачають застосування поряд із традиційними методами політичного, економічного чи військового впливу новітніх методів боротьби за уми і почуття людей, що здатне принести більшої користі за значно менших матеріальних затрат. Сьогодні інформаційно-комунікативні технології все активніше використовуються для просування геополітичних інтересів. Зокрема, виникнення явища «ненасильницької» зміни політичного режиму безпосередньо пов'язане із використанням саме інформаційних впливів, у тому числі й за допомогою соціальних мереж, які разом з іншими технологічними досягненнями інформаційного суспільства та новітніми засобами комунікації здатні стати міцним засобом культурно-ідеологічної експансії, що створить передумови для соціальної і політичної дестабілізації не лише локального чи регіонального, а й національного масштабу, і викликати розкол цивілізаційних підвалин держави [7, с. 11].

Причому варто підкреслити, що мова йде не про далеке чи недалеке майбутнє. Глобальна інформаційно-комунікативна система – вже не лише реальність як надбання технологічного генія людства, а й інструмент активної дії державних і недержавних суб'єктів різноманітних, і головне – політичних, процесів, що відбуваються у світі в режимі реального часу.

За таких умов поняття суверенітету, збереження традиційних цінностей, захист культурного і соціально-політичного простору держави набувають нового змісту і потребують комплексного, стратегічного підходу, який передбачатиме протидію деідеологізації і маргіналізації свідомості внаслідок трансформації раціональної свідомості суспільства в ірраціональну.

Цілком справедливим з цього приводу є висновок Т. Попової про те, що симетрично реагувати на такі загрози лише у форматі власних інформаційних операцій щодо противника – це свідомо програшний шлях. У світі давно дійшли розуміння, що успіх інформаційних дій можливий в результаті інтегрованої, скоординованої, активної співпраці для об'єднання і використання всіх можливостей і засобів держави (безумовно, за активної участі громадянського суспільства) щодо дій в інформаційному просторі. У західних країнах цей напрям активно розвивається під назвою «стратегічні комунікації» [1].

Тут слід зауважити, що, незважаючи на той факт, що протягом останніх років наша країна опинилася, так би мовити, на вістрі глобального протистояння, інформаційна проблематика саме у контексті стратегічних комунікацій і у науковому, і у суспільному вітчизняному дискурсі

актуалізувалася відносно недавно. Особливо виразною стає різниця у підходах порівняно з нашими західними партнерами.

Зокрема, у Сполучених Штатах Америки концепція стратегічних комунікацій розробляється не тільки вченими та експертами. Підходи до визначення стратегічних комунікацій сформульовані також у робочих документах державних відомств. Міністерство оборони США дало наступне визначення стратегічних комунікацій: «... цілеспрямовані зусилля уряду США, спрямовані на розуміння і залучення цільових аудиторій, з метою створення, посилення, збереження умов, сприятливих для просування інтересів, політичного курсу, цілей уряду США за допомогою використання скоординованих програм, планів, завдань, повідомлень, синхронізованих із дією всіх інструментів національної сили» [2]. На нашу думку, цілком доречним було б використання вже набутого досвіду, оскільки саме такий всеохоплюючий і комплексний підхід здатний забезпечити адекватну відповідь сучасним викликам, що постають перед нашою країною у сфері захисту обраного українським народом вектора цивілізаційного розвитку.

Поряд із використанням державними установами вже напрацьованого практичного досвіду важливу роль у розробці теоретичних підвалин ефективного застосування стратегічних комунікацій відіграють науковці. На початку ХХІ ст. стратегічні комунікації стали об'єктом активного вивчення у Великобританії. На сьогоднішній день стратегічні комунікації перебувають на стадії активної розробки і впровадження їх у військові органи країни. Зокрема, згідно з національною доктриною, опублікованою ще в 2011 р. Міністерством оборони Великобританії, стратегічні комунікації мали працювати на просування національних інтересів шляхом використання всіх видів оборони для впливу на поведінку цільових аудиторій. Як зазначає К. Виноградова, стратегічні комунікації також активно вивчаються і розробляються в країнах ЄС, Китаї, Росії та країнах Латинської Америки [4].

Слід зауважити, що значення стратегічних комунікацій суттєво зростає у зв'язку з глобалізацією, яка стирає не тільки економічні й культурні кордони між країнами, а й відкриває шлях для деструктивних сил, що отримують широкі можливості для поширення своїх ідей, зокрема за допомогою глобальної мережі Інтернет, до якої останнім часом значний інтерес виявляють ідеологи тероризму та екстремізму. Одним із прикладів подібної діяльності за останні роки може слугувати функціонування терористичного угруповання «Ісламська Держава Іраку і Леванту» (ІДІЛ).

За даними, які наводить О. Валітова, саме вміле володіння ІДІЛ PR-технологіями й Інтернетом сприяло швидкому зростанню популярності організації, поширенню пропагованих її ідеологами світоглядних концепцій і вербуванню прихильників по всьому світу. За наведеною дослідницею статистикою, 84% тих, хто прийшов до лав угруповання, зробили це завдяки мережі Інтернет; 47% були зацікавлені матеріалами (відео і текст), розміщеними онлайн; 41% користувачів мережі присягнули ІДІЛ онлайн; 19% використовували онлайн-інструкції з підготовки теракту. Особливу небезпеку становить той факт, що в переважній більшості випадків пропаганда і вербування здійснювалися через популярні соціальні мережі: Facebook, Twitter, Youtube та інші [8, с. 77].

Як бачимо, один із основних законів діалектики – закон єдності і боротьби протилежностей, згідно з яким будь-яке явище має дві сторони, і в наведеному прикладі знаходить своє підтвердження. Спочатку створені з гуманістичною, прогресивною метою інструменти досить швидко і, на жаль, доволі ефективно перетворюються на знаряддя руйнування і насильства. Водночас зауважимо, що світова проблема тероризму виникла не разом з ІДІЛ, і тому різноманітні структури протидії екстремізму формувалися задовго до появи зазначеної організації.

Так, вже на початку ХХІ ст. створюються спеціалізовані наукові центри для вивчення можливостей стратегічних комунікацій у вирішенні військових конфліктів і запобіганні терористичним актам. Однією з таких організацій є Центр по боротьбі з тероризмом в Анкарі, організований у 2005 р. з метою підтримки НАТО щодо проблем захисту від тероризму. Центр проводить численні конгреси, семінари, курси з метою надання теоретичних і практичних знань та поширення інформації про тероризм для експертів і аналітиків НАТО. Ще однією науковою організацією, яка займається проблемами соціальних комунікацій, є Консорціум із соціальних комунікацій в університеті Арізони. Він об'єднує роботу провідних учених, викладачів і громадськості в дискусії про підвищення ролі комунікації в боротьбі з тероризмом для національної безпеки і в громадській дипломатії [4].

В останні роки не менш важливим напрямом стратегічних комунікацій у світі стає інформаційне протистояння Росії з Європейським Союзом і США. У практичній площині воно реалізується у формі інформаційної взаємодії, яка передбачає точкове донесення міжнародної позиції держави до специфічних груп і контрпропаганду у відповідь на виступи опонентів [9].

Як зазначає С. Зин'єв, у цій боротьбі ЄС головним чином копіював дії США. Варто було Конгресу США затвердити законопроект, який

наказував активізувати боротьбу з іноземною пропагандою, як невідомі Європейський Союз прийняв аналогічний проект – затвердив резолюцію щодо протидії пропаганді третіх країн. Крім того, в березні 2015 р. за аналогією з натовським центром стратегічних комунікацій (StratCom CoE) була створена «Оперативна група зі стратегічних комунікацій на Сході (East StratCom Task Force)». Ця організація має власний сайт і покликана вирішувати такі завдання: ефективна комунікація та просування політики ЄС щодо Східного партнерства; зміцнення медійного простору в країнах Східного партнерства, сприяння свободі ЗМІ та їх зміцненню; удосконалення механізмів, що дозволяють передбачати, давати оцінку і реагувати на інформацію [3].

Справді, East StratCom займалася створенням матеріалів, які роз'яснюють політику ЄС у колишніх радянських республіках Закавказзя, а також Білорусі, Молдові й Україні, але основна робота групи все ж пов'язана з протидією російській пропаганді, спрямованій на Захід. East StratCom щотижня випускає бюлетені «Огляд дезінформації» і «Дайджест дезінформації». В огляді представлені яскраві приклади репортажів і заміток з російських провладних ЗМІ, у дайджесті – аналіз інформаційної картини. Крім того, фахівці групи запустили російськомовний сайт відомства EEAS з новинами та офіційними коментарями Єврокомісії як «позитивний» приклад боротьби з пропагандою. Оперативна група співпрацює з понад 400 експертами, а також журналістами, які допомагають з моніторингом російськомовної преси [10]. Ліва частина зусиль зазначеної групи спрямовується на забезпечення ефективного інформаційного супроводу й обстоювання позицій ЄС з питань, пов'язаних із анексією Криму, протистоянням на Сході України, проблемами навколо Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії.

Не менш важливим напрямом інформаційної діяльності країн ЄС, на якому активно використовується саме формат стратегічних комунікацій, є країни Арабського світу. Передусім це пов'язано зі значним зростанням числа біженців, які не лише ускладнюють соціально-економічну і політичну ситуацію в країнах, що приймають біженців, а й сприяють активізації екстремістських груп. Крім того, активна пропагандистська діяльність організацій ІДІЛ, Боко Харам та інших значною мірою була спрямована саме на європейські країни і призвела до терористичних актів у Парижі й Брюсселі.

Саме у рамках реалізації країнами ЄС стратегічної комунікації була розроблена Програма південно-сусідський регіон 2014–2020, бюджет

якої становить близько 9,2 мільярда євро. Кошти спрямовуються на розвиток медіа-співпраці, громадянського суспільства, молодіжних обмінів, програм міжкультурного діалогу. Крім того, європейці виділили Сирії 8 мільярдів євро для відновлення інфраструктури країни. Поряд із цим, для вирішення феномену радикалізації арабського світу була створена міжвідомча група Arab StratCom Task Force. Ця група працює над розвитком діалогу і поваги між європейською і арабською спільнотами, бере участь у проведенні інформаційно-пропагандистських заходів і програм з надання підтримки журналістам та блогерам. Діяльність групи Task Force доповнює ряд інших програм, таких як MENA «Посилення стійкості спільноти до радикалізації і вербування». Як засіб контрпропаганди ісламізації Європейський Союз також планує використовувати міжконфесійний діалог [3].

Отже, стратегічні комунікації посіли важливе місце у практиці провідних держав світу, привернули увагу громадянського суспільства і активно досліджуються представниками різних галузей науки. Складність явища, залучення до його практичного застосування і теоретичного осмислення широких верств фахівців технічного, гуманітарного і військового спрямування зумовлює різноманітність підходів до визначення сутності стратегічних комунікацій, інструментарію і методів практичної реалізації. Водночас проведений аналіз свідчить, що в першу чергу стратегічні комунікації мають на меті фахово організоване просування державою у національному і закордонному інформаційному просторі цінностей, інтересів і цілей шляхом узгоджених і планомірних дій усіх суб'єктів соціально-політичного процесу, а також створення ефективної системи запобігання та протидії деструктивним інформаційним впливам. Розробкою теоретичних підвалин стратегічних комунікацій займаються спеціалізовані наукові центри, а для практичної реалізації створюються різноманітні державні установи і міждержавні оперативні групи, які розробляють і реалізують програми впливу на соціально-психологічні структури суспільства, вирішують завдання комунікації, сприяння свободі ЗМІ, розвитку діалогу і дотримання поваги між спільнотами, розробки інформаційно-пропагандистських заходів і програм з надання підтримки журналістам та блогерам. Уже накопичений чималий досвід розвитку стратегічних комунікацій потребує подальшого наукового осмислення, що, у свою чергу, слугуватиме основою формування вітчизняних теоретичних підходів і створенню ефективної системи практичної реалізації стратегічних комунікацій в Україні.

Список використаних джерел

1. *Попова Т.* Почему мы говорим о стратегических коммуникациях? [Электронный ресурс] / Т. Попова. – Режим доступа: <https://censor.net.ua/blogs/1104748/> (дата обращения: 05.05.2019). – Загл. с экрана.
2. *Богданов С. В.* Стратегические коммуникации: концептуальные подходы и модели для государственного управления [Электронный ресурс] / С. В. Богданов // Государственное управление. Электронный вестник. – 2017. – Вып. № 61. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskie-kommunikatsii-kontseptualnye-podhody-i-modeli-dlya-gosudarstvennogo-upravleniya> (дата обращения: 05.05.2019). – Загл. с экрана.
3. *Зиновьев С. Н.* «Стратегические коммуникации» в практике публичной дипломатии Европейского Союза [Электронный ресурс] / С. Н. Зиновьев // Молодой ученый. – 2017. – № 21. – С. 375–377. – Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/155/43685/>. – Загл. с экрана.
4. *Виноградова Е.* Роль стратегической коммуникации в международных отношениях [Электронный ресурс] / Е. Виноградова // Международная жизнь. – Режим доступа: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1085> (дата обращения: 05.05.2019). – Загл. с экрана.
5. *Почепцов Г.* Стратегические коммуникации в условиях информационного противоборства [Электронный ресурс] / Г. Почепцов. – Режим доступа: https://ms.detector.media/trends/1411978127/strategicheskie_kommunikatsii_v_usloviyakh_informatsionnogo_protivoborstva/ (дата обращения: 05.05.2019). – Загл. с экрана.
6. *Закірова С.* Полемологічні виміри інформаційних стратегій минулого / С. Закірова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – Вип. 49. – С. 17–28.
7. *Закіров М.* Сучасні інформаційно-комунікативні технології як фактор еволюції соціально-політичних відносин / М. Закіров. – Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – Вип. 46. – С. 7–20.
8. *Валитова Е.* Основные риски виртуальных социальных коммуникаций: угроза распространения идеологии ИГИЛ [Электронный ресурс] / Е. Валитова // Стратегические коммуникации в современном мире : сб. материалов. – 2018. – С. 77–80. – Режим доступа: https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2018/09/04/strategicheskie_kommunikatsii_2018.pdf (дата обращения: 05.05.2019). – Загл. с экрана.
9. *Цветкова Н.* Публичная дипломатия США от «мягкой силы» к «диалоговой пропаганде» [Электронный ресурс] / Н. Цветкова // Международные процессы. – 2015. – Режим доступа: <http://intertrends.ru/system/>

Doc/ArticlePdf/1248/A7 xHW3 zLY9.pdf (дата обращения: 05.05.2019). – Загл. с экрана.

10. Макаренко Г. Лекарство от пропаганды: как Европа будет противостоять российским СМИ [Электронный ресурс] / Г. Макаренко. – Режим доступа: <https://www.rbc.ru/politics/12/10/2016/57fe258f9a79476b5722edd9> (дата обращения: 05.05.2019). – Загл. с экрана.

References

1. Popova, T. (2017). Pochemu my govorim o strategicheskikh kommunikatsiiah? [Why are we talking about strategic communications?]. Retrieved from <https://censor.net.ua/blogs/1104748/> [in Russian].

2. Bogdanov, S. V. (2017). Strategicheskie kommunikatsii: kontseptualnyie podhody i modeli dlia gosudarstvennogo upravleniia. [Strategic Communications: Conceptual Approaches and Models for Public Administration]. *Gosudarstvennoie upravleniie – E-journal. Public Administration*, issue 61. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskie-kommunikatsii-kontseptualnyie-podhody-i-modeli-dlya-gosudarstvennogo-upravleniya> [in Russian].

3. Zinovev, S. N. (2017). «Strategicheskie kommunikatsii» v praktike publichnoi diplomatii Yevropeiskogo Soiuza [«Strategic Communications» in the practice of public diplomacy of the European Union.]. *Molodoi uchenyi – Young Scientist*, issue 21, pp. 375–377. Retrieved from <https://moluch.ru/archive/155/43685/> [in Russian].

4. Vinogradova, E. (2014). Rol strategicheskoi kommunikatsii v mezhdunarodnykh otnosheniiah [The role of strategic communication in international relations]. *Mezhdunarodnaia zhizn – International Life*. Retrieved from <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1085> [in Russian].

5. Pocheptsov, G. (2015). Strategicheskie kommunikatsii v usloviiah informatsionnogo protivoborstva [Strategic communications in the context of information confrontation]. Retrieved from https://ms.detector.media/trends/1411978127/strategicheskie_kommunikatsii_v_usloviyakh_informatsionnogo_protivoborstva/ [in Russian].

6. Zakirova, S. (2018). Polemologichni vymiry informatsiinykh stratehii mynuloho [Polymological Measurements of Information Strategies of the Past]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho – Transactions of V.I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 49, pp. 17–28. Kyiv [in Ukrainian].

7. Zakirov, M. (2017). Suchasni informatsiino-komunikatyvni tekhnolohii yak faktor evoliutsii sotsialno-politychnykh vidnosyn [Modern Information and Communication Technologies as a Factor of Sociopolitical Relations Evolution]. *Naukovi*

pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, issue 46, pp. 7–20. Kyiv [in Ukrainian].

8. Valitova, E. (2018). Osnovnye riski virtualnykh sotsialnykh kommunikatsii: ugroza rasprostraneniia ideologii IGIL [The main risks of virtual social communication: the threat of the dissemination of the ideology of the ISIL]. *Strategicheskie kommunikatsii v sovremennom mire : sbornik materialov – Strategic communications in the modern world: collection of materials*. Retrieved from https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2018/09/04/strategicheskie_kommunikacii_2018.pdf [in Russian].

9. Tsvetkova, N. (2015). Publichnaia diplomatiia SShA ot «miagkoi sily» k «dialogovoi propagande» [New Forms and Elements of US Public Diplomacy from Soft Power to Dialogue Propaganda]. *Mezhdunarodnyie protsessy – International Trends*. Retrieved from <http://intertrends.ru/system/Doc/ArticlePdf/1248/A7 xHW3 zLY9.pdf> [in Russian].

10. Makarenko, G. (2016). Lekarstvo ot propagandy: kak Yevropa budet protivostoiat rossiiskim SMI [Medication from propaganda: how Europe will resist the Russian media]. Retrieved from <https://www.rbc.ru/politics/12/10/2016/57fe258f9a79476b5722edd9> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 14.05.2019.

Marat Zakirov,

Dr. Sci. (Political), Associate Professor, Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4897-4325>

Strategic Communications in the Modern World

The analysis of the phenomenon of strategic communications as a factor of the modern historical process is carried out. The arsenal of communication tools and methods used by leading states to implement strategic communications has been clarified. It was determined that strategic communications have gained an important place in the practice of the leading states of the world, attracted the attention of civil society and are actively explored by representatives of various branches of science. It is established that, first of all, strategic communications are aimed at professionally organized promotion by the state in the national and foreign information space of values, interests and goals by coordinated and systematic actions of all subjects of the socio-political process. Strategic communications as well contribute to the creation of an effective system of warning and countering destructive information influences.

Keywords: strategic communications, informational confrontation, information exchange, Internet, social networks.

Юлія Половинчак,

канд. іст. наук, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ІДЕНТИЧНІСНІ ПРАКТИКИ ІНТЕРАКТИВНОГО ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩА В ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК

У статті проаналізовано соціокультурну роль і потенціал бібліотеки як соціального інституту в системі ідентичнісних процесів. Визначено основні напрями її функціонування як компонента цієї системи: бібліотека як символ культурної самобутності нації; як утримувач фондів, покликаний максимально вичерпно відображати духовно-інтелектуальні здобутки нації; як суб'єкт ідентичнісних практик. У статті висвітлюються особливості мережевого середовища як простору самоідентифікації і трансформації колективних ідентичностей та роль бібліотек у цих процесах.

Виявлено, проаналізовано і узагальнено основні ідентичнісні практики у конвергентному медіа-просторі та роль у їх реалізації бібліотек. Уточнено основні підходи до локалізації національного сегмента інформаційно-комунікаційного простору, зокрема його інтерактивної складової, як об'єкта бібліотечного депонування. Досліджено пріоритетні напрями діяльності бібліотек із збереження цифрової спадщини інтерактивного простору як складової ідентичнісних систем.

Ключові слова: бібліотека, ідентичність, масова комунікація, ідентичнісні практики.

Характеристики змістового наповнення інформаційного простору, де виробляються, транслюються, трансформуються світоглядно-ціннісні орієнтації, значним чином визначають особливості суспільно-політичної діяльності індивідів та груп. По-перше, саме в інфопросторі відбувається продукування та організація сенсів, вироблення і розвиток ціннісних орієнтирів, що, власне, і визначають систему ідентифікацій, тобто ознак, які служать критерієм для ототожнення суб'єкта з певними суспільними, культурними й історичними групами. Морально-етичні норми, цінності та уявлення визначають ставлення індивіда до навколишнього світу взагалі, а отже, і ставлення до держави та її інститутів, до явищ суспільного

і політичного життя. В інформаційно-комунікаційному просторі як середовищі сенсотворення визначається і ступінь значущості тих чи тих суспільних явищ, а відтак – вибудовується їх певна ієрархія. Світоглядні преференції громадян у сучасному світі впливають на різні сторони життєдіяльності суспільства і держави і мають різні виміри: не лише культурні, а й політичні, соціальні, економічні, безпекові. Відповідно комунікативні процеси, в ході яких формуються згадані преференції, слід розглядати як такі, що визначають подальший суспільний розвиток у стратегічній перспективі.

Вказані аспекти актуалізують завдання дослідження інформаційно-комунікаційного середовища формування й трансляції шаблонів індивідуальної та колективної поведінки, стратегій та інтерпретаційних моделей. Важливим суб'єктом ідентичнісних практик – вибудовування, збереження, трансформацій, трансляції ідентичностей – виступають бібліотеки. По-перше, бібліотеки, зокрема національні, як такі мають статусне значення символів державної незалежності й культурної самобутності нації. По-друге, вони орієнтовані на здійснення меморіальної функції і, формуючи фонди, покликані максимально вичерпно відображати духовно-інтелектуальні здобутки нації, її колективну пам'ять, забезпечувати інформаційний потенціал її постійного розвитку. По-третє, в сучасному інформаційному просторі, що характеризується зростанням інтегрованості аудиторії в процес виробництва інформації та розвитком нових видів масових комунікацій, актуалізується питання зміни ролі традиційних суб'єктів, зокрема бібліотек, у його функціонуванні.

Слід констатувати, що питання участі бібліотек у сучасних соціокультурних трансформаціях недостатньо розроблене. Це стосується поняттєвого апарату, тенденцій та перспектив цих трансформацій, специфіки ідентичнісних та світоглядних практик на різних комунікативних рівнях, використання потенціалу окремих суспільних інститутів у соціокомунікативних процесах. Бібліотека як інтегративний соціальний інститут, що включений до різних підсистем суспільства, зі зміною ролі інформації в житті соціуму стає опорним центром соціально-комунікаційної структури. Водночас її можливості у процесах соціально-комунікативної взаємодії поки що недостатньо досліджені і потребують додаткового наукового осмислення. Таким чином, виходячи з того, що проблема функціонування бібліотек у системі колективних ідентичностей у сучасних інфо-комунікативних умовах до останнього часу потрапляла до сфери наукових зацікавлень дослідників лише опосередковано, їхній потенціал у процесах соціокультурних трансформацій потребує додаткового вивчення.

Проблеми ідентичності стали предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців, переважно політологів, соціологів, філософів. Утім роль бібліотеки як одного з важливих символів культурної та інтелектуальної самобутності нації, носія колективної пам'яті та учасника ідентичнісних практик інформаційної доби у сучасному інформаційному просторі висвітлена недостатньо.

У бібліотекознавчій літературі цінні наукові висновки щодо функціонування бібліотеки в системі соціальних комунікацій, зроблені такими вченими, як О. Онищенко [1], В. Горовий [2], Л. Дубровіна [3], Т. Гранчак [4–7], О. Воскобойнікова-Гузєва [8], К. Лобузїна [9], В. Копанєва [10] та інші, не застосовуються ними для з'ясування специфіки участі бібліотечних структур у ідентичнісних практиках. Вирішення цими вченими проблеми виведення бібліотеки за межі функціонування виключно як книгозбірні, окреслення її можливостей як універсального інформаційного комплексу не передбачало системного аналізу специфіки участі бібліотеки безпосередньо в ідентичнісних практиках. Отже, цей аспект діяльності бібліотек залишився не висвітленим у їхніх працях. Публікації Т. Гранчак [6, 7], присвячені розкриттю специфіки участі національних бібліотек у соціокультурному дискурсі, є поодиноким явищем у вітчизняному бібліотекознавстві і стосуються функціонування бібліотечних веб-сайтів, не зачіпаючи комунікацію інтерактивного інтернет-середовища.

Зважаючи на актуальність піднятого питання та його недостатнє відображення у фаховій науковій літературі, метою статті є розкрити соціокультурну роль і потенціал бібліотеки як соціального інституту в системі ідентичнісних процесів, визначити основні напрями її функціонування як компонента цієї системи в процесі розвитку і трансформацій ідентичностей в сучасних умовах.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс дослідницьких методів і підходів, базовим з яких було визначено соціокомунікаційний підхід. Важливу роль у визначенні основних напрямів бібліотечної діяльності у сфері ідентичнісних практик та соціокультурної взаємодії у інтерактивному просторі відіграло використання методу включеного спостереження, аналізу документів, елементів контент-аналізу та дискурс-аналізу при дослідженні змісту продуктів комунікації у інтерактивному середовищі. Традиційно інформативним є соціологічний метод, покликаний з'ясувати ступінь впливовості та ефективність ідентичнісних практик у процесі виявлення і дослідження ідентичнісних взаємодій.

Оскільки дослідження зосереджене на специфіці участі бібліотек у ідентичнісних процесах інтерактивної комунікації, основним елементом аналізу став інтернет-дискурс – особливий тип дискурсу, результат комп'ютерно-опосередкованої множинної комунікативної діяльності (полілогу), що протікає в широкому соціокультурному контексті й матеріалізується в гіпертексті, сукупність текстів, занурених у соціальний контекст, результат інтерпретаційних практик в інтерактивному інтернет-середовищі. Таке трактування інтернет-дискурсу дало змогу по-новому оцінити роль і місце бібліотеки в системі інтернет-комунікації як її суб'єкта. Конституючими ознаками інтернет-дискурсу, що визначають специфіку участі бібліотеки в ідентичнісних процесах, є глобальність як широке трансляційне покриття, досяжність інформації з будь-якої точки зв'язку з Інтернетом і доступність широкому колу осіб; опосередкованість (спілкування здійснюється за допомогою технічного засобу) і, відповідно, електронний сигнал як канал спілкування, що визначають дистантність інтернет-дискурсу.

Саме специфіка електронного тексту обумовлює важливу характеристику інтернет-дискурсу – гіпертекстуальність, що базується на формі організації електронного дискурсу та визначає нелінійний спосіб зберігання інформації. Зазначені процеси дають змогу реалізувати таку характеристику інтернет-дискурсу, як інтерактивність, або діалогову взаємодію, а також інтероперабельність гіпертексту, що включає допоміжний інструментарій, який прискорює отримання потрібної інформації та її використання [Детальніше див.: 11].

Важливою особливістю інтернет-дискурсу є конвергентний текст як результат синтезованої технології трансформації даних [Детальніше див.: 12]. Причому класифікацію рівнів конвергенції Т. Барра [13, с. 23–24] варто розширити: інституційну (сектори, що при перетині гарантують конвергентні процеси) та функціональну (контент, технології та транслятори) з позицій соціокомунікативістики варто доповнити новим видом – суб'єктною конвергенцією, що описуватиме з'єднання і змішування ролей: читача, автора, співавтора, експерта, перекладача, критика тощо. Таким чином набуває розвитку запропонована раніше концепція інтелектуального користувачького ресурсу як сукупності знань та навичок користувачів, що можуть бути використані в інформаційній діяльності бібліотеки (В. Бондаренко [14]), та проявляється, зокрема, у таких явищах як користувачька критика, користувачька атрибуція тощо.

У силу інтертекстуальності інтерактивної комунікації інтернет-дискурс як об'єкт аналізу формує дисперсний, мозаїчний і кліповий масив

текстів; в силу принципового для соціальних медіа особистісного підходу – формується суб'єктивність створеного контенту. Описані характеристики ускладнюють ефективне використання в процесі дослідження інтерактивного інтернет-дискурсу методології дослідження традиційних медіа. Для досліджень соціальних медіа як дискурсивного простору ефективним є метод включеного спостереження – участь дослідника в інтернет-комунікації соціальних медіа, що дає змогу виявити і проаналізувати значущі дискурсивні ситуації та тексти. Інтернет-комунікація, представлена у змодельованих стрічках новин, може претендувати на репрезентативність, становлячи сукупність публікацій, по-перше, значущих з точки зору досліджуваної теми, по-друге, резонансних у вітчизняному сегменті інтерактивного простору з огляду на охоплення аудиторії та високий рівень взаємодії користувачів навколо них.

Методи опису та соціально-культурної інтерпретації текстів дають змогу працювати як з одиницями аналізу із суб'єктивними значеннями і почуттями, трансльованими в інтернет-просторі, а не з фактами і подіями. Результативним є застосування критичного дискурс-аналізу, що приділяє особливу увагу способам організації версій навколишнього світу, суспільства, подій, вироблених в дискурсі, з метою визначення смислового навантаження, комплексу ідей та уявлень, продукованих у соціокомунікативних процесах.

Ефективним інструментом досліджень соціальних медіа є виявлення оптимальних маркерів – індикаторів, критеріїв-показників, згідно з якими здійснюються вибірка та аналіз дискурсивних актів, результатом яких стають треди публікацій, коментарів, цитат, посилань тощо. До таких маркерів належать: охоплення аудиторії, рівень зацікавленості (рівень інтеракцій щодо публікацій); залучення аудиторії, яке визначається співвідношенням розмірів аудиторії і рівня зацікавленості; індекс якості прихильників – якісні характеристики аудиторії (наявність в ній лідерів думок, журналістів, громадських активістів, чия аудиторія у разі їх залучення додається до оцінюваної). Крім цього, залежно від характеру та завдань дослідження можуть розроблятися і використовуватися ситуативні маркери, як, наприклад, рівень конструктивності.

Виходячи з конструктивістського підходу, що розглядає націю як модерний ментальний і соціокультурний конструкт, та інтегруючи погляди різних дослідників проблеми ідентичності, які визначали націю, як апелюючи до свого етнонаціонального коріння (Е. Сміт) уявлену спільноту (Б. Андерсон), сформовану в результаті діяльності національних еліт у процесі модернізації (Е. Геллнер), національну спільноту можна

визначати як складне динамічне утворення, дослідження якого має відбуватися не лише з позиції етно-соціальної системи, а й через виявлення специфіки переживань ним власної ідентичності.

Ці переживання в інтерактивному інтернет-просторі проявляються у процесі відбору, інтеграції та диференціації ідентифікацій, який здійснюється за допомогою різних форм медіа як засобів формування національної ідентичності.

Враховуючи це, можна стверджувати, що соціальні медіа сьогодні виступають не лише засобом комунікації, а й середовищем формування та трансляції шаблонів індивідуальної та колективної поведінки, дискурсивних стратегій та інтерпретаційних моделей. При цьому вироблення певних моделей інтерпретації та реінтерпретації смислів у повторюваних дискурсивних актах інтерактивного інтернет-середовища закріплює виявлену в них ідентифікацію, впливаючи на динаміку та зміст суспільної свідомості, а відтак – на процеси формування колективної ідентичності. Створюється загальний вимір буття різних груп, який реалізується через культурні практики переживання і створення (співтворення) традицій, звичаїв, норм поведінки, способів мислення і розуміння навколишнього світу і себе в ньому.

Характеристики соціальних медіа як простору генерування смислів забезпечують полілогічність інтернет-комунікації, успіх якої обумовлюється неформальністю – розмитістю кордонів між особистим і публічним; демократичністю – можливістю включення в комунікацію абсолютно будь-якого користувача, креативністю. Принципово відкритий доповненню гіпертекст надає можливість рефлексії, трансформації пропонуваніх і створення нових смислів.

Такі комунікаційні взаємодії – сукупність віртуальних (здійснюваних у інтернет-просторі), повторюваних та свідомих соціальних/комунікативних дій та навичок, що ґрунтуються на колективному досвіді та забезпечують стабільність групових уявлень, – можуть бути визначені, як ідентичнісні практики у конвергентному медіа-просторі.

Їх можна систематизувати за інституціональним принципом (професійні, сімейні, культурні, релігійні, політичні, практики святкування, відпочинку тощо); за сферами життя: соціальні (комунікативні, рольові, практики мережевої взаємодії тощо), духовні (інтелектуальні, культурні, спортивні, молитовні тощо).

Найбільш ефективними ідентичнісними практиками в конвергентному медіа-просторі є дискусії, флешмоби, колаборативна взаємодія, а саме: створення, у т. ч. колективне, користувацького контенту, рекоменда-

ційні практики; створення і поширення інтернет-фольклору; віртуальні практики святкування; символізація інформаційного простору, гейміфікація та ігрові технології; карнавалізація (за Бахтіним) та меметизація; комеморативні практики.

Враховуючи змістове наповнення ідентичнісних практик інтерактивного інтернет-середовища, актуальною є розробка методик його відбору і збереження бібліотечними інституціями. Причому, в розвиток концепції «мережевої України» (В. Копанєва [10]), потребує визначення інтерактивна, нелінійна складова «блогової України», яку пропонується розглядати як публікації в інтерактивному просторі соціальних медіа, цитати, мультимедійний контент, пов'язані гіперпосиланнями, та коментарі веб-сторінок, створені українськими користувачами, що стосуються українських реалій та є значущими для українських соціокультурних процесів. Такий підхід логічно поширювати на весь контент і визначати Укрнет як сукупність усіх ресурсів і дискурсів, створених українцями, українською та іншими мовами, що прямо чи опосередковано стосуються української тематики.

Сукупність ідентичнісних текстів, яка формує уявлення нації про себе, твориться і переосмислюється в різноманітних практиках, створює національний наратив.

Одним із суб'єктів національного наративу як значущої оповіді нації про себе є бібліотека, яка залишається символом культурної самобутності та самодостатності спільноти, – в інформаційну добу бібліотеки зберігають цей символічний статус, виступаючи ініціаторами і виконавцями потужних національних та наднаціональних електронних проєктів, що надають вільний і відкритий доступ до текстів, звукозаписів, зображень, відеоматеріалів тощо, які документують національну духовну спадщину.

Бібліотека реалізує меморіальну функцію – збереження зафіксованої у документному вигляді пам'яті спільноти. При цьому відбувається актуалізація фондів бібліотек через наповнення їх інформацією, створеною в цифровому форматі. Національні бібліотеки, беручи на себе відповідальність за те, щоб будь-який виданий документ був збережений і доступний в майбутньому, розгортають роботу над створенням інструментів і технологій для збору, реєстрації та архівування інтернет-ресурсів з метою їх довгострокового зберігання, реалізують таким чином кумулятивну функцію.

Водночас бібліотека транслює національний наратив, представляючи через виставкову діяльність, формування електронних колекцій

і бібліотек значущі тексти, репрезентуючи їх у глобальних колекціях як інтелектуальний і культурний образ нації. На поширення бібліотеками політичних і соціокультурних ідей і смислів спрямована також їх участь у практиках комеморації – створення спільних спогадів через вироблення ритуалів увічнення (вшанування, святкування тощо) певних постатей, пам'ятних дат, конструювання таким чином «місць пам'яті» (за П. Нора). Власне, бібліотеки, завдяки представленню на своїх ресурсах відповідної інформації, формують особливий сегмент національного інформаційного простору, який транслює світові позицію держави, громадянського суспільства, окремого громадянина стосовно історичних подій в країні. Причому йдеться не лише про трансляцію, а й про вироблення відповідних смислів у процесі комунікації.

Потенціал такого смислотворення зростає в процесі залучення користувачів до вироблення соціокультурного дискурсу. Дослідження відповідних практик бібліотек дозволило зробити висновок про те, що спільні дії, колективні рефлексії здатні виступати не лише інструментом збереження національної пам'яті та зміцнення ідентичності, а й сприяти їх формуванню і трансформації відповідно до суспільних процесів [7]. Участь користувацької аудиторії у формуванні соціокультурного дискурсу, з одного боку, забезпечує відповідність формованих ідейно-ціннісних маркерів ідентичності потребам розвитку спільноти, з іншого – посилює сформовані світоглядні установки порівняно із запропонованими ззовні.

У процесі забезпечення кумуляції матеріалів інтерактивного простору різними бібліотеками та архівами застосовується декілька підходів до кумуляції національного наративу, що має стратегічне значення інтерактивного інформаційно-комунікаційного простору:

- автоматичне архівування контенту, тобто процес фіксації електронних документів мережі у певний проміжок часу, що здійснюється пошуковими роботами, які передбачають акаліз змістового наповнення ресурсу із подальшим занесенням посилань на нього в індексну базу;

- аналітичний підхід: визначення тематики та джерел з подальшим відбором, систематизацією та попереднім аналізом зафіксованих матеріалів – відповідна практика напрацьовується, зокрема, інформаційно-аналітичними підрозділами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського;

- модеруючий підхід: бібліотека використовує характеристики інтерактивності для реалізації колаборативних проєктів (або їх елементів) – визначає тематику, формат інформації, створює відповідні майданчики (сайти або сторінки), де може бути опублікований користу-

вацький контент, та мобілізує користувацький потенціал для кумуляції інформації.

Усі названі підходи – автоматичний, аналітичний, модеруючий – мають як свої переваги, так і недоліки. Очевидно, що оптимальним є поєднання різних підходів, виходячи із специфіки матеріалу, що потребує архівування та збереження.

У перспективі, зважаючи на наукову, культурну, суспільну значущість інформації інтерактивного інтернет-середовища з огляду на зростаючий вплив он-лайн активності на традиційний дискурс; унікальність, що визначається високою вірогідністю відсутності аналогів зафіксованих дискурсивних ситуацій у будь-яких інших медіа та відображенням поглядів малих груп на суспільно значущі процеси; плінність (загрозу зникнення), в тому числі порівняно із офіційним дискурсом соціальних медіа, доцільною є розробка стратегії збереження такої інформації бібліотеками, організація і реалізація бібліотечними інституціями системних/значних бібліотечних проєктів, спрямованих на кумуляцію, дослідження, систематизацію та зберігання неофіційного дискурсу соціальних медіа як джерельної бази наукових досліджень та зафіксованого, з огляду на специфічний, усно-писемний тип дискурсу, зрізу різноманітних соціальних практик.

Поряд із здійсненням меморіальної та кумулятивної функцій бібліотека в процесі ідентичнісних практик реалізує й інформаційну функцію. Зокрема, ефективною є участь бібліотек у ідентичнісних практиках символічної репрезентації національної ідентичності в інтернет-просторі.

Символічна репрезентація у сучасному світі набуває нового виміру та специфічних характеристик з огляду на функціонування в інформаційно-комунікативному просторі в умовах медіатизації соціокультурних процесів. Зростання потоків інформації в інформаційному суспільстві впливає на її якісні характеристики: інформація далеко не завжди передається на рівні понять, частіше – на символічному рівні як смислове заміщення абстрактного об'єкта чуттєвим образом. Дослідження впливу засобів символізації на індивідуальну та масову свідомість громадян в умовах медіатизації політичної дійсності потребує ретельного аналізу як з огляду на високий комунікативний потенціал символу загалом, так і враховуючи той аспект, що сучасний інформаційний простір став значним чином сферою виробництва символів. З огляду на це з метою визначення впливу засобів символізації у інтерактивному інформаційному просторі на суспільну свідомість, зокрема на формування (трансформацію) громадянської ідентичності, доцільними є фіксація та опис символічних комплексів, визначення їхньої семантики (відношення між знаком та його

сміслом), зв'язку з попередньою культурною традицією, особливостей трансформації в сучасних інформаційних системах та специфіки віртуального символічного світосприйняття.

Комунікаційні практики як операції трансляції та інтерпретації символів спричиняють появу і становлення символічного простору (і інтернет-простору як його сегмента) – як національного, так і глобального, що пронизує всі культури. У контексті символічної репрезентації можна виділити два аспекти інтернет-простору: по-перше, Інтернет як безпосередньо інформаційно-комунікаційне поле символізації, через наповнення його національною символікою та інтернет-дискурсами, що маркують національне світосприйняття і самовираження; по-друге – це дискурсивний простір вироблення, осмислення і реалізації стратегій символізації через різні комунікативні практики. Ними можуть бути дискусії; перегляд традицій святкування, вироблення і утвердження нових святкових традицій саме у інтерактивному інтернет-просторі. Спеціальні форуми можуть бути простором розгортання дискусій щодо державної політики символізації – використання національних символів, оновлення символічної репрезентації війська тощо.

Отже, сьогодні завдяки систематичним цілеспрямованим зусиллям бібліотек організація і консолідація національних інформаційних ресурсів і продуктів, як і система забезпечення до них доступу користувачам, виходить на новий рівень. У процесі забезпечення кумуляції матеріалів інтерактивного простору різними бібліотеками та архівами вироблено кілька підходів до кумуляції національного наративу інтерактивного інформаційно-комунікаційного простору: автоматичне архівування контенту, аналітичний підхід та модеруючий підхід. Оптимальним є поєднання різних підходів з урахуванням специфіки матеріалу, що потребує архівування та збереження.

Бібліотеки як учасники інтернет-дискурсу, з одного боку, є носіями і трансляторами, зокрема і в інтерактивному просторі, цінностей, які засвоїли в процесі соціалізації, відтворюючи ці цінності у щоденній практиці. З іншого – є учасниками трансформацій і модифікацій (відбору для збереження чи забування, фіксації у повторюваних практиках) нових.

Список використаних джерел

1. *Онищенко О. С.* Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського суспільства / [О. С. Онищенко та ін.] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 253 с.

2. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – Київ : НБУВ, 2005. – 300 с.; Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – Київ, 2010. – 360 с.

3. *Дубровіна Л.* Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України / Л. Дубровіна, А. Киридон, І. Матяш // Бібл. вісн. – 2017. – № 1. – С. 3–1.

4. *Гранчак Т. Ю.* Національні бібліотеки як комунікаційні інституції політики національної пам'яті в умовах поширення електронних технологій / Т. Ю. Гранчак // Національна та історична пам'ять. – 2013. – Вип. 8. – С. 124–132.

5. *Гранчак Т.* Формування бібліотеками національного інформаційного простору в контексті реалізації державної інформаційної політики / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 26–42.

6. *Гранчак Т.* Соціокультурний дискурс національних бібліотек України як інструмент формування національної пам'яті / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2016. – № 6. – С. 7–14.

7. *Hranchak T.* What Do They Do and What Does It Mean: Identical Practices in the Socio-cultural Discourse of the Library of Congress // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. – 2018. – № 1. – С. 38–52.

8. *Воскобойнікова-Гузєва О.* Соціокомунікаційна діяльність провідних бібліотек України в новітніх умовах / О. Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2016. – № 1. – С. 12–17.

9. *Лобузїна К.* Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / К. Лобузїна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 252 с.

10. *Копанєва В. О.* Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : монографія / В. О. Копанєва ; наук. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – 198 с.

11. *Половинчак Ю. М.* Особливості інтерактивного простору соціальних медіа в контексті реалізації маніпулятивних технологій / Ю. М. Половинчак // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Київ, 2016. – Вип. 5–6 (79–80). – С. 183–193.

12. *Половинчак Ю.* Конвергентні процеси в сучасному інфопросторі: трансформації текстів, практик, ієрархій / Ю. Половинчак // Наук.

пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – Вип. 46. – С. 31–44.

13. Barr T. The changing face of Australia's media and communications / T. Barr. – Allen and Unwin, 2000. – 280 p.

14. Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : [монографія] / Вікторія Бондаренко ; наук. ред. Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 278 с.

References

1. Onyshchenko, O. S. (2013) Informatsiina skladova sotsiokulturnoi transformatsii ukrainskoho suspilstva [Information component of the sociocultural transformation of Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Horovyi, V. M. (2005). Osoblyvosti rozvytku sotsialnykh informatsiinykh baz suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Features of development of social information bases of modern Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian] ; Horovyi, V. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. L. A. Dubrovina (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

3. Dubrovina, L., Kyrydon, A., Matiash, I. (2017). Arkhivy, biblioteky, muzei – dzhерelna osnova natsionalnoi pamiaty, kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Archives, libraries, museums are the source of national memory, cultural heritage of Ukraine]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, no. 1, pp. 3–1 [in Ukrainian].

4. Hranчak, T. (2013). Natsionalni biblioteky yak komunikatsiini instytutysii polityky natsionalnoi pamiaty v umovakh poshyrennia elektronnykh tekhnolohii [National libraries as communication institutes of national memory policy in the context of electronic technology dissemination]. *Natsionalna ta istorychna pamiat – National and Historical Memory*, Vol. 8, pp. 124–132 [in Ukrainian].

5. Hranчak, T. (2014) Formuvannia bibliotekamy natsionalnoho informatsiinoho prostoru v konteksti realizatsii derzhavnoi informatsiinoi polityky [The formation of libraries of the national information space in the context of the implementation of state information policy]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, pp. 26–42 [in Ukrainian].

6. Hranчak, T. (2016). Sotsiokulturnyi dyskurs natsionalnykh bibliotek Ukrainy yak instrument formuvannia natsionalnoi pamiaty [Socio-cultural

discourse of national libraries of Ukraine as an instrument for the formation of national memory]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, 6, pp. 7–14 [in Ukrainian].

7. Hrachak, T. (2018). What Do They Do and What Does It Mean: Identical Practices in the Socio-cultural Discourse of the Library of Congress. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk – Ukrainian Journal on Library and Information Science*, no. 1, pp. 38–52 [in English]. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.1.2018.146279>

8. Voskoboinikova-Huzieva, O. (2016). Sotsiokomunikatsiina diialnist providnykh bibliotek Ukrainy v novitnikh umovakh [Socio-communicative activity of the leading libraries of Ukraine in the newest conditions]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, no. 1, pp. 12–17 [in Ukrainian]

9. Lobuzina, K. (2013). Tekhnolohii orhanizatsii znannievyykh resursiv u bibliotечно-informatsiinii diialnosti [Technologies of organizing knowledge resources in library and information activities]. Kyiv [in Ukrainian].

10. Kopanieva, V. O. (2009) Biblioteka yak tsentr zberezhennia informatsiinykh resursiv Internetu [Library as a center for storing information resources of the Internet]. Kyiv [in Ukrainian].

11. Polovynchak, Yu. (2016). Osoblyvosti interaktyvnoho prostoru sotsialnykh media v konteksti realizatsii manipulyativnykh tekhnolohii [Features of the interactive space of social media in the context of the implementation of manipulative technologies]. *Naukovi zapysky IPiEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific Papers of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*, Vol. 5–6 (79–80), pp. 183–193. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.43.183> [in Ukrainian].

12. Polovynchak, Yu. (2017). Konverhentni protsesy v suchasnomu infoprostori: transformatsii tekstiv, praktyk, iierarkhii [Convergent processes in the modern infosphere: transformations of texts, practices, hierarchies]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46. pp. 31–44. Kyiv. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.031> [in Ukrainian].

13. Barr, T. (2000). The changing face of Australia's media and communications / T. Barr. – Allen and Unwin. 280 p. [in English].

14. Bondarenko, V. (2016). Bibliotечно internet-obsluhovuvannia: stan ta perspektyvy [Library Internet Services: Status and Prospects]. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.05.2019.

Yuliia Polovynchak,

Cand. Sci. (Historical), Senior Research Associate,

Director of National Legal Library,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4903-5434>

Identity Practices of an Interactive Internet Environment in the Activity of Modern Libraries

Socio-cultural role and potential of library as social institution in the system of identity processes are analyzed. The main directions of its functioning as a component of this system are defined: the library as a symbol of the cultural identity of the nation; as fund holders, libraries are called to maximally reflect the spiritual and intellectual achievements of the nation; as a subject of identity practices. The paper highlights the peculiarities of the network environment as a space of self-identification and transformation of collective identities and the role of libraries in these processes. The basic identity practices in the convergent media space and role in their implementation of libraries are revealed, analyzed and summarized. The main approaches to localization of the national segment of the information and communication space, in particular, its interactive component, as the object of library deposit, are specified. The priority directions of activity of libraries on preservation of digital heritage of interactive space as a component of identity systems are investigated.

Keywords: library, identity, mass communication, identification practices.

Світлана Закірова,

канд. іст. наук, доц.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

МІСТО ЯК ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗМІН

Автором розглядаються різні підходи до визначення наукового поняття «місто», проаналізована роль міста у процесі самоідентифікації його жителів. Ознакою міста виступає взаємодія публічного простору і комунікації, які формуються реальністю і мають певну циклічність. Публічний простір міста створюється політичною, соціальною, економічною реальністю, обумовлює характерні риси комунікації. З часом сама ця реальність починає конструюватися і контролюватися громадським і комунікативним простором міста. На різних історичних етапах розвитку міста постійно виконують функцію центрів комунікації, формуючи та розвиваючи нові форми масової комунікації. У рамках новітніх міст з'являються окремі локації публічного простору, де відбувається концентрація комунікації. Зворотною рисою розширення комунікаційного впливу сучасного міста виявляється потреба людини сховатися від постійного потоку інформації, активне піднесення візуальної комунікації.

Ключові слова: місто, комунікація, публічний простір, масова комунікація, ідентифікація.

Важливим трендом сучасного наукового дослідження виступає міждисциплінарність. Відповідно до таких підходів дуже привабливим з наукової точки зору об'єктом вивчення виступає місто. Наукове поняття «місто» має багатовимірну природу, що дозволяє йому бути предметом дослідження істориків, географів, архітекторів, інженерів тощо. Натомість сьогодні все актуальнішим у нових методологічних парадигмах виступає необхідність вивчення міста як елемента, інструмента і системи комунікаційних процесів. Місто як об'єкт наукового пошуку досліджували ще класики гуманітаристики М. Вебер, Г. Зіммель, Р. Парк, З. Бауман. При вивченні міста комунікація розглядається науковцями не просто як тип взаємозв'язку між людьми, що передбачає обмін інформацією, а як складна, комплексна, різнопланова соціально-інформаційна взаємодія.

Питання аналізу філософського, соціологічного і територіального аспектів розвитку міського середовища, еволюції інформаційних процесів та формування публічного простору міста, формування нових видів і проявів масової комунікації досліджують українські й зарубіжні вчені Я. Грицак, О. Мусієздов, І. Прибиткова, Г. Фесенко, Н. Павлов, О. Чернявська, Д. Локтіонова, І. Сидоренко та ін. Проте різноманітність аспектів означеної проблематики на сучасному етапі, зважаючи на загальний урбанізаційний тренд розвитку суспільства і піднесення технологій та активізацію соціальних комунікацій, потребує подальших досліджень. Метою статті є висвітлення особливостей еволюції публічного простору міста під впливом змін комунікаційних процесів.

На думку О. Пічугіної, передумовою до комунікації у будь-якому просторі виступає наявність відносин між чим-небудь і ким-небудь, виникнення зв'язку і взаємодія на основі цих відносин. Інтерації, що виникають, розуміють як дії учасників комунікації один на одного, взаємозалежність, зміну їхніх станів. Комунікація у такому разі виконує перетворювальну функцію, вона створює і репрезентує світ, у якому мешкають люди [1]. Місто в історичній ретроспективі стає тією локацією, де зміни в економічному і соціальному житті мешканців зумовлюють загальну трансформацію способу життя, свідомості і поведінки, що згодом стає спонукальним мотивом для діяльності людей у процесі облаштування і перетворення самого поселення.

Як зауважує доктор історичних наук, професор Я. Грицак, міста є порівняно недавнім винаходом людськості, оскільки довший час їх не існувало. Були різні за розмірами й укріпленнями селища, але невелика кількість поселень мали специфічні ознаки міста. Найстаріші міста відомі ще з часів Стародавнього світу, найдавнішим вважають місто Ур у Месопотамії. Серед міст, що залишаються безперервно заселеними від архаїчних часів дотепер, лідерство впевнено утримує місто Єрихон на Західному березі р. Йордан, в якому близько 8000 р. до н. е. мешкало близько двох тисяч жителів [2, с. 158].

Бурхлива поява міст як особливих видів поселень в Європі припадає на XI–XIII ст. Аналізуючи специфіку підходів до визначення міста, Я. Грицак зазначає, що найбільш поширеними вважаються критерії розмірів поселення та кількості його мешканців. Натомість, на думку українського вченого, обидва ці критерії досить умовні. Він підкреслює, що є багато випадків, коли великі населені пункти, які по суті були містами, тривалий час не мали такого статусу. А що до кількості жителів, то у різних країнах навіть у той самий час цей показник дуже різнився.

Наприклад, якщо для Австрії, Німеччини чи Франції 2 тис. мешканців було достатньо, щоб населений пункт вважати містом, то у Нідерландах, на північній території, де були великі агломерації, цей критерій був удесятеро більший – 20 тис. Тож історики вживають середній показник – 5 тис. осіб [3, с. 4].

На думку професора Я. Грицака, важливішим критерієм є інше. Це так звана креативність (creativity), якою є навіть не творчість, а здатність створювати середовище, обставини для творчості. У зв'язку із цим український науковець наводить думку Аристотеля, який писав, що у місто приходять для того, щоб торгувати, а залишаються для задоволення. Тобто, вважає Я. Грицак, місто – це те, що дає особі змогу отримати відчуття чогось якісно інакшого, це місце, де відчувається добра якість життя [3, с. 5–6]. В основі цієї креативності, вважає Я. Грицак, лежить фактор міста як простору зустрічі дуже багатьох людей, які приходять з різних причин, переважно для того, щоб покращити шанси свого життя чи виживання, і там залишаються.

Дуже співзвучною висунути українським вченим критерієм визначення міста є ідея лідера Чиказької школи соціології Р. Парка, який звертав увагу на те, що, «сформувавшись, місто ... стає великим сортувальним механізмом, котрий безпомилково добирає із загальної маси населення індивідів, найкраще пристосованих до життя в конкретному регіоні або конкретному оточенні» [2, с. 158]. Тобто, з одного боку, люди формують своє уявлення про місто і тим самим визначають міський статус поселення, а з іншого боку – вже саме місто як самостійний соціальний організм «обирає» собі мешканців, які зможуть далі розвивати його своїми зусиллями. У цих взаємозв'язках і взаємодії проявляється та перетворювальна функція комунікації, на яку ми звертали увагу вище. Певним проявом такої взаємодії і відповідним приводом для комунікації виступає усвідомлення спільності загальних інтересів мешканців міського поселення. На підставі такого усвідомлення відбувається самоідентифікація мешканців міста.

Певну ідентифікуючу особливість міста відзначав ще класик соціології М. Вебер. Він вважав місто союзом мешканців, які перебувають в однаковому правовому становищі й утворюють громадську організацію офіційного характеру з особливими органами. В основі існування такого союзу лежить критерій, визначений М. Вебером як «корпоративний характер» (Verbandscharakter). На думку доктора соціологічних наук О. Мусієздова, це може бути інтерпретовано як розуміння мешканцями єдності міської громади, що виникає із загальних умов існування, тобто, по суті, мова йде про міську форму ідентичності [4, с. 31].

Традиційно ідентифікацію визначають як один з найважливіших механізмів соціалізації особистості, що виявляється в ототожненні індивідом себе з певною групою або спільністю. Вона сприяє активному освоєнню зразків і стереотипів поведінки, властивих членам цієї групи, прийняттю групових норм, цілей, соціальних ролей, установок, ідеалів як власних. В умовах міста ототожнення себе з групою таких само міських мешканців передбачає розуміння норм, прагнень, пріоритетів спільного, можливих власних ролей у групі жителів. Перебуваючи у суспільному просторі, містяни починають формувати фізичний простір міста. Нова територія вибудовується жителями вже з урахуванням потреб взаємодії і взаємозв'язків мешканців поселення, спрямовує зміст комунікацій, сприяє їх активізації та інтенсифікації в межах міста.

Формування спільноти містян відбувається через усвідомлення зростаючих потреб міста, які можуть задовольнятися завдяки появі нових економічних, політичних чи соціальних ролей мешканців поселення або за рахунок нових членів. Відповідні ідеї висловлював англійський філософ і соціолог польського походження професор Університету Лідса З. Бауман. Він вважав, що місто певним чином «зацікавлене» у тому, аби залучати до міського співтовариства нових членів [5, с. 27]. Їх умовно можна поділити на дві групи. Одна з них – це ті мешканці міста, які з різних причин поки не співвідносять себе з міським співтовариством, свої інтереси – з інтересами міста, які не відчують свою включеність у міський простір. Інша група – це потенційні мешканці міста, які вважають його привабливим місцем для життя, своєї економічної, соціальної і культурної активності.

О. Мусієздов наводить думку одного з класиків урбанізму Л. Мамфорда про те, що місто являє собою сукупність груп людей, які мають власні цілі. У цьому сенсі місто виступає як символ раціональності епохи і лише інструмент для досягнення власних, приватних цілей, позбавлений будь-якої сакральності. Але водночас місто виявляється ще й умовою, майданчиком, носієм можливостей для досягнення цих цілей – цінним саме тим, без чого ці цілі взагалі не могли б бути не тільки досягнуті, а й поставлені.

Український науковець наголошує, що міська ідентичність формується, у тому числі, на основі відчуття належності до міста як осередку, втілення і символу цінностей свободи, індивідуалізму, раціональності і тим самим – досягнень, успіху, мобільності, сучасності тощо. Сама неоднорідність міської спільноти розуміється не стільки як перешкода, скільки як важливий фактор досягнення бажаного [4, с. 36].

Певною ознакою нового міського загального простору виступає взаємодія двох складових. Публічний простір міста формується політичною, соціальною, економічною реальністю, але зі свого боку ця реальність починає конструюватися й контролюватися суспільним простором міста. Зокрема, саме суспільним простором з часом починають обумовлюватися характерні риси контактів, комунікації, взаємодії мешканців міста, виникають традиції та сталі форми поведінки містян, які чітко ідентифікують їх порівняно з представниками інших спільнот.

Історія розвитку міста свідчить про те, що процес взаємодії територіального й публічного простору з комунікацією має певну циклічність. На перших етапах становлення міського простору в умовах роз'єднаності жителів міста і відсутності сталих каналів інформації про інших жителів комунікативним простором стають локальні простори поселення, до яких частіше за все відносять вулицю, площу або ринок. Вони ставали і центром публічного простору, і головним каналом комунікації, і ядром суспільного життя. Вулиця ранньоісторичного міста виступала центром обговорення сільськогосподарських робіт – сівби, жнив, випасу худоби тощо. На вулиці відбувалися загальні сходи жителів, весілля й похорони, святкові гуляння й обговорення новин. Поява нових людей на вулиці, транзитних пересувань не знижували, а навпаки, підвищували публічну комунікаційну роль, наочно пов'язуючи місцеве співтовариство з життям інших вулиць міста, регіону і всієї держави [6, с. 3]. Головним каналом комунікації на цьому етапі вважалася особиста комунікація.

Середньовічне місто певним чином змінило конфігурацію взаємодії простору і комунікації. Вулиці і площі починають відігравати особливу роль лише в межах окремих районів поселення. У середньовічному місті формується чітка професійна структуризація, яка відображається як на просторовому – окремі вулиці чи райони, так і на комунікаційному рівнях, оскільки виникають специфічні громади – цехи ремісників, які встановлюють власні правила – статuti (устапи), що регламентують не тільки професійну, а й інші сфери життя співтовариства. Головним каналом спілкування і передачі інформації у громаді залишається особиста комунікація.

Натомість специфіка доіндустріального міста, зважаючи на його професійну структуризацію, поки і не вимагала наявності загальноміської комунікації. На думку Я. Грицака, середньовічне місто одразу після утворення мало забезпечувати власну безпеку, для чого створювалися великі мури, які водночас передбачали і певну замкнутість середньовічних містечок. Така замкнутість існувала іноді й у межах одного

поселення, яке було поділене стінами і мурами на окремі частини. Середньовічне місто складалося з окремих, багато у чому самостійних і самоврядних анклавів, центрами яких виступали ремісничі або торговельні слободи, монастирі, феодальні садиби. Вулиці міста виступають знову ж таки комунікаційними каналами, однак тепер вони являють собою простір поза окремими районами, оскільки часто доходили лише до воріт слободи, монастиря чи садиби, а внутрішні провулки знаходилися начебто за межами цих загальноміських комунікаційних транспортних систем.

Як вважає доктор економічних наук, професор І. Прибиткова, невисокий рівень суспільного поділу праці та його корпоративна організація, домінантна роль родини у життєдіяльності середньовічних городян і недиференційованість праці, побуту, відпочинку й навчання, чітко увиражена у просторі роз'єднаність окремих соціальних груп та їхня культурна однорідність, нерозвиненість транспорту та інших засобів зв'язку – все це спричиняло перевагу саме особистої комунікації на ґрунті територіальної або родинної близькості [7, с. 363].

Утім неможливість повністю ігнорувати прагнення сусідів спонукала містян посилювати комунікативні ресурси. Якщо праця на землі дозволяла дистанціюватися від справи сусідів, бо це практично не впливало на розмір врожаю, то торговець чи ремісник на ринковій площі мав обов'язково враховувати інтереси сусіда аби збільшити розмір власного виробництва чи продажу, зважаючи на конкуренцію товарів і послуг.

Серед науковців доволі поширеним є погляд на урбанізацію як на процес комунікаційних змін через проникнення міського укладу до поселень, які раніше існували як сільські. Зокрема, І. Прибиткова звертає увагу на те, що інтенсивна комунікація мешканців поселення виступає обов'язковою умовою того, щоб місто могло існувати як єдине ціле і не розпалося на конгломерат громад, мало пов'язаних між собою. Вона зазначає, що крик герольда, сурма, барабан, дзвін виступали певними передумовами появи засобів масових комунікацій у місті. За їхньою допомогою міська влада могла оперативніше керувати поведінкою городян. Природно, вважає науковець, що вузькі просторові кордони впливу цих засобів і невеликий обсяг інформації, яку вони несли, обмежували просторове зростання міста [7, с. 364]. Але поселення все ж втрачало характерні ознаки села і набувало риси міста.

Український вчений Я. Грицак пояснює територіальні межі розташування міських поселень наступним чином. «Принцип був простий: якщо... міста в першу чергу були місцем зустрічі, і цим місцем зустрічі

була переважно торгівля, то розрахунок був дуже простий – відстань, яку може подолати, скажімо, мешканець села, зранку вийшовши на базар, а ввечері до ночі повернувшись пішо додому» [3, с. 10]. Тож відстань приблизно у 25–30 кілометрів і була середньою просторовою межею щільності розташування міських поселень у середньовічній Європі.

На зв'язок комунікації з територіальними межами людського простору звертав увагу ще засновник Торонтської наукової школи теорії комунікації Х. Інніс. Відповідно до теорії Х. Інніса від технології комунікації, що домінувала на конкретному етапі розвитку людства, залежали і різні типи суспільного устрою, які формувалися і еволюціонували під тиском засобів масової комунікації. На думку вченого, використання нової технології письмової комунікації дозволило правлячим елітам здійснювати керівництво більшими територіями, створюючи повноцінні імперії. При цьому держави могли розширюватися до меж, які визначалися саме можливостями і обмеженнями технології засобів комунікації [8, с. 620].

Суттєве значення для розширення території міського простору мало виникнення друкарського верстата і письмових засобів масової комунікації. На думку П. Забеліна, вплив перших масово поширюваних друкованих текстів можна порівняти із впливом соціальних мереж та інших інтернет-ресурсів на сучасне суспільство [9, с. 41]. Поява друкарства і газет сприяли прискореному поширенню інформації у межах міста і держави. ЗМІ швидко втягнули в орбіту свого впливу величезні маси людей, сприяючи їх залученню до обговорення загального кола тем.

Поява нових технологій виробництва, машинної праці призвела до кардинального зрушення у просторі і комунікаційному середовищі міста. Територіальні межі міського поселення істотно розширилися внаслідок появи нових засобів транспортної комунікації (залізниця, автомобільний та електричний транспорт), які могли швидко доставити працівників на великі відстані до промислових фабрик та заводів. Публічний простір міста й комунікаційні стратегії мешканців почали пристосовуватися до нових потреб, змінюючи тим самим обличчя і світ самого поселення. У середовищі промислового міста почали активно створюватися окремі локації, які ставали центрами і вузлами комунікативних процесів. Замість середньовічних ринків, вулиць і площ головними майданчиками комунікації поступово стають магазини, культурні інституції, спортивні об'єкти, кав'ярні. У містах з'являються специфічні місця, спонтанно обрані представниками певних, об'єднаних за інтересами чи захопленнями, груп як центри комунікації. Зокрема, це може бути парк із дитячими атракціонами, де щодня гуляють зі своїми

дітлахами молоді мами, чи пейзажна алея, на якій збираються художники, реставратори і представники відповідної субкультури.

У сучасних містах виникли нові типи публічного комунікаційного простору, які не існували раніше – великі торговельні центри і торгово-розважальні комплекси. Американський автор Т. Банерджі зазначає, що на практиці торговельні центри «замінили міський центр і головну вулицю», оскільки в них можна спостерігати всі види активності, типові для відкритих громадських місць. Так, на думку американського дослідника, торговий центр є аналогом відкритого суспільного простору, але більш безпечним та обмеженим щодо можливості контактів із «небажаними», «чужими». Проте зміна місця локалізації простору комунікації не змінює її основних функцій [10, с. 64].

Наслідком пристосування міста до реалізації нових проявів комунікативної функції стає поширення візуалізації. Міський простір багато у чому відповідає на комунікаційні запити мешканців графічною інформацією. Як зазначає американський соціолог-урбаніст Р. Сеннетт, сучасне місто є майданчиком не для спілкування, а для спостереження, що говорить про трансформацію публічної культури, яка перетворюється із вербальної у візуальну, змінює свою форму і наповнення, але не втрачає своєї функції [10, с. 63]. Вивіски, реклама, навігація, інформаційні бігборди та сітілайти в сучасному місті виконують передусім інформаційну функцію як для замовника, так і для користувача такого повідомлення. Причому важливу роль у комунікативному посилі відіграє не тільки їхній текстовий зміст, а й форма, розмір чи колір. Наприклад, під час передвиборчих перегонів 2019 р. кандидати у Президенти України настільки чітко ідентифікували себе з певною кольоровою гамою агітаційних матеріалів, що кольорова інформація практично заміняла собою повідомлення про персоналію претендента.

Надмірний потік інформації, який щодня отримує мешканець сучасного міста, спричиняє потребу у відокремленні необхідної для особистості і зменшенні впливу зайвої інформації. На думку О. Пічугіної, через величезну кількість подій у міській комунікації і необхідність постійного перебування у публічному просторі, городянин XXI ст. часто прагне втекти з міста, при цьому фізично залишаючись в ньому, шляхом створення власного комунікативного простору. Городяни надягають навушники, відкривають книгу або постійно перевіряють новини чи повідомлення в Інтернеті у громадських місцях. Таким чином вони начебто виключають себе з публічного комунікативного простору. Однак варто зняти такий щит і людина знову потрапляє до комунікативного потоку міста [1, с. 64]. Через систему месенджерів і спеціальних програм у сучасних гаджетах особа

може спілкуватися лише з обраними користувачами, маючи змогу бачити комунікативні повідомлення великого загалу співрозмовників, не реагуючи на них. Тобто, вплив надто активного, а інколи навіть агресивного інформаційного потоку у межах міського середовища сприяє формуванню іншого рівня комунікації, який виступає більш уособленим і персоніфікованим в умовах загального публічного простору.

Отже, підсумовуючи результати проведеного аналізу, варто зазначити, що розвиток міста як особливого соціального організму з самого початку свого існування відбувався під впливом взаємодії територіального та комунікативного простору. На різних історичних етапах міста постійно виконують функцію центрів комунікації, формуючи й розвиваючи нові форми масової комунікації. У межах новітніх міст з'являються окремі локації публічного простору, де відбувається сконцентрованість комунікації. Зворотною рисою поширення комунікативного впливу сучасного міста є потреба людини сховатися від постійного потоку інформації, активне піднесення візуальної комунікації. Функціонування міського простору має суттєве смислове комунікативне навантаження, потенціал якого впливає на світосприйняття і самовизначення мешканців міста.

Актуальність зазначеної тематики зумовлює потребу дальших наукових розвідок, перспективними напрямками яких, на наш погляд, видаються дослідження історії впливу засобів масової комунікації на формування міської самоідентифікації, відзеркалення різних проявів комунікаційних змін у суспільному просторі сучасних українських міст.

Список використаних джерел

1. Пичугина О. Урбаністическое пространство в коммуникативной оптике [Електронний ресурс] / О. Пичугина // Медиа. Информация. Коммуникация. – 2017. – № 21. – Режим доступа: <http://mic.org.ru/new/645-urbanisticheskoe-prostranstvo-v-kommunikativnoj-optik> (дата обращения: 15.05.2019). – Загл. с экрана.

2. Омельченко Н. Соціально-географічна урбаністика: досвід та історіографія [Електронний ресурс] / Н. Омельченко // Часоп. соц.-екон. географії. – 2015. – Вип. 19. – С. 157–164. – Режим доступа: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2015_19\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2015_19(2)_29) (дата звернення: 15.05.2019). – Назва з екрана.

3. Грицак Я. Лекції курсу «Вибрані питання європейської історії» [Електронний ресурс] / Я. Грицак. – 2016. – Режим доступа: <http://er.usu.edu.ua/handle/1/841> (дата звернення 16.05.2019). – Назва з екрана.

4. Мусиездов А. А. Проблематика городской идентичности в социологической классике / А. А. Мусиездов // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2013. – № 1045. – С. 30–36.

5. Чернявская О. С. Город как коммуникативное пространство [Электронный ресурс] / О. С. Чернявская // Город меняющийся: траектория развития и культурные пространства. – 2011. – С. 24–34. – Режим доступа: https://bitly.su/TJ5_h3_j (дата обращения 12.05.2019). – Загл. с экрана.

6. Павлов Н. Л. Взаимодействие пространства созидания и пространства коммуникации [Электронный ресурс] / Н. Л. Павлов // Архитектура и современные информационные технологии. – 2012. – Режим доступа: https://marhi.ru/AMIT/2012/special_12/pavlov/pavlov2.pdf (дата обращения 14.05.2019). – Загл. с экрана.

7. Прибиткова І. М. Еволюція міських систем у часі й просторі: український варіант [Електронний ресурс] / І. М. Прибиткова // Містобудування та територіальне планування. – 2011. – Вип. 41. – С. 351–368. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2011_41_51 (дата звернення 15.05.2019). – Назва з екрана.

8. Закірова С. Технологічний детермінізм засобів масової комунікації у часі і просторі (за теоретичною концепцією Харольда Інніса) / С. Закірова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – Вип. 48. – С. 615–629.

9. Забелин П. В. Технологии коммуникации рубежа XIX–XX веков и современная цифровая экономика: исторические аналогии [Электронный ресурс] / П. В. Забелин // Образовательные ресурсы и технологии. – 2018. – № 1 (22). – С. 39–43. – Режим доступа: <https://doi.org/10.21777/2500-2112-2018-1-39-43> (дата обращения 16.05.2019). – Загл. с экрана.

10. Жулькевська О. В. Суспільний простір міста як об'єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін [Електронний ресурс] / О. В. Жулькевська, М. В. Грищенко // Соціологічні студії. – 2012. – № 1. – С. 61–66. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_13 (дата звернення 17.05.2019). – Назва з екрана.

References

1. Pichugina, O. (2017). Urbanisticheskoe prostranstvo v kommunikativnoi optike [Cities Through the Communication Lens]. *Media. Informatsiia. Kommunikatsiia – Media. Information. Communication*, issue 21. Retrieved

from <http://mic.org.ru/new/645-urbanisticheskoe-prostranstvo-v-kommunikativnoj-optik> [in Russian].

2. Omelchenko, N. (2015). Sotsialno-heohrafichna urbanistyka: dosvid ta istoriohrafia [Socio-geographic Urban Studies: Experience and Historiography]. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii – Human Geography Journal*, Vol. 19, pp. 157–164. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2015_19\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2015_19(2)_29) [in Ukrainian].

3. Hrytsak, Y. (2016). Leksii kursu «Vybrani pytannia yevropeiskoi istorii». [Lectures on the course «Selected Issues of European History»]. Retrieved from <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/841> [in Ukrainian].

4. Musiezdov, A. A. (2013). Problematika gorodskoi identichnosti v sotsiologicheskoi klassike [The Problem of Urban Identity in the Sociological Classics]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Sociological Studies of Co Contemporary Society»*, Vol. 1045, pp. 30–36. [in Russian].

5. Cherniavskaia, O. S. (2011). Gorod kak kommunikativnoe prostranstvo [City as a communicative space]. *City changing: development trajectory and cultural spaces* (pp. 24–34). *bitly.su*. Retrieved from https://bitly.su/TJ5_h3_j [in Russian].

6. Pavlov, N. L. (2012). Vzaimodeistvie prostranstva sozidaniia i prostranstva kommunikatsii [Interaction of space of creation and space of the communication]. *Arkhitektura i Sovremennyye Informatsionnyie Tekhnologii – Architecture and Modern Information Technology*. Retrieved from https://marhi.ru/AMIT/2012/special_12/pavlov/pavlov2.pdf [in Russian].

7. Prybytkova, I. M. (2011). Evoliutsiia miskykh system u chasi i prostori: ukraïnskyi variant rozvytku [Evolution of urban systems in time and space dimension: Ukrainian way of development]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia – Urban and Territorial Planning*, Vol. 41, pp. 351–368. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2011_41_51 [in Ukrainian].

8. Zakirova, S. (2017). Tekhnolohichniy determinizm zasobiv masovoi komunikatsii u chasi i prostori (za teoretychnoiu kontseptsieiieiu Kharolda Innisa) [The Technological Determinism of Means of Mass Communication in Time and Space (in Harold Innis's Theoretical Concepts)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 48, pp. 615–629. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2017_48_47. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.48.615> [in Ukrainian].

9. Zabelin, P. V. (2018). Tehnologii kommunikatsii rubezha XIX–XX vekov i sovremennaia tsifrovaia ekonomika: istoricheskie analogii [Communication technologies of the Turn of the XIX–XX Centuries and the modern digital Economy: historical analogies]. *Obrazovatelnyie resursy i tekhnologii – Educational Resources and Technology*, issue 1 (22), pp. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.21777/2500–2112–2018–1–39–43> [in Russian].

10. Zhulkevskaya, O. V., Gryshchenko, M. V. (2012). Suspilnyi prostir mista yak obekt sotsiologichnogo vyvchennia ta empirychnyi referent sotsialnykh zmin [Public Space of City as an Object of Sociological Investigation and Empirical Referent of Social Changes]. *Sotsiologichni studiyi – Sociological Studies*, issue 1, pp. 61–66. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_13 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.05.2019.

Svitlana Zakirova,

Cand. Sci. (Historical), Associate Professor, Senior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5396-7210>

City as an Evolutional Public Space of Communication Changes

The paper presents examination of various approaches to the definition of the scientific concept of a «city», analysis city role in the process of its inhabitants' self-identification. One of city characteristics is interaction of public space and communication, which is formed by reality and has a certain cyclical nature. City public space is created by political, social, economic reality, and determines the characteristics of communication. Subsequently, this reality itself begins to be constructed and controlled by the public and communicative space of the city. At different historical stages of development cities constantly perform the function of communication centers, elaborating and developing new forms of mass communication. Within the new cities, separate locations of public space appear where communication is concentrated. The opposite feature of the expansion of the communication impact of the modern city is the human need to hide from the constant flow of information, the active dissemination of visual communication.

Keywords: city, communication, public space, mass communication, identification.

Валентина Медведєва,

канд. іст. наук, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАУКОВОГО СУПРОВОДУ БІБЛІОТЕЧНО- ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджується роль бібліотечних установ у розвитку інформаційного суспільства, а також їх потенціал для консолідації суспільства в контексті інтеграції України у європейське співтовариство. Розглядається місце стратегічних комунікацій у забезпеченні наукового супроводу бібліотечно-інформаційної діяльності. Визначено стратегічні напрями розвитку вітчизняних бібліотечних закладів. Приділяється увага аналітичним підрозділам бібліотечних установ у системі стратегічних комунікацій.

Ключові слова: бібліотечна установа, стратегія, стратегічні комунікації, інформаційно-аналітична діяльність бібліотечних установ, бібліотечна справа, сучасний інформаційний простір, інформаційне суспільство.

На сьогодні бібліотечні установи мають міцний потенціал для консолідації сучасного суспільства з метою інтенсивного розвитку незалежної України, підвищення якості життя громадян і забезпечення рівного доступу до інформації.

Вітчизняні науковці дедалі більше уваги приділяють проблематиці впровадження в країні системи стратегічних комунікацій.

Вивченню та розгляду актуальної проблеми надавали значну увагу у своїх наукових працях О. Кушнір, С. Соловійов, В. Ліпкан, А. Баровська, С. Гуцал, Д. Дубов, Л. Чуприна та ін.

Метою статті є дослідження ролі стратегічних комунікацій в інформаційній діяльності наукових бібліотечних установ.

Кабінет Міністрів України затвердив План заходів на 2019 р. з реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 рр. Таке рішення дасть змогу запровадити інструменти для скоординованих дій центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо комунікації у сфері європейської інтеграції, що своєю чергою сприятиме підвищенню рівня підтримки громадянами України державної політики

у сфері європейської інтеграції та рівня довіри до НАТО як інституції, що відіграє ключову роль у зміцненні міжнародної безпеки.

Планом передбачено проведення низки заходів та інформаційних кампаній. Зокрема, запланована кампанія з інформування про успішні практики впровадження європейських стандартів в усіх сферах життя. У межах кампаній заплановано виготовлення інформаційної, аудіо-візуальної, друкованої продукції та розміщення її в ефірі загальнонаціональних і регіональних теле- та радіоканалів, в Інтернеті, громадських місцях, закладах освіти. Також план включає:

- інформування представників засобів масової інформації та громадських організацій про поступ у процесі європейської інтеграції України;

- підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, відповідальних за зв'язки з громадськістю та взаємодію зі ЗМІ, організацію відповідних тематичних семінарів тощо;

- проведення прес-конференцій та постійних брифінгів щодо співробітництва з Альянсом, підготовку та сприяння висвітленню у ЗМІ інформації про військові ініціативи НАТО, зокрема, у сфері екології, енергетики, ядерної і радіаційної, кібернетичної та інформаційної безпеки, науково-технічне співробітництво, виконання проектів у межах трастових фондів Організації Північноатлантичного договору, а також реформування сектору безпеки та оборони України – відповідно до її стандартів та рекомендацій.

Крім того, План передбачає проведення низки інформаційно-роз'яснювальних кампаній, семінарів і тренінгів щодо євроатлантичної інтеграції України, загальнонаціональні соціологічні дослідження та відстеження змін у ставленні громадян до НАТО і державної політики у сфері зближення з Альянсом. Також, згідно з документом, профільні міністерства і відомства мають проводити дні євроатлантичного партнерства та тижні НАТО у військових частинах і закладах вищої освіти Мініборони, МВС, Національної гвардії, Держприкордонслужби та ДСНС. Для учнів загальноосвітніх шкіл та закладів професійної (професійно-технічної) освіти передбачене проведення тематичних уроків, виховних годин і конкурсів творчих робіт на тему НАТО, а для студентів закладів вищої освіти – організація навчальних семінарів, конференцій, засідань круглих столів і тематичних лекцій [1].

Варто зазначити, що у ряді відомчих міністерств засновано відповідні структурні підрозділи, в яких працюють радники зі стратегічних комунікацій, експерти, аналітики, спеціалісти з цього спрямування.

У свою чергу, впровадження системи стратегічних комунікацій визначає:

- розроблення положень міжвідомчої комунікації – від стратегічного до тактичного рівня;
- опрацювання базових документів та правил, які визначатимуть роботу та ціль стратегічних комунікацій;
- визначення позицій для всіх провідних суб'єктів систем стратегічних комунікацій;
- надання провідним суб'єктам повноважень для реалізації діяльності стратегічних комунікацій;
- створення тісних взаємовідносин між розробленням та плануванням комунікаційної політики;
- розробку механізмів координації та положень на міжвідомчому рівні;
- забезпечення потрібними технічними та інфраструктурними засобами тощо [4].

Водночас роль та місце наукових бібліотечних установ у розвитку стратегічних комунікацій розглядались не на достатньому рівні.

На сьогодні існують нагальні проблеми, які помітно уповільнюють зміни та розвиток бібліотечної справи в Україні.

Передусім це стосується провідних положень щодо реформування бібліотечної справи, зокрема:

- напрямів модернізації бібліотечних установ;
- оцифрування фондів;
- технічного та технологічного переоснащення;
- перерозподілу кадрового ресурсу для бібліотечних установ тощо.

Слід зазначити, що Кабінет Міністрів 23 березня 2016 р. затвердив «Стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» [2]. Цим документом визначено головні напрями розвитку бібліотечної справи в Україні, вплив бібліотечних установ на ступінь соціально-економічного розвитку та інформаційної безпеки держави, розвитку науки, освіти тощо.

Стратегія закладає підґрунтя для розробки державної політики та прийняття рішень у сфері науки, освіти, зокрема й щодо фінансування бібліотечних установ, спеціальних програм та нових проєктів.

Стратегію напрацьовано як спільне бачення, що разом втілюватиметься органами державної влади, місцевого самоврядування, бібліотечними установами, установами освіти, науки, культури тощо.

Окреслено такі стратегічні напрями розвитку вітчизняних бібліотечних установ:

– удосконалення нормативно-правової бази та врегулювання стандартів бібліотечно-інформаційної галузі відповідно до міжнародних стандартів, створення нормативно-правової бази та системи стандартів бібліотечно-інформаційної галузі для підвищення результативності діяльності бібліотечних установ;

– створення системи гарантованого бюджетного фінансування головних бібліотечних послуг і реформування механізму отримання та застосування надходжень з інших джерел фінансування; створення надалі постійної системи достатнього фінансування бібліотечних установ, що забезпечить їх результативну діяльність та високоякісне обслуговування користувачів;

– створення сучасної матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотечних установ відповідно до міжнародних стандартів для надання доброякісних бібліотечно-інформаційних послуг та універсального доступу до інформації;

– науковий супровід розвитку бібліотечних установ в умовах якісних змін, забезпечення наукового супроводу бібліотечно-інформаційної діяльності для високоякісних трансформацій і постійного розвитку галузі;

– створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи держави на основі універсального доступу та економічної доцільності, створення гнучкої та динамічної структури бібліотечної системи, здатної забезпечити сталий розвиток і спрямованої на задоволення загальнонаціональних і соціальних потреб;

– забезпечення фахового розвитку персоналу бібліотечних установ, оновлення системи бібліотечно-інформаційної освіти та підвищення кваліфікації, актуалізація системи знань, умінь і досвіду бібліотечних працівників

– розвиток продуктивних бібліотечних комунікацій [3].

Реалізація стратегічних напрямів у свою чергу передбачає створення системи ефективної внутрішньої та зовнішньої комунікації для розвитку партнерства, просування спільних цінностей та досягнення стратегічних результатів.

Для цього потрібно:

– налагодити ефективну міжвідомчу комунікацію між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, які мають у своєму підпорядкуванні бібліотечні установи;

– поліпшити внутрішню професійну комунікацію;

– забезпечити продуктивну міжсекторальну комунікацію;

– покращити зовнішню комунікацію з територіальними громадами та суспільством;

– поглиблювати міжнародні професійні зв'язки тощо [2].

У Стратегії запропоновано опрацювати та оновлювати програми підвищення кваліфікації, забезпечити їх використання у системах формального і неформального підвищення кваліфікації.

Планом дій на період до 2025 р., зокрема передбачено: виконання програм модернізації матеріально-технічної бази бібліотечних закладів та їх інформатизації, збереження бібліотечних фондів, створення мобільних бібліотек, Національної електронної бібліотеки; реалізацію проекту єдиного універсального веб-порталу інформаційних ресурсів бібліотек; розробку і впровадження загальнодержавної системи електронної доставки документів; включення зведеного електронного каталогу бібліотек України та електронних каталогів окремих бібліотек до світового зведеного каталогу бібліотечних ресурсів (WorldCat) [3].

На сьогодні перспективи бібліотечних установ, зокрема їх місце у системі соціальних комунікацій, визначаються відповідно до головних функцій бібліотечної установи як соціального інституту, суб'єкта соціальних комунікацій.

На основі досвіду співпраці аналітичних підрозділів НБУВ з органами державної влади можна говорити про доцільність залучення їх до продуктивного розвитку системи стратегічних комунікацій.

Поряд з цим аналітичні підрозділи НБУВ здійснюють тематичні моніторингові дослідження за матеріалами інтернет-ресурсів на замовлення органів державної влади, які сприяють управлінським структурам у комплексному аналізі ситуації, проявів закономірностей суспільного розвитку та виробленні раціональних і вагомих пропозицій для прийняття належних рішень у галузях державного управління.

Інформаційно-аналітичні структури виступають посередниками в системі комунікацій між населенням і владою. Одержану від органів державної влади інформацію вони передають споживачам без перекручень, уникаючи сенсаційності та упередженості в повідомленнях. З цією метою аналітичні підрозділи НБУВ практикують присутність власних кореспондентів на прес-конференціях державних і політичних діячів, засіданнях громадських, політичних організацій тощо. Це дає змогу розглядати, аналізувати та висвітлювати факти, події оперативно, без побічного впливу додаткових інформаційних потоків [4].

Сьогодні неймовірна можливість контактування в режимі реального часу з членами уряду, політиками, експертами та простим населенням наближає аналітика до процесу підготовки, розгляду, обговорення і прийняття управлінських рішень, прискорює підготовку та сприяє

підвищенню якості аналітичного матеріалу, забезпечує ефективність роботи інформаційно-аналітичних структур [5].

Принагідно зауважимо, що низка проектів аналітичних підрозділів НБУВ створювались у співпраці з прес-службами органів державної влади. Ці проекти були спрямовані на інформування читачів з актуальних питань життя українського суспільства та донесення суспільної думки до представників влади.

Слід відзначити певний досвід співпраці СІАЗ НБУВ з Радою національної безпеки і оборони (РНБО) України з питань протидії інформаційній агресії. Цей досвід підтверджує вагомий потенціал аналітичних підрозділів бібліотечних установ у розвитку системи стратегічних комунікацій в Україні. Ідеться про можливості моніторингу та аналізу актуальних питань сучасного суспільства на базі відкритих джерел інформації, фондів бібліотечних установ для потреб державних органів та поширення значущої інформації серед населення, забезпечення безпешконого доступу до неї користувачів [4].

Очевидно, що з метою регулювання суспільних відносин у галузі стратегічних комунікацій виникає потреба в розробці окремого нормативно-правового акта, яким має бути визначено суть, зміст, форми, методи, складові та інші значущі виміри результативної діяльності системи стратегічних комунікацій. Формування системи стратегічних комунікацій в Україні також надає змогу науковим бібліотечним установам з'ясувати та визначити своє місце у цій системі за умови вдосконалення своїх можливостей як центру інтелектуальної обробки інформації, підвищення якості інформаційних продуктів, сервісів і власних послуг, забезпечення комфорту, зручності, оперативності обслуговування користувачів, стабільності, надійного збереження інформації тощо [4].

Отже, на сучасному етапі перед науковими бібліотечними установами стоїть першочергове завдання – надання рівного, швидкісного та комфортного онлайн доступу користувачам до цифрової форми інформації. Це головний пріоритет діяльності бібліотек, які налаштовані на зміцнення суспільства, інтеграцію у європейське співтовариство, дотримання європейських цінностей на підставі спільних інтересів.

Список використаних джерел

1. Уряд затвердив плани заходів на 2019 рік щодо комунікації у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv>

plani-zahodiv-na-2019-rik-shchodo-komunikatsiyi-u-sferi-yevropejskoyi-ta-yevroatlantichnoyi-integratsiyi-ukrayini. – Назва з екрана.

2. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 бер. 2016 р. № 219-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>. – Назва з екрана.

3. Блажкевич А. Реформування українських бібліотек: урядова стратегія розвитку / А. Блажкевич // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – Вип. 48. – С. 362–369.

4. Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – Вип. 48. – С. 274–284.

5. Чуприна Л. Оперативна інтернет-інформація в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек України: монографія / Л. Чуприна; наук. ред. В. М. Горвий; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 208 с.

References

1. Uriad zatverdyyv plany zakhodiv na 2019 rik shchodo komunikatsii u sferi yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi integratsii Ukrainy [The Government approved plans of measures for 2019 on communications in the area of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine]. Retrieved from <http://https://www.kmu.gov.ua/ua/news/> [in Ukrainian].

2. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku «Yakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy»: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 ber. 2016 r. No. 219-r [On approval of the Strategy for the development of the library case for the period until 2025 «Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine»: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 23, 2016 No. 219-p]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80> [in Ukrainian].

3. Blazhkevych, A. (2017). Reformuvannia ukrainskykh bibliotek: uriadova stratehiia rozvytku [Reforming Ukrainian Libraries: Governmental Development Strategy]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 48, pp. 362–369. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.48.362> [in Ukrainian].

4. Chupryna, L. A. (2017). Analytychni pidrozdily biblioteky v systemi strategichnykh komunikatsii [Analytical Departments of the Library in the System of Strategic Communications]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 48, pp. 374–384 [in Ukrainian].

5. Chupryna, L. A. (2014). Operatyvna internet-informatsiia v informatsiino-analytychnii diialnosti bibliotek Ukrainy: monohrafiia [Operating online information in the information-analytical Libraries Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.05.2019.

Valentyna Medvedeva,

Cand. Sci. (Historical), Senior Researcher,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Strategic Communications and Providing of Scientific Support for Library and Information Activities

The role of libraries in the development of information society, as well as their potential for society consolidation in the context of Ukraine's integration into the European community, is explored. The place of strategic communications in providing scientific support of library and information activity is considered.

The formation of the system of strategic communications in Ukraine is analyzed. It could enable scientific libraries to find out and determine their place in this system, provided that they improve their capabilities as a center for intellectual processing of information, the quality of library information products and services, user's comfort and convenience, library efficiency, stability, reliability as information holder, etc.

The strategic directions of domestic libraries development, prospects of libraries, in particular, their place in the system of social communications, are determined, proceeding from the main functions of the library institution as a social institution, a subject of social communications.

Keywords: library institution, strategy, strategic communications, informational and analytical activity of library institutions, library business, modern information space, information society.

Альона Берегельська,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ГУМАНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

У статті розглядаються проблеми утвердження художньої інформації в умовах розвитку електронних інформаційних технологій як важливого чинника утвердження гуманістичних моральних принципів взаємовідносин в інформаційному суспільстві. Досліджено процеси, зокрема світової глобалізації, їх вплив на розвиток націй і держав, на моральний клімат в умовах інформаційного суспільства, що супроводжують інтенсивний ріст науково-технічного прогресу. Розглянуто основні причини відставання художньо-естетичного компонента в процесі розвитку електронних інформаційних технологій.

Наведено можливості нових технологій для ілюстрування поширюваної мистецтвознавчої інформації, що впроваджуються на сайтах провідних бібліотек України.

Ключові слова: внутрішньосуспільні інформаційні обміни, духовні цінності, моральний клімат, культурний розвиток, художня творчість.

Посилення загальносуспільного значення глобалізації відбувається на основі розвитку науково-технічного прогресу, і насамперед – розвитку електронних інформаційних технологій. Сучасні інформаційні технології стали ефективним провідником в усіх регіонах світу економічних і політичних інтересів, передусім провідних країн-глобалізаторів, що найбільш успішно розвивають інформаційну базу своєї експансії в усіх регіонах світу. При цьому художньо-естетичний компонент такого процесу відчутно відстає, що негативно впливає на моральний клімат в суспільстві. В статті розглядаються найбільш суттєві причини такого відставання.

Проблеми глобалізації, їх вплив на розвиток націй і держав, на моральний клімат в умовах інформаційного суспільства у зв'язку із відставанням художньої інформації в цьому процесі знаходять своє відображення в науковій літературі останнього періоду, зокрема в роботах творчого колективу під керівництвом академіка О. Онищенко та ін. Поряд із цим в умовах інформаційного суспільства й посилення глобальних інформаційних впливів

активізація діяльності держави щодо популяризації художньої культури, утвердження національних духовно-ціннісних орієнтирів, морального виховання громадян є необхідною і потребує подальшого аналізу.

Метою статті є розгляд основних напрямів удосконалення суспільної культурно-інформаційної діяльності в умовах посилення глобалізаційних впливів.

Соціально-культурна трансформація, якої зазнає Україна, пов'язана з процесом становлення постіндустріального суспільства. Вона обумовлює створення нових механізмів гуманізації людських відносин, заснованих на повазі до природи, загальних прав людини та дотриманні національної безпеки.

На національному рівні у зв'язку з цим забезпечення прориву на шляху прогресу стає можливим лише за умови усвідомлення як морального імперативу потреби внутрішньої єдності, спільного подолання труднощів і виведення суспільства на якісно вищий рівень розвитку, взаємодопомоги, створення умов для оптимального внутрішньосуспільного обміну інформацією і виходу із власним інформаційним продуктом в глобальний інформаційний простір.

Наявність спільної системи духовних цінностей, спільних пріоритетів у сфері суспільного розвитку також сприяє вивільненню творчого потенціалу народу, розвитку його інтелектуального потенціалу. Висловлюючись мовою фахівців, цю систему можна віднести до елементів спеціальної операційної системи внутрішньосуспільного обміну інформацією. Вона має сприяти цьому обміну, прискорювати його.

Важливою умовою реалізації цілей, що стоять перед нашим суспільством на нинішньому етапі, є створення відповідного загальносуспільному розвитку морального клімату. У зв'язку з цим заслуговує на увагу наступне зауваження українських дослідників: «Факт, що найважчою, але поширеною формою суспільної кризи є кризовий стан інформаційно-морального середовища, тільки починає усвідомлюватися навіть розвинутими країнами» [1]. Розвиток електронних інформаційних технологій, активні процеси суспільної інформатизації загострюють цю проблему. Всезростаючі масиви нових інформаційних ресурсів за своїм основним змістом відображають актуальну економічну, політичну тематику, присвячуються розвитку розважально-ігрових проєктів, побутових інформаційних обмінів. І в цьому процесі значно відстає відображення змісту культурологічних процесів, розвитку сучасного мистецтва. Це пояснюється рядом причин, характерних саме для нинішнього етапу розвитку цивілізації:

– по-перше, глобальна інформаційна революція зумовила потребу соціальної трансформації суспільства і відвернула при цьому увагу від традиційних проблем культурного розвитку, вдосконалюючи насамперед культурно-інформаційну сферу оновлюваного суспільства;

– по-друге, електронні інформаційні технології, входячи сьогодні в усі сфери суспільної діяльності, найменш успішно проникають у традиційну художню творчість, оскільки вона пов'язана із сильним впливом суб'єктивного фактора, ефективних технологій відображення якого ще не створено, і професійні митці, віддані своїй професії, не завжди успішно оволодівають навіть наявними засобами електронного відображення змісту своєї творчості;

– по-третє, формування нових напрямів художньої творчості, що розвиваються на базі електронних інформаційних технологій і поки що знаходять своїх прихильників у досить вузькому колі комп'ютеризованих користувачів, не маючи масової громадської підтримки прихильників, відбувається повільно.

При всьому цьому незадіяний потенціал можливостей електронних інформаційних технологій в популяризації мистецтва, у розвитку культурного виховання суспільства навіть сьогодні вже доволі значний. Його використання актуалізується стрімким розвитком глобалізаційних процесів, а тому потребує державної підтримки в освітній та культурно-освітній сферах. Має бути ефективно задіяна програма відповідних наукових досліджень та налагоджена розробка методичних матеріалів удосконалення культурно-освітньої роботи, якісна організація навчального процесу в усіх видах навчальних установ. У разі пасивного ставлення до всіх цих процесів реальною стає загроза культурної уніфікації, втрати національної самобутності.

У цілому «суспільний розвиток є одночасно прояв і показник розвитку духовно-культурного, загальноцивілізаційного. Тому, всі ознаки і критерії розвитку суспільства, перш за все такі як економічний, політичний, державний, свідчать про рівень здобутків у сфері духовно-культурних цінностей, нагромаджених суспільством. А тому і сам суспільний прогрес можливий лише на прогресивній духовній, гуманістичній основі. Реалізація принципів справедливості, демократичного суспільного і державного устрою має опиратися на міцний фундамент справді гуманістичних цінностей духовної культури – культури свого народу і культури інших народів, культури загальнолюдської» [2, с. 5–6]. Будування соціально-культурних відносин глобалізованого інформаційного суспільства, таким чином, обумовлює необхідність дотримання

оптимального, достатнього для подальшого розвитку співвідношення глобальних, заснованих на загальносупільних здобутках, і національних, що розвиваються на базі позитивного історичного досвіду конкретної соціальної структури, тенденцій. Слід підкреслити, що в суспільстві, заснованому на пріоритеті інформаційних процесів, дотримання вказаного співвідношення вже не може здійснюватися стихійно, в сліпій залежності від різноманітних ситуативних чинників. Так відбувалося раніше, коли прогресивні тенденції розвитку продиралися крізь негативні, у тому числі неонов'язкові, торуючи собі шлях у майбутнє за рахунок сукупного прояву сприятливих факторів протягом значного проміжку часу. Теоретичне осмислення розвитку супільних процесів знаходить свої витоки, здобуває певний рівень розвитку ще в індустріальному суспільстві. Але у відповідності із специфікою розвитку інформаційних процесів, ролі наук, особливо гуманітарних, в цьому суспільстві вони мали обслуговуюче, дорадче значення в безпосередній перетворювальній діяльності.

В інформаційному суспільстві трансформаційні процеси мають поступово підпорядковуватись свідомій організації розвитку. Ця свідома організація має передбачати баланс інтересів суб'єктів розвитку, сприяти вивільненню їхнього творчого потенціалу, створювати необхідний консенсус при оптимізації соціальної структури суспільства і процесу його розвитку. Саме науково обґрунтована теорія суспільного розвитку має стати основою суспільного розвитку.

Вона має враховувати:

- загальноцивілізаційні закономірності розвитку;
- специфіку національної еволюції;
- економічні, політичні, культурні та інші особливості певного етапу розвитку і як загальносупільний орієнтир об'єднувати націю, державу в уявленнях про перспективи і мету розвитку [3, с. 24–25].

Слід зазначити, що зменшення культурного компонента в продукованих сьогодні масивах інформації створює все більш відчутну небезпеку для розвитку суспільства. Адже чим гармонійніша взаємодія людини і природи, тим якісніше її життя з точки зору культурного розвитку. Прилучаючись до культури, людина стає людиною. Культурна людина – це людина, яка дотримується правил, норм, соціальних установок, що визначають її поведінку в суспільстві. Такий зміст закріпився за поняттям «культурна людина». Це добровільне визначення тих меж, які встановлені суспільством. У суспільстві мають бути ідеали і вони не можуть знаходити своє вираження тільки у матеріальному задоволенні, у вигоді. Дуже важливо розв'язувати

питання духовного життя людей, утверджувати вікові цінності, які людство нагромаджувало протягом віків, передавало з покоління в покоління.

Вимоги до культурного розвитку сьогодення передбачають формування особистості певного типу, якій мають бути притаманні моральні якості, світоглядні орієнтири, рівень інтелектуального розвитку, естетичні уподобання, що відповідають інформаційному етапу розвитку суспільства, відображають його характерні риси.

Розвиток інформатизації, забезпечення широкого доступу до інформаційних ресурсів надали сучасній людині небачені раніше можливості для формування себе самої в процесі своєї діяльності. Культура сьогодні є надважливою мірою людського в людині, характеристикою розвитку людини як суспільної істоти [4]. При цьому суспільство має повернутись до організації широкого естетичного виховання, організації систематичного впливу на особистість, орієнтованого на формування сучасних естетичних ідеалів, смаків і потреб, на вироблення здатності сприймати, переживати й оцінювати прекрасне у природі, житті, мистецтві і праці у всіх категорій сучасних громадян, на пробудження і розвиток їхніх творчих здібностей і виховання непримиренності до всього потворного і нікчемного в житті й діяльності. В умовах розвитку багатоаспектних інформаційних обмінів, підвищення інтенсивності інформаційних процесів естетично вихований член сучасного суспільства має бачити, розуміти і свою діяльність максимально наближати до ідеалів прекрасного, що відображають важливі елементи гармонії глобального розвитку.

Негативне значення сучасних глобальних інформаційних впливів у разі пасивності українського суспільства в розвитку вітчизняної інформаційної сфери, загроза інформаційної уніфікації звужує можливості багатоваріантного інформаційного виробництва, заснованого на регіональній, національній специфіці, збіднює можливості національного культурного розвитку, у кінцевому підсумку обмежує розвиток суспільного прогресу єдиною концепцією, універсальною культурою і мораллю, відірваною від реалій національного розвитку. Це під впливом зміни об'єктивних умов існування загрожує цивілізації кризою в глобальному вимірі.

До негативних впливів, пов'язаних з розвитком сучасних інформаційних технологій, слід віднести також концентровані інформаційні атаки на той чи інший регіон, на ту чи іншу країну ТНК, могутніх наднаціональних економічних структур, що формують у певних країнах сприятливу для своєї діяльності громадську думку, здійснюють відповідний вплив на чинну правову базу, нейтралізують опір місцевих конкурентів. І нарешті, із вдосконаленням цих технологій розвива-

ються методики ведення інформаційних воєн, що вже в наш час нерідко за своїми результатами є ефективнішими за війни традиційні. Удосконалюється здійснення спеціально орієнтованих впливів на інформаційний простір об'єкта агресії, ураження інформаційної основи його діяльності, дискредитацію і знищення його ціннісних орієнтирів.

У такій ситуації забезпечення національного інформаційного суверенітету для України і як для об'єкта глобальних інформаційних впливів, і як для повноправного суб'єкта міжнародної діяльності, міжнародних інформаційних обмінів має надзвичайно велике значення [5]. Адже суверенні інформаційні ресурси, культурні надбання нинішнього і всіх попередніх поколінь українського народу є основою забезпечення національно-культурної самобутності в глобалізованому світі, орієнтиром розвитку сучасного національного культурно-інформаційного розвитку.

Як зазначає академік О. Онищенко, «за цих обставин найраціональніший шлях – звертання до першооснов народної моралі... Українська народна мораль пройшла тисячолітнє випробування, зберегла націю у найжахливіших соціальних потрясіннях. Вона самодостатня, оптимістична, добродісна, гуманна. Орієнтує на працелюбство, совісність, чесність, благородство, щирий патріотизм. Вона зможе дати духовну наснагу і для творення життєздатної національної моделі громадянського суспільства» [6].

Українське мистецтво, представлене у фондах НБУВ, саме і є художнім відображенням першооснов народної моралі. І з розкриттям фондів, удосконаленням інформування про них, воно має стати важливим елементом вітчизняної координації процесу розвитку сучасної моралі, матеріалом для зіставлення в сучасних мистецьких пошуках.

З розвитком соціальної структури суспільства, посиленням запитів на потрібну інформацію, а також у межах розвитку процесів національної самоідентифікації активізується робота з введення в суспільний обіг матеріалів національних інформаційних фондів, у тому числі вітчизняного мистецтвознавства. Бібліотечні, архівні, музейні та інші центри зберігання інформаційних ресурсів удосконалюють роботу, пов'язану з введенням в обіг дедалі ширших пластів своїх інформаційних фондів, започатковують різноманітні форми реферативної продукції. Сайти провідних бібліотек сьогодні все ширше використовують зображувальні можливості нових технологій для ілюстрування поширюваної мистецтвознавчої інформації, організації інтерактивних форм роботи з нею серед зацікавлених користувачів.

Поступово в сучасній інформаційній сфері здійснюється модернізація центрів збереження і використання інформаційних ресурсів (комп'ютеризація бібліотечної мережі та інших центрів збереження суспільно значущої інформації, ресурсів науково-інформаційних та інших спеціальних центрів, баз інформації тощо), розвиваються технології удосконалення системи соціальних інформаційних комунікацій. Відповідно, сьогодні в бібліотечних та інших інформаційних центрах провадиться робота з оцифрування інформації, в тому числі й художньої, на паперових та інших носіях, створюється можливість використання комп'ютерних методів управління інформацією, оперативної доставки її користувачу за допомогою електронних комунікацій [7].

Однак паралельно з цим вітчизняні бібліотечні установи поки що не виробили усталених технологій аналізу, відбору в глобальному просторі сучасної мистецтвознавчої інформації, комплектування фондів кращими зразками сучасного вітчизняного мистецтва, недостатньо координують цей вид діяльності з музейними установами. Такий стан справ може спричинити ослаблення національних художніх традицій, ослабити традиції української моральності та негативно впливатиме на мистецький розвиток.

Список використаних джерел

1. Глобальные трансформации и стратегии развития / О. Г. Белорус [и др.]; рук. авт. кол. и науч. ред. О. Г. Белорус ; НАН Украины, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. – Київ : [б. и.], 2000. – 422 с.
2. *Майхрович А.* Идеология: сущность, назначение, возможности / А. Майхрович. – Минск : Право и экономика, 2001.
3. Особливості інформаційного забезпечення національного консенсусу в сучасній Україні / [В. І. Попик (кер. проекту); О. С. Онищенко, В. М. Горовий та ін]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016.
4. Людина і культура в умовах глобалізації: зб. наук. статей / ред. В. С. Лук'янець. – Київ : Парапан, 2003. – 397 с.
5. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 154 с.
6. *Онищенко О. С.* Громадянське суспільство: тенденції і проблеми становлення в Україні / О. С. Онищенко // Плав'юк М. Україна – життя

мос. – Т. 3 : Та долю іншу він обрав – душі неспокій: На пошану Миколи Плав'юка. – Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2002.

7. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс: монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – Київ, 2010.; *Лобузін К.* Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності / Катерина Лобузін ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012.; *Гранчак Т.* Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект / Тетяна Гранчак ; НАН України, нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014.

References

1. Belorus, O. G. (Eds.). (2000). Globalnyie transformatsii i strategii razvitiia [Global transformations and development strategies]. – Kiev [in Russian].

2. Maikhrovich, A. (2001). Ideologiya: sushchnost, naznacheniiye, vozmozhnosti [Ideology: essence, purpose, possibilities]. Minsk: Pravo i ekonomika [in Russian].

3. Popyk, V. I., Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M. et al. (2016). Osoblyvosti informatsiinoho zabezpechennia natsionalnogo konsensusu v suchasniy Ukraini [Features of information support of national consensus in modern Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Lukianets, V. S. (Eds.). (2003). Liudyna i kultura v umovakh hlobalizatsii [Man and culture in the conditions of globalization]. Kyiv: Parapan, [in Ukrainian].

5. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2011). Natsionalnyi informatsiinyi suverenitet u konteksti rozvytku novitnikh informatsiinykh tekhnolohii [National information sovereignty in the context of the development of the latest information technologies]. Kyiv [in Ukrainian].

6. Onyshchenko, O. S. (2002). Hromadianske suspilstvo: tendentsii i problemy stanovlennia v Ukraini [Civil Society: Trends and Problems of Formation in Ukraine]. *Ukraine – My Life*, Vol. 3, pp. 160–161. Kyiv [in Ukrainian].

7. Horovyi, V. M. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. L. A. Dubrovina (Ed.). Kyiv [in Ukrainian]; Lobuzina, K. (2012). Tekhnolohii orhanizatsii znannievyykh resursiv u bibliotechno-informatsiynii diialnosti [Technologies of Knowledge Resources Organization in Library

and Information Activity]. O. S. Onyshchenko (Ed.). Kyiv [in Ukrainian]; Hrachak, T. (2014). Biblioteka v informatsiinomu suprovodi upravlinnia suspilnymy protsesamy: polityko-komunikatsiinyi aspekt [The Library in Information Support of Public Process Management: Political and Communication Aspect]. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.05.2019.

Alona Berehelska,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Humanistic Aspect of Domestic Informatization

The article deals with the problems of the approval of artistic information in the development of electronic information technologies as an important factor in the establishment of humanistic moral principles of relations in the information society.

The processes, in particular, of globalization, their influence on the development of nations and states, on the moral climate in the conditions of information society, accompanying the intensive growth of scientific and technological progress, are investigated. The main reasons for the lag of the artistic and aesthetic component in the process of development of electronic information technologies are considered.

The negative impact of such a backlog on the spiritual values and cultural development of society has been investigated. The research is based on a review of the scientific literature of the recent period, in particular in the works of the creative team under the leadership of Academician O. Onishchenko and others. Examples of Ukrainian art presented in the collection of the NBUV are considered as material for comparison in contemporary artistic searches. Possibilities of new technologies to illustrate the disseminated art history information introduced on the sites of the leading libraries of Ukraine are presented, the problems of technologies used in analysis, selection and acquisition by samples of contemporary national art are discussed.

Keywords: intra-social information exchanges, spiritual values, moral climate, cultural development, artistic creativity, development of social morality.

Розділ II

**БІБЛІОТЕКИ У ВИРІШЕННІ ВИКЛИКІВ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Тетяна Миськевич,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ ФУНКЦІЯХ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК

Наявні соціально-економічні перетворення в українському суспільстві ставлять вітчизняну публічну бібліотеку перед необхідністю особливу увагу приділяти новим тенденціям розвитку комунікативної системи, і насамперед – стратегічних комунікацій національного інформаційного комплексу. У статті висвітлюються трансформації в змісті основних соціальних функцій публічних бібліотек, що втілюються у розвитку нових бібліотечних сервісів, спрямованих на якісне забезпечення зростаючих мультипотреб сучасного користувача. Поява нових підходів до реалізації бібліотекою своїх соціальних функцій значною мірою зумовлена впровадженням та розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, їх активною інтеграцією в суспільні процеси, а також зміною контингенту користувачів бібліотеки. Динамічний характер соціальних функцій дає змогу бібліотекам ефективно адаптуватись до вимог сучасного суспільства та активно реагувати на його запити.

Ключові слова: бібліотека, соціальні функції бібліотеки, меморіальна функція, інформаційна функція, комунікаційна функція, культурна функція, освітня функція.

Протягом усієї історії людства бібліотека еволюціонувала разом із суспільством, утверджуючи свій статус соціального інституту. Сьогодні розгалужена бібліотечна система становить основу культурної, наукової, освітньої та інформаційної інфраструктури країни, що надає їй стратегічного значення у комунікаційній системі. Соціальне призначення бібліотек визначають притаманні їм соціальні функції, базовими з яких вважають меморіальну, інформаційну, комунікаційну, освітню, соціалізуючу та культурну.

Проблема вивчення соціальних функцій бібліотеки посідає важливе місце в доробку бібліотекознавчих досліджень. Визначенню та обґрунтуванню переліку функцій бібліотеки присвячені праці видатних теоретиків бібліотекознавства, серед яких М. Афанасьєв [1],

М. Дворкіна, Ю. Мелентьева [12], Є. Селіверстова [18], В. Скворцов [20], М. Слободяник [21], А. Соколов [22], Ю. Столяров [23], В. Фірсов [24] та Ж. Яцкунас [25]. У ряді робіт дослідниками здійснюється спроба виокремлення однієї специфічної функції, яка б відображала сутність бібліотеки як соціального інституту. Так, В. Фірсов, вивчаючи бібліотеку з культурологічних позицій, розглядає як основну соціалізуючу функцію, що покликана сприяти засвоєнню користувачами соціальних норм і правил, соціальних ролей і способу життя. Усі інші функції, на думку науковця, конкретизують її та їй підпорядковуються [24]. Провідну роль соціалізуючої функції в діяльності бібліотек підкреслює також Ю. Мелентьева [12].

Ж. Яцкунас вважає, що головна функція бібліотеки, у здійсненні якої полягає «найважливіша, нічим не замінима роль бібліотеки, яка забезпечує її статус самостійної установи культури», – організація суспільного користування певним чином сформованого фонду, що має історико-культурну цінність [25, с. 18–21]. М. Слободяник називає базовою функцією бібліотеки інформаційно-документальну [21, с. 34–39].

М. Афанасьєв [1], Є. Селіверстова [18] та В. Скворцов виокремлюють інформаційну функцію, оскільки сутнісною субстанцією, якою оперує бібліотека, є саме інформація [20]. Такої самої точки зору дотримується і Н. Жадько, розглядаючи бібліотеку як інститут, що забезпечує соціальну комунікацію, яка, в свою чергу, передбачає процес передачі інформації [8].

На переконання Ю. Столярова, засновника комунікативного підходу, іманентною соціальною функцією бібліотеки є комунікативна, адже основне соціальне призначення бібліотеки полягає у забезпеченні «просторово-часового акту комунікації» [23, с. 3–10]. Варто зауважити, що з часом послідовний розвиток означеної позиції привів дослідника до висновку про те, що бібліотека є документально-комунікаційною системою, а тому її сутнісною функцією є документально-комунікаційна.

Сьогодні дискусія щодо визначення провідної функції сучасної бібліотеки триває і залишається актуальною, оскільки соціальні функції мають динамічний характер і в певний історичний проміжок часу значущість кожної з них може змінюватись залежно від того, яку роль відводить суспільство бібліотеці. Саме властива соціальним функціям мінливість дає бібліотеці змогу шляхом перетворень адекватно реагувати на трансформацію соціальної обстановки, вирішувати завдання, що постають перед конкретною бібліотекою в певний період. У цьому контексті ми погоджуємось із твердженням Р. Мотульського про те, що самі функції

при цьому трансформації не зазнають – вони стабільні й навіть зміна суспільно-економічної формації не може вплинути на них. Залишаючись незмінними, вони лише поглиблюють свій зміст та удосконалюються під впливом змін, що відбуваються в суспільстві [14].

Сьогодні соціально-економічні перетворення в українському суспільстві ставлять вітчизняну публічну бібліотеку перед необхідністю застосування досвіду традиційного функціонування з урахуванням тенденцій сучасності, а отже, закономірною реакцією на зазначені процеси стають відповідні трансформації у змісті соціальних функцій бібліотеки. Відтак, актуальним видається дослідження існуючих трансформацій у змісті основних соціальних функцій публічної бібліотеки, який розкривають нові напрями та форми сучасної бібліотечної роботи.

Меморіальна функція бібліотеки, що полягає в забезпеченні належного довготривалого збереження різного роду документів, традиційно передбачала поступове розширення площі фондосховищ, а значить, і збільшення додаткових фінансових витрат на їх експлуатацію. В останні роки більшість бібліотек намагаються зменшувати обсяги документів завдяки визначенню оптимальної повноти комплектування фонду бібліотеки, чіткому фіксуванню тем і видів документів, що підлягають придбанню, їх оптимальної кількості та терміну зберігання. З розвитком новітніх технологій стало можливим поповнення бібліотечних фондів електронними документами – компактними у зберіганні та зручними в архівуванні. Створення на їх основі електронних бібліотек дає змогу досягти потрібної повноти фонду завдяки скоординованим діям бібліотек усього світу, формуючи інформаційний ресурс всесвітньої бібліотеки. Організація доступу до віддалених ресурсів та сервісів електронної бібліотеки вимагає від бібліотеки розвитку власної цифрової інфраструктури та використання зростаючих можливостей сучасного програмного забезпечення, що розглядаються в наш час як необхідна передумова здійснення бібліотекою меморіальної функції.

Утім, істотний брак коштів на утримання бібліотек, особливо районних та селищних, не залишає шансів на своєчасну модернізацію технічних характеристик персональних комп'ютерів, зокрема, оснащення їх недешевими ліцензійними програмами і, тим паче, на утримання власного серверу, відділу інформатизації, штатного програміста або системного адміністратора. У ситуації, що склалася, ефективним рішенням може стати оптимізація внутрішньобібліотечних процесів на основі застосування цифрових технологій, а саме – використання «хмарних технологій», покликаних раціоналізувати процеси обробки та збереження інформації. «Хмари»

дозволяють організації швидко розширити набір ІТ-сервісів або одержати до них доступ без капітальної модернізації свого базового центру обробки даних. Йдеться про сервер або мережу, на яких зберігаються дані та програми, що є доступними за умови підключення до Інтернету без встановлення спеціальних програм [13, с. 341].

Розвиток інструментарію систем створення та зберігання даних у «хмарах» також стає сьогодні рятівною опцією для багатьох бібліотек, які не мають власної розвиненої автоматизованої системи або володіють недосконалими каналами доступу до ресурсів Мережі при вирішенні питань, пов'язаних з розміщенням в їхніх фондах мультимедійної інформації.

Таким чином, меморіальна функція бібліотеки сьогодні тісно пов'язана з процесом оптимізації бібліотечного простору, що проявляється у зосередженні в бібліотеках електронних інформаційних ниток, які ведуть до інформаційних джерел. Бібліотека тепер може виступати посередником між користувачем і продуктами інших інформаційних баз та структур, не прагнучи до володіння джерелом певної інформації – «їй достатньо знати алгоритм, де і як його знайти, та надати цей доступ» [13, с. 342].

Інформаційна функція бібліотеки полягає у задоволенні інформаційних потреб користувачів. У сучасних умовах становлення інформаційного суспільства підвищення рівня поінформованості користувачів стає одним із важливих завдань бібліотеки як соціального інституту. Саме тому сучасні бібліотеки залишаються найбільш відкритими інформаційними центрами, що відіграють ключову роль у доступності інформаційних ресурсів. І якщо раніше реалізація права громадян на отримання необхідної інформації знаходила своє вираження безпосередньо у видачі документів та наданні бібліографічних довідок про них, то сьогодні обслуговування користувачів вже виходить далеко за рамки бібліотечно-бібліографічного, а сама бібліографічна інформація, яку визначали раніше як основний продукт інформаційної діяльності бібліотеки, з часом перетворюється на допоміжний засіб для внутрішнього використання.

З появою нових форм передачі інформації спектр інформаційних послуг, які здатна пропонувати бібліотека, значно розширився: електронні копії документів замінюють першоджерела та дозволяють заощаджувати час; формування фактографічних баз даних з цілого ряду питань (правових, економічних, соціальних тощо), а також практика впровадження комплексного підходу до вирішення інформаційних завдань з можливостями встановлення певних зв'язків між інформаційними масивами

надають бібліотечно-інформаційному обслуговуванню принципово нової якості. Особливої актуальності набувають аналітичні методи опрацювання інформації, коли бібліотеки беруть участь у фільтрації, оцінці та інтерпретації одержаної інформації, створюючи у такий спосіб та надаючи користувачам синтезовану й інтегровану інформацію. Тобто інформаційна функція сьогодні не обмежується забезпеченням доступу до інформаційних ресурсів, натомість бібліотека «створює метаінформацію, інформацію про інформацію у вигляді власних інфоресурсів» [7].

Примітно, що сучасні тенденції, пов'язані з певними змінами контингенту користувачів бібліотеки, також вплинули на зміст і традиційне втілення її соціальних функцій, у тому числі інформаційної. Так, соціально-економічні перетворення останніх десятиліть зумовили істотне зменшення кількості інженерно-технічних спеціалістів, різного роду робітників та науковців у складі відвідувачів бібліотек – натомість помітно зросла потреба в роботі з соціально незахищеними верствами населення, спрямованій на дотримання принципу забезпечення доступності інформації для всіх користувачів незалежно від соціального статусу, національної належності, мови, віку, місця проживання тощо. Такі обставини зумовили появу та розвиток цілого ряду інформаційно-бібліотечних продуктів і послуг, що реалізуються завдяки партнерським проектам між бібліотеками та спеціалістами інших галузей (юристами, психологами, професійними соціальними працівниками тощо). Такий формат бібліотечної роботи передбачає надання доступу до соціально значущої інформації в першу чергу для соціально незахищених категорій населення, серед яких – пенсіонери, безробітні, малозабезпечені сім'ї, люди з обмеженими можливостями та вимушені переселенці.

Наприклад, на базі місцевих бібліотек надаються спеціалізовані інформаційно-консультаційні послуги безробітним, зокрема, допомога в пошуку оголошень про вакансії, навчання грамотно складати резюме, подавати свою кандидатуру та проходити співбесіду; онлайн-консультації/зустрічі зі спеціалістами центру зайнятості. Крім цього, бібліотекарі організують інформаційні години на кшталт: «Орієнтир у світі професій», «Обираємо професію разом»; майстер-класи «Започаткування власної справи» (спілкування з підприємцями міста); проходження профдіагностичного тестування; заходи з інформування різних соціальних і вікових груп населення щодо легального та безпечного працевлаштування за кордоном з метою запобігання торгівлі людьми та ошукуванню [17, с. 9–10].

З метою підвищення рівня правової обізнаності, забезпечення правових можливостей громадян та захисту їхніх інтересів бібліотеки активно співпрацюють із правозахисниками та неурядовими організаціями, надаючи користувачам можливість отримувати різноманітні консультації, зокрема з питань пенсій, соціального захисту, трудової міграції тощо. Бібліотеки також організують зустрічі та Skype-конференції за участі юристів і спеціалістів із соціального захисту; звернення жителів до віртуальних приймалень урядовців, веб-ресурсів, що пропонують безкоштовні юридичні консультації онлайн, інформацію для платників податків, а також зразки позовних заяв у цивільному, адміністративному, господарському судочинстві, які є у вільному доступі [3]. Нерідко в приміщеннях бібліотек функціонують безкоштовні юридичні приймальні.

Окремо слід відзначити увагу українських публічних бібліотек до підвищення рівня поінформованості суспільства та формування у громадян толерантного ставлення до біженців і переселенців з АР Крим та Східних регіонів України, а також до інформаційних потреб самих внутрішньо переміщених осіб. З цією метою у 2014 р. у рамках реалізації програми «Невимушені послуги для вимушених переселенців» («Бібліоміст») на базі обласних універсальних наукових бібліотек було створено 25 тренінгових центрів, за результатами роботи яких у 559 населених пунктах регіонів України бібліотеки кваліфіковано надають інформаційні послуги для внутрішньо переміщених осіб (наприклад, інформування щодо отримання всіх видів державної соціальної підтримки, пенсій, компенсацій тощо).

На електронних ресурсах ряду бібліотек розміщуються інформаційні матеріали для переселенців. Так, на сайті Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого створено окрему сторінку «На допомогу переселенцям і біженцям» [15], на сайті Державної бібліотеки України для юнацтва [9] та на сторінці Facebook розміщені матеріали з тематичним інформуванням: «Куди звернутися якщо...», а також є рубрика «Вимушеним переселенцям»; на сайті Дніпропетровської ОУНБ ім. Первочителів слов'янських Кирила і Мефодія з'явилася рубрика «Для учасників АТО та біженців», в якій регулярно публікуються актуальні матеріали (як отримати статус учасників бойових дій та пільги, телефони «гарячої лінії» для вимушених переселенців, куди звернутися для переоформлення пенсій тощо); на сайті Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського представлено розділ «Інформація на допомогу переселенцям та біженцям з зони АТО» – «Список корисних лінків» [16].

Таким чином, сьогодні інформаційна функція реалізується не лише в традиційному режимі роботи абонементу й читальної зали – поряд

з сучасними дистанційними формами роботи, публічні бібліотеки розвивають унікальні моделі інформаційного обслуговування для різних категорій населення, що передбачають надання спеціалізованої консультативної допомоги та пропонують нові інформаційні сервіси, здатні забезпечити зростаючі інформаційні потреби сучасного користувача.

Соціалізуюча функція бібліотеки полягає в адаптаційній бібліотечній діяльності соціально-громадського спрямування. Зокрема, бібліотеки стають майданчиками для проведення тематичних заходів для спілкування з однодумцями, бесід за інтересами та групових обговорень. Також традиційним стало відкриття в бібліотечних закладах центрів соціальної корекції (робота з підлітками, дітьми з неблагополучних сімей та людьми з обмеженими можливостями), центрів підтримки сім'ї (програмні родинні заходи, організація спілкування із спеціалістами в галузі медицини та соціальними працівниками). В умовах, коли рівень життя людей падає і дуже багато сімей потрапляють у кризові ситуації, робота соціальних служб має бути налагодженою та продуктивною. Запобігання асоціальним явищам – проблема комплексна, тому потребує і комплексного підходу. Один з дієвих механізмів цього комплексу – бібліотека, можливості якої соціальні працівники та педагоги, відповідні установи, центри соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді намагаються використати сповна [10].

Сьогодні вітчизняні публічні бібліотеки активно долучаються до вирішення питань соціалізації та підтримки внутрішньо переміщених осіб, реалізуючи відповідні проекти спільно з волонтерами, громадськими організаціями та міжнародними фондами. Наприклад, показовим проектом, спрямованим на соціалізацію переселенців у нових умовах та підвищення їхньої громадянської активності, став коворкінг-центр міста Мелітополя, відкритий на базі бібліотеки-філії № 1 ім. М. Горького, метою якого є підтримка внутрішньо переміщених осіб та підвищення рівня соціальної згуртованості громадськості через створення сучасного простору в міській публічній бібліотеці. У коворкінг-центрі проводять групову та індивідуальну роботу з ініціативними групами та окремими мешканцями щодо створення нових проектів та реалізації нових ідей; організовують вебінари, презентації, скайп-конференції, чати, фріланс за допомогою Інтернету тощо [5].

Разом із цим важливо відзначити, що в сучасних умовах соціальні процеси зазнають суттєвих змін, внаслідок чого розуміння соціалізації починає виходити з потреб і характеристик інформаційного суспільства –

якісно нової фази організації життєдіяльності людства, пов'язаної з глобальною світовою тенденцією інформатизації середовища та появою віртуального простору. У новій системі інформаційних обмінів електронні технології набувають ознак соціальних ресурсів, стаючи важливими інструментами впливу на світогляд людини та чинниками формування потреб, поглядів, ціннісних установок тощо. Відповідно, подібна інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в суспільні процеси розглядається сьогодні як потужний фактор соціальних перетворень.

У наш час багато людей не встигають пристосуватись до швидких технологічних зрушень з огляду на різні чинники (вікові, фізіологічні, соціальні тощо). Зокрема, причинами цього стають відсутність доступу до мережі Інтернет та/або до належної якості комп'ютерної техніки, а також відсутність необхідних навичок користування сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. А оскільки в сучасних реаліях успішна соціалізація тісно пов'язана з можливостями активного використання переваг цифрового простору, віднедавня соціалізуючі програми в публічних бібліотеках почали включати в себе форми роботи, що покликані сприяти цифровій інклюзії найбільш вразливих категорій користувачів з погляду адаптації до динаміки розвитку інформаційного суспільства.

По-перше, цифрова інклюзія передбачає організацію вільного доступу до широкопasmової мережі Інтернет, wi-fi зони, якісної комп'ютерної техніки та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (програмного забезпечення, сервісів, електронних ресурсів тощо). По-друге, достатньо серйозна увага приділяється бібліотеками розвитку комп'ютерних компетенцій користувачів. Так, успішна реалізація у 2009–2014 рр. програми «Бібліоміст» слугувала стартом для подальшого впровадження при публічних бібліотеках безкоштовних курсів комп'ютерної грамотності для населення, що вже стали найпоширенішою бібліотечною практикою. Сьогодні такі курси особливо популярні серед пенсіонерів та малозабезпечених верств населення. По-третє, успішна цифрова інклюзія користувачів потребує належного рівня їх соціалізації і в самому цифровому просторі, що передбачає засвоєння основ медіа-інформаційної грамотності – ключової грамотності XXI ст. Тому сучасні публічні бібліотеки впроваджують різноманітні заходи, що сприяють засвоєнню користувачами ряду вмій та компетенцій, пов'язаних, зокрема, з інформаційно-психологічною безпекою та формуванням інформаційної культури, необхідними для вмілого та безпечного користування медіа-інформаційними ресурсами.

Таким чином, соціалізуюча функція бібліотеки сьогодні поповнюється новою складовою, яка полягає у сприянні соціалізації сучасного користувача у віртуальному просторі та створенні необхідних умов для його повноцінної взаємодії з сучасним цифровим інформаційним середовищем.

Комунікаційна функція традиційно реалізується в організації процесу комунікації між документом і користувачем, що може сьогодні відбуватися як у традиційному режимі в приміщенні бібліотеки, так і у віддаленому – за допомогою сучасних технічних та програмних засобів. Водночас постійне розширення спектра комунікаційних засобів та каналів допомагає бібліотекам виходити на соціальні онлайн платформи та створювати власні тематичні блоги, форуми, сторінки в соціальних мережах, а також налагоджувати інформаційно-комунікаційну взаємодію в медіасередовищі. Важливо, що нові технологічні рішення виводять комунікативну функцію бібліотеки на якісно новий рівень, оскільки передбачають вже не тільки діалог з користувачем, а й багатосторонню комунікацію в інтерактивному середовищі.

Крім того, сьогодні публічна бібліотека стає центром колективних комунікацій для своїх громад. Зокрема, ідеться про організацію взаємодії громади з органами державної влади та місцевого самоврядування. Зважаючи на те, що в інформаційному суспільстві істотно змінюється практика взаємовідносин громадян з державними інституціями, а розвиток е-урядування та запровадження е-послуг визначено в Україні як стратегічний пріоритет, публічні бібліотеки активно запроваджують дистантні форми комунікацій між органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства, бізнесом і громадськістю – ідеться про інформаційне забезпечення бібліотекою процесу електронного урядування через надання громадянам вільного доступу до офіційних електронних баз даних суспільно значущої інформації, а також допомогу в оволодінні навичками використання інструментарію адміністративних е-послуг національного та регіонального рівнів.

На сьогодні за ініціативою УБА і за підтримки партнерських організацій втілено багато інноваційних ідей та ініціатив щодо надання громадянам доступу до послуг е-урядування через мережу публічних бібліотек. Так, досить дієвим механізмом такої електронної взаємодії стала мережа пунктів доступу громадян до офіційної інформації органів державної влади (ПДГ) – це спеціально облаштоване комп'ютерне місце з підключенням до Інтернету, де користувачі можуть самостійно або з допомогою бібліотекаря отримати доступ до мережових ресурсів органів влади та управ-

ліній будь-якого рівня, а також навчитися швидко і грамотно звертатись до органів місцевого самоврядування через офіційні сайти за допомогою Інтернету, використовуючи інформаційні ресурси, що містять законо-творчі та нормативно-правові акти. Нині мережа ПДГ охоплює всі регіони України, забезпечуючи інформаційний обмін між владою і населенням. Примітно, що основними користувачами послуг є соціально незахищені прошарки населення – пенсіонери (84%), безробітні (74,6%), студенти, абітурієнти, люди з обмеженими можливостями. Інша група – бізнес-кола, представники місцевої влади, юристи, для яких, очевидна принципова достовірність і якість офіційної інформації [2, с. 68].

З метою створення у сільській місцевості сучасних центрів комунікацій для громадської та бізнесової активності з листопада 2014 р. у Вінницькій, Житомирській, Львівській, Рівненській, Полтавській та Черкаській областях на базі бібліотек за активної участі громад та органів місцевого самоврядування на рівні малих міст відкрито мережу «Громадських інформаційних центрів» (ГІЦ). Завдяки діяльності таких центрів користувачі тепер мають змогу отримати інформацію про діяльність органів державної влади та дізнатись, яким чином можна долучитись до процесу законотворення і впливати на процес прийняття державних рішень, отримувати потрібні адміністративні послуги у новому форматі.

Отже, з появою на базі бібліотек майданчиків для електронних взаємодій, що стають містком між громадою та державними інституціями, комунікаційна функція отримує нове звучання, а бібліотеки утверджують свій статус відкритого центру соціальних комунікацій.

Культурна функція бібліотеки виражається у сукупності видів діяльності, спрямованої на залучення користувачів до цінностей світової культури минулого та сьогодення, а також на створення умов для їх культурного розвитку. Публічна бібліотека виступає як активний суб'єкт регіональної культурної політики, сприяючи розвитку та збереженню культурної ідентичності, а також закріпленню в суспільній практиці не тільки кращих зразків культурної спадщини, а й культурних норм, що забезпечують сталий розвиток суспільства. Будучи центром духовного та естетичного збагачення та невід'ємною частиною культури, бібліотеки традиційно організовують культурно-просвітницькі заходи: виставки, концерти, творчі вечори, літературні та музичні вітальні, розважальні заходи, культурно-просвітницькі акції; створюють умови для індивідуальної та колективної творчості.

Однак сфера культури не обмежується класичними цінностями мистецтва та духовним надбанням, існує ще й матеріальна частина культури,

до якої належить, зокрема, й техніка як особливе явище культури, що уособлює в собі людські знання. Прогрес технічних засобів, набуття вмій і навичок їх використання та їх удосконалення є важливим фактором розвитку і функціонування культури. Саме тому, розкриваючи питання змісту культурної функції бібліотеки, варто звернути увагу на зміну парадигми в сучасному суспільстві, пов'язану зі стрімким технологічним прогресом, адже в наш час технологізація майже усіх сфер життєдіяльності людства закономірно позначається і на культурі. З цього приводу дослідники говорять про суперечливий процес поглинання культури технікою [11] – характерну ознаку становлення техногенної цивілізації з культом техніки в ній. Свого часу М. Бердяєв зазначав, що культура не можлива без техніки, оскільки з нею пов'язане саме виникнення культури. Водночас остаточна перемога техніки в культурі та перехід до технічної епохи загрожує культурі загибеллю. Сучасні дослідники констатують кризу культури, характеризуючи постмодернізм як феномен переродження культури в «тектуру» – культуру штучного світу пост-історичної технологічної людини [11].

Незалежно від наявних оцінок та прогнозів, очевидним залишається те, що сьогодні культурне освоєння суспільством досягнень технічного прогресу стає необхідною умовою його подальшого розвитку. Модель сучасної культурної людини включає в себе готовність прийняти нові технології та адаптувати їх до власних соціокультурних реалій. Виходячи з усвідомлення культурних потреб сучасного користувача, технологічну обізнаність варто розглядати як важливий аспект культурної діяльності публічної бібліотеки. Завдяки бурхливому технологічному розвитку все частіше в бібліотеках розвинених країн з'являються мейкерспейси (хакерспейси, хакспейси) – креативні простори, де всі охочі можуть ознайомитись та експериментувати з новими технологіями (3 D-принтери, робототехніка, моделювання, обладнання для створення відеоігор, мультимедіа, аудіо-, відеовиробництва тощо).

Організуючи вільний доступ до новітніх гаджетів та оснащення, які для більшості є недоступними через їх дороговизну, мейкерспейси допомагають користувачам долучитися до сучасної науки й техніки. Важливо, що подібні креативні простори дозволяють спільноті проявити своє творче начало. До слова, в Америці мейкерспейси – це цілий рух, об'єднання людей, які хочуть вчитися та творити. Їхнє кредо – *do it yourself* (DIY) – люди повинні бути творцями, а не просто споживачами масових товарів. Мейкери об'єднуються та створюють творчі майстерні, а бібліотеки можуть виділити простір для таких майстерень.

На жаль, мейкерспейси в українських бібліотеках – поодинокі й не всі з них навіть комп'ютеризовані та підключені до Інтернету. Відкриттям технічної студії похизуватись може хіба що Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека. Тут у приміщенні центру «Вікно в Америку» місцеві школярі мають змогу опановувати робототехніку у форматі онлайн-ігор на інтерактивній дошці, планшетах, комп'ютерах і ноутбуках.

Отже, спрямовуючи вектор розвитку на популяризацію креативної діяльності та технічної обізнаності, сучасна публічна бібліотека отримує нові можливості для реалізації своєї культурної функції, а також реальні перспективи для залучення нових користувачів.

Освітня функція бібліотек традиційно була орієнтована на самоосвіту тих груп населення, які вже мали мотивацію користуватися послугами бібліотек та полягала в інформаційному забезпеченні навчально-дослідницької діяльності. Сьогодні, враховуючи підвищення соціальної ролі освіти в інформаційному суспільстві, пов'язане з мінливою виробничою ситуацією та соціальним запитом на підтримку балансу між компетентністю працівників та сучасними вимогами до професії, сучасні бібліотеки все активніше розвивають у своїй діяльності сегмент неформальної освіти – важливої складової безперервного навчання, що стає дедалі популярнішим серед користувачів.

Публічні бібліотеки сприяють вільному доступу до якісного навчання впродовж життя, пропонуючи широкий спектр навчальних програм для користувачів будь-якого соціального становища та віку – від мовних та комп'ютерних курсів, краєзнавчих екскурсів, популяризації медіа-освіти до вивчення основ програмування, ІТ управління та адміністрування, включаючи спеціалізовані тренінгові програми для приватних підприємців та організацій. Окрема увага приділяється освітнім потребам сучасних дітей та молоді, які є надзвичайно примхливою категорією користувачів, з огляду на їх чи не тотальне заглиблення у світ новітніх інформаційних технологій, конкурувати з яким у виборі дозвілля доволі нелегко. Для того, щоб зацікавити, мотивувати молоде покоління, потрібні дійсно креативні підходи до організації роботи, що передбачають високий ступінь розважальності, інтерактивності, а також динамічності в подачі інформації. Всі ці характеристики включає в себе едьютеймент¹ – технологія, заснована на концепції навчання через розвагу, яка сприяє

¹ Термін edutainment утворився від поєднання двох англійських слів: education (освіта) та entertainment (розвага).

формуванню інтересу до навчання та отриманню задоволення від самого освітнього процесу.

Едьютеймент забезпечує залученість суб'єктів навчання використанням можливостей актуальних інноваційних технологій – мультимедійних продуктів, спеціалізованих комп'ютерних програм (educational software), сучасної техніки тощо. Такі заняття можуть проводитись у формі освітньо-розважальних лекцій, воркшопів² або майстер-класів. Прикладом запровадження едьютейменту в українських бібліотеках може слугувати показовий проект «Віртуальна реальність у бібліотеці», реалізований командою Івано-Франківської міської централізованої бібліотечної системи. У рамках проекту проведено шість заходів, два з яких – позапланові, через велику зацікавленість новою можливістю в дитячих бібліотеках. Завдяки цьому більше 150 дітей отримали нагоду побачити планети Сонячної системи, побувати у світі тварин, відвідати замки України за допомогою окулярів віртуальної реальності. Одразу після проведення заходів понад 70% присутніх дітей записались до централізованої бібліотечної системи та стали читачами 19 бібліотек Івано-Франківська [6].

Сьогодні освітню функцію публічних бібліотек характеризує зміщення акцентів у бік реалізації завдань безперервної освіти та активний розвиток її важливої складової – неформального навчання. Здійснюючи свою освітню функцію, бібліотеки намагаються не тільки ефективно адаптуватись до освітніх потреб сучасного користувача, а й демонструють нові підходи до їх якісного задоволення.

В умовах становлення глобального інформаційного суспільства, в якому перевага надається технологічній парадигмі розвитку, надзвичайно важливою стає ефективна діяльність бібліотеки як гуманітарного інституту з широким спектром соціальних функцій, що спрямовує свою роботу на гармонізацію соціальних взаємодій та суспільних процесів у країні. Описані трансформації в змісті соціальних функцій сучасних публічних бібліотек свідчать про їх готовність урізноманітнювати моделі своєї роботи та розвиватись разом із суспільством, залишаючи при цьому незмінними власні ціннісні детермінанти.

² Воркшоп (англ. workshop) – навчальний захід, основними ознаками якого є висока інтенсивність групової взаємодії, активність та самостійність учасників, актуальний досвід й особисте переживання. Учасники використовують особистий досвід і професійні знання та вміння, діляться ними з іншими учасниками заходу. Провідний експерт контролює процес, спрямовуючи діяльність групи.

Список використаних джерел

1. *Афанасьев М. Д.* Социальные и культурные функции массовой библиотеки / М. Д. Афанасьев // Роль книги и чтения в культурном развитии: материалы междунар. семинара ИФЛА (Москва, 22–24 мая 1984 г.). – М., 1987. – С. 182–192.
2. Бібліотека XXI ст.: перспективи та інновації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 квіт. 2015 р.) / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка, Каф. книгознавства і бібліотекознавства. – Київ : КНУКіМ, 2015. – 237 с.
3. Використання інтернет-технологій і надання інтернет-послуг різним групам користувачів [Електронний ресурс] // Сайт Світловодської центральної міської бібліотеки. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/svitlovodskamiskabiblioteka/home/dos>. – Назва з екрана.
4. *Вилегжаніна Т.* Трансформація функцій публічних бібліотек у реаліях сьогодення / Т. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. – 2018. – № 1. – С. 4–5.
5. Відкриття коворкінг-центру [Електронний ресурс] // Офіційний інтернет-портал Мелітопольської міської ради. – Режим доступу: http://mlt.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=12647&Itemid=1. – Назва з екрана.
6. Віртуальна реальність у бібліотеці [Електронний ресурс] // Платформа «Тепле місце». – Режим доступу: https://warm.if.ua/news/virtualna_realnist_u_bibliotetsi (дата доступу: 15.03.2019). – Назва з екрана.
7. *Бражникова С. А.* Диверсифікація функцій поселенческой библиотеки [Электронный ресурс] / А. С. Бражникова. – Режим доступа: http://www.bgunb.ru/bgunb/BiblOnLine/resource/virtual_metodist/prof_merogr/Bragnikova.pdf. – Загл. с екрана.
8. *Жацько Н. В.* Статус и функции библиотеки / Н. В. Жацько // Науч. и техн. б-ки. – 1994. – № 3. – С. 3–12.
9. Інформація для внутрішньо переміщених осіб та бійців АТО/ООС [Електронний ресурс] // Сайт Державної бібліотеки України для юнацтва. – Режим доступу: <http://help.4.uth.gov.ua/vimusenim-pereseleencam>. – Назва з екрана.
10. *Ковальчук Т.* Бібліотека як координатор у вирішенні проблеми щодо запобігання насиллю у неблагополучних сім'ях / Т. Ковальчук // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 10. – С. 21–23.
11. *Кутырев В.* Культура и технология: борьба миров / В. Кутырев. – Берлин – Москва: Directmedia, 2015. – 247 с.

12. *Мелентьева Ю. П.* Сельская библиотека: проблемы развития и перспективы: науч.-метод. пособие / Ю. П. Мелентьева. – М. : Либерей-Бибинформ, 2003. – 96 с.

13. *Миськевич Т.* Хмарні технології як інструмент оптимізації бібліотечного простору в умовах розвитку процесу глобальної інформатизації / Т. Миськевич // Бібліотека. Наука. Комунікація: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 листоп. 2018 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада директорів наук. б-к та інформ. центрів академій наук – членів МААН. – Київ, 2018. – 824 с.

14. *Мотульский Р. С.* Общее библиотековедение / Р. С. Мотульский. – М. : Либерей, 2004. – 224 с.

15. На допомогу переселенцям та біженцям [Електронний ресурс] // Сайт Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. – Режим доступу: <http://nlu.org.ua/article.php?id=123>. – Назва з екрана.

16. На допомогу переселенцям і біженцям [Електронний ресурс] // Сайт Кропивницької універсальної наукової бібліотеки імені Д. І. Чижевського. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/novini/2014/padoromogu.html>. – Назва з екрана.

17. Нові послуги бібліотек Хмельниччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ounb.km.ua/vidanya/2012/new_poslugi.pdf. – Назва з екрана.

18. *Селиверстова Е. Т.* О функциях библиотек / Е. Т. Селиверстова // Библиотека. – 1992. – № 1. – С. 27–29.

19. *Сіра А.* Соціальні функції сучасної бібліотеки / А. Сіра // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. : наук. зап. РДГУ. – Рівне, 2011. – Вип. 17, т. 2. – С. 235–241.

20. *Скворцов В. В.* Библиотековедение, библиотеки и информация // Информационное общество: культурологические аспекты и проблемы: Тез. докл. междунар. науч. конф. (Краснодар – Новороссийск, 17–19 сент. 1997 г.). – Краснодар, 1997. – С. 262–264.

21. *Слободяник М. С.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник. – Київ : Ред. журн. «Бібліотечний вісник», 1995. – 268 с.

22. *Соколов А. В.* Социальные функции библиотечной и библиографической деятельности / А. В. Соколов // Науч.-техн. б-ки СССР. – 1984. – № 6. – С. 19–27.

23. *Столяров Ю. Н.* О сущности библиотеки / Ю. Н. Столяров // Библиотековедение. – 1998. – № 5. – С. 3–13.

24. *Фирсов В. Р.* Социальная роль – социальные функции – библиотечная деятельность. Проблема принципа ограничения // Методол. аспекты

изучения процессов функционирования библиотечных систем / Гос. публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. – Л., 1982. – С. 21–36.

25. Яцкунас Ж. С. Методологические принципы определения функций библиотеки / Ж. С. Яцкунас // Науч.-техн. б-ки СССР. – 1986. – № 4. – С. 18–21.

References

1. Afanasev, M. D. (1987) Sotsialnyie i kulturnyie funktsii massovoi biblioteki [Social and cultural functions of the mass library] Proceedings from The role of books and reading in cultural development: *Mezhdunarodnyi seminar IFLA (Moskva, 22–24 maia 1984 hoda.) – International seminar IFLA.* (pp. 182–192). Moscow [in Russian].

2. Proceedings from The Library of the 21 st Century: Perspectives and Innovations: *Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsia (Kyiv, 23 kvit. 2015 r.) – All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (p. 237). Kyiv [in Ukrainian].

3. Vykorystannia internet-tekhnologii i nadannia Internet posluh riznym hrupam korystuvachiv [Use of Internet technologies and provision of Internet services to various groups of users]. (2012). *sites.google.com*. Retrieved from <https://sites.google.com/site/svitlovodskamiskabiblioteka/home/dos> [in Ukrainian].

4. Vylehzhaniina, T. (2018). Transformatsiia funktsii publichnykh bibliotek u realiiakh sohodennia [Transformation of the functions of public libraries in the realities of our time]. *Bibliotechna planeta – Library Planet*, no. 1, pp. 4–5 [in Ukrainian].

5. Vidkryttia kovorkinh-tsentru [Opening of the coworking center]. *mlt.gov.ua*. Retrieved from http://mlt.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=12647&Itemid=1 [in Ukrainian].

6. Virtualna realnist u biblioteci [Virtual reality in the library]. *Platforma «Teple mistse» – The Platform «Warm place»*. Retrieved from https://warm.if.ua/news/virtualna_realnist_u_bibliotetsi [in Ukrainian].

7. Brazhnikova, S. A. Diversifikatsiia funktsii poselencheskoi biblioteki [Diversification of the functions of the settlement library]. – Retrieved from http://www.bgunb.ru/bgunb/BibOnLine/resource/virtual_metodist/prof_meropr/Bragnikova.pdf [in Russian].

8. Zhadko, N. V. (1994) Status i funktsii biblioteki [Library Status and Functions] *Nauchnyie i tekhnicheskie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, issue 3, pp. 3–12 [in Russian].

9. Informatsiia dlia vnutrishno peremishchenykh osib ta biitsiv ATO [Information for internally displaced persons and ATO fighters]. *help.4 uth.gov.ua*. Retrieved from: <http://help.4 uth.gov.ua/vimusenim-pereselencam> [in Ukrainian].

10. Kovalchuk, T. (2011). Biblioteka yak koordynator u vyrishenni problemy shchodo zapobihannia nasylliu u neblahopoluchnykh simiakh [Library as a coordinator in solving the problem of violence prevention in the dysfunctional families]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, issue 10, pp. 21–23 [in Ukrainian].

11. Kuttyrev, V. (2015) *Kultura i tekhnologii: borba mirov* [Culture and technology Culture and Technology: war of the worlds]. Berlin-Moscow: Directmedia, pp. 247 [in Russian].

12. Melenteva, Yu. P. (2003) *Selskaia biblioteka: problemy razvitiia i perspektivy* [Rural library: problems of development and prospects]. Moscow: Libereia-Bibinform [in Russian].

13. Myskevych, T. (2018) *Khmarni tekhnologii yak instrument optymizatsii bibliotechnoho prostoru v umovakh rozvytku protsesu hlobalnoi informatyzatsii* [Cloud technologies as a tool for optimizing library space in the context of the development of global informatization]. Proceedings from The Library. Science. Communication: *Mizhnarodna naukova konferentsia (Kyiv, 6–8 lystop. 2018 r.) – International Scientific Conference* (p. 824). Kyiv [in Ukrainian].

14. Motulskii, R. S. (2004) *Obshcheie bibliotekovedeniie* [General Library Science]. Moscow: Liberia [in Russian].

15. Na dopomohu pereselentsiam ta bizhentsiam [To help settlers and refugees]. *nlu.org.ua*. Retrieved from: <http://nlu.org.ua/article.php?id=123> [in Ukrainian].

16. Na dopomohu pereselentsiam i bizhentsiam [To help settlers and refugees]. *library.kr.ua*. Retrieved from <http://library.kr.ua/novini/2014/nadopomogu.html> [in Ukrainian].

17. Novi posluhy bibliotek Khmelnychchyny [New services of libraries in Khmelnytsky region]. *www.ounb.km.ua*. Retrieved from http://www.ounb.km.ua/vidanya/2012/new_poslugi.pdf [in Ukrainian].

18. Seliverstova, E. T. (1992) *O funktsiiakh bibliotek* [About library functions]. *Biblioteka – Library*, no. 1, pp. 27–29 [in Russian].

19. Sira, A. (2011). *Sotsialni funktsii suchasnoi biblioteky* [Social functions of the modern library]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku – Ukrainian culture: past, present, the ways of development*, issue 17, Vol. 2, pp. 235–241. Rivne [in Ukrainian].

20. Skvortsov, V. V. (1997) Bibliotekovedenie, biblioteki i informatiia [Library science, libraries and information]. Proceedings from The Information Society: cultural aspects and problems: *Mezhdunarodnaia nauchnaia konferentsia (Krasnodar-Novorossiisk, 17–19 sent. 1997 hoda) –International Scientific Conference* (pp. 262–264). Krasnodar [in Russian].

21. Slobodianyuk, M. S. (1995) Naukova biblioteka: evoliutsiia struktury i funktsii [Scientific Library: Evolution of Structure and Functions]. Kyiv [in Ukrainian].

22. Sokolov, A. V. (1984) Sotsialnyie funktsii biblioteknoi i bibliograficheskoi deiatelnosti [Social functions of library and bibliographic activities]. *Nauchno-tekhnikheskii biblioteki SSSR –Scientific and Technical Libraries of the USSR* (pp. 19–27), issue 6 [in Russian].

23. Stoliarov, Yu. N. (1998) O sushchnosti biblioteki [On the essence of the library]. *Bibliotekovedenie – Library Science* (pp. 3–13), issue 5 [in Russian].

24. Firsov, V. R. (1982) Sotsialnaia rol – sotsialnyie funktsii – biblioteknaia deiatelnost. Problema printsipa ogranicheniia [Social role – social functions – library activities. The problem of the principle of limitation]. *Methodological aspects of the study of the functioning of library systems*. (pp. 21–36). Leningrad [in Russian].

25. Yatskunias, Zh. S. (1986) Metodologicheskie printsipy opredeleniia funktsii biblioteki [Methodological principles for determining of library functions]. *Nauchno-tekhnikheskii biblioteki SSSR – Scientific and Technical Libraries of the USSR* (pp. 18–21), issue 4 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 10.06.2019.

Tetiana Myskevych,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2324-6869>

Modern Transformations in the Social Functions of Public Libraries

Existing socio-economic transformations in ukrainian society made Ukrainian domestic public library to face the need to apply the experience of traditional functioning, taking into account the trends of the present. The transformation of public libraries main social functions incarnate in the implementation of new library services called to provide high-quality provision of growing multi-needs of modern users, are highlighted. The emergence of new approaches to the library's implementation of its social functions took place largely due to the introduction and development of information and communication technologies, their active integration into social processes, and the

change in the contingent of library users. The dynamic nature of social functions allows libraries to adapt effectively to the requirements of modern society and actively respond to its social demands.

Keywords: library, social functions of the library, memorial function, information function, communication function, cultural function, educational function.

Марія Чеховська,

д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри національної безпеки,
Національна академія Служби безпеки України

Олена Уфімцева

канд. юрид. наук, провід. наук. співроб. науково-організаційного центру,
Національна академія Служби безпеки України
Київ, Україна

СИСТЕМА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА НАТО З ПИТАНЬ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розкриваються основні науково-прикладні аспекти побудови системи стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки. Автори пропонують визначення системи стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки, формулюють цілі її формування. Окрема увага приділена ключовим чинникам розвитку зазначеної системи. Визначено функції та принципи системи стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки й акцентовано увагу на дії об'єктивних законів, що обумовлюють необхідність впровадження зазначеної системи. Запропоновано перелік суб'єктів системи стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки, а також доцільні компоненти стратегічних комунікацій. Представлено побудовану авторами модель системи стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки.

Ключові слова: стратегічні комунікації, енергетична безпека, система, модель, загрози, НАТО.

Енергетична безпека завжди була фактором національної безпеки не лише нашої держави, а й багатьох європейських країн. Особливої актуальності стан її забезпечення набув після відкритої фази агресії Російської Федерації проти України – анексії Автономної Республіки Крим та окупації окремих територій Донецької і Луганської областей.

Зазначимо, що питання енергетики завжди використовувалися як елемент політичного торгу. Продаж Росією дешевих та завжди доступних енергетичних ресурсів став гачком, на який потрапили більшість європейських країн. Паралельно цьому сприяють тривалі війни

у нафто-газоносних країнах, що мінімізує можливість диверсифікації постачальників. Водночас подальший розвиток як Української держави, так і інших країн, зокрема країн-членів НАТО, потребує застосування всього комплексу заходів, у тому числі й заходів на випередження, що уможливило б не лише вихід з енергетичної кризи, а й сприяло би недопущенню сценаріїв її утворення в майбутньому [1, 2].

Цілком слушним є одне із пріоритетних завдань Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2019 р. щодо необхідності започаткування системних стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки [5]. Важливо, що робиться наголос на необхідності участі у цьому процесі й держав, які межують з Україною. Передбачається, що створення комплексу комунікацій забезпечить оперативне реагування на загрози енергетичній безпеці, а також відпрацювання взаємоузгоджених колективних дій і системних рішень задля мінімізації таких загроз.

Слід наголосити, що на сьогодні затверджено ряд нормативних документів, які регулюють питання розвитку урядових комунікацій, у тому числі щодо європейської інтеграції [4], а також таких, які спрямовані на розвиток стратегічних комунікацій у нашій державі [3, 6, 7, 8].

Тематика стратегічних комунікацій набула рівня наукових досліджень у нашій державі лише останнім часом і серед науковців, які активно вивчають це питання, варто відзначити Д. Дубова та Г. Почепцова. Дослідження у сфері забезпечення енергетичної безпеки в різні часи здійснювали М. Земляний, А. Качинський, М. Ковалко, В. Морозов, А. Шидловський. Стратегічні пріоритети НАТО в енергетичній безпеці вивчали у своїх працях В. Бараннік, Б. Олексійович та О. Суходоля. Водночас комплексне опрацювання зазначених питань досі не проводилося.

Метою статті є визначення системи стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки.

Україна вже тривалий час є випробувальним майданчиком для відпрацювання, зокрема Російською Федерацією, технологій маніпулятивного впливу, чи то економічного, чи то інформаційного тощо. Радянське минуле залишило у спадок спільні ринки та інфраструктуру, єдиних постачальників. Перша газова війна відбулася у 1993 р., на самому початку розбудови незалежності нашої держави, проте не енергетичної незалежності. За всі ці роки ми не позбулися монопольного впливу Росії на наш енергетичний ринок, не долучили до нього альтернативних постачальників енергетичних ресурсів. Дешева та доступна сировина так

само зачарувала й провідні європейські держави. Зважаючи на зазначене, енергозалежні країни мають відпрацювати єдину тактику і стратегію забезпечення як власної, так і спільної енергетичної безпеки.

Як ми вже зазначали, Україна першою стикається із новітніми формами впливу, що застосовуються Росією. З певними коригуваннями вони імплементуються в оновлені види тиску на європейські країни з метою отримання певних преференцій. Спільне опрацювання моделей недопущення, стримання або протидії негативному впливу на будь-яку сферу суспільної життєдіяльності, у тому числі й енергетичну, дасть змогу державам реалізувати ефективну політику мінімізації впливу загроз на національну безпеку.

Одним з елементів створення механізму спільного забезпечення енергетичної безпеки у Європі є започаткування системних стратегічних комунікацій між Україною та НАТО із зазначених питань.

На нашу думку, система стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки становить собою сукупність взаємопов'язаних елементів (зокрема, держава; об'єднання держав; міжполітичні сили та організації, що діють на світовій арені; уряди; експертне середовище; міжвідомча співпраця) з упорядкованими внутрішніми зв'язками (економічними, фінансовими, матеріально-технічними, адміністративними, організаційно-управлінськими, правовими, політичними, дипломатичними, гуманітарними, аналітичними, інформаційними, пропагандистськими тощо), об'єднаних метою прогнозування та керування енергетичною безпекою.

Метою формування системи стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки має бути:

- захист енергетичної безпеки від загроз ззовні;
- організація ефективної діяльності суб'єктів забезпечення енергетичної безпеки;
- запобігання ризикам і загрозам енергетичної безпеки;
- формування адекватної реакції на ризики та загрози енергетичній безпеці;
- ліквідація та мінімізація наслідків впливу загроз енергетичній безпеці;
- підвищення рівня поінформованості громадян різних держав щодо результатів спільних дій, спрямованих на недопущення або мінімізацію загроз енергетичній безпеці.

Ключовими чинниками розвитку системи, у тому числі системи стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки, є сукупність

аргументів або причин, що зумовлюють особливості розвитку процесів. Іншими словами, ефективне функціонування системи передбачається за умов врахування сукупності чинників, що впливають на її сталий розвиток. Зазначені чинники, на нашу думку, поділяються на такі складові:

- інституціональні, зокрема структура соціальних інститутів, державні установи, інституційні зміни, формування ефективної системи управління;

- владно-політичні, елементами яких є державна підтримка, виконання зобов'язань, гарантії таких зобов'язань;

- фінансово-економічні, а саме: вартість капіталовкладень, ефективність, власна база матеріального забезпечення, економія ресурсів, мотивація;

- технічні, тобто нові можливості у розвитку техніки і технологій, сучасні інновації.

Для розуміння дієвості та спрямованості системи стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки важливим є, на нашу думку, визначення функцій такої системи, адже саме вони дають змогу визначити реакцію системи на впливи зсередини та ззовні, тобто вирішити постійну суперечність між системою та навколишнім середовищем.

Зважаючи на зазначене, до функцій системи стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки ми віднесли:

- прогнозу – можливість моделювання ситуації, яка ще не виникла; здатність в умовах невизначеності ситуації аналізувати та прогнозувати; прийняття рішень в умовах невизначеності; визначення можливих сценаріїв майбутньої діяльності у конкретних умовах;

- регулятивну – сприяння впорядкуванню відносин, приведення їх до певних стандартів; розробка стратегічних напрямів розвитку системи відповідно до змін у середовищі; синхронізація заходів із комплексного розвитку; досягнення мультиплікативного ефекту;

- новаторську, або функцію розвитку – розуміння того, що пошук шляхів нейтралізації загрози у тому числі може бути джерелом і способом подальшого розвитку, здійснення модернізації, залучення інвестицій;

- інформативну, або роз'яснювальну – надання інформації щодо небезпечності загроз енергетичній безпеці та про існування спільних інститутів протидії таким загрозам; повідомлення щодо тактики та стратегії мінімізації або уникнення негативного ефекту від загроз енергетичній безпеці;

- аналітичну – визначення ризиків, здійснення їх оцінки та окреслення напрямів для запобігання критичним ситуаціям або мінімізації негативних наслідків;

– інформаційну – полягає в інформаційному забезпеченні процесу взаємодії між компонентами та суб'єктами системи стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки;

– координаційну – забезпечення ефективного зв'язку між компонентами та суб'єктами системи стратегічних комунікацій;

– інтегративну – забезпечення неперервності процесу взаємодії між компонентами та суб'єктами системи стратегічних комунікацій, їх синхронізації;

– формування цілісності – полягає у визначенні та дотриманні єдиного підходу до формування політики впровадження системи стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки.

На нашу думку, необхідність впровадження системи стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки обумовлена також дією об'єктивних законів, серед яких можна назвати закон композиції, тобто його вплив на формування та впровадження організаційних аспектів діяльності суб'єктів системи стратегічних комунікацій. Зокрема, закон композиції передбачає налагодження тісних зв'язків як між підсистемами, так і їх елементами, у процесі взаємодії яких здійснюється формування більш організованої системи. Відповідно до дії зазначеного закону основні функції новоутвореної системи будуть поєднувати у собі й функції окремих підсистем. Зазначимо, що на етапі об'єднання підсистем варто приділити увагу тим підсистемам або їх елементам, які не задовольняють умови подальшого розвитку, оскільки їх приєднання може дестабілізувати всю систему. Окремо наголошено на необхідності дотримання підсистемами принципів субординації, оскільки їх порушення також може призвести до негативних наслідків.

Для суб'єктів системи стратегічних комунікацій дія закону композиції, особливо в умовах реалізації гібридних загроз, полягає, на нашу думку, у налагодженні щільних контактів між структурними одиницями, узгодженості їхніх цілей, завдань і функцій.

Згідно з одним із законів розвитку організації, а саме законом самозбереження, будь-яка організаційна структура в умовах впливу внутрішнього та зовнішнього середовища передусім передбачає своє збереження, зокрема шляхом уникнення потрясінь завдяки своєчасному вирішенню конфліктної ситуації. Відповідний комплекс заходів має забезпечити як збереження функцій системи стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки, так і створення умов трансформаційного характеру, спрямованих на подальший розвиток її суб'єктів.

Принципами ефективного впровадження системи стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки, на нашу думку, мають бути наступні: надійність, безпечність, комплексність, системність, суспільний характер діяльності, доступність, дотримання балансу інтересів, специфікація, спільність, узгодженість, цілісність. Крім того, принцип масштабності має передбачати необхідність якнайповнішого охоплення можливих сфер потенційних загроз енергетичній безпеці; принцип мінімізації має бути спрямований на зведення до мінімуму загальної кількості загроз та їх впливу на діяльність складових енергетичного сектору; принцип адекватності реакції має полягати у швидкому реагуванні на внутрішні та зовнішні зміни навколишнього середовища.

Вважаємо, що стадії реалізації системи стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки між Україною та НАТО мають передбачати такі елементи:

- інформаційно-аналітичний, метою якого є збирання, узагальнення і вивчення інформації;
- оцінювання – щодо ймовірності загроз енергетичній безпеці і їхніх наслідків;
- реакції на загрози енергетичній безпеці;
- взаємодії складових системи стратегічних комунікацій.

Зазначимо, що до суб'єктів системи стратегічних комунікацій між Україною і НАТО з питань енергетичної безпеки ми включили такі структури:

- Центр передового досвіду НАТО з питань енергетичної безпеки;
- Центр передового досвіду НАТО у галузі кібербезпеки;
- Центр передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій;
- Комітет НАТО з планування на випадок надзвичайних ситуацій;
- Євроатлантичний координаційний центр реагування на катастрофи;
- офіс зв'язку НАТО в Україні;
- Раду національної безпеки і оборони України;
- Міністерство енергетики та вугільної промисловості України;
- Міністерство оборони України;
- Міністерство закордонних справ України;
- Міністерство інформаційної політики України;
- Державну службу України з надзвичайних ситуацій;
- Службу безпеки України;
- НАК «Нафтогаз України»;
- НАЕК «Енергоатом»;

– Національний інститут стратегічних досліджень.

Відповідно до визначених нами суб'єктів системи стратегічних комунікацій між Україною і НАТО з питань енергетичної безпеки можна виокремити їх регіональну, галузеву та організаційну спеціалізацію. Так, за регіональною ознакою, безумовно, розрізняють суто національні та належні до НАТО структури. Галузева специфіка акцентує увагу на відповідних об'єктах забезпечення енергетичної безпеки. Щодо організаційної складової, то тут варто розрізняти як об'єкти, так і суб'єкти безпосереднього забезпечення енергетичної безпеки, а також суб'єкти здійснення стратегічних комунікацій.

Зважаючи на значний досвід країн НАТО у забезпеченні енергетичної безпеки, здебільшого саме на їхні структурні підрозділи доцільно покласти функції:

- захисту критично важливої енергетичної інфраструктури;
- посилення або удосконалення енергоефективності, у тому числі у військовій сфері;
- поліпшення обізнаності щодо можливих загроз енергетичній безпеці та шляхів їх нейтралізації або запобігання їм;
- захисту від тероризму;
- безпеки енергетичної інфраструктури в країнах видобування та транзиту енергетичних ресурсів;
- поширення й використання досвіду НАТО у сфері врегулювання криз і ліквідації їхніх наслідків;
- планування заходів з ліквідації надзвичайних ситуацій;
- поширення й використання досвіду результативного залучення приватного сектору;
- поширення знань про перспективні технології;
- узгодження спільних стандартів;
- проведення політичних консультацій;
- обмін розвідувальною інформацією [6].

Серед усього спектра компонентів стратегічних комунікацій у сфері забезпечення енергетичної безпеки, на нашу думку, буде доцільним: залучення ключових лідерів до проведення інформаційних заходів; розвідувальне забезпечення; використання зв'язків з громадськістю, публічної демократії та військових заходів на її підтримку, зв'язків зі ЗМІ, внутрішньої комунікації, заходів у кіберпросторі; інформування про ситуацію; проведення інформаційних та психологічних операцій [5].

Комплексне застосування зазначених компонентів уповноваженими суб'єктами, на нашу думку, не лише дасть змогу мінімізувати можливі

наслідки реалізованих загроз, а й сприятиме ефективному запобіганню та унеможливленню їх надалі. Крім того, позитивним ефектом буде також подальше впровадження у суто цивільні взаємовідносини результатів програм із енергозбереження, поширення нових технологій тощо.

Наголошуючи на відкритому характері розглянутої нами системи, передбачаємо у подальшому збереження можливості її трансформації у нові форми взаємодії, залучення додаткових акторів та імплементацію отриманого досвіду на нові напрями.

Зважаючи на необхідність візуалізації механізму функціонування пропонуваної системи стратегічних комунікацій між Україною і НАТО з питань енергетичної безпеки, що буде об'єктивно здатна здійснювати поточну діяльність, у тому числі із визначення сукупності можливих ризиків, загроз та майбутньої перспективи, нами розроблено динамічну модель реалізації зазначеної системи. Зауважимо, що ця модель, з одного боку, має бути стійкою до негативних змін в оточуючому систему середовищі, а з іншого – мати можливості та ресурси до її адаптації (див. рисунок).

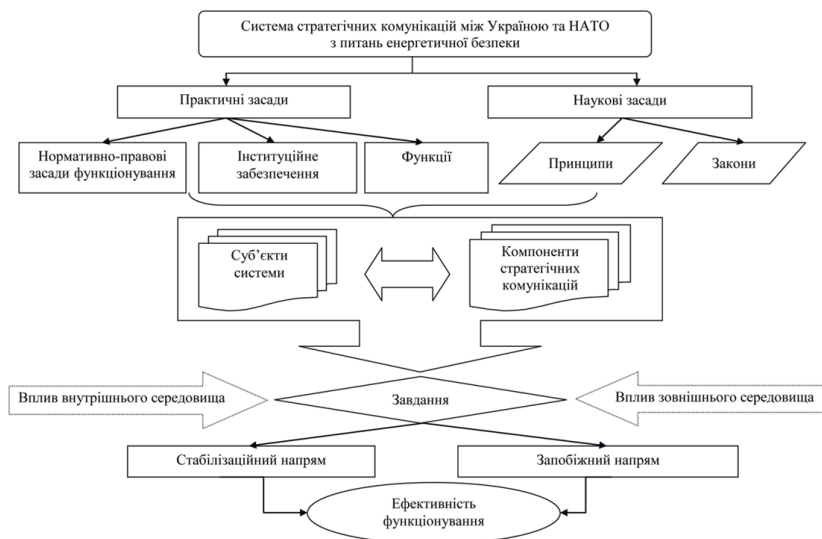

Рис. Модель системи стратегічних комунікацій між Україною і НАТО з питань енергетичної безпеки (розробка авторів публікації)

Основою для побудови моделі реалізації системи стратегічних комунікацій між Україною і НАТО з питань енергетичної безпеки є наукові

засади як методологічна база для подальшого прийняття практичних та стратегічних рішень. До зазначених наукових засад ми віднесли, зокрема, об'єктивні закони функціонування організаційних структур, принципи ефективного впровадження системи стратегічних комунікацій.

Серед практичних засад розбудови системи стратегічних комунікацій нами було зазначено нормативно-правові аспекти її функціонування, інституційне забезпечення та функції, що будуть виконуватися вказаною системою.

Цілеспрямована дія зазначених науково-практичних засад має на меті формування, у свою чергу, комплексної взаємодії між суб'єктами системи стратегічних комунікацій і визначеними компонентами стратегічних комунікацій з питань енергетичної безпеки.

Беручи до уваги вплив на систему стратегічних комунікацій внутрішніх та зовнішніх чинників, визначаються завдання, які відповідно до ситуації, що склалася, формують або стабілізаційний, або запобіжний напрям подальшої діяльності, результатом якої, на нашу думку, буде ефективне функціонування системи стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Як наголошувалося вище, доцільність створення системних стратегічних комунікацій між Україною і НАТО з питань енергетичної безпеки викликана комплексними загрозами з боку монопольних постачальників енергоносіїв, терористичними загрозами для критично важливої енергетичної інфраструктури, вичерпністю енергетичних ресурсів, необхідністю здійснення заходів із впровадження енергетично ефективних програм тощо. Пропонований колективний підхід країн-членів НАТО, України та держав, що межують з Україною, дасть змогу комплексно вирішувати зазначені проблеми енергетичної безпеки, з якими на сьогоднішній день стикається практично кожна держава.

Саме стратегічні комунікації можуть бути тією формою взаємодії між державними структурами, приватними компаніями, громадянським суспільством, метою якої є багаторівневе забезпечення енергетичної безпеки.

У цій статті нами було запропоновано концептуальне бачення побудови системи стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки, до якого увійшли дефініція поняття, окреслення принципів побудови системи й функцій її реалізації. Окремо визначено суб'єкти системи стратегічних комунікацій, найбільш доцільні компоненти стратегічних комунікацій саме у сфері забезпечення енергетичної безпеки тощо.

З метою схематичного узагальнення нами побудовано модель системи стратегічних комунікацій між Україною та НАТО з питань енергетичної безпеки, що дає можливість систематизації набутих уявлень про складові досліджуваної системи.

Перспективним надалі вважаємо розроблення механізму стратегічних комунікацій у специфічному середовищі забезпечення енергетичної безпеки, який може слугувати прикладом для реалізації в інших сферах.

Список використаних джерел

1. NATO Strategic Communications Handbook (Draft For Use) [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.lymec.eu/wp-content/uploads/2017/09/TT-140221-NATO-STRATEGIC-COMMUNICATIONS-HANDBOOK-DRAFT-FOR-USE-2015-BI.pdf>. – Title from the screen.

2. Грубіаускас Ю. Питання енергетичної безпеки НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nato.int/docu/review/2014/NATO-Energy-security-running-on-empty/NATO-energy-security-agenda/UK/index.htm> (дата звернення: 04.05.2019). – Назва з екрана.

3. Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України : Наказ Міністерства оборони України від 22 листоп. 2017 р. № 612 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17> (дата звернення: 04.05.2019). – Назва з екрана.

4. Про схвалення Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 жовт. 2017 р. № 779-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250383204> (дата звернення: 04.05.2019). – Назва з екрана.

5. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2019 рік : Указ Президента України від 10 квіт. 2019 р. № 117/2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1172019-26450> (дата звернення: 04.05.2019). – Назва з екрана.

6. Про затвердження «Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 24 верес. 2015 року № 555/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015paran17#n17> (дата звернення: 04.05.2019). – Назва з екрана.

7. Про затвердження «Доктрини інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 25 лют. 2017 року № 47/2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 04.05.2019). – Назва з екрана.

8. Про затвердження «Стратегії національної безпеки України» : Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran14#n14> (дата звернення: 04.05.2019). – Назва з екрана.

References

1. NATO Strategic Communications Handbook (Draft For Use). (2015). Retrieved from <https://www.lymec.eu/wp-content/uploads/2017/09 TT-140 221-NATO-STRATEGIC-COMMUNICATIONS-HANDBOOK-DRAFT-FOR-USE-2015-BI.pdf> [in English].

2. Hrubiauskas, Yu. (2014). Pytannia enerhetychnoi bezpeky NATO. [NATO economic security issues]. Retrieved from <https://www.nato.int/docu/review/2014/NATO-Energy-security-running-on-empty/NATO-energy-security-agenda/UK/index.htm> [in Ukrainian].

3. Nakaz Ministerstva obrony Ukrainy vid 22 lystopada 2017 r. No. 612 «Pro zatverdzhennia Kontseptsii stratehichnykh komunikatsii Ministerstva obrony Ukrainy ta Zbroinykh Syl Ukrainy» [The Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated 22 November 2017 No. 612 «On Adoption of the Conception of strategic communications of the Ministry of Defense of Ukraine and The Ukrainian Armed Forces»]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17> [in Ukrainian].

4. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 zhovtnia 2017 r. No. 779-r «Pro skhvalennia Stratehii komunikatsii u sferi yevropeiskoi intehtratsii na 2018–2021 roky» [The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 25 October 2017 No. 779-r «On approval the Strategy of communication in the field of European Integration 2018–2021»]. *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250383204> [in Ukrainian].

5. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 10 kvitnia 2019 r. No. 117/2019 «Pro Richnu natsionalnu prohramu pid ehidoiu Komisii Ukraina – NATO na 2019 rik» [The Decree of the President of Ukraine dated 10 April 2019 No. 117/2019 «On approval the Annual national program under the aegis of Commission Ukraine-NATO 2019»]. *www.president.gov.ua*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1172019-26450> [in Ukrainian].

6. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 veresnia 2015 roku No. 555/2015 «Pro zatverdzhennia “Voiennoi doktryny Ukrainy”». [The Decree of the President of Ukraine dated 24 September 2015 No. 555/2015 «On Adoption of “The Military doctrine of Ukraine”»]. *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015/paran17#n17> [in Ukrainian].

7. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 liutoho 2017 roku No. 47/2017 «Pro zatverdzhennia “Doktryny informatsiinoi bezpeky Ukrainy”». [The Decree of the President of Ukraine dated 25 February 2017 No. 47/2017 «On Adoption of “The Doctrine of information security of Ukraine”»]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> [in Ukrainian].

8. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26 travnia 2015 roku No. 287/2015 «Pro zatverdzhennia “Stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy”». [The Decree of the President of Ukraine dated 26 May 2015 No. 287/2015 «On Adoption of “The Strategy of National security of Ukraine”»]. *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran14#n14> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.05.2019.

Mariia Chekhovska,

Dr. Sci. (Economics), Professor, Head of the Department of National Security,
National Academy of Security Service of Ukraine

Olena Ufimtseva,

Cand. Sci. (Legal), Leading Research Associate of the Scientific
and Organizational Center,
National Academy of Security Service of Ukraine

Kyiv, Ukraine

**System of Strategic Communications on Energy Security between Ukraine
and NATO**

The article reveals the main scientific and applied aspects of constructing the system of strategic communications on energy security issues between Ukraine and NATO. The authors define the system of strategic communications on energy security as a set of interrelated elements (such as state; grouping of states; intra-political forces and organizations operating globally; government; experts; interagency cooperation) with well-ordered internal communications (economic, financial, logistical, administrative, organizational and management, legal, political, diplomatic, humanitarian, analytical, informational, propaganda etc.), united in forecasting and managing energy security. The article formulates the goals of development a system of strategic communications on energy security issues, which are: protection from threats to energy security; ensuring that all actors involved in order to ensure energy security operate effectively; prevention of risks and threats to energy security; shaping an appropriate response to the risks and threats to energy security; elimination and minimization of consequences of threats to energy security impact; raising awareness of citizens of different states on the results of joint actions aimed at preventing or minimizing threats to energy security. Particular attention is given to the key factors of the development of this system.

The authors also identify the functions and the principles of the strategic communications system on energy security, as well as focus on actions of the objective laws of the organization's development, which stipulate the necessity of implementing this system. The list of subjects of the strategic communications system between Ukraine and NATO on energy security is proposed, as well as appropriate components of strategic communications. The authors also create a model of the strategic communications system between Ukraine and NATO on energy security, which gives an opportunity to systematize the received ideas about the components of the researched system.

Keywords: strategic communications, energy security, system, model, threats, NATO.

Сергій Полтавець,

канд. політ. наук, ст. наук. співроб., директор Фонду Президентів України,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

ІНІЦІАТИВИ ПРЕЗИДЕНТІВ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЯХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Досліджено досвід впровадження адміністративно-територіальних реформ, ініціаторами яких виступили Президенти України. Відстежується реакція суспільства та політичних еліт на пропоновані трансформації через різноманітні комунікативні канали. Виокремлено підходи, що застосовувалися ініціаторами реформ для популяризації та роз'яснення необхідності перетворень. Закладені в діючій системі розподілу владних повноважень протиріччя ставали значною перешкодою для ефективного функціонування державних інститутів як на регіональному, так і на національному рівнях. Реформування адміністративно-територіального устрою розглядалося Президентами України як одне з найважливіших системних перетворень, актуальність якого не вичерпана до сьогодні.

Ключові слова: указ, Президент України, адміністративно-територіальна реформа, децентралізація, стратегічні комунікації.

За період незалежності України питання реформування адміністративно-територіального устрою порушувалися неодноразово, щоправда, досить часто таке реформування було безпосередньо пов'язане з політичною «доцільністю». Ідеться про бажання різних політичних сил за допомогою таких трансформацій забезпечити собі кращі позиції напередодні чергових, як правило, парламентських, виборів. У цьому процесі особливе місце займає Президент України, як глава держави та суб'єкт законодавчої ініціативи. Побудова ефективної системи управління була та залишається одним з головних завдань для держави всіх часів.

У перші роки творення Української держави новітньої доби, розбудова політичної системи вимагала одночасного, часто одномоментного, вирішення важливих проблем, наприклад створення таких інституцій виконавчої влади як: Президент України [1], уряд [2], нове виборче законодавство [3, 4], судова гілка влади [5, 6]. Саме тому адміністра-

тивно-територіальний устрій тривалий час залишався незмінним спадком радянської системи державного управління. Водночас варто згадати, що в досі чинному Законі «Про Президента Української РСР» частково вписані положення, які дозволяють главі держави впливати на адміністративно-територіальний устрій країни, у цьому контексті йдеться про ст. 7 згаданого Закону, у якій, зокрема, стверджується: «...Президент Української РСР має право скасовувати постанови і розпорядження Кабінету Міністрів Української РСР, Уряду Кримської АРСР, акти міністерств Української РСР, інших підвідомчих йому органів, виконавчих комітетів місцевих Рад народних депутатів Української РСР...» [1]. Попри те, що в Законі повсюдно присутні згадки про «Українську РСР», механізм реалізації управлінської діяльності Президента вписаний чітко. Проте його (президента) повноваження щодо реформування адміністративно-територіального устрою країни в частині зміни меж та кордонів адміністративних одиниць не були проблемою для наукових пошуків.

Військова агресія Російської Федерації проти України, анексія частини суверенних територій нашої держави стали особливим подразником для активної діяльності державних інституцій з метою пошуку адекватних кроків та здійснення реформ у тих сферах життєдіяльності держави та суспільства, які раніше не розглядалися як пріоритетні. Ідеться про, перш за все, гуманітарну частину державної політики, в тому числі її інформаційну складову. У процесі нових викликів, спричинених гібридною війною, які постали перед Україною, актуалізувалася тема розвитку, а у випадку України, побудови системи стратегічних комунікацій. В оприлюдненому у вересні 2015 р. Указі Президента України [7] серед інших понять термін «стратегічні комунікації» викладений так: «Стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [7]. Саме збройна агресія Російської Федерації та, як наслідок, порушення територіальної цілісності України стали ключовим фактором визнання необхідності створення «окремих організаційних структур, які забезпечать набуття Збройними силами України, іншими складовими секторів безпеки та оборони необхідних оперативних спроможностей, у тому числі наукових та освітніх» [8].

Після проголошення незалежності України чи не найголовнішим завданням Президента України, як, власне кажучи, й парламенту, уряду та органів місцевого самоврядування, було утвердження нашої держави

як самостійного, незалежного суб'єкта міжнародної європейської та світової політики. Процес визнання України іншими державами не проходив швидко, проте «...протягом першого місяця після референдуму Україну визнали 57 держав світу, а на початок березня 1992 р. – 104. Водночас 47 з них встановили з республікою повномасштабні дипломатичні відносини» [9, с. 182–183].

Свідченням того, що пріоритетом Президента України Л. Кравчука (5 грудня 1991 р. – 19 липня 1994 р.) була зовнішня політика є наукові публікації, присвячені його діяльності [10–12]. Проблематика адміністративно-територіальних перетворень стала предметом дослідження вчених: В. Авер'янова [13], О. Киричук, яка вивчає досвід у цій сфері європейських країн [14, 15]. Дослідники-представники ГО простежували адміністративно-територіальну реформу в історичній ретроспективі [16].

У наявних наукових публікаціях президент держави, як суб'єкт законодавчої ініціативи не розглядався через призму його ініціатив, які мали на меті змінити наявну систему адміністративно-територіального устрою держави.

У передмові до книги Л. Кравчука [17] академік НАН України І. Курас, зокрема вказував: «Я, приміром, далекий від думки, що автор як голова Державної комісії з проведення в Україні адміністративної реформи цією книжкою виправдовує себе в тій ситуації, що сама реформа в нас ще не зрушила з формальних, забалаканих, засмиканих позицій» [17, с. 4]. Ініціативи щодо проведення адміністративно-територіальної реформи за Президента України Л. Кравчука концептуально викладені ним у згаданій вище книзі. Аналізуючи недоліки існуючого стану адміністративного устрою, Л. Кравчук писав: «Немає у нас дієвої системи громадського самоврядування. Як тільки подивитися на неї прискіпливіше, так і з'ясується, що це поки що копія колишніх рад. Але тоді ради мали інші функції та повноваження... І обласний адміністративний устрій у нас архаїчний» [17, с. 58]. Підсумовуючи щодо причин, з яких адміністративно-територіальна реформа так і не відбулася ні за його президентства, ні вже в часи президентства Л. Кучми, коли Л. Кравчук очолював Державну комісію з проведення адміністративної реформи, перший український президент справедливо зауважив: «Ми, за старими традиціями, замість пошуку ефективних конструкцій і схем консервуємо пережите і віджите. Щоправда, маскуємо свої дії, робимо вигляд, що вводимо нове» [17, с. 71]. Ця система протиріч, яка не дозволяла ефективно реалізувати будь-яку реформу (в тому числі й адміністративно-територіальну), на думку Л. Кравчука, була та залишається продуктом

народу, який «не державницький, він залежний, весь час вимагає, щоб хтось ним керував, хтось на нього впливав. А це означає, що ми не позбулися рабської психології» [17, с. 77]. Серед інших вагомих аргументів Л. Кравчук виділяв і соціокомунікативний. Саме на важливості, стратегічності комунікативного елемента наголошував екс-президент України, ведучи мову про початок здійснення перетворень. З огляду на власний досвід, Л. Кравчук наголошував на необхідності створення своєрідних «інформаційних потоків». Головним їхнім завданням мало б бути формування каналів обміну інформацією між фахівцями в галузі адміністративно-територіальних перетворень та населенням. Екс-президенту Кравчуку це бачилося так: «...проведення самої реформи – це справа професіоналів. Але, скажімо, поштовх до проведення реформи, соціальна база – не справа фахівців. Це потреби суспільства... Якщо адміністративна реформа не відповідатиме цим загальним принципам, які вищі за технологію її проведення, вона не буде діяти в демократичній державі» [17, с. 77–78]. Попри те, що твердження про суспільство як місце для визрівання та артикуляції ідей реформ є доволі дискусійним, все ж треба визнати справедливою думку вітчизняних науковців стосовно того, що «ефективне управління інформаційно-комунікативними потоками і технологіями стає дієвим аргументом і вирішальним ресурсом політичної влади, яка за рахунок цілеспрямованого управління політичною інформацією досягає максимально можливих результатів з відносно малими затратами» [18, с. 15].

За першої каденції Л. Кучми (9 липня 1994 р. – 23 січня 2005 р.) у липні 1998 р. було прийнято Указ Президента України щодо впровадження Концепції адмінреформи [19]. В мотиваційній його частині, зокрема вказувалося: «З метою забезпечення реформування системи державного управління в Україні, створення умов для побудови відповідно до Конституції України (254 к/96-ВР) демократичної, соціальної, правової держави, утвердження і забезпечення прав людини і громадянина...» [19]. У Концепції також ішлося про те, що «існуюча в Україні система державного управління залишається в цілому неефективною, вона еkleктично поєднує як інститути, що дісталися в спадок від радянської доби, так і нові інститути, що сформувалися в період незалежності України. Ця система є внутрішньо суперечливою, незавершеною, громіздкою і відірваною від людей, внаслідок чого існує державне управління стало гальмом у проведенні соціально-економічних і політичних реформ...» [19]. Обґрунтовуючи необхідність впровадження реформи державного управління, автори Концепції вказували: «...Після проголо-

шення державної незалежності в Україні обсяги управлінської діяльності зросли в деяких сферах у 20–30 разів, а окремі з них (оборона, зовнішня політика) були утворені заново. Тому характерний для радянських часів метод реформування апарату управління шляхом його скорочення сьогодні не можна розглядати як ефективний» [19]. Особливу увагу в Концепції приділено уряду Української держави, повноваження якого «...в межах конституційно визначеного статусу... мають поширюватися на всі ланки системи органів виконавчої влади» [19], у цьому контексті документ передбачав для підвищення ефективності співпраці між головою держави та урядом «...надати Прем'єр-міністрові право на подання Президентові пропозицій не тільки щодо призначення, а й щодо звільнення з посад членів Кабінету Міністрів України, а також на подання аналогічних пропозицій щодо вирішення усіх інших, віднесених Конституцією України до відання Президента, кадрових питань в органах виконавчої влади» [19].

Система управління на регіональному рівні, що склалася в цей період (наприкінці 90-х років), у Концепції була охарактеризована так: «...запроваджена на початку 30-х років в інтересах централізованого партійно-бюрократичного управління. У зв'язку з цим значна частина самоврядних територіальних одиниць (зокрема, сіл, селищ, міст районного значення) сьогодні позбавлена необхідних фінансових та економічних ресурсів» [19]. Вже тоді ініціатори перетворень чітко фіксували існуючі недоліки, які були закладені в діючій системі розподілу владних повноважень, а відтак протиріччя тільки акумулювалися, і з часом ставали значною перешкодою для ефективного функціонування державних інститутів як на регіональному, так і на національному рівнях. Як наслідок, було зауважено існування «...об'єктивної потреби в децентралізації державного управління, деконцентрації, делегуванні та передачі функцій і повноважень щодо надання державних та громадських послуг» [19]. Вже тоді було окреслено, хоча й досить «пунктирно», перші кроки в здійсненні реформ як реакція на об'єктивну «необхідність проведення політики об'єднання невеликих територіальних громад, укрупнення самоврядних адміністративно-територіальних одиниць» [19].

У затверженій Указом Президента України «Концепції...» було наголошено на поступовості таких перетворень, які мали б тривати не менше 10 років. Якщо на першому етапі реформи передбачалася підготовка законодавчої та фінансової бази для відповідних перетворень з огляду на їх експериментальний характер, то на другому етапі йшлося про «...формування комунальних об'єднань територіальних громад...»

на базі сіл, селищ та міст [19]. Саме на другому етапі, враховуючи досвід функціонування таких територіальних громад, мали б бути внесені зміни до Конституції України. Як свідчить текст «Концепції...», розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади загалом виглядало логічним. Органи місцевого самоврядування мали б отримати право визначати на власний розсуд управління місцевими фінансами, об'єктами комунальної власності, об'єктами комунального землекористування та використання місцевих природних ресурсів, догляд за дорогами місцевого значення та їх будівництво, роботу місцевого громадського транспорту, дошкільних установ та закладів середньої освіти, культури, надання медичної допомоги комунальними закладами охорони здоров'я і т. ін. [19]. Проте надання місцевим органам виконавчої влади функції «загального нагляду» не лише за дотриманням конституційних норм та законів України, але й поширення такого нагляду на сфери: координація діяльності територіальних підрозділів (органів) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; видача ліцензій та дозволів, передбачених законодавством; контроль у встановлених законом межах за фінансовою діяльністю органів місцевого самоврядування [19], – фактично повністю нівелювало б виписану вище автономність місцевих самоврядних структур.

Оскільки ініціатором реалізації згаданої «Концепції...» був Президент України, то логічним виглядав і той факт, що відповідна рада, комісія створювалися спільно парламентом та головою держави. Власне Президент України залишав за собою державний патронат за проведенням адміністративної реформи. У контексті нашого дослідження важливим вважаємо ще один момент: у текст Концепції п. VII було включено «Термінологічний словник», у якому подано визначення понять *Територіальна громада* – «спільнота мешканців, жителів населених пунктів (сіл, селищ, міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, в межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування» та *Комунальне об'єднання територіальних громад* – «соціально-політичне, територіальне утворення, що одночасно виступає територіальною спільністю людей – суб'єктів місцевого самоврядування і низовою одиницею в системі адміністративно-територіального поділу» [19].

Тема «децентралізації» то зникла з «топ-тем» обговорення у владних коридорах, то актуалізувалася з новою силою. Так, наприклад, наприкінці 2005 р. у Верховній Раді України відбулися парламентські слухання на тему: «Децентралізація влади в Україні. Розширення прав

місцевого самоврядування» [20]. Симптоматично, що в черговий раз, обгрунтовуючи важливість тематики слухань, їх учасники відзначали: «...система побудови влади в Україні, з точки зору втілення конституційного принципу народовладдя, переживає глибоку системну кризу» [20].

Експерти ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», аналізуючи процес реформування вітчизняного законодавства в частині внесення змін до усталеного порядку адміністративно-територіального поділу, відмічали, що, вносячи зміни з ініціативи Президента України [Закон України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV (втратив чинність згідно з Рішенням Конституційного Суду № 20-рп/2010 (v020 p710-10) від 30.09.2010 у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття)], парламент створював, на той час, прецедент, відповідно до якого «...реалізація адміністративно-територіальної реформи та реформи місцевого самоврядування істотно ускладнювалася нормами Конституції України, які, по-перше, закріпили у якості базової одиниці адміністративно-територіального поділу села, селища та міста; по-друге, визначили кількість та назви адміністративно-територіальних одиниць вищого рівня (областей); по-третє, унеможливили створення обласними і районними радами власних виконавчих органів, наділивши повноваженнями щодо здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць районні та обласні державні адміністрації» [21].

Варто згадати, що в Рекомендаціях парламентських слухань щодо децентралізації влади, зокрема вказувалось: «організація державної влади розвинутих країн Заходу базується на її децентралізації, поєднаній із сильними інститутами місцевого самоврядування. Таким чином, децентралізована модель в умовах сталого соціально-економічного розвитку довела свою перевагу над централізованою» [20]. Серед головних причин відсутності позитивних змін учасники слухань називали відсутність конструктивного діалогу між вищими державними органами та неурядовими громадськими організаціями і асоціаціями, які об'єднують органи місцевого самоврядування. Водночас на слуханнях не було конкретно вказано, кого мають на увазі, говорячи про «вищі державні органи». Проте варто зауважити, що перелік необхідних змін у вітчизняному законодавстві для ефективного функціонування органів місцевого самоврядування об'єктивно висвітлював широке коло потрібних трансформацій. Так, наприклад, згадувалося про таке: наявні суперечності в законодавстві, що стосувалися розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями;

відсутність фінансових механізмів (у вигляді місцевих податків та зборів), надмірна централізація фінансових ресурсів; наявність випадків співіснування кількох громад на одній території. Як бачимо, коло проблем, на яких наголошували учасники слухань у парламенті, майже повністю збігаються з тими, для вирішення яких було прийнято Указ Президента України [19], а це є переконливим свідченням того, що питання децентралізації за період з 1998 р. до кінця 2005 р. де-факто не вирішувалися. Додатковим доказом у цьому сенсі є зафіксований у «Рекомендаціях...» комплекс необхідних змін, серед яких, зокрема, згадуються законодавчі трансформації, які мали б відповідати Європейській хартії місцевого самоврядування [22], просвітницько-інформаційні заходи щодо необхідності децентралізації. У своїх рекомендаціях учасники слухань також пропонували Президенту України «провести засідання Національної ради з питань державного будівництва, місцевого самоврядування і регіонального розвитку з метою обговорення основних напрямів, стратегій та шляхів реформування публічної адміністрації в Україні, процесів децентралізації державного управління, розвитку ефективного місцевого самоврядування та подальшого впровадження форм безпосередньої демократії» [20].

Як бачимо, на початку президентства В. Ющенка (січень 2005 р. – лютий 2010 р.) завдання децентралізації залишалося нерозв'язаним і найкращий цьому доказ – згадувані вище парламентські слухання. Проте спроби реформувати систему адміністративного управління та змінити територіальний устрій держави все ж робилися. Доречно буде згадати, що в новому уряді за президентства В. Ющенка з'явилася нова посада в уряді: Р. Безсмертний став віце-прем'єром з питань адміністративної реформи. У квітні 2005 р. віце-прем'єр презентував проект закону, який передбачав зміни в територіальному устрої держави. Зокрема, за ініціативи віце-прем'єр-міністра України передбачалося «ліквідувати районні державні адміністрації, а базовим рівнем територіального устрою зробити громади, які створювалися б з одного або кількох населених пунктів за умови, що в її межах проживає не менше 5 тис. жителів» [23]. Відповідно, з огляду на те, як відбувалося б зростання чисельності мешканців, і реформувався б територіальний поділ держави. Як приклад законопроект пропонував таку диференціацію: район є об'єднанням громад, у його межах має проживати не менше 70 тис. мешканців. У місті-районі мали б проживати не менше 70 тис. громадян. Відповідно, регіон – об'єднання районів і міст-районів, мав становити не менше 750 тис. жителів, а в місті-регіоні – понад 750 тис. жителів. До складу останніх мали належати столиця України – Київ та місто Севастополь [23].

У той період доволі жваво обговорювали актуальність та своєчасність такої реформи. Коментуючи нагальність змін, народний депутат України Б. Безпалый наголошував на наступному: «...Головне, щоб людям зручніше жити було, щоб, наприклад, і поліклініка, і школа, і аптека, щоб це було якомога ближче до людей. Ті місця, де дає держава різного роду довідки: БТІ, податкова, щоб вони були ближче до людей, щоб там до людей уважно ставилися, щоб там були маленькі черги» [20]. Попри полярність думок, критична частина парламентарів не ставила під сумнів необхідність змін, проте в підходах щодо їх реалізації відчувалася відмінність. Скажімо, нардеп М. Ратушний стверджував, що, «...піднявши роль місцевого самоврядування, можна спокійно йти на ліквідацію такої одиниці, як район. Це вивільнить великі частини бюджету при ліквідації чиновницьких бюрократичних одиниць» [23]. Проте застерігав, що тенденція до укрупнення територій може мати різноманітні загрози, в тому числі й виникнення сепаратизму. Про недоцільність адміністративних змін, з точки зору політичних інтересів держави, говорив і кандидат наук з державного управління А. Дуда: «...це надзвичайно шкідливий крок, який дійсно може породити серйозний сепаратизм, райони сьогодні для нас, з політичного боку – це опора держави. І в Криму ми мали стабільність і ліквідували мешковщину тільки за рахунок того, що є районні державні адміністрації, які напряму підпорядковуються Кабінету Міністрів України і Президентові України» [23].

Важливим для нас є той факт, що Президент України В. Ющенко не надто активно включався в медійний та громадський дискурс щодо цієї реформи. Її головним «подвижником» був Р. Безсмертний та ще деякі депутати партії «Наша Україна». Саме новопризначений віце-прем'єр Р. Безсмертний наполягав на тому, що «...нова філософія територіально-адміністративної реформи полягає в максимальному делегуванні повноважень органам місцевого самоврядування: більше повноважень – більше відповідальності» [24], – повідомляло видання «Українська правда», посилаючись на прес-службу урядовця. Аналізуючи законопроект «Про територіальний устрій України», запропонований Р. Безсмертним, юрисконсульт ГО «Центр законодавчих ініціатив» А. Захарченко констатував: «Позитивною рисою запропонованого законопроекту є його спрямованість на забезпечення повсюдності місцевого самоврядування шляхом віднесення до території громад земель, розташованих за межами населених пунктів» [25]. Експерт, проте, зауважував, що проект закону містив також досить дискусійні положення, як, наприклад, пропозиція авторів взяти критерій чисельності населення за єдиний показник при

вирішенні питання щодо укрупнення адміністративно-територіальних одиниць. Юрист вказував, що «його механічне застосування без урахування історично сформованих географічних, економічних, соціальних та культурних умов різних територій, навряд чи, приведе до позитивного ефекту» [25]. Роблячи проміжні висновки після аналізу законопроекту «Про територіальний устрій України», А. Захарченко наголошував на існуванні правових колізій, зокрема йшлося про наступне: він (законопроект) не в повному обсязі узгоджувався з офіційно чинною на той період Концепцією адміністративної реформи в Україні, затвердженою Указом Президента України від 22.07.98 № 810/98.

Головним аргументом на користь швидкого втілення реформи в життя було те, що існуючий адміністративно-територіальний поділ України був, зі слів віце-прем'єр-міністра, гальмом економіко-соціального розвитку регіонів. Про актуальність та нагальність проведення адмінреформи свідчило також те, що в процесі тодішніх соціальних комунікацій між владою та громадянським суспільством адміністративно-територіальна реформа була окремою «топ-темою». Так, приміром, у квітні 2005 р. в ефірі передачі «Вечірня Свобода» цю тему з журналісткою І. Халупою обговорювали Н. Шиманська – голова міжнародної фундації з розвитку місцевого самоврядування, депутат Київської міськради та А. Дуда – доцент кафедри Академії муніципального управління, кандидат наук з державного управління. В обговоренні також брали участь народні депутати від різних фракцій Верховної Ради України. Тодішній радник Президента України Б. Беспалий так обґрунтовував своєчасність змін: «Це проблема загальносвітова, тому що є, наприклад, село 800 чоловік чи 1000 чоловік, то у нього немає просто ресурсу, щоб утримувати дитсадок, не кажучи вже про школу чи поліклініку... Ми хочемо, щоб до управління територіальних громад під їхньою юрисдикцією знаходилася не тільки межа забудови, а й довколишні землі, а для цього треба провести розмежування» [20]. Водночас, заочно дискутуючи з Р. Безсмертним, А. Дуда висловлював сумнів, що укрупнення територіальних одиниць «наблизить» владу до людей, проте визнавав економічну доцільність перетворень, бо «...у нас більшість територіальних громад «нерентабельні», вони себе не забезпечують, ...тому що сільське населення не має ніякої дохідної частини бюджету, вони всі сидять переважно на міжбюджетних трансфертах» [23]. На підтвердження своєї позиції дослідник переконував: «громада може наблизитися до певної межі рентабельності десь від трьох тисяч людей, якщо є три тисячі чоловік у громаді, тоді можна говорити про економічну доцільність існування громад» [23].

Експерт визнавав, що реформа назріла, але наголошував на ризикованості таких кроків з боку політичних сил, які підтримують Президента України В. Ющенка, бо обґрунтовано допускав не сприйняття людьми запропонованих перетворень. Необхідність адміністративно-територіальної реформи підкріплювала на прикладі закордонного досвіду Н. Шиманська, коли стверджувала: «Хотілося, щоб як у Данії, як у Польщі... там чітко сказано, що оцей рівень – дитячі садки і початкові школи – це місцевий рівень, а вищий навчальний заклад – це інший рівень» [23].

У 2005 р. пропонував вивчати досвід Польщі і політолог В. Павлів, вказуючи на поетапність реформування та економічні зиски від укрупнення воєводств [23]. Пізніше, у середині лютого 2014 р., коли ЗМІ з подачі представників Партії регіонів розпочали «розкручувати» тему федералізації України, В. Павлів в інтерв'ю «Радіо Свобода» коментував цю тему так: «Україні потрібна територіально-адміністративна реформа, коли кожен з регіонів буде хотіти більше повноважень, і він їх буде мати. Тоді навіть не треба говорити про федералізацію. Польща, наприклад, не є федеративною країною, але її регіони мають настільки сильні повноваження, що вони не страждають від тиску центру» [26]. Окрім позитивних прикладів подібних реформ за кордоном, вітчизняні науковці вказували й на недоліки законопроекту Р. Безсмертного. Заступник директора Інституту економіко-правових досліджень НАН України, доктор економічних наук В. Василенко зазначав: «При вирішенні будь-яких питань щодо майбутніх змін територіального устрою повинна в обов'язковому порядку враховуватися думка жителів територіальних громад, виражена ними шляхом референдуму. При цьому штучне об'єднання сільських населених пунктів у громади з використанням виключно арифметичного принципу – 5 тис. жителів – може спричинити виникнення конфліктів: від суто побутових до соціально-економічних» [25].

Тодішні дискусії (зразка 2005 р.) вкотре показали, що українська політична еліта сприймає будь-яке реформування (в тому числі й адміністративно-територіальне) тільки через призму своїх передвиборчих та фінансово-економічних інтересів. У цьому контексті доцільно згадати думку тодішнього очільника Соціалістичної партії України О. Мороза, який переконував, що уряд повинен займатися не адміністративно-територіальною реформою, а питаннями податкової системи та бюджету. О. Мороз категорично стверджував: «Я буду все робити, щоб вона (адміністративно-територіальна реформа) була заблокована в парламенті і вважаю, що в мене знайдеться однодумців більше 300 депутатів» [27]. Науковцям, аналізуючи цю спробу здійснити перетворення

в адміністративно-територіальній структурі держави, доводилось констатувати: «На жаль, доля зазначеного законопроекту була така ж, як і попередніх законопроектів з цих питань – він залишився лише законопроектом...На цьому етапі йшлося вже про системне реформування територіальної організації влади, у т.ч. й шляхом конституційних змін» [28, с. 11].

Наприкінці 2005 р. тодішній голова уряду Ю. Єхануров, підсумовуючи результати реалізації адмінреформи, зазначав: «...Влітку цього року (2005) по всій Україні представники місцевих громад виступили проти її проведення. Напевно, це була потужна піар-акція і люди на місцях просто не зрозуміли, що пропонувалося в ході цієї реформи» [29]. У своєму Посланні до Верховної Ради України (2008 р.) Президент України В. Ющенко наголошував: «У системі органів виконавчої влади потрібно поширити принципи децентралізації та субсидіарності. У руслі європейської практики потрібно підійти до реалізації прав громад. Тут наріжним каменем вважаю Статут територіальної громади, який захищатиме потреби людей на місцях і, безперечно, відповідатиме Конституції України» [30]. Наприкінці грудня 2009 р. він так коментував не реалізовану адмінреформу: «Чогось не вистачило... не змогли переконати місцеву владу, що вона повинна бути першим партнером у цьому реформуванні. Після адміністративної належить реалізувати фінансову та фіскальну реформи. Гроші ростуть не в Києві, гроші ростуть на місцях – там, де збираються податки» [31]. Як бачимо, у перший період президентства В. Ющенка адміністративно-територіальна реформа в Україні розглядалася як один з основних елементів трансформації існуючої системи взаємовідносин між владою та громадянським суспільством та водночас передбачалася (щоправда, на рівні публічних заяв політиків та чиновників) необхідність внесення відповідних змін до Конституції України.

За президентства В. Януковича (25 лютого 2010 р. – 22 лютого 2014 р.) вкотре була здійснена спроба реалізувати адміністративно-територіальну реформу. Ініціатором законопроекту «Про об'єднання територіальних громад» № 4344-VI від 14.12.2011 р. виступив тодішній прем'єр-міністр України М. Азаров. У висновку Головного науково-експертного управління щодо цього законопроекту зазначалося: «Доводиться констатувати, що концепція проекту щодо утворення “об'єднаних територіальних громад, які мають єдиний адміністративний центр” без одночасної ліквідації (реорганізації) існуючих адміністративно-територіальних одиниць та створення замість них нових укрупнених територіальних утворень

містить ознаки невідповідності цитованим вище положенням розділів IX і XI Конституції України...» [32]. Експерти управління наполягали на тому, що положення запропонованого законопроекту суперечать положенням Основного закону держави – Конституції України. Окрім суто правових неузгоджень, фахівці свою мотивацію доповнювали й доволі дискусійними твердженнями на зразок: «...очевидним є те, що формування об'єднаних територіальних громад, середня чисельність яких складатиме 9 тис. осіб, що проживатимуть у середньому в 16 населених пунктах, очікувана середня площа яких становитиме близько 400 кв. км, а відстань від найвіддаленішого населеного пункту громади до її адміністративного центру (який має бути розташований найближче до її географічного центру) не перевищуватиме, як правило, 30 кілометрів, призведе до відчуження громадян не лише від влади, а й від відповідних адміністративних та інших послуг, у зв'язку з чим таке укрупнення територіальних громад виглядає надмірним і не містить належного обґрунтування» [32]. Експертний висновок був доволі розлогим, у правників було чимало зауважень до пропонованих законопроектом новел, як, наприклад, запровадження посади «старости села, селища...». Важливим залишається той факт, що узагальнюючий висновок управління був таким: «за результатами розгляду в першому читанні законопроект доцільно відхилити» [32].

Через рік, у березні 2013 р., заступник Голови Адміністрації Президента України С. Ларін стверджував: «реформа має йти не “зверху”, а “знизу”, і для цього потрібно провести широке обговорення концепції... реформа місцевого самоврядування розрахована на декілька років, будуть реалізовані пілотні проекти із запровадження тих чи інших аспектів реформи» [33]. Водночас керівник Головного управління з питань конституційно-правової модернізації Адміністрації Президента України М. Ставнійчук зауважувала, що «проведення адміністративно-територіальної реформи нині не на часі, хоча і було б доречно розглядати ці питання в комплексі. Сьогодні не йдеться про здійснення адміністративно-територіальної реформи. Немає, ще не визріли умови, в тому числі економічні і соціальні, для того, щоб ми вели мову про початок серйозних дій по запровадженню адміністративно-територіальної реформи» [33]. Як бачимо, здійснення перетворень у цій сфері знову не відбулося. Про необхідність чи непотрібність змін йшлося лише на рівні публічних заяв як прихильників, так і противників реформ.

Чергова спроба реалізувати багатостраждальну адміністративно-територіальну реформу була зроблена у 2014 р. За півтора місяця до виборів президента України Кабінет Міністрів України прийняв відповідне розпорядження [34].

За президентства П. Порошенка (червень 2014 р. – травень 2019 р.) діяльність виконавчої влади в цьому напрямі активізувалася. На початку 2015 р. Президент України підписав Указ «Про Стратегії сталого розвитку “Україна–2020”» [35]. Серед пріоритетних реформ у Стратегії були визначені: реформа системи національної безпеки і оборони, оновлення влади та антикорупційна реформа, судова реформа та реформа правоохоронної системи, децентралізація та реформа державного управління. У лютому 2015 р. на розширеному засіданні уряду Президент України П. Порошенко, зокрема, зауважив: «Децентралізація, яку ми розробляємо, не матиме нічого спільного з федералізацією. Україна – унітарна держава, і це повністю відповідає ставленню українського народу. Понад 80 відсотків населення твердо стоять на позиції унітарності нашої держави. У процесі децентралізації слід посилити відповідальність за сепаратистські заяви, які ведуть до розколу країни» [36].

Даючи оцінку ефективності здійснених у цій сфері реформ, науковці Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України у 2016 р. зазначали, що прийнята парламентом Постанова [37], яка попередньо схвалювала законопроект внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади була довгоочікуваною. Фахівці прихильно поставилися також до запропонованого в законопроекті «механізму контролю з боку виконавчої влади за дотриманням органами місцевого самоврядування Конституції і законів України через інститут префектів» з огляду на позитивний закордонний досвід. Тим паче, що «в Україні потреба в такому інституті загострена ще й нестійким політичним становищем та необхідністю протидії антидержавним сепаратистським проявам, інспірованим деякими сусідніми країнами» [38 с, 170].

Як бачимо, і науковці, і голова держави були суголосні в тому, що децентралізація – одна з ключових реформ у країні – одночасно мала містити запобіжники проти сепаратизму, який у наш час набрав форм відкритої збройної агресії проти держави. Не маючи можливості в межах однієї статті покроково відстежити впровадження децентралізації як однієї з форм реалізації адміністративно-територіальної реформи за Президента України П. Порошенка, все ж вважаємо за необхідне згадати підписаний ним Указ «Про додаткові заходи щодо забезпечення реформ із децентралізації влади» [39]. Навіть сама назва указу дозволяє зробити висновок про те, що реформа попри безліч здобутків, так би мовити, «пробуксовує». Мабуть, саме тому в Указі, окрім іншого, сказано: «...Визнати необхідність невідкладної консолідації зусиль щодо визначення засад адміністративно-територіального устрою України

на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації в здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, а також з урахуванням основних принципів місцевого самоврядування» [39].

Чи збережеться поступовість, неперервність у реалізації адміністративно-територіальної реформи за Президента України В. Зеленського, покаже час. Звісно, існує небезпека того, що нові політичні гравці в Офісі Президента та парламенті будуть використовувати усталену в новітній українській політичній історії формулу: «звинувачуй у прорахунках та недоліках незавершених реформ своїх попередників». Проте можемо висловити припущення, що наявні позитивні приклади децентралізації в регіонах спонукатимуть, передусім місцеву владу, підтримати продовження розпочатих трансформацій.

Надзвичайна багатогранність, взаємозалежність елементів системи державного управління ілюструється складністю проведення реформ у будь-якій сфері людської життєдіяльності в межах одного державного утворення. Адміністративно-територіальна реформа – цьому найкраще підтвердження. Вітчизняні вчені щодо цього зазначають: «Фактично процес адміністративно-територіальної реформи в Україні має полягати у взаємопов'язаному здійсненні кількох реформ: реформа територіального поділу держави; адміністративна реформа – зміни відповідно до визначеної мети та цілей системи державного управління, її інститутів, організаційних структур та інструментів, правових і фінансово-економічних основ функціонування; реформа місцевого самоврядування – зміна системи організації та основ діяльності органів місцевого самоврядування у вирішенні питань місцевого значення...» [38, с. 8].

Навіть досить побіжно ознайомившись з основними етапами реалізованих, а в більшості випадків, на жаль, нереалізованих адміністративних реформ на вітчизняних теренах, ми бачимо, що однією з головних перешкод, окрім відвертого їх (реформ) саботування з боку політичних еліт та різноманітних «груп тиску», є не усвідомлення українськими громадянами доцільності та гострої необхідності здійснення таких перетворень. Найперше на пам'ять приходять зустріч тодішнього віце-прем'єра уряду Р. Безсмертного влітку 2005 р. з жителями м. Макарів на Київщині, які виступили проти адміністративно-територіальної реформи. Така реакція громадян спонукала Р. Безсмертного подати у відставку. Можемо висловити припущення, що причиною тодішньої невдачі стала відсутність постійних, багатоканальних, а як результат – дієвих та ефективних – суспільних комунікацій державних інституцій

та громадянського суспільства. При цьому ми маємо усвідомлювати, що складність таких перетворень збільшується багатократно ще й тому, що «сьогодні оптимізацію суспільних трансформацій, реформ влади, територіально-адміністративного устрою не можна реалізувати без врахування цих процесів у воєнних умовах – обмеження матеріальних ресурсів, фінансових активів, слабких зовнішніх інвестицій і потужного дезінформаційного покриття агресором певних територій, нищення соціальної інфраструктури [35, с. 30]. Реформувати державу в мирний час – надзвичайно складне завдання, а в умовах ведення неоголошеної війни з Росією й поготів. Саме тому успіх будь-яких реформ залежатиме не тільки від політиків та урядовців, їх ефективність можуть довести громадяни, місцеві мешканці – здійснюючи ці перетворення на регіональному рівні.

Список використаних джерел

1. Про Президента Української РСР: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки № 1295-ХІІ від 5 лип. 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1295-12>. – Назва з екрана.
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України № 794-VII від 27 лют. 2014 р. (перша редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18/ed20140227>. – Назва з екрана.
3. Про вибори народних депутатів України: Закон України № 4061-VI від 17 листоп. 2011 р. (перша редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4061-17#History>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/ed20111117>. – Назва з екрана; Про вибори народних депутатів України: Закон України № 4061-VI від 28 лют. 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>. – Назва з екрана.
4. Про місцеві вибори: Закон України № 595-VIII від 14 лип. 2015 р. (перша редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19/ed20150714>. – Назва з екрана.
5. Про арбітражний суд: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки № 1142-ХІІ від 4 черв. 1991 р. (перша редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1142-12/ed19910604>. – Назва з екрана.
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 2 черв. 2016 р. (перша редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20160602>. – Назва з екрана.

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 верес. 2015 р. «Про нову редакцію Военної доктрини України»: Указ Президента України № 555/2015 від 24 верес. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>. – Назва з екрана.

8. *Попова Т.* До питання підготовки фахівців зі стратегічних комунікацій [Електронний ресурс] / Т. Попова. – Режим доступу: <https://www.radio-svoboda.org/a/28538557.html>. – Назва з екрана.

9. *Короткова О.* Внесок Президента Леоніда Кравчука у створення позитивного іміджу Української держави у світі / О. Короткова // *Наук. записки Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса* : зб. наук. пр. ; НАН України. – 2006. – Вип. 3. – С.181–190.

10. *Кармазіна М. С.* Президентство: український варіант / М. С. Кармазіна ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – Київ : Бланк-Прес, 2007. – 365 с.

11. *Михальченко М. І.* Україна розділена в собі: від Леонідії до Вікторії / М. І. Михальченко, В. Андрущенко ; НАН України. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2009. – Т. 1. – 490 с.

12. *Михальченко М.* Україна розділена в собі: від Леонідії до Вікторії / М. Михальченко, В. Андрущенко ; НАН України. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2009. – Т. 2. – 458 с.

13. *Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова.* – Київ : Факт, 2003. – 384 с.; *Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова.* – Київ : Ін-Юре, 2002. – 668 с.

14. *Киричук О.* Багаторівневе (мережеве) управління в Європейському Союзі: нові виклики для України / Демократичне врядування в контексті глобальних викликів та кризових ситуацій : матеріали наук.-практ. конф. (3 квітня 2009 р.): у 2 ч. Ч. 2 / за наук. ред. В. С. Загорського, А. В. Ліпенцева. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. – С. 194–208.

15. *Киричук О. С.* Особливості багаторівневого («мережевого») управління ЄС: роль міжурядових агентств [Електронний ресурс] / О. С. Киричук // *Ефективність державного управління.* – 2012. – Вип. 32. – С. 46–58. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2012_32_8. – Назва з екрана.

16. *Адміністративна реформа – історія, очікування та перспективи / упоряд. В. П. Тимошук.* – Київ : Факт, 2002. – 100 с.

17. *Кравчук Л. М.* Держава і влада: досвід адміністративної реформи / Л. М. Кравчук. – Київ : Інтелект, 2001. – 192 с.

18. *Закіров М.* Сучасні інформаційно-комунікативні технології як фактор еволюції соціально-політичних відносин / М. Закіров // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – Київ, 2017. – Вип. 46. – С. 11–30.

19. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України № 810/98 від 22 лип. 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98>. – Назва з екрана.

20. Про Рекомендації парламентських слухань «Децентралізація влади в Україні. Розширення прав місцевого самоврядування»: Постанова Верховної Ради України № 3227-IV від 15 груд. 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3227-15>. – Назва з екрана.

21. Політична реформа: нові виклики для влади, політиків та суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://parlament.org.ua/2005/12/12/politichna-reforma-novi-vikliki-dlya-vl/>. – Назва з екрана.

22. Європейська хартія місцевого самоврядування № 994_036. Редакція від 16 листоп. 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036. – Назва з екрана.

23. *Халуца І.* Яка адміністративна реформа потрібна Україні [Електронний ресурс] / І. Халуца // Радіо Свобода. – 2005. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/929330.html>. – Назва з екрана.

24. Безсмертний поспішає з реформою, щоб не перетворити її у «собачу пісню» [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2005. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2005/03/17/3007956/>. – Назва з екрана.

25. *Захарченко А.* Проблеми законодавчого забезпечення адміністративно-територіальної реформи в Україні [Електронний ресурс] / А. Захарченко. – Режим доступу: <http://parlament.org.ua/2005/07/21/problemi-zakonodavchogo-zabezpechenn-2/>. – Назва з екрана.

26. Федералізація – сценарій розриву України, написаний у Кремлі – експерти [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2014. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25267212.html>. – Назва з екрана.

27. Рада не прийме адміністративно-територіальну реформу, прогнозує Мороз [Електронний ресурс] // Обозреватель. – 2005. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/94308-rada-ne-prijme-administrativno-teritorialnu-reformu-prognozue-moroz.htm>. – Назва з екрана.

28. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи / В. С. Куйбіда, В. П. Павленко, В. А. Яцюк [та ін.]; Секретаріат Кабінету Міністрів України. – Київ, 2009. – 618 с.

29. Єхануров взявся за адміністративно-територіальну реформу [Електронний ресурс] // Обозреватель. – 2005. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/50876-ehanurov-vzyavsvya-za-administrativno-teritorialnu-reformu.htm>. – Назва з екрана.

30. Послання Президента України Віктора Ющенка до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n00131-00-08>. – Назва з екрана.

31. Ющенко захотів перекопати карту України [Електронний ресурс] // ТСН. – 2009. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ukrayina/yushchenko-zahotiv-perekroyiti-kartu-ukrayini.html>. – Назва з екрана

32. Висновок Головного науково-експертного управління ВРУ на проект Закону України «Про об'єднання територіальних громад» (реєстр. № 9590 від 14 груд. 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9590&skl=7. – Назва з екрана.

33. У Януковича кажуть, що адміністративно-територіальна реформа – не на часі [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2013. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/766062-u-yanukovicha-kajut-scho-administrativno-teritorialna-reforma-ne-na-chasi.html>. – Назва з екрана.

34. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р від 01.04.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>. – Назва з екрана.

35. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. – Назва з екрана.

36. Президент наголосив на необхідності втілення в життя програми реформ і відзначив першочерговість децентралізації [Електронний ресурс]// веб-сайт: Децентралізація. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/193?page=8>. – Назва з екрана.

37. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади: Постанова Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-19>. – Назва з екрана.

38. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців. – Львів, 2016. – 264 с. – (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

39. Про додаткові заходи щодо забезпечення реформ із децентралізації влади: Указ Президента України № 412/2018 від 6 груд. 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.president.gov.ua/documents/4122018-25710?fbclid=IwAR1NT84ivwtxpgWTP0PjtuTK3uJRGI5by7YY3ESslbWyC9bt56Oav_s-fYY. – Назва з екрана.

References

1. Pro Prezydenta Ukrainskoi RSR: Zakon Ukrainskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliky [About President of Ukrainian SSR: Law of Ukrainian Soviet Socialistic Republic]. (1991). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1295-12> [in Ukrainian].

2. Pro Kabinet Ministriv Ukrainy: Zakon Ukrainy (persha redaktsiia) [About Cabinet of Ministers of Ukraine: Law of Ukraine (first release)]. (2014). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18/ed20140227> [in Ukrainian].

3. Pro Kabinet Ministriv Ukrainy: Zakon Ukrainy (persha redaktsiia) [About elections of deputies of peoples of Ukraine: Law of Ukraine (first release)]. (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4061-17#History>, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/ed20111117> [in Ukrainian]; Pro vybory narodnykh deputativ Ukrainy: Zakon Ukrainy [About elections of deputies of peoples of Ukraine: Law of Ukraine]. (2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17> [in Ukrainian].

4. Pro mistsevi vybory: Zakon Ukrainy) [About local elections: Law of Ukraine (first release)]. (2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19/ed20150714> [in Ukrainian].

5. Pro arbitrazhnyi sud: Zakon Ukrainskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliky (persha redaktsiia) [About an arbitration court: Law of Ukrainian Soviet Socialistic Republic (first release)]. (1991). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1142-12/ed19910604> [in Ukrainian].

6. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy (persha redaktsiia) [About the judicial system and status of judges: Law of Ukraine]. (2016). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20160602> [in Ukrainian].

7. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 2 veresnia 2015 roku «Pro novu redaktsiiu Voiennoi doktryny Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy [About the decision of national security and defensive of Ukraine Council from Septembers, 2, 2015 «About the new release of the Military doctrine of Ukraine»: Decree of President of Ukraine]. (2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> [in Ukrainian].

8. Popova, T. Do pytannia pidhotovky fakhivtsiv zi stratehichnykh komuni-katsii [On the issue of training specialists in strategic communications]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/28538557.html> [in Ukrainian].

9. Korotkova, O. (2006). Vnesok Prezydenta Leonida Kravchuka u stvorennia pozytyvnoho imidzhu Ukrainskoi derzhavy v sviti [Contribution of President Leonid Kravchuk to creating a positive image of the Ukrainian state in the world]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh ta etnonatsion-alnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy: Zbirnyk naukovykh prats – Scientific messages of I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies; collection of scientific works*, pp. 181–190.

10. Karmazina, M. S. (2007). Prezydentstvo: ukraïnskyi variant [Presi-dency: Ukrainian version]. Kyiv: Blank-Pres [in Ukrainian].

11. Mykhalchenko, M. I., Andrushchenko, V. (2009). Ukraina rozdilena v sobi: vid Leonidii do Viktorii [Ukraine is divided into itself: from Leonid to Victoria], Vol. 1. Kyiv: IPIEND im. I.F.Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].

12. Mykhalchenko, M. I., Andrushchenko, V. (2009). Ukraina rozdilena v sobi: vid Leonidii do Viktorii [Ukraine is divided into itself: from Leonid to Victoria], Vol. 2. Kyiv: IPIEND im. I.F.Kurasa NAN Ukrainy [in Uk-rainian].

13. Averianov, V. B. [Ed]. (2003). Derzhavne upravlinnia: problemy adminis-tratyvno-pravovoi teorii ta praktyky [Public administration: problems of admin-istrative-legal theory and practice]. Kyiv: Fakt [in Ukrainian]; Averianov, V. B. [Ed]. (2002). Vykonavcha vlada i administratyvne pravo. [Executive power and administrative law]. Kyiv: Vydavnychi Dim «In-Yure» [in Ukrainian].

14. Kyrychuk, O. (2009). Bahatorivneve («merezheve») upravlinnia v Yev-ropeïskomu Soiuzi: novi vyklyky dlia Ukrainy [Multilevel («network») gover-nance in the European Union: new challenges for Ukraine]. Proceedings from The Democratic governance in the context of global calls and crisis situations : *Naukovo-praktychna konferentsiia* (3 kvitnia 2009 r.) – *Research and Practice Conference* (pp.194–208). Lviv: LRIDU NADU [in Ukrainian].

15. Kyrychuk, O. S. (2012). Osoblyvosti bahatorivnevoho («merezhevoho») upravlinnia YeS: rol mizhuriadovykh ahentstv [The peculiarities of multivel (network) management of the EU: the role of intergovernmental agencies]. *Effektyvnist derzhavnoho upravlinnia – Efficiency of State Administration*, issue 32, pp. 46–58. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2012_32_8 [in Ukrainian].

16. Administratyvna reforma – istoriia, ochikuvannia ta perspektyvy (2002). [Administrative – History, Expectations and Prospects]. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].

17. Kravchuk, L. M. (2001). Derzhava i vlada: dosvid administratyvnoi

reformy [State and government: the experience of administrative reform]. Kyiv: Informatsiino-vydavnychi tsentr «Intelekt» [in Ukrainian].

18. Zakirov, M. (2017). Suchasni informatsiino-komunikatyvni tekhnologii yak faktor evoliutsii sotsialno-politychnykh vidnosyn [Modern Information and Communication Technologies as a Factor of Sociopolitical Relations Evolution]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp.11–30. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.011> [in Ukrainian].

19. Pro zakhody shchodo vprovadzhennia Kontseptsii administratyvnoi reformy v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy [About measures in relation to introduction of Conception of administrative reform in Ukraine: Decree of President of Ukraine]. (1998). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98> [in Ukrainian].

20. Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan «Detsentralizatsiia vlady v Ukraini. Rozshyrennia prav mistsevoho samovriaduvannia»: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy [About Recommendations of the parliamentary listening «Decentralization of power is in Ukraine. Expansion of rights for local self-government»: Resolution of Verkhovna Rada of Ukraine]. (2005). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3227-15> [in Ukrainian].

21. Politychna reforma: novi vyklyky dlia vlady, politykiv ta suspilstva [Political reform: new challenges for the authorities, politicians and society]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3227-15> [in Ukrainian].

22. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia No. 994_036. Redaktsiia vid 16 lystopada 2009 r. [European charter of local self-government No. 994036. Arelease is from November, 16, 2009]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 [in Ukrainian].

23. Khalupa, I. (2005). Yaka administratyvna reforma potribna Ukraini [What kind of administrative reform is needed for Ukraine]. *Radio Svoboda – Radio is Freedom*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/929330.html> [in Ukrainian].

24. Bezsmertnyi pospishaie z reformoiu, shchob ne peretvoryty yii u «sobachu pisniu» [The immortal hurries with reform, not to convert her into a «doggy song»]. (2005). *Ukrainska pravda – Ukrainian True*. Retrieved from <https://www.pavda.com.ua/news/2005/03/17/3007956/> [in Ukrainian].

25. Zakharchenko, A. Problemy zakonodavchoho zabezpechennia administratyvno-terytorialnoi reformy v Ukraini [Problems of Legislative Support of Administrative-Territorial Reform in Ukraine]. Retrieved from <http://>

parlament.org.ua/2005/07/21/problemi-zakonodavchogo-zabezpechenn-2/ [in Ukrainian].

26. Federalizatsiia – stsenarii rozryvu Ukrainy, napysanyi u Kremli – eksperty [Federalization – the scenario of the break of Ukraine, written in the Kremlin – experts]. (2014). *Radio Svoboda – Radio is Freedom*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/25267212.html> [in Ukrainian].

27. Rada ne pryime administratyvno-terytorialnu reformu, prohnozuie Moroz [The council will not accept administrative-territorial reform, Moroz predicts]. (2005). *Obozrevatel – Commentator*. Retrieved from <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/94308-rada-ne-prijme-administrativno-terytorialnu-reformu-prognozue-moroz.htm> [in Ukrainian].

28. Kuibida, V. S., Pavlenko, V. P., Yatsiuk, V. A., et al. (2009). *Administratyvno-terytorialnyi ustroi Ukrainy. Istorii. Suchasnist. Perspektyvy* [Administrative and territorial system of Ukraine. History. Modernity. Perspectives]. Kyiv [in Ukrainian].

29. Yekhanurov vziavsia za administratyvno-terytorialnu reformu [Yekhanurov undertook administrative and territorial reform]. (2005). *Obozrevatel – Commentator*. Retrieved from <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/50876-ekhanurov-vzyavsya-za-administrativno-terytorialnu-reformu.htm> [in Ukrainian].

30. Poslannia Prezydenta Ukrainy Viktora Yushchenka do Verkhovnoi Rady Ukrainy pro vnutrishnie i zovnishnie stanovyshe Ukrainy. [A message of President of Ukraine Victor Yushchenko is in Verkhovna Rada of Ukraine about internal and external position of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0013100-08> [in Ukrainian].

31. Yushchenko zakhotyv perekroity kartu Ukrainy [Yushchenko wanted to rebuild the map of Ukraine]. Retrieved from: <https://tsn.ua/ukrayina/yushchenko-zahotyv-perekroity-kartu-ukrayini.html> [in Ukrainian].

32. Vysnovok Holovnoho naukovo-ekspertnoho upravlinnia VRU na proekt Zakonu Ukrainy «Pro obednannia terytorialnykh hromad» [A conclusion of Main scientifically-expert administration Verkhovna Rada of Ukraine is on the project of Law of Ukraine «About the association of territorial communities»]. (2011). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9590&skl=7 [in Ukrainian].

33. Y Yanukovycha kazhut, shcho administratyvno-terytorialna reforma – ne na chasi [Yanukovich says that the administrative-territorial reform is not on time]. (2013). *UNIAN – UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/766062-u-yanukovicha-kajut-scho-administrativno-terytorialna-reforma-ne-na-chasi.html> [in Ukrainian].

34. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [About approval of Conception of reformation of local self government and territorial organization of power in Ukraine: Order of Cabinet of Ministers of Ukraine]. (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> [in Ukrainian].

35. Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina–2020»: Ukaz Prezydenta Ukrainy [About Strategy of steady development «Ukraine–2020»: Decree of President of Ukraine]. (2015). Retrieved from <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].

36. Prezydent naholosyv na neobkhdnosti vtilennia u zhyttia prohramy reformi i vidznachyv pershocherhovist detsentralizatsii [The President stressed the need to implement the reform program and highlighted the importance of decentralization]. *Detsentralizatsiia: veb-sajt – Decentralization: website*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/193?page=8> [in Ukrainian].

37. Pro poperednie skhvalennia zakonoproektu pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy shchodo detsentralizatsii vlady: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy [About previous approval of bill about making alteration in Constitution of Ukraine in relation to decentralization of power : Resolution of Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-19> [in Ukrainian].

38. Kravtsiv, V. S. [Ed]. (2016). *Administratyvno-terytorialnyi ustroi Ukrainy: metodolohichni osnovy ta praktyka reformuvannia* [Administrative and territorial system of Ukraine: methodological bases and practice of reforming]. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy» [in Ukrainian].

39. Pro dodatkovi zakhody shchodo zabezpechennia reform iz detsentralizatsii vlady: Ukaz Prezydenta Ukrainy [About additional measures in relation to providing of reforms from decentralization of power: Decree of President of Ukraine]. (2018). Retrieved from https://www.president.gov.ua/documents/4122018-25710?fbclid=IwAR1NT84ivwtxpgWTP0PjtuTK3 uJRG15by7YY3 ESslb WyC9 bt56 Oav_s-fYY [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.05.2019.

Serhii Poltavets,

Cand. Sci. (Political), Senior Researcher, Director of Presidential Fund of Ukraine,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Territorial Administration-Related Initiatives of Presidents of Ukraine as Shown in Independent Ukraine's Strategic Communication

The article is concerned with the implementation of the local government reforms initiated by the presidents of Ukraine. Reaction of society and political elites to the proposed transformations made via different groups of communication channels is traced. The approaches used by reform initiators for popularization and explanation of the need for changes are denoted. The contradictions in the current system of separation of powers became a significant obstacle for state institutions to perform their functions effectively on both the regional and national levels. The presidents of Ukraine considered the local government reforms as one of the most important systematic changes, which are still urgent up to date. The main stages of administrative reforms in Ukraine that had been implementing but unfortunately in the most cases hasn't been introduced, prove that one of the main obstacles, except for the clear sabotage of reforms by political elites and various pressure groups, is that Ukrainian citizens have no awareness of the expediency and urgency for such transformations.

Keywords: decree, president of Ukraine, territorial administration, local government reform, decentralization, local communities, strategic communications.

Валентина Пальчук,

канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб.,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ ГРОМАД У РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті розглянуто роль і місце бібліотек як соціокомунікаційних, соціокультурних центрів, що стають системоутворюючим компонентом інформаційно-комунікаційного простору громад, трансформуються в місцеві центри обміну громадської думки, інформації про реформу місцевого самоврядування та децентралізації влади. Дослідницьке питання стосується визначення особливостей функціонування інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад, нових підходів до кумуляції, поширення, введення в систему стратегічних комунікацій інформації про історичні, культурні особливості громад, до обміну інформацією в межах об'єднаних територіальних громад, між громадами.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні простори, публічні бібліотеки, громади, місцеві центри обміну громадською думкою, багатофункціональна модель бібліотечного обслуговування.

В умовах реалізації реформи з децентралізації влади в Україні питання наповнення національного інформаційного простору вітчизняним контентом, обміну інформацією в межах об'єднаних територіальних громад (далі – громади), між громадами в регіонах стало необхідною передумовою розвитку стратегічних комунікацій у загальнодержавному контексті. За своєю природою реформа з децентралізації влади охоплює багато сфер життєдіяльності суспільства (охорона здоров'я, освіта, культура, спортивне виховання, адміністрування, фінансова децентралізація, електронне урядування, енергозбереження, комунальне господарство, дорожньо-транспортна галузь тощо), тому потребує багатоаспектних напрямів інформаційної діяльності для розвитку стратегічних комунікацій як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному. Цим зумовлюється складність інформаційних завдань і відносин у сфері розвитку місцевого самоврядування в процесі реалізації цієї реформи.

Наукове осмислення сучасних тенденцій розвитку системи стратегічних комунікацій, визначення її поняття й сутності в сучасному українському державотворенні, основних характеристик, організаційно-правових проблем упровадження в Україні висвітлено в працях таких дослідників, як С. Гуцал, Д. Дубов, О. Кушнір, Г. Почепцов, С. Соловійов³. Сучасні підходи до визначення стратегічних комунікацій і місця аналітичних підрозділів бібліотек у них, дослідження механізмів підтримки стійких інформаційних обмінів між суб'єктами суспільної діяльності, забезпечення умов для наповнення достовірною інформацією каналів її циркуляції, її аналітичне оброблення, вивчення кількісних та якісних характеристик стали результатами досліджень таких науковців, як В. Бондаренко, В. Горовий, Т. Гранчак, В. Пальчук, Ю. Половинчак, О. Симоненко, Л. Чуприна та ін.⁴. На законодавчому рівні система стратегічних комунікацій розглядається як скоординоване й належне викорис-

³ Гуцал С. Публічна дипломатія та стратегічні комунікації. URL: journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2769/2473; Дубов Д. В., Баровська А. В. Організаційно-правові проблеми впровадження системи стратегічних комунікацій в Україні. *Інформ. безпека людини, сусп-ва, держави*. 2017. № 1 (21). С. 10–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2017_1%2821%29_4; Кушнір О. В. Поняття та сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні. *Право і сусп-во*. 2015. № 6. С. 27–31; Почепцов Г. Г. Стратегические коммуникации: стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении. Киев : Альтерпресс, 2008. 216 с.; Соловійов С. Г. Основні характеристики стратегічних комунікацій. *Вісн. Нац. ун-ту цивільного захисту України*. Сер. «Державне управління». 2016. Вип. 1. С. 165–170.

⁴ Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : [монографія] / наук. ред. Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 278 с.; Гранчак Т. Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 184 с.; Формування стратегічного наративу інформаційного забезпечення реінтеграції тимчасово окупованих територій у загальноукраїнський контекст : монографія / В. Горовий (кер. проекту), О. Онищенко, Ю. Половинчак [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 212 с.; Пальчук В. Соціальні інформаційні комунікації і розвиток діяльності сучасних інформаційних центрів. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3065:sotsialni-informatsijni-komunikatsiji-i-rozvitok-diyalnosti-suchasnikh-informatsijnikh-tsentriv&catid=81&Itemid=415; Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 274–284.

тання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних і психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави [6].

Однак щодо цього визначення наковці мають ряд доповнень і зауважень. Зокрема, Л. Чуприна справедливо звертає увагу, що проголошення метою стратегічних комунікацій «просування цілей держави», а не суспільства чи української нації, за певних обставин, може суперечити демократичному напрямку розвитку країни. Також у визначенні йдеться про скоординоване й належне використання комунікативних можливостей держави, тобто держава не ставить за мету та не бере на себе зобов'язання координувати комунікативні можливості корпорацій чи інститутів громадянського суспільства. Логічно, як видається, було б вести мову про скоординоване державою належне використання комунікативних можливостей українського суспільства в цілому та можливостей бібліотек зокрема. Їхнє місце в системі визначається, виходячи з основних функцій бібліотеки як соціального інституту, суб'єкта соціальних комунікацій [11].

Колектив науковців під керівництвом В. Горового визначив сучасні підходи до вирішення завдань наповнення стратегічних комунікацій інформацією, яка точно, без надлишкового перевантаження забезпечує розв'язання конкретних проблем суспільного та державного розвитку, конкретних проблем інформаційної безпеки, у тому числі й тих, що пов'язані із протистоянням між державами в інформаційному просторі. У цьому протиборстві звертається увага на інформаційні технології, пов'язані з організацією використання стратегічного нарративу. Інформаційно-аналітичні продукти, окреслені цим поняттям, мають відповідати найвищим вимогам щодо якості вихідних для їх виготовлення матеріалів, відображати відповідний стратегічним викликам рівень узагальнення реальності та бути максимально ефективно організованими для розв'язання стратегічних проблем розвитку [10, с. 14].

У зв'язку з цим для бібліотек як універсальних соціокомунікаційних центрів в умовах кардинальних реформ, таких як децентралізація влади, активізується питання реалізації ряду наукових досліджень щодо розвитку стратегічних комунікацій на регіональному рівні в цей період. Із цими питаннями тісно пов'язана наукова проблематика визначення ролі та місця бібліотек як соціокомунікаційних, соціокультурних центрів, що стають системоутворювальним компонентом інформаційно-комунікаційних просторів громад, трансформуються в місцеві центри обміну громадською думкою, інформацією про реформу місцевого самоврядування й децентралізації влади.

Метою праці є узагальнення досвіду створення інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад, упровадження нових підходів до кумуляції, поширення, введення в систему стратегічних комунікацій інформації про історичні, культурні особливості громад, обміну інформацією в межах об'єднаних територіальних громад, між громадами.

Практика функціонування громад доводить факт: якщо вони не беруть участі в наповненні інформаційного простору на регіональному рівні, то закономірно перетворюються із суб'єкта на об'єкт інформаційної політики. У зв'язку з цим у громадах активізується інформаційна діяльність, пов'язана з висвітленням реформи місцевого самоврядування, децентралізації влади та кращих практик територіальних громад, посилення інформаційних обмінів у системі стратегічних комунікацій на регіональному рівні. Для цього громади створюють офіційні сайти органів місцевого самоврядування, сторінки в соціальних мережах, а також реалізують ряд інформаційно-комунікаційних проєктів щодо поширення інформації через регіональні – обласні та районні ЗМІ, власні видання тощо. Водночас можна вирізнити такі напрями інформаційної діяльності, за якими вона здійснюється, для розвитку стратегічних комунікацій у процесі реалізації реформи з децентралізації влади:

- розвиток місцевого самоврядування та територіальна організація влади;
- об'єднання територіальних громад (реалізація Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»);
- співпраця територіальних громад (реалізація Закону України «Про співробітництво територіальних громад»);
- здійснення фінансової та податкової децентралізації (здобутки громад від реалізації положень оновлених Бюджетного й Податкового кодексів України, нової регіональної політики включно з функціонуванням Державного фонду регіонального розвитку);
- поширення кращих практик громад та органів місцевого самоврядування (досвід органів місцевого самоврядування з питань соціально-економічного розвитку територій, їх відповідність європейським стандартам і світовим тенденціям);
- втілення принципу субсидіарності та розмежування повноважень (ресурсна підтримка місцевого й регіонального розвитку, забезпечення балансу загальнодержавних інтересів з інтересами регіонів і територіальних громад).

Реформа з децентралізації влади в Україні, передача владних повноважень і ресурсів на місця зумовили кардинальні зміни в інформаційній діяльності публічних бібліотек у регіонах. Публічні бібліотеки поступово стають системоутворювальним компонентом інформаційно-комунікаційного простору громад, трансформуються в місцеві центри обміну громадською думкою, інформацією про реформу місцевого самоврядування та децентралізації влади з метою підвищення обізнаності громадян з перевагами й здобутками громад, а також кращими практиками, ініціативами й позитивними зрушеннями в розвитку місцевого самоврядування тощо.

Особливу роль публічні бібліотеки відіграють в умовах економічних, соціальних, політичних і психологічних трансформацій у суспільстві, адже залишаються доступним та безкоштовним джерелом отримання достовірної інформації, інформаційно-комунікаційним простором, місцем доступу до відкритих інформаційних джерел, сервісів електронного урядування тощо. У зв'язку з цим органи місцевого самоврядування громад перебирають на себе функції надання інформаційно-освітніх, інформаційно-культурних, інформаційно-комунікаційних послуг.

Для громад стає важливим організація оптимального механізму бібліотечного обслуговування жителів, особливо віддалених населених пунктів, визначення ролі бібліотеки в розвитку освітнього, культурного, інформаційно-комунікаційного потенціалу. Органи місцевого самоврядування зосереджують увагу на розширенні бібліотечних послуг з метою формування такого інформаційно-комунікаційного простору, у якому люди отримують можливість комунікувати, здійснювати обмін інформацією, можуть мати доступ до відкритих інформаційних ресурсів, сервісів електронного урядування тощо. Тобто ідея розвитку публічних бібліотек полягає у створенні багатофункціональної моделі бібліотечного сервісу в громадах [8].

У цьому контексті фахівці публічних бібліотек слушно зауважують, що громади рахують кожную копійку – утримувати бібліотечну мережу в незмінному стані на місцях не мають можливості. Тому постала законна необхідність розвивати бібліотечний сервіс у регіонах, інформаційну діяльність публічних бібліотек: від видачі книг та активної взаємодії із читачем до впровадження креативних форм інформаційної роботи [8].

Аналіз реформування закладів культури, зокрема публічних бібліотек, у громадах у процесі реформи з децентралізації влади дав підстави стверджувати, що розвиток бібліотечної галузі, впровадження нових форм бібліотечно-інформаційної діяльності на місцях розпочинається

з прагнення безпосередньо інформаційних установ бути затребуваними та потрібними для життєдіяльності людей. Так, публічні бібліотеки громад практикують різні заходи та форми популяризації бібліотечних сервісів, послуг серед населення. Зокрема, до таких заходів належить відвідування й постачання літератури хворим у лікарнях, нетривалий догляд і залучення до читання дітей дошкільного віку в рамках організації сервісу бібліоняні, поки їхні батьки вирішують свої нагальні справи.

Сучасні форми популяризації бібліотечних сервісів, послуг серед населення втілено у вигляді читальних залів під відкритим небом, там, де гуртуються дорослі, та у вигляді килимового покриття в бібліотеці, на якому діти люблять читати лежачи [1]. Також у громадах поширюється європейський досвід мобільного обслуговування населення громад бібліобусами з прикладами маршрутів пересування та розрахунків для кількох громад [7]. На сьогодні є регіони, де активно організують мультифункціональний простір у формі медіатек для дітей та юнацтва, де вони не лише отримують нові знання, а і відпочивають. Зокрема, за два роки в Житомирській області відкрито 27 медіатек, 20 з яких – в об'єднаних громадах. Кожна медіатека обладнана сучасною технікою: стаціонарними комп'ютерами, ноутбуками, smart-дошкою, мультимедійним проектором, планшетами, багатофункціональним пристроєм і телевізором. Також у медіатеках є комфортабельні легкі меблі. Таке сучасне обладнання дає можливість надавати значно ширший спектр послуг порівняно зі звичайною бібліотекою [4].

Усі ці та подібні до них практиковані публічними бібліотеками заходи та форми популяризації бібліотечних сервісів, послуг серед населення в поєднанні з організацією масових заходів, зустрічей з відомими особистостями тощо, які можуть зацікавити численну аудиторію, сприяють створенню інформаційно-комунікаційного простору громади. Практика розвитку інформаційної діяльності публічних бібліотек громад показує, що такі простори стають не тільки місцем доступу до відкритих інформаційних джерел, сервісів електронного урядування, а й інформаційно-комунікаційним простором для обміну ідеями, інформацією про реформу місцевого самоврядування та децентралізацію влади шляхом підвищення обізнаності громадян з перевагами й здобутками громад, а також кращими практиками, ініціативами та позитивними зрушеннями в розвитку місцевого самоврядування, реформами загальнодержавного значення, досвідом вирішення різних питань місцевого значення тощо.

Цю тезу підтверджено практикою створення інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад. Зокрема, у

Семенівській громаді Житомирської області в приміщенні бібліотеки реалізовано проєкт «Створення арт-простору в с. Іванківці». У рамках реалізації проєкту передбачається здійснювати інформаційні обміни ідеями розвитку громади, досвідом написання відповідних проєктів. «Арт-простір» охопив своєю діяльністю 12 сіл Семенівської громади [9].

Особливістю таких інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад є використання таких напрямів інформаційної діяльності, як кумуляція, поширення, введення в систему стратегічних комунікацій інформації про історичні, культурні особливості громад, з використанням фактів і цифр, намагаючись акцентувати увагу на інформаційних ресурсах, які могли б зацікавити широку аудиторію та зробити громаду впізнаваною. При цьому в інформаційному процесі беруть участь не лише публічні бібліотеки громад, а й інші суб'єкти інформаційно-комунікаційних просторів, такі як органи місцевого самоврядування, громадськість тощо. Такі підходи організації інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад значною мірою мають потенціал збагачувати стратегічні комунікації на регіональному рівні інформацією про успішний досвід функціонування громад, історію їх створення, унікальні пам'ятки історії, культури, краєзнавчі музеї, мультикультурні традиції, інноваційні методи роботи тощо.

Інформаційно-комунікаційні простори публічних бібліотек громад привертають увагу місцевих органів державної влади як майданчики для залучення громади до прийняття рішень, активізації громадськості та співпраці з органами місцевого самоврядування, організації інформаційних кампаній для вирішення питань, які не одразу знаходять підтримку серед населення. Така зацікавленість із боку місцевих органів державної влади пов'язана з недостатньо розвинутою мережею стратегічних комунікацій на місцевому рівні між ними та громадськістю. Зокрема, під час «Школи комунікації в ОТГ», яка відбулася при Запорізькій ОДА, чітко підкреслено, що найбільші проблеми у вирішенні таких питань виникають тоді, коли місцеві органи влади й місцевого самоврядування не мають достатньо можливостей і розуміння того, як комунікувати чи налагоджувати комунікацію з громадськістю з метою донесення обґрунтування, чому необхідно зробити непопулярний крок. «Прозорість у прийнятті рішень і постійна комунікація з громадою – без цього позитивного результату не буде. При цьому варто чітко розуміти, як правильно доносити інформацію до різних аудиторій. З кожною стороною є сенс працювати окремо. При цьому не збираючи велику групу, бо важливо надати можливість усім учасникам висловитися

та бути почутим», – зазначила експерт з комунікації Н. Селюкова, тренер-модератор «Школи комунікації». Ця теза ув'язується з питаннями розроблення комунікаційних стратегій громад [5].

У зв'язку з цим інформаційно-комунікаційні простори публічних бібліотек громад також можуть розглядатися як багатофункціональні платформи для здійснення інформаційної взаємодії місцевої влади та громади, налагодження комунікацій як усередині громади, так і з інвесторами, іншими громадами, донорськими організаціями тощо. Так, у рамках інформаційної взаємодії громади з потенційними інвесторами та донорськими організаціями важливо враховувати той факт, що оптимальний обсяг введення у внутрішні (у межах громади) та зовнішні (регіональний і національний рівні) комунікації інформації про напрями інвестицій, пільгову політику громади, рівень надання адміністративних послуг, швидких довідок, наявність офісів з обслуговування інвесторів тощо свідчить про відкритість громади перед потенційними економічними партнерами.

Представники громад і регіональних центрів розвитку місцевого самоврядування (далі – ЦРМС) зазначають, що Сумська область з точки зору розвитку стратегічних комунікацій має найкращі практики в Україні в цій сфері. За словами О. Хоруженка, директора Сумського ЦРМС, для 24 ЦРМС, серед яких є Сумський ЦРМС, передбачено активізацію горизонтальних інформаційних обмінів досвідом і проведення спільних інформаційних заходів [3].

Цей факт переконливо доводить, що функціонування громад потребує розроблення й реалізації комунікаційних стратегій і відповідних засобів та інфраструктури, у тому числі таких як інформаційно-комунікаційні простори публічних бібліотек громад. Ця теза більшою мірою підсилюється заявами очільників громад про необхідність впроваджувати кращі практики розвитку комунікацій з метою посилення інформаційних обмінів, введення в стратегічні комунікації інформації про готовність громади професійно працювати з потенційними економічними партнерами [3].

Перспективною для розвитку інформаційно-комунікаційних просторів публічних бібліотек громад може бути їх участь у таких проектах, як єдина електронна платформа «Dosvit: сучасний веб-сайт твоєї громади» (dosvit.org.ua). Цю платформу розроблено в рамках виконання програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE). На базі платформи можуть функціонувати сайти громад; управлінці та мешканці

отримають доступ до інвестиційних інструментів розвитку й механізмів громадської участі. Платформа має можливість значно розширити функціональність і зменшити вартість запуску подібних сервісів для громад на місцях. Її реалізовано як комплексну IT-систему для розробників, видимою частиною якої є веб-сайт громади з набором інтегрованих додатків та інструменти розроблення. За їхньою допомогою можна впроваджувати й легко інтегрувати додаткові сервіси як за власною ініціативою, так і на замовлення громад.

Додатки й сервіси цієї системи мають програмні інструменти, що дають можливість якісно та ефективно здійснювати кумуляцію, поширення, введення в систему стратегічних комунікацій інформації про історичні, культурні особливості громад – з використанням фактів і цифр, намагаючись акцентувати увагу на інформаційних ресурсах, які могли б зацікавити широку аудиторію й зробити громаду впізнаваною. Додатки платформи – це програми, якими користуються ОТГ і її мешканці. Сервіси – технічні можливості для розробників, IT-фахівців з громад. На думку розробників, такі додатки допоможуть громадам, насамперед, досягати кращих результатів роботи в підвищенні інвестиційної привабливості громад, сприятимуть ефективнішій комунікації з мешканцями та їх залученню до прийняття рішень на місцях, запуску сервісів електронної демократії, а органам місцевої влади це надасть можливість легко й прозоро звітувати про свою діяльність громадянам [2].

Додаткові сервіси платформи створюють умови для заощадження ресурсів громади щодо розвитку інформаційно-комунікаційних просторів публічних бібліотек. Програмні можливості сервісів дають змогу створювати сховища нормативних документів громади з їх публікацією на сайті та можливістю пошуку за різними критеріями, а також сховища новин і оголошень з можливістю їх розсилання через месенджери, проводити онлайн-опитування з метою здійснення інформаційної взаємодії для залучення громадськості до прийняття рішень, її активізації та співпраці з органами місцевого самоврядування. За словами, виконавчого директора SocialBoost В. Гурського, організації-розробника платформи Dosvit, система має можливість підвищити ефективність інформаційної взаємодії з мешканцями та прозоро звітувати, презентувати свої досягнення, залучати нові інвестиції за допомогою IT-інструментів, а також ефективно співпрацювати з IT-спільнотою задля розвитку системи.

Функціонування платформи громади дає змогу досягати прозорості в прийнятті рішень органом самоврядування, перманентної комунікації з громадою, оскільки профіль системи можна переглянути в структуро-

ваному форматі з елементами інфографіки. Громади отримали можливість створювати власні сайти з багатим функціоналом і єдину панель керування всіма додатками. За словами розробників, не потрібно більше завантажувати десятки сайтів, аби отримати мапи з корисною інформацією, інформацію про громаду для потенційного інвестора чи для пересічного мешканця, звітну документацію про місцевий бюджет, сервіси опитування громадської думки чи для впровадження бюджету участі, каталоги інвестиційних проектів, реєстри нерухомого майна, туристичні сервіси тощо. Відтепер увесь цей функціонал можна буде отримати на одній платформі. Щоб скористатися будь-яким з додатків, користувачеві достатньо буде увійти в особистий кабінет мешканця ОТГ або просто завантажити сторінку з потрібною інформацією. Громада може самостійно запускати свої унікальні додатки на базі такої платформи. «Створюючи електронні системи для громад, ми зважаємо на думку майбутніх користувачів і на зручність використання сервісу. Не завжди необхідно читати 52 сторінки бюджету, аби дізнатися, скільки надійшло ресурсів, як і на що їх витратили. Можна переглянути інфографіку щодо бюджету, де інформацію подано в простій формі і її можна відстежувати в режимі реального часу», – пояснила фахівець з організаційного розвитку програми DOBRE Н. Захарченко.

ІТ-фахівці з громад отримують набір інструментів, використовуючи які, зможуть створювати готові до застосування додатки. Вони отримують інструменти доступу до картографічних сервісів, даних, доступних у машинозчитуваному вигляді, звітів, інструментів ідентифікації громадян та інших інструментів для розробників. Такий функціонал дасть їм можливість легко інтегрувати нові функції та сервіси до платформи. Dosvit базується на принципах мікросервісів, обміну й доступності інформації. Кожний окремий додаток можна, за потреби, налаштувати та організувати обмін інформацією з іншими такими додатками, таким чином розширюючи функціональність.

Такими чином, для розвитку інформаційно-комунікаційних просторів публічних бібліотек громад створюються умови для швидкого та зручного введення в стратегічні комунікації на регіональному рівні необхідної інформації завдяки одній платформі. Саме такий підхід поширюється на всі громади-партнери програми DOBRE. Перші пілотні запуски дадуть можливість отримати зворотний зв'язок від користувачів з громад і внести необхідні корективи до системи. Після закінчення пілотного тестування розробники планують надати доступ до платформи для всіх бажаючих громад і міст [2].

Водночас варто зауважити, що аналіз документів стратегічного планування регіонального та локального рівнів на сьогодні дає підстави стверджувати, що інформаційна діяльність публічних бібліотек у системі стратегічних комунікацій розвиватиметься нерівномірно. У висновках дослідження «Реформування системи публічних бібліотек України» зазначається, що на регіональному та локальному рівнях, крім поодиноких винятків, у документах стратегічного планування публічні бібліотеки згадуються лише в контексті ремонту приміщень, заміни вікон, купівлі книг і зрідка – комп'ютерів [7].

Щоб уникнути нерівномірного розвитку публічних бібліотек у різних регіонах України, при розробленні документів стратегічного планування важливо враховувати як вітчизняні, так і зарубіжні дані соціологічних досліджень щодо ролі публічних бібліотек у життєдіяльності суспільства. Зокрема, у Великій Британії проводилися подібні соціологічні дослідження. У 2012 р. проведено опитування про ступінь важливості тих чи інших послуг, які надають публічні бібліотеки для населення. Відповідно до даних соціологічного дослідження, 9% опитаних важливість бібліотек уже не пов'язують з наявністю там книг; близько 80% опитаних вважають важливою наявність у публічних бібліотеках Інтернету та комп'ютерів; для 74% респондентів важливо отримувати послуги із ксерокопювання та роздрукування; для близько 70% важливі сервіси пошуку роботи; стільки ж опитаних цінують бібліотеки за можливість отримання навичок роботи з комп'ютером та Інтернетом. Для 66% респондентів важливо, що в бібліотеках можна скористатися сервісом електронного урядування (е-урядування); для 48% – те, що в бібліотеці можна взяти на прокат CD- або DVD-диски.

Підкреслюють важливість публічних бібліотек як соціальних інформаційних інституцій, що залишаються доступним та безкоштовним джерелом для людей різних соціальних категорій, результати цього соціологічного дослідження за таким питанням: «У чому головна причина того, що ви вирішили скористатися комп'ютером у публічній бібліотеці впродовж останніх 12 місяців?». Так, 34% респондентів відповіли, що для них важливо мати в бібліотеці вільний доступ до Інтернету; 25% зазначили, що в них немає іншої можливості скористатися комп'ютером; 16% не мають іншої можливості скористатися Інтернетом; для 9% важливо працювати та спілкуватися з іншими людьми; для 7% у бібліотеках більш швидкий Інтернет, ніж вдома чи на роботі; наявність кращого комп'ютера ніж вдома чи на роботі виявилася головною причиною для 4% опитаних; отримати допомогу від працівників бібліотеки мали на меті 3% респондентів [2].

Таким чином, у системі стратегічних комунікацій на регіональному рівні на основі публічних бібліотек існують усі можливості створювати інформаційно-комунікаційні простори громад. Тобто ідея розвитку публічних бібліотек полягає у створенні багатofункціональної моделі бібліотечного сервісу в громадах. Особливістю інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад є участь в інформаційному процесі не лише публічних бібліотек громад, а й інших суб'єктів інформаційно-комунікаційних просторів, таких як органи місцевого самоврядування, громадськість тощо. Такі підходи організації інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад значною мірою мають потенціал збагачувати стратегічні комунікації на регіональному рівні інформацією про успішний досвід функціонування громад, історію їх створення, унікальні пам'ятки історії, культури, краєзнавчі музеї, мультикультурні традиції, інноваційні методи роботи тощо.

Список використаних джерел

1. Бібліомайстерня: на Львівщині обговорили «родзинки» для бібліотек [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2019. – 9 лип. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2479773-bibliomajsterna-na-lvivsini-obgovorili-rodzinki-dla-bibliotek.html>. – Назва з екрана.

2. Громади зможуть самостійно створювати сучасні сайти та додатки на єдиній електронній платформі Dosvit [Електронний ресурс] // Укр. кризовий медіа-центр. – 2018. – 28 берез. – Режим доступу: <http://uacrisis.org/ua/65667-e-servisi-dlya-gromad>. – Назва з екрана.

3. Делегація Донеччини переймала досвід Сумщини у сфері комунікацій [Електронний ресурс] // Децентралізація. Міжнар. співпраця. – 2018. – 2.02. – Режим доступу: <https://donors.decentralization.gov.ua/advice/8172>. – Назва з екрана.

4. 327 медіатека Житомирщини 20 відкрили в ОТГ [Електронний ресурс] // Децентралізація. Міжнар. співпраця. – 2019. – 9.01. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/10453?page=5>. – Назва з екрана.

5. Представники ОТГ Запорізької області вчаться ефективній комунікації [Електронний ресурс] // Запоріз. облдержадміністрація : веб-сайт. – 2018. – 23 берез. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/news/40023/predstavniki-otg-zaporizkoji-oblasti-vchatsya-efektivniy-komunikatsiji.html>. – Назва з екрана.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ

Президента України № 555/2015 [Електронний ресурс] // Офіц. представництво Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. – Назва з екрана.

7. Реформування системи публічних бібліотек України: досвід Великої Британії та пілотні проекти об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс]. – 2017. – груд. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1JPqkazo3GbyiEEU5cFOx0FNv-LVYT3t/view>. – Назва з екрана.

8. Сільські клуби та бібліотеки Словечанської ОТГ реформують [Електронний ресурс] // Децентралізація. Міжнар. співпраця. – 2018. – 14.12. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/1-0312?page=10>. – Назва з екрана.

9. *Носова Т.* Створення арт-простору в с. Іванківці [Електронний ресурс] / Т. Носова // Na-starte. – Режим доступу: https://na-starte.com/project/stvorennya-art-prostoru-v-seli-ivankivtsi?fbclid=IwAR3QhvXqJwc8A6-9VUN_cek6cYFxcOLQGowuMuKGMJsUABqqMquN-Fc54#. – Назва з екрана.

10. Формування стратегічного нарративу інформаційного забезпечення реінтеграції тимчасово окупованих територій у загальноукраїнський контекст : [монографія] / [В. Горвий (кер. проекту), О. Онищенко, Ю. Половинчак та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – 212 с.

11. *Чуприна Л.* Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб наук. пр. – 2017. – Вип. 48. – С. 274–284.

References

1. Bibliomaisternia: na Lvivshchyni obhovoryly «rodzynky» dlia bibliotek [The Library Workshop: The «raisins» for libraries were discussed in the Lviv region]. (2019, 9 July). *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2479773-bibliomajsterna-na-lvivsini-obgovorili-rodzinki-dla-bibliotek.html> [in Ukrainian].

2. Hromady zmozhut samostiino stvoriuvaty suchasni saity ta dodatky na yedynii elektronni platformi Dosvit [Hromadas will be able to independently create modern sites and applications on the single electronic platform Dosvit]. (2018, 28 March). *Ukrainskyi kryzovyi media-tsestr – Ukrainian Crisis Media Center*. Retrieved from <http://uacrisis.org/ua/65667-e-servisy-dlya-gromad> [in Ukrainian].

3. Delehatsiia Donechchyny pereimala dosvid Sumshchyny u sferi komuni-katsii [Delegation of Donetsk Oblast took over experience of Sumy region in the field of communications]. (2018). *Detsentralizatsiia. Mizhnarodna spivpratsia – Decentralization. International Cooperation*. Retrieved from <https://donors.decentralization.gov.ua/advice/8172> [in Ukrainian].

4. Z 27 mediatek Zhytomyrshchyny 20 vidkryly v OTH [Of the 27 media-tats of Zhytomyr region, 20 were opened in united territorial commu-nities]. (2019). *Detsentralizatsiia. Mizhnarodna spivpratsia – Decentral-ization. International Cooperation*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/10453?page=5> [in Ukrainian].

5. Predstavnyky OTH Zaporizkoi oblasti vchatsia efektyvniі komunikatsii [Representatives of the united territorial communities of Zaporizhzhya region learn effective communication]. (2018, 23 March). *Zaporizka obldierzhadmin-istratsiia: veb-sait – Zaporizhzhya Regional State Administration: website*. Retrieved from <http://www.zoda.gov.ua/news/40023/predstavniki-otg-zapor-izkoji-oblasti-vchatsya-efektivniy-komunikatsiji.html> [in Ukrainian].

6. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 2 veresnia 2015 r. «Pro novu redaktsiiu Voiennoi doktryny Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 555/2015 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 2, 2015 «On the new edition of the Military Doctrine of Ukraine»: Decree of the President of Ukraine No. 555/2015]. *Ofitsiine predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy – Official website of President of Ukraine*. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> [in Ukrainian].

7. Reformuvannia systemy publichnykh bibliotek Ukrainy: dosvid Velykoi Brytanii ta pilotni proekty obiednanykh terytorialnykh hromad [Reforming the system of public libraries in Ukraine: the experience of Great Britain and pilot projects of the united territorial communities]. (2017, December). Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1JPqkazo3GbyiEEU5cFOx0FNv-LVYT3t/view> [in Ukrainian].

8. Silski kluby ta biblioteky Slovechanskoі OTH reformuiut [Village clubs and libraries of the Slovechnian regional territorial community are reformed]. (2018, 14.12). *Detsentralizatsiia. Mizhnarodna spivpratsia – Decentralization. International Cooperation*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/10312?page=10> [in Ukrainian].

9. Nosova, T. Stvorennia art-prostoru v s. Ivankivtsi [Create an art space in. Ivankivtsi]. *Na-starte*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/10312?page=10> [in Ukrainian].

10. Horovy, V., Onyshchenko, O., Polovynchak, Yu. et al. (2017). Formu-

vannia stratehichnoho naratyvu informatsiinoho zabezpechennia reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii u zahalnoukrainskyi kontekst [Formation of a strategic narrative of information support for the reintegration of temporarily occupied territories into the Ukrainian context]. Kyiv [in Ukrainian].

11. Chupryna, L. (2017). Analitychni pidrozdily biblioteky v systemi stratehichnykh komunikatsii [Analytical departments of the library in the system of strategic communications]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 48, pp. 274–284. Kyiv. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.48.274> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.05.2019.

Valentyna Palchuk,

Cand. Sci. (Social Communications), Senior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

The Role of Public Libraries in the Functioning of Community Information and Communication Spaces

The article deals with the scientific issues of determining the role and place of libraries as socio-communicative, socio-cultural centers that become the system-forming component of the communicative space of *hromadas*, transformed into local public-exchange centers, information on the reform of local self-government and decentralization of power. The research question concerns the generalization of the experience of creating information and communication spaces in public libraries of communities, introduction of new approaches to cumulation, dissemination, introduction into the system of strategic communications of information on historical, cultural features of communities, information exchange within the *hromadas*, between them. The peculiarity of such information and communication spaces in public libraries of communities is the use of participation in the information process of not only public libraries of *hromadas*, but also other subjects of information and communication spaces, such as local self-government bodies, the public, etc.

The main approaches to creating a multifunctional model of library service in the communities are highlighted. Such approaches to the organization of information and communication spaces in public libraries of *hromadas*, to a large extent, have the potential to enrich strategic communications at the regional level with information on the successful experience of *hromadas* functioning, the history of their creation, unique historical monuments, culture, local lore museums, multicultural traditions, innovative work methods, etc.

Keywords: information and communication spaces, public libraries, *hromadas*, local public-exchange centers, a multifunctional model of library service.

Яна Маленко,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

РОЗВИТОК БІБЛІОТЕЧНИХ БАЗ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК РЕСУРС СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Статтю присвячено основним напрямам формування в бібліотечних установах регіональних інформаційних баз з тематики організації екологічної діяльності та оптимізації використання їхнього ресурсу в системі суспільних комунікацій.

Досліджено, що завдяки реформі з децентралізації концепція екологічної політики в Україні безперервно розвивається, виявляючи нові розв'язання природоохоронних проблем, використовуючи основні тенденції у ЄС.

Ключові слова: екологічна діяльність, бібліотечне комплектування, тематичні інформаційні бази, децентралізація, стратегічні комунікації.

Розв'язання екологічних проблем регіонів в умовах децентралізації на нових організаційних принципах ускладнюється потребами оперативного втручання владних структур у деструктивні процеси, що можуть обернутися серйозними аваріями. Тому управлінські структури мають володіти необхідною для ефективної та оперативної діяльності інформацією. Надання такої інформації, структурування в тематичних базах та інформаційний супровід екологічної діяльності на місцях мають здійснювати бібліотечні установи.

В останні десятиріччя, у зв'язку із зростаючою загрозою екологічних проблем у різних регіонах нашої країни, актуалізувалася дослідницька й публікаційна активність з екологічної тематики таких науковців, як Ю. Білоконь, В. Куйбіда, І. Смоляр, М. Дежан-Понс, В. Кравченко та ін. Також простежується дослідна й науково-практична діяльність у сфері вітчизняної децентралізації в працях С. Полякової, Т. Таукешевої, А. Павлюк, Г. Макарова, А. Ткачука, Ю. Ганущака та ін.

Протягом останнього десятиріччя в НБУВ творчим колективом під керівництвом академіка О. Онищенка вивчалися закономірності утвердження інформаційного суспільства в Україні, значення бібліотечних установ в інфосфері, де на перше місце виходять електронні інформа-

ційні ресурси, ефективні інформаційні технології дистантного обслуговування різних категорій користувачів. Однак швидкоплинний розвиток соціальних та інформаційних процесів обумовлює необхідність нових узагальнень. Різним аспектам цієї проблеми присвячені праці В. Горового, Т. Гранчак, Ю. Половинчак, І. Давидової, О. Кобелева та ін.

Зростаюча складність і вагомість екологічних проблем в Україні, зокрема неякісна вода, забруднення повітря, деградація земельних ресурсів, знищення лісів, небезпечні геологічні процеси, побутові відходи, об'єкти військової діяльності, Чорнобильська катастрофа тощо, перекладання центральною владою розв'язання їх на плечі своїх наступників загострює ці проблеми та наближає їх прояви до рівня катастрофічних. Достатньо в цьому сенсі нагадати цьогорічні паводки в західних областях, масштаби забруднення водойм, техногенні проблеми сучасності.

З процесами децентралізації в нашій країні, відповідними змінами у фінансуванні розв'язання екологічних проблем переноситься у відання регіональної влади. Значною мірою цей напрям діяльності, особливо в здійсненні масштабних проєктів, є маловідомим для влади на місцях і потребує оперативної інформаційної підтримки. Ця підтримка має здійснюватися через систему сучасних інформаційних центрів, об'єднаних стратегічними комунікаціями, серед яких у практиці сьогодення найбільше значення мають комп'ютеризовані, підключені до Інтернету бібліотечні установи [1].

Бібліотечні установи мають у стислі терміни, виходячи з реальних можливостей та актуальних проблем місцевої екологічної політики, провести комплектування сучасними традиційними (друкованими) й електронними ресурсами, що забезпечуватимуть надання інформації з метою розв'язання місцевих екологічних проблем та інформування про проблеми загальносуспільні. Видається за доцільне в цьому комплектуванні врахувати тематику, пов'язану з відображенням практичного досвіду ефективного використання можливостей децентралізації при розв'язанні екологічних проблем у ЄС [2].

Досить значні обсяги організаційно-правової та технологічної інформації на цю тему, насамперед електронної, приводять у процесі комплектування до визначення найважливіших шляхів розв'язання екологічних проблем, формування відповідної тематики інформаційних матеріалів, наукових видань щодо таких напрямів, формування спеціалізованих інформаційно-аналітичних баз із цієї тематики. Це стосується зміни ролі місцевих органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, зростання значення останніх у розробленні та впровадженні дієвої еколо-

гічної політики, тобто переходу до децентралізації влади. Цей процес, як свідчать розробки західних теоретиків, потребує прийняття нових, більш дієвих інноваційних рішень [3].

На думку сучасних європейських дослідників, зокрема Ж. Веделя, необхідність децентралізації на сучасному етапі зумовлена двома чинниками: по-перше, децентралізація, передаючи безпосередньо в руки зацікавлених осіб управління справами, має якості демократичного характеру, причому демократизм набагато більш реальний у місцевих масштабах, ніж у загальнонаціональному; по-друге, децентралізоване управління, якщо тільки для цього забезпечено необхідні кошти й умови, має набагато меншу складність і є практичнішим за централізоване управління [4]. Цю важливу для всього процесу думку має бути підтверджено в базі відповідними публікаціями.

Важливою складовою цієї бази документів мають стати видання про досвід держав-членів Європейського Союзу, США та інших промислово розвинутих країн в останні два десятиліття. Особливу увагу при цьому потрібно звернути на зміст праць з удосконалення організаційно-правового механізму охорони навколишнього середовища, зокрема й шляхом децентралізації управління екологічною сферою [6].

Введені до цієї тематичної бази даних матеріали мають підкреслювати важливість проведення запланованих реформ, відповідно до Європейської системи екологічного управління базуватися на принципах комплексного міжсередовищного підходу; басейнового принципу керування щодо водних ресурсів; прозорості й універсальності критеріїв відбору та оцінювання інструментів екологічної політики на всіх ієрархічних рівнях керування; передачі важливих повноважень з охорони навколишнього природного середовища на регіональний і місцевий рівні тощо.

При цьому треба мати на увазі, що загальна екологічна політика країн ЄС базується на подібності багатьох екологічних проблем, обов'язковості спільно прийнятих рішень, єдиних заходах щодо боротьби із забрудненням та узгодженій позиції на міжнародних переговорах. Від політики ліквідації наслідків забруднення Європа перейшла до запобігання їм.

При комплектуванні спеціальною літературою екологічного спрямування видається за доцільне залучити до фондів бібліотек увесь корпус відповідних вітчизняних документів з перших кроків створення, що стосуються стану й перспектив законодавчого розв'язання невідкладних проблем місцевого та регіонального розвитку в контексті державної регіональної політики, проведення адміністративної, адміністративно-територіальної, бюджетної, податкової й муніципальної реформ.

Такі документи вперше було обговорено на парламентських слуханнях 16 квітня 2003 р., учасники яких констатували, що «...реформування механізму керування розвитком регіонів, установлення належного балансу загальнодержавних інтересів з регіональними й місцевими інтересами, підвищення ролі місцевого самоврядування як головного елемента та суб'єкта процесу децентралізації, забезпечення надійного матеріального, фінансового, кадрового, інформаційного й іншого ресурсного забезпечення завдань і функцій публічної влади на регіональному й місцевому рівнях не стало керівною силою в політико-економічних перетвореннях держави» [5].

З метою досягнення європейських стандартів життя та гідного місця України у світі та реформи державного управління на засадах децентралізації в Україні було розроблено Стратегію сталого розвитку «Україна-2020». Відповідно до цього документа почався процес практичної децентралізації в Україні, у тому числі і в екологічній сфері. Територіальні громади в результаті проведеної реформи тепер самостійно вирішують питання місцевого значення, свого добробуту й несуть відповідальність за цю діяльність [7]. І цей уже напрацьований вітчизняний досвід має бути в полі зору бібліотечного комплектування.

Забезпечення інформаційного супроводу процесу розвитку децентралізації має спиратися на базу матеріалів, які сприяють виявленню резервів збільшення доходів бюджетів територіальних громад за рахунок додаткових внутрішніх надходжень. Нині у їхньому складі виділяються такі механізми екологічної політики, що формують доходи, які не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансферів: надходження 60% плати за землю до бюджетів сіл і селищ; плата за забруднення навколишнього природного середовища в частині, що зараховується до відповідного бюджету; платежі за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення. Для забезпечення фінансової спроможності громад здійснювати належні їм функції громадам необхідно мати можливість розпоряджатися коштами власного бюджету включно з коштами, отриманими від сплати за користування належними їм природними ресурсами. У цьому контексті важливими є такі завдання:

– визначення податкової бази, яка дасть змогу забезпечити виконання територіальними громадами власних повноважень з урахуванням об'єктивних критеріїв дотування державою переданих повноважень;

– приведення до економічно обґрунтованих норм рентних платежів, а також упорядкування пільг щодо використання природних благ територіальних громад (земельних, водних, мінеральних ресурсів);

– удосконалення механізмів реалізації екологічної політики на локальному рівні для забезпечення сталого розвитку територіальних громад [8].

Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р, створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і наданих повноважень має здійснюватися з дотриманням таких принципів:

– визначення як фінансової основи здійснення органами місцевого самоврядування власних повноважень, податків та зборів, які пов'язані з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

– надання органам місцевого самоврядування права регулювати ставки місцевих податків і зборів;

– визначення матеріальною основою місцевого самоврядування майна, зокрема землі, що перебуває у власності територіальних громад сіл, селищ, міст (комунальній власності), об'єктів спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, району, області, а також належної бази оподаткування;

– надання територіальним громадам права розпоряджатися земельними ресурсами в межах своєї території, об'єднувати своє майно та ресурси в рамках співробітництва територіальних громад для виконання спільних програм і більш ефективного надання публічних послуг населенню суміжних територіальних громад [9].

Матеріали бібліотечної інформаційної бази з питань децентралізації мають відображати стратегічні орієнтири децентралізованого розвитку:

– подолання існуючих диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів;

– обов'язкове вирівнювання рівня виробничого потенціалу в розрахунок на одну особу;

– підвищення конкурентоспроможності регіонів шляхом розбудови та модернізації інфраструктури відповідних територій за умови фінансування з державних інвестиційних ресурсів;

– забезпечення розвитку на засадах економіки знань, що означає поєднання освітніх послуг, сприяння доступу до інформації та новітніх комунікаційних технологій, формування регіональної й національної мережі цифрового простору;

– раціональне та повне використання людського потенціалу, забезпечення відповідності між потребою в робочій силі й наявними робочими місцями [10].

Сьогодні можемо констатувати, що концепція екологічної політики в Україні безперервно розвивається, виявляючи нові рішення природоохоронних проблем, використовуючи основні тенденції у Європейському Союзі, що напрацьовувалися десятками років і перевірені на практиці, аби наша держава могла стати однією з успішних країн, зокрема й завдяки реформі з децентралізації. Ця реформа має зміцнити організаційну, матеріально-фінансову та правову самостійність місцевих громад, забезпечити розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів і трансформацію бюджетної системи для того, щоб громади мали власні бюджети, можливість об'єднувати зусилля та фінанси з урахуванням поєднання загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів та специфіки соціально-економічного, екологічного, політичного й культурного розвитку. Ці процеси мають супроводжуватися актуальним інформаційним забезпеченням через використання стратегічних і системи регіональних комунікацій.

Треба зазначити, що успішний розвиток цього процесу має забезпечуватися ефективним його інформаційно-аналітичним супроводом на основі оперативного аналізу всіх проблем і здобутків. І тому інформаційні центри, насамперед відповідні бібліотечні установи, мають:

- налагодити постійні контакти з місцевими владними структурами, з'ясувати їхні інформаційні потреби та найбільш ефективні шляхи співпраці;
- формувати інформаційні бази оперативної інформації для практичної допомоги на місцях;
- освоювати дистанційні форми інформаційного обслуговування;
- розвивати міжбібліотечну кооперацію в обміні практичним досвідом з децентралізації, прогнозно-аналітичними матеріалами.

Цей напрям інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек набуває суспільної важливості і є новим перспективним напрямом розвитку бібліотечних установ в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. *Гройсман В.* Процеси централізації та децентралізації в сучасному державному управлінні [Електронний ресурс] / В. Гройсман // Держ. управління та місцеве самоврядування. – 2015. – Вип. 2. – С. 26–37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2015_2_5.pdf. – Назва з екрана.

2. *Бориславська О.* Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України [Електронний ресурс] /

[Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін.] ; Швейц.-укр. проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – Київ : Софія. – 2012. – 128 с. – Режим доступу: [http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_publ_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni\(2\).pd](http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_publ_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni(2).pd). – Назва з екрана.

3. Роман В. Ф. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / В. Ф. Роман // Ефективність держ. управління. – 2014. – Вип. 38. – С. 92–98. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/efdu_2014_38_11.pdf. – Назва з екрана.

4. Ведель Ж. Административное право Франции / Ж. Ведель. – М. : Прогресс, 1973. – 402 с.

5. Про рекомендації парламентських слухань про законодавчі аспекти регіональної політики та місцевого самоврядування : Постанова Верховної Ради України від 05.06.2003 р. № 939-IV // Відом. Верховної Ради України. – 2003. – № 46. – ст. 369.

6. Faure M. G. The Law and Economics of Environmental Federalism: Europe and the United States Compared M. G. Faure, S. Johnston Jason [Electronic resource] / M. G. Faure // Scholarship at Penn Law. – 2008. – 58 p. – Mode of access: http://lsr.nellco.org/upenn_wps/211. – Title from the screen.

7. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>. – Назва з екрана.

8. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, д. е. н., проф. М. А. Хвесика]. – Київ : ДУ ІЕПСП НАН України, 2015. – 72 с.

9. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/333-2014-p. – Назва з екрана.

10. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий ; наук. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 360 с.

References

1. Hroisman, V. (2015). Protsesy tsentralizatsii ta detsentralizatsii v suchasnomu derzhavnomu upravlinni [Processes of centralization and decen-

tralization in modern state management]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia – Public Administration and Local Government*, issue 2, pp. 26–37. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2015_2_5.pdf [in Ukrainian].

2. Boryslavska, O., Zaverukha, I., Zakharchenko, E. et al. (2012). Detsentralizatsiia publichnoi vlady: dosvid yevropeiskykh krain ta perspektyvy Ukrainy [Decentralization of public power: the experience of European countries and the prospects of Ukraine]. *Shveitsarsko-ukrainskyi proekt «Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini – DESPRO» – Swiss-Ukrainian project «Support for Decentralization in Ukraine – DESPRO»*. 128 p. Retrieved from [http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_za_publ_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni\(2\).pd](http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_za_publ_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni(2).pd). Kyiv: TOV «Sofia» [in Ukrainian].

3. Roman, V. F. (2014). Osoblyvosti detsentralizatsii ta dekontsentratsii vlady: teoretychnyi aspekt [Features of decentralization and deconcentration of power: the theoretical aspect]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – Effectiveness of Public Administration*, issue 38, pp. 92–98. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/efdu_2014_38_11.pdf [in Ukrainian].

4. Vedel, Zh. (1973). Administrativnoe pravo Frantsii [French administrative law]. Moscow: Progress [in Russian].

5. Pro rekomendatsii parlamentskykh slukhan pro zakonodavchi aspekty rehionalnoi polityky ta mistsevoho samovriaduvannia: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 05.06.2003 r. No. 939-IV [On Recommendations of Parliamentary Hearings on Legislative Aspects of Regional Policy and Local Self-Government: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated 05.06.2003. no. 939-IV]. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine*, no. 46, article 369 [in Ukrainian].

6. Faure, M. G., Jason, S. Johnston (2008). The Law and Economics of Environmental Federalism: Europe and the United States Compared. *Scholarship at Penn Law*. P. 58. Retrieved from <http://lsr.nellco.org/upenn/wps/211> [in English].

7. Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina-2020»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 No. 5/2015 [The Strategy for Sustainable Development «Ukraine-2020» dated January 12, 2015, No. 5/2015]. Retrieved from www.president.gov.ua/documents/18688.html [in Ukrainian].

8. Khvesyk, M. A. (Eds). (2015). Ekonomichni aspekty upravlinnia pryrodnyimi resursamy ta zabezpechennia staloho rozvytku v umovakh detsentralizatsii vlady v Ukraini [Economic Aspects of Natural Resources Management and Sustainable Development in the Decentralization of Government in Ukraine]. Kyiv: DU IEPSR NAN Ukrainy [in Ukrainian].

9. Kontseptsiiia reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini vid 01.04.2014 No. 333-p. [Concept of reformation of local self-government and territorial organization of power in Ukraine from 01.04.2014 No. 333-p]. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/go/333-2014-p [in Ukrainian].

10. Horovyi, V. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resources]. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.05.2019.

Yana Malenko,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Main Directions of Libraries Book Collections Acquisition with Ecological Publications under Decentralization

The article is devoted to the main directions of formation in library establishments, especially regional, thematic bases on topics of organization of ecological activity.

It is investigated that due to the decentralization reform, the concept of environmental policy in Ukraine is constantly evolving, revealing new solutions to environmental problems, using the main trends in the European Union.

This reform should strengthen the organizational, material, financial and legal autonomy of local communities, ensure the separation of powers between local governments at different levels and transform the budget system in order for communities to have their own budgets, the opportunity to combine their efforts and finance, taking into account the combination of national, regional and local interests and specifics of socio-economic, ecological, political and cultural development.

First of all, the successful development of this process should be ensured by its effective information and analytical support on the basis of an operational analysis of all problems and achievements. Therefore, information centers and library institutions: should establish permanent contacts with local authorities, find out their information needs and the most effective ways of cooperation; should form information bases for operational information for practical field assistance; must develop distant forms of information service; should develop inter-library cooperation in exchange of practical experience of decentralization, forecast-analytical materials.

Keywords: ecological activity, library manning, thematic information bases, decentralization.

Євгенія Кабаренкова,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

БІБЛІОТЕКА ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ ЦЕНТР ПОШИРЕННЯ ПРАВОВИХ ЗНАТЬ СЕРЕД МІСЦЕВОЇ ГРОМАДИ

У статті розглянуто досвід регіональних і місцевих бібліотек у рамках бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами.

Акцентується увага на взаємодії бібліотечних установ з органами місцевої влади, юстиції, правоохоронних органів, освітніх закладів, громадських організацій у поширенні правових знань серед населення. Підкреслюється роль бібліотек як чи не єдиних осередків популяризації правової освіти та виховання серед місцевих спільнот. Розкриваються форми й методи просвітницької та роз'яснювальної роботи бібліотек у формуванні правової свідомості, подоланні правового нігілізму місцевих громад.

Ключові слова: правова свідомість, правомірна поведінка, законодавчий простір, правовий всеобуч, бібліотека, інформаційно-комунікаційний центр, місцева громада, влада та громада, стратегічні комунікації.

У сучасних умовах розбудови правової системи України, що базується на зміцненні прав людини й громадянина, важливим є піднесення на належний рівень правосвідомості та правової культури населення. В українському суспільстві мають місце різноманітні деформації правосвідомості та правової культури, найпоширенішою з яких є правовий нігілізм. Фахівці в галузі права, моралі, правоохоронних органів, ювенальної юстиції, освіти, громадські та релігійні організації зазначають, що одним з найефективніших способів запобігання й подолання деформацій правової культури та правосвідомості, девіантної поведінки є правове виховання.

«Правова вихованість – це внутрішній духовно-правовий стан, у якому перебуває особистість у момент прийняття рішення про те, як вчинити за тих чи інших обставин. Це стан правосвідомості особистості, рівень її правової культури, готовність до правомірної або протиправної

поведінки. Рівень правової вихованості – це не тільки знання права й розуміння необхідності виконувати правові розпорядження. Він визначається також ступенем сформованості ставлення до права й правового закону як до цінностей, що в демократичному суспільстві перебувають поза конкуренцією» [1].

«Правове виховання насамперед має правозахисний зміст, але водночас формує й позитивне ставлення громадян до державних інститутів. Основна мета правового виховання – дати людині необхідні в житті юридичні знання та навчити її шанувати закони й підзаконні акти, дотримуватися їх, тобто сформувати досить високий рівень правової культури, здатний значно зменшити кількість правопорушень. Кожна людина, знаючи свої права й обов'язки, може грамотно себе захищати від незаконних дій» [2].

Конституція України закріпила основи побудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави. На їх реалізацію має бути спрямовано правову політику держави. Як відомо, важливим напрямом правової політики в демократичних державах є створення умов для реалізації громадянами своїх прав і свобод, забезпечення їм доступу до права, що означає можливість одержання ними широкої правової інформації та належної юридичної допомоги.

Місія бібліотек як, можливо, єдиних осередків правової освіти місцевої громади полягає в тому, щоб ознайомити, навчити земляків орієнтуватися в безлічі законів, підзаконних актів, рішень, постанов тощо. Пробудження інтересу місцевої спільноти до правових знань, створення умов для формування правової культури та атмосфери поваги до законів – одне з пріоритетних завдань регіональних і місцевих бібліотек.

Для здійснення цієї функції бібліотечні установи включають тему правової просвіти в планування, активно використовують оперативну інформацію стратегічних комунікацій (зокрема, такі компоненти, як зв'язки з громадськістю, зв'язки зі ЗМІ, зворотний зв'язок із читацькою аудиторією, урахування думок і реакцій цільової аудиторії на конкретні події, заходи тощо) та сміливо виступають посередниками в системі комунікацій між владою й громадою.

Бібліотеки місцевих громад здійснюють правове виховання на рівні громадянина, проводячи просвітницьку та роз'яснювальну роботу, враховуючи професійні, вікові, соціальні, регіональні, культурно-історичні особливості тощо. До формування правової свідомості своїх земляків бібліотекарі здебільшого підходять сумлінно, аби їхні зусилля не стали даремними, щоб правові знання та правова культура дала можливість

конкретному громадянину легко орієнтуватися в законодавчому полі, уміти застосовувати знання в різних життєвих ситуаціях, відстоювати свої права, захиститися від можливих небезпек й уникнути помилок. Знання законів – важлива умова безпечного та захищеного життя громадянина, а відтак і території, на якій він проживає.

В. Пальчук, яка досліджувала роль сучасних бібліотек як соціально комунікаційних інституцій в умовах реформ з децентралізації влади, зазначає: «У процесі реформи з децентралізації влади в Україні, розвитку місцевого самоврядування, реформування системи адміністративно-територіального устрою (утворення об'єднаних територіальних громад) та проведення галузевих реформ бібліотеки активізують свою інформаційно-комунікаційну діяльність. Усвідомлюючи свою роль як сучасних культурно-освітніх, інформаційних центрів, бібліотеки поступово стають системоутворювальним компонентом соціокомунікативного середовища, зокрема впроваджують оптимальні механізми підтримки стійких інформаційних обмінів в українському суспільстві на загальнодержавному й регіональному рівнях у період реформ» [3].

У межах науково-дослідної теми НЮБ і СІАЗ «Інформаційні орієнтири бібліотечної діяльності в умовах розвитку стратегічних комунікацій» і зроблено цю розвідку з метою проаналізувати конкретний досвід бібліотек як сучасних універсальних інформаційно-комунікаційних центрів поширення правових знань серед місцевої громади для формування в неї правової культури й активної правомірної поведінки.

Вітчизняні бібліотеки роблять чимало для підвищення правової культури громадян. Вони забезпечують вільний доступ користувачів до соціально-правових інформаційних ресурсів та мережі Інтернет; організують збір інформації, поповнення фонду бібліотек правовою літературою, періодичними виданнями, законодавчими документами; популяризують правові знання через книжкові виставки, виставки періодики, різноманітні заходи; залучають користувачів до отримання безоплатної правової допомоги.

Перспективним і необхідним напрямом діяльності є і будуть заходи щодо сприяння формуванню способу життя й поглядів, відповідних високим нормам суспільної моралі. «На основі збалансованої державної правової політики в українському суспільстві має бути створена атмосфера поваги до Конституції України, її правової системи в цілому, засудження порушень норм права, розпочата активна боротьба за утвердження принципу соціальної справедливості та відродження етичних норм» [4].

Одним з напрямів діяльності бібліотек є популяризація правової літератури. Правознавча література, якою укомплектовано фонди бібліотек, забезпечує правовий всеобуч для користувачів. До їхніх послуг офіційні, наукові, довідкові, науково-популярні видання, монографії, коментарі до різних законодавчих документів, енциклопедії та юридичні довідники. Для задоволення інформаційних потреб у систематичних картотеках виділено рубрики: «Законодавство України», «Пенсійна реформа», «Органи державної влади», «Права на спадщину», «Як приватизувати земельну ділянку та оформити земельний акт», «Права безробітних», «Права переміщених осіб» тощо. Оперативну інформацію з правової тематики користувачі можуть отримати практично в кожній бібліотеці.

Партнерами бібліотек у проведенні роботи з правового виховання, у наданні безоплатної правової допомоги є управління юстиції, правоохоронні органи, навчальні заклади, молодіжні, громадські та грантові організації.

Тему безоплатної правової допомоги громадянам вивчав А. Блажкевич, який, зокрема, досліджував роботу мережі центрів правової інформації та консультацій. «Мережа центрів правової інформації та консультацій наразі налічує 42 центри в 20 регіонах України. Центри правової інформації на сьогодні, зокрема, діють у Львівській, Волинській, Рівненській, Хмельницькій, Київській, Одеській, Херсонській, Миколаївській, Чернігівській, Луганській, Полтавській, Дніпропетровській областях.

В обласних бібліотеках створено також пункти доступу громадян до офіційної інформації, мета яких вільний доступ та спроможність пошуку офіційної інформації за допомогою мережі Інтернет. Пункти доступу громадян задовольняють будь-які інформаційні запити стосовно законотворчого процесу Кабінету Міністрів України, Верховної Ради, місцевих органів влади. Пункти доступу громадян (ПДГ) – це інформаційні центри в бібліотеках України, де громадяни мають можливість отримати інформацію про діяльність органів державної влади (з електронних джерел у тому числі) та дізнатися, яким чином можна долучитися і впливати на законодавчий процес.

Основною спрямованістю діяльності пунктів доступу громадян бібліотек є забезпечення доступу громадян до інформації про діяльність органів влади, надання консультацій та допомоги в пошуку потрібної офіційної інформації. Так, зокрема, у Пункті доступу громадян до офіційної інформації Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки діє мобільний консультативний пункт Тернопільського місцевого центру знадання безоплатної вторинної правової допомоги, який забезпечує доступ

до безоплатної правової допомоги в цивільному та адміністративному процесах для ряду соціально незахищених категорій громадян, зокрема малозабезпечених осіб, інвалідів, учасників бойових дій (у тому числі учасників АТО з відповідним статусом та членів сімей загиблих); дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, біженців та ін. Представникам цих категорій надаються послуги адвокатів для представлення їхніх інтересів у цивільних та адміністративних судових спорах, а також потерпілим і свідкам у кримінальних провадженнях, якщо вони належать до категорії, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, як це визначено ст. 14 Закону України “Про безоплатну правову допомогу”» [5].

Треба визначити, що можливість отримати кваліфіковану й безоплатну правову допомогу за сприяння бібліотеки носить не лише соціальний, а й дещо моральний характер. Адже є чимала частина громадян, яка через певні делікатні моменти не може звернутися до юридичної консультації, а йдучи до книгозбірні люди почуваються комфортніше, не мають страху і внутрішніх пересторог.

Доступність до кваліфікованої правової допомоги через сучасні інформаційні технології розглядала О. Пестрецова. Вона зазначає: «Успішною є участь бібліотек у масштабних проектах, спрямованих на підвищення правової культури й забезпечення прав громадян, що їх реалізують міжнародні організації та органи влади різних рівнів. Ця діяльність бібліотек є одним з напрямів роботи, який залучає позабюджетні джерела фінансування, надає додаткові можливості збільшення інформаційних і матеріальних ресурсів. Наприклад, проект “Організація дистанційної безоплатної первинної правової допомоги для жителів віддалених громад з використанням інформаційних технологій”, ініційований благодійною організацією “Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги», яка запровадила масштабну правозахисну ініціативу на території восьми областей (http://tcentrlutsk.blogspot.com/p/blog-page_5.html). Мета проекту – забезпечення реалізації Закону України “Про безоплатну правову допомогу”, покращення можливості доступу до безкоштовних правових послуг для жителів малих громад і віддалених районів областей-учасниць проекту. Проект передбачав створення на базі бібліотек (ОУНБ та центральних районних, міських бібліотек) центрів з надання дистанційної безоплатної правової допомоги при виїзній громадській приймальні Головного управління юстиції.

Дистанційний пункт доступу до безоплатної правової допомоги – це точка доступу до безоплатної правової допомоги, що функціонує

які мають відповідну освіту. У рамках клубу відбувалися досить цікаві заходи: диспут “Школа – територія вільна від тютюну та наркотиків”, правовий диспут “Насильство в сім’ї та шляхи його запобігання”, зустріч із дільничним інспектором “Кримінальна відповідальність неповнолітніх”. Досить цікаво в рамках клубу “Майданчик для дискусій” відбувалися: громадський суд “Спадкоємці: вороги чи родичі?”, брейн-ринг “Громадський шлюб. Законний шлюб: що сильніше?”, тренінг “Не стань живим товаром” (торгівля людьми), правовий диспут “Хто і як захищає права дітей: батьківська влада”.

З появою Інтернету бібліотеки-учасники програми “Бібліоміст” (а саме: ЦРБ, РДБ, бібліотеки-філії сіл Солобківці, Кадиївка, Сутківці та Соколівка) приєдналися до мережі пунктів доступу громадян. Консультанти пункту – працівники бібліотеки та волонтери – надають допомогу користувачам у формуванні навиків роботи з інтернет-ресурсами органів влади та місцевого самоврядування, забезпечують вільний, безкоштовний доступ до мережевих ресурсів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. ...Для визначення, чи задовольняють користувачів послуги, що надає бібліотека з правової освіти населення, та можливості пошуку усунення проблем, що виникли внаслідок неповного задоволення запитів користувачів, у центральній районній бібліотеці було проведено дослідження “Бібліотека та її діяльність у рамках ПДГ”. У результаті дослідження виявлено рівень обізнаності користувачів з послугами бібліотеки в рамках ПДГ, визначено репертуар найбільш затребуваних запитів користувачів з правової тематики та визначено, які послуги найбільш потрібні користувачам ПДГ.

За офіційною правовою інформацією звертаються вчителі, вихователі, підприємці, студенти, представники громадських організацій міста, пенсіонери з конкретними запитом щодо законів України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, міністерств та відомств, місцевих органів влади» [8].

Одним із пріоритетів діяльності бібліотеки-філії с. Томашівці-2 Калузької ЦБС Івано-Франківської області є виконання соціальної та гуманістичної функції: робота з користувачами похилого віку, самотніми громадянами, людьми з особливими потребами. Щоб подолати їхню замкнутість, забезпечити самореалізацію та інтеграцію в громадянське суспільство, ознайомити з перебігом реформ у державі, правами та обов’язками, проводяться цикли заходів «Спілкування для душі» [9].

Працівники центральної міської бібліотеки м. Олександрія Кіровоградської області сміливо використовують у своїй роботі інклюзивність, забезпечуючи рівний доступ до бібліотечних послуг людям з особливими

потребами. Працівники біблієтєки до сфєри своєго впливу охєчє залучають рїзних людєй, не сегрегуючи їх за соціальним статусом. Крім того що біблієтєкарї придїляють пїдвищену увагу людям з інвалїднїстю, якї приходять у храм книги, безпосередньо працівники закладу їдуть до них. «Біблієтєка опїкується громадською організацією інвалїдїв “Вїра”. Разом з фахівцями місцевого Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги вони завітали до своїх пїдопїчних і провели правовий всеобуч “Ми – за європейське майбутнє”.

Пїд час розповїдї про Олександрїйський місцевий Центр з надання безоплатної правової допомоги фахівцї проводили роз’яснювальну роботу, а також пропонували свої послуги з виїздом додому, адже люди з обмеженими можливостями не завжди можуть дїстатися консультаційного центру» [10].

Тож, маючи мїсію формувати в читачїв правову свїдомість, правову культуру, повагу до законїв, сучаснї біблієтєки дедалї смїливїше змінюють формат і створюють новий образ установи, орієнтуються на читача нового покоління.

Сьогодні в наш стрїмкий ритм життя дедалї смїливїше вривається таке поняття, як «третє» мїсце. Це мїський простїр, який займає промїжний стан мїж домївкою («перше» мїсце) та роботою («другє» мїсце). «Біблієтєки сьогодні пїдхоплюють це здорове вїяння, пїдкоряються тенденції відкритостї, креативностї, шукають новї форми. Відкритість всїм і кожному – важлива риса “третього” мїсця, що органічно притаманне біблієтєцї. Якї ж риси “третїх” мїсць можуть реалїзувати в себе біблієтєки, не втративши своєї сутнїсної функції?

Неформальність, очевидно, найближча до самої сутностї “третїх” мїсць. Їх відрїзняє відсутність обмежень і регламентїв, якї можуть бути на роботї та вдома, невимушена взаємодїя людєй рїзних соціальних груп і статусїв, якї приходять сюди безперешкодно» [11].

Таким «третїм» мїсцем для місцевих громад активнїше та смїливїше стають біблієтєки Харківщини. Їхнї колективи працюють над тим, щоб повернути життя до закладїв, вони не повиннї бути лише традиційним мїсцем зберїгання книжок. На сьогодні в біблієтєках області постїйно відбуваються освїтнї та культурнї заходи для рїзних верств населення: тематичнї виставки, читання, а також безкоштовнї заняття й навчання, кїнопокази, зустрїчі з вїдомими дїячами науки та культури, представниками місцевих органїв влади, зокрема з юристами, якї сприяють правовїй освїтї, у тому числї в рамках правопросвітницького проекту «Я маю право!».

Прикладом такого неформального підходу служить правоосвітня бесіда з учасниками проекту «Схід читає» та гостями літературного вечора, яку організувала Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Короленка. Бібліотекарі запросили на зустріч представників Харківського міського управління юстиції.

Присутні дізналися про новели в законодавстві, які запроваджено завдяки активній участі Міністерства юстиції України та спрямовано на захист прав людини, зокрема дітей і жінок: своєчасну виплату аліментів на утримання дитини, запровадження податкової знижки на навчання, спрощення виїзду з дитиною за кордон, протидію булінгу в шкільному середовищі та домашньому насильству. Ваги заходу додали присутні на ньому відомі українські письменники А. Курков, С. Жадан, І. Андрусак, Є. Положій.

Здавалося б, бібліотеці складно організувати масштабний захід на правову тематику, але харків'янам вдалося: у ньому взяло участь близько 300 осіб [12].

Наразі місцеві бібліотеки вчать не просто йти в ногу із часом, а й навіть випереджати його. Це стає можливим лише тоді, коли знаєш потреби місцевої громади, переймаєшся ними та разом з нею бажаєш змін на краще. Скажімо, працівники Попаснянської ЦРБ, що на Луганщині, розуміючи важливість виборчого процесу в Україні та вкрай низьку обізнаність з ним своїх земляків, задалегідь розробили план-конспект заняття-тренінгу «Назустріч виборам-2019» і рекомендували його сільським бібліотекам. Захід мав на меті поглибити знання про права виборців, залучити учасників у рольову гру-тренінг для закріплення досвіду роботи в малих групах, перевірити готовність застосовувати отримані знання та вміння в повсякденному житті [13].

Бібліотеки традиційно реагують на заходи та події загальнодержавного, регіонального, місцевого рівнів. Підвищенню правової грамотності місцевих громад і формуванню нової правової культури в суспільстві сприяють загальнонаціональні календарні події й заходи. Це святкування Дня Конституції, проведення Всеукраїнського тижня права, правового всеобучу, днів правової інформації тощо. До відзначення дат і подій бібліотекарі підходять по-різному, зважаючи на свої ресурси, традиції тощо. Одні обмежуються тематичною підбіркою літератури, використовують типові перевірені роками сценарії, інші перетворюють бібліотечні заходи у яскраві масштабні події.

Сьогодні бібліотеки намагаються неформально відзначати ці свята та заходи у своїх громадах. Вони сміливо відходять від усталених форм

і методів, намагаються використовувати креативні підходи, залучати до участі в них цікаві постаті. Скажімо, обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. Чижевського підготувала вуличну акцію для жителів Кропивницького «Креативно про Конституцію». Городян залучили до вікторини, цікавих майстер-класів, арт-розпису та ознайомили з книжковою виставкою [14].

Більшість бібліотечних установ, готуючись до відзначення Дня Конституції, ґрунтовно організовують свої заходи. Прикметно, що вони не зупиняються лише на Основному законі незалежної України, а торкаються питань захисту прав громадянина в українських конституціях, що створювалися протягом XVIII–XX ст. Так, за повідомленням офіційного сайту м. Первомайськ Миколаївської області, міська бібліотека провела круглий стіл «Я – громадянин». Місцеві історики виголосили доповіді «Історична ретроспектива становлення конституційного процесу на теренах України», «Конституція Пилипа Орлика: історичне значення», «Конституція Української Народної Республіки – правовий документ початку XX ст.». Доповідачі привернули увагу присутніх, що українці стали тією нацією, яка мала перший досвід творення Основного закону у європейському світі [15].

Сайт Івано-Франківської міської бібліотечної системи повідомляє про чергове засідання правового клубу «Діалог», у рамках якого проведено правовиховний захід «Гарантовані Конституцією». Запрошені юристи, правоохоронці поінформували про спеціальні програми, які забезпечують безкоштовне юридичне сприяння соціально незахищеним громадянам, ознайомили з інформацією про громадські організації, що надають юридичну допомогу з питань медицини, соціального забезпечення тощо. Увагу літніх людей привернуто до запобігання вчиненню відносно них злочинів та інших правопорушень кримінального й адміністративного характеру. Бібліотекарі були щиро вражені свідомою громадянською позицією своїх користувачів, які не лише ознайомилися з літературою, а й дуже емоційно висловлювали свої думки відносно конституційних прав і свобод та їх відповідності стандартам ЄС [16].

Цікавий досвід нагромаджує Ужгородська центральна міська бібліотека. Її працівники сміливо виходять на вулиці та цікавляться тим, наскільки добре городяни знають Конституцію України, свої права й обов'язки. За повідомленням сайту бібліотеки, працівники книгозбірні також роздавали тематичні буклети зі списком літератури з означеної теми. Діяла виставка «Конституція – головний паспорт держави». Першими відвідувачами, які виявили цікавість до неї, стали студенти-

іноземці [17]. Місцеві бібліотекарі активно долучаються до проведення Всеукраїнського тижня права. Він щороку відбувається в тиждень, що включає 10 грудня – День прав людини, який відзначається в пам'ять проголошення Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 р. Загальної декларації прав людини.

Тематика заходів сприяє підвищенню рівня правової культури читачів, поінформованості місцевої громади про їхні конституційні права й обов'язки, можливості їх реалізації та захисту. Скажімо, у 2018 р. у рамках Всеукраїнського тижня права Сумська міська централізована бібліотечна система запросила фахівців міського Центру з надання безоплатної правової допомоги провести в усіх бібліотеках МЦБС безкоштовні консультації фахівців. Своїм правом на безоплатну правову допомогу скористалося 89 осіб. Цифра чимала! [18].

Регіональні та місцеві бібліотеки прагнуть відповідати на виклики часу, задовольняти нагальні інформаційно-правові потреби користувачів, аби застерегти їх від неправомірних кроків. Наприклад, Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гончара, зважаючи на сучасну економічну ситуацію в Україні, яка сприяє поширенню різноманітних видів шахрайства, провела правовий всеобуч «Сучасне шахрайство: як не потрапити на гачок». Ця тема особливо актуальна для людей похилого віку, які найчастіше потрапляють у тенета шахраїв. Патрульні поліцейські поінформували про різні види шахрайства, детально розібрали злочинні ситуації та дії шахраїв. Поліцейські запропонували присутнім модель поведінки для запобігання шахрайству [19].

Безумовно, бібліотеки проводять системну роботу з пропаганди конституційних цінностей, прав та обов'язків громадян України. Однак з прийняттям Основного закону конституційний процес не завершується. У розвитку змісту конституційного процесу найхарактернішою його ознакою є послідовність. Тож було б доречним, аби книгозбірні не обмежувалися лише календарними заходами. Залучаючи правників до роз'яснення порядку та змісту конституційного процесу, можна було б значно підвищити рівень правової обізнаності місцевої громади. Крім того, корисними були б заходи, спрямовані на поширення знань про історію конституціоналізму, знайомство із зарубіжним досвідом. З огляду на тему цієї статті в контексті конституційного процесу бібліотекам варто більше приділяти увагу адміністративно-територіальній реформі та реформі децентралізації влади. Місцева спільнота має розуміти, як відбуваються реформи, які переваги вони їм несуть і самим ставати безпосередніми учасниками перетворень.

Досвід останніх років переконливо свідчить, що бібліотеки, місцева влада та громади активно співпрацюють з позицій спільних інтересів. Книгозбірні впевненіше стають територіями єдності місцевих громад. Їхня роль у соціокультурній інфраструктурі регіону щороку зростає. Зміцнення зв'язків, ділове співробітництво з органами влади, юстиції, з правоохоронними органами, громадськістю, безсумнівно, піднімають престиж бібліотек, які дедалі частіше стають незамінною складовою місцевого співтовариства. Працівники міських, сільських бібліотек запрошуються на сесії та апаратні засідання місцевих рад, а представники влади відвідують масові заходи бібліотечних установ.

Для покращення інформаційної обізнаності сільських жителів бібліотеки Чернігівщини практикують організацію на своїй базі громадських приймалень, де проводяться зустрічі з представниками влади, бізнесу, юристами, працівниками соціальних служб району. Питання до них збираються в спеціальні скриньки або, якщо компетенція бібліотекаря дозволяє, відповіді надаються у формі експрес-бесід, інформаційних хвилинок, годин інформації, наприклад «Земля. Власність і господар», «Україна і Європа: шляхи назустріч» [20].

На сьогодні публічні бібліотеки Херсонської ЦБС перетворилися на дієві інформаційно-комунікаційні центри громади, що виконують роль посередника між владою та місцевою спільнотою. Нині це особливо актуально з огляду на реформу децентралізації влади та переходу до другого етапу її впровадження. «Сучасна діяльність бібліотек характеризується переходом від режиму функціонування до режиму розвитку у форматі нових вимог суспільства. Бібліотечні фахівці беруть участь у круглих столах, де під час інтерактивних спілкувань з представниками владних структур вирішуються питання про те, як найефективніше донести до громади інформацію про місцеве самоврядування, як зробити просвіту дієвою, які варіанти та компоненти просвітницької діяльності в системі “Бібліотека. Влада. Громада” стануть найефективнішими, яка інформація нині актуальна й може знайти відгук, дати привід для роздумів та оптимальних дій.

Сільські бібліотеки Голопристанського, Каховського, Нововоронцовського, Іванівського, Скадовського районів узяли на себе роль інформаційного посередника між органами місцевого самоврядування та населенням. Для інформування громади про діяльність органів місцевого самоврядування, забезпечення прозорості прийнятих рішень у бібліотеках створено інформаційні центри, виставки, стенди, полиці, куточки “Влада інформує”, “Від влади – до населення”, “Влада. Проблеми.

Рішення”, на яких висвітлюється діяльність районних і сільських рад. Систематично поповнюються тематичні папки-досьє, де зібрано постанови, рішення, розпорядження органів влади й місцевого самоврядування, статистичні матеріали. Бібліотеки організують дні депутата, дні голови, години гласності, день інформації “Влада в дії”. Для держслужбовців складено інформаційні списки літератури “Земельні відносини”, “Законодавство про місцеве самоврядування” тощо.

Міськвиконкоми, райради, сільські ради систематично надсилають на адресу бібліотек копії рішень, постанов, розпоряджень, які можуть зацікавити пересічного громадянина (молодь, пенсіонерів, бізнесменів, робітників, безробітних та ін.). Усі матеріали з питань місцевого самоврядування розміщуються на сайтах бібліотек і виставках “Влада на місцях” за розділами “Місьцеве самоврядування та офіційні документи”, “Влада в режимі законності”, “Область і район: день за днем”.

Завдяки роботі інтернет-центрів у п’яти бібліотеках Каланчацької ЦБС створено пункти доступу громадян до інформації органів державної влади» [21].

З огляду на накопичений вітчизняними бібліотеками досвід поширення правових знань серед місцевих громад, можна зробити висновок, що ця праця є системною та відповідає механізму правовиховного процесу особистості, який має такі складові:

1. Накопичення правових знань, правової інформації.
2. Перетворення накопиченої інформації в правові переконання, навички правомірної поведінки.
3. Готовність діяти, керуючись цими правовими переконаннями, тобто правомірно, відповідно до закону.

Результатом дії механізму правового виховання є рівень правової вихованості особистості, її правова культура [22].

Готуючи матеріал, автор ознайомила з великим масивом інформації про діяльність регіональних і місцевих бібліотечних установ у царині правового виховання населення. Варто зазначити, що бібліотечні працівники від Закарпаття до Донеччини, від Херсонщини до Чернігівщини проводять систематичну роботу з формування в місцевої спільноти правової свідомості, а відтак і правової культури. Знання громадянами своїх прав й обов’язків розширює можливості їх реалізації, правова компетенція зміцнює життєві позиції, підвищує громадську активність, отже, і якість життя на спільній території проживання. Як бачимо, для цієї мети стратегічна комунікація бібліотек сміливо використовує Інтернет, соціальні мережі, місцеві друковані, візуальні та аудіомедіа, вивчення

і врахування думок читацької аудиторії, а також координаційні механізми з органами влади.

Упевнено рухаючись від традицій до інновацій, біблієтєки, попри фінансові, матеріально-технічні труднощі, брак кваліфікованих кадрів, поступєво перетворюються в універсальні інформаційно-комунікаційні центри поширення правових знань серед місцевих громад. Ця праця стала для них прієритєтною, вони досить швидко реагують на зміну трендів, приймають виклики, упевнено стають значущим елементом публічного простору, невід'ємною інституцією, яка формує українське суспільство.

Відповідно до принципів розвитку стратегічних комунікацій біблієтєки активно вибудовують зворотний зв'язок з місцевою громадою для задоволення її інформаційних потреб, стають надійними посередниками в системі комунікацій між владою та громадою, що дає змогу сфокусувати зусилля й скоординувати заходи, програми, проекти для досягнення спільної мети.

Список використаних джерел

1. Система і механізм правового виховання. Правова вихованість [Електронний ресурс] // Навч. матеріали онлайн. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/12210605/pedagogika/sistema_mehanizm_pravovogo_vihovannya_pravova_vihovanist. – Назва з екрана.

2. Поняття, ознаки і функції правового виховання [Електронний ресурс] // Навч. матеріали онлайн. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/13500826/pedagogika/pravove_vihovannya_pravoviy_vseobuch. – Назва з екрана.

3. Пальчук В. Роль сучасних біблієтек як соціально-комунікаційних інституцій в умовах реформи з децентралізації влади / В. Пальчук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – Київ, 2018. – Вип. 49. – С. 89–102.

4. Правове виховання в сучасній Україні [Електронний ресурс] // Центр. б-ка ім. Д. І. Писарева ЦБС Немишлянського р-ну м. Харкова : веб-сайт. – Режим доступу: http://www.biblioteka-pysareva.edu.kh.ua/r-esursi_ta_poslugi/proekt_pravo_i_zhittya/pravove_vihovannya_v_suchasnij_ukraini. – Назва з екрана.

5. Блажкевич А. Безкоштовні юридичні послуги в біблієтєках у контексті забезпечення сучасних потреб громадянського суспільства / А. Блажкевич // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – Київ, 2017. – Вип. 46. – С. 260–273.

6. *Пестрецова О.* Бібліотечно-інформаційне обслуговування правовими ресурсами (досвід вітчизняних бібліотек) / *О. Пестрецова* // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – Київ, 2017. – Вип. 46. – С. 240–259.

7. Поняття, ознаки і функції правового виховання [Електронний ресурс] // Навч. матеріали онлайн. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/13500826/pedagogika/pravove_vihovannya_pravoviy_vseobuch. – Назва з екрана.

8. Бібліотека і правова освіта: час нових підходів за підсумками обласного огляду-конкурсу бібліотек на кращу організацію роботи з правової освіти населення [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: http://www.ounb.km.ua/vidanya/2014/bib_pravo.pdf. – Назва з екрана.

9. Публічна бібліотека в житті місцевої громади [Електронний ресурс] // Фахівцю бібліосервісу. – Режим доступу: <http://lib.if.ua/dbase/prof.php?param=1285572537>. – Назва з екрана.

10. Правовий всеобуч «Ми – за європейське майбутнє» [Електронний ресурс] // Центральна міська бібліотека м. Олександрія : веб-сайт. – 2017. – 29 черв. – Режим доступу: http://alekslibrary.blogspot.com/2017/06/blog-post_29.html. – Назва з екрана.

11. Про інновації і не тільки [Електронний ресурс] // Запор. обл. універс. наук. б-ка : веб-сайт. – Режим доступу: <https://zounb.zp.ua/node/5765>. – Назва з екрана.

12. Правоосвітня бесіда з учасниками Проекту «Схід читає» та гостями літературного вечора [Електронний ресурс] // М-во юстиції України. Головне територ. управління юстиції у Харківській обл. – Режим доступу: http://justic.kh.ua/home_2_3967. – Назва з екрана.

13. Бібліотека на допомогу формуванню та популяризації правових знань [Електронний ресурс] // Центр. районна б-ка. Головна б-ка Попаснянської централізованої бібл. системи : веб-сайт. – Режим доступу: http://vbiblioteke.at.ua/index/biblioteka_na_dopomogu_formuvannya_ta_popularizaciji_pravovikh_znan/0-193. – Назва з екрана.

14. Акція до Дня Конституції України [Електронний ресурс] // МоеMisto.ua. – Режим доступу: <https://moemisto.ua/kr/aktsiya-do-dnya-konstytutsiyi-ukrayiny-94066.html>. – Назва з екрана.

15. Круглий стіл «Я – громадянин» [Електронний ресурс] // Офіц. сайт м. Первомайськ. – Режим доступу: http://www.pervomaisk.mk.ua/n/krugliy_stil_ya_-_gromadyanin. – Назва з екрана.

16. Популяризація правових знань «Гарантовані Конституцією»

[Електронний ресурс] // Івано-Франківська міська централіз. бібл. система. – Режим доступу: <http://mcbs.if.ua/популяризація-правових-знань-гарантовані-конституцією>. – Назва з екрана.

17. Бібліотекарі в Ужгороді визначали, як містяни знають Конституцію [Електронний ресурс] // Ужгород. центр. міська б-ка : веб-сайт. – Режим доступу: <http://city-library.uz.ua/news.html?start=16>. – Назва з екрана.

18. Всеукраїнський тиждень права в бібліотеках [Електронний ресурс] // Сумська центральна міська б-ка ім. Т. Шевченка. Централізована бібл. система. – 2018. – 14 груд. – Режим доступу: <https://libsumy.com/vseukrayinskyj-tyzhden-prava-v-bibliotekah>. – Назва з екрана.

19. Правовий всеобуч «Сучасне шахрайство: як не потрапити на гачок [Електронний ресурс] // Херсонська обл. універс. наук. б-ка ім. Олеся Гончара : веб-сайт. – 2018. – 30.03. – Режим доступу: <http://lib.kherson.ua/pravoviy-vseobuch-suchasne-shahraystvo-yak-ne-potrapiti-na-gachok.htm>. – Назва з екрана.

20. Велика місія маленької бібліотеки. Оглядово-методичні матеріали [Електронний ресурс] / ОУНБ ім. В. Г. Короленка ; підгот. А. Матюшенко ; відп. за вип. О. Сльозка. – Чернігів, 2010. – 33 с. – Режим доступу: http://libkor.com.ua/php/editions_files/Veluka_misiya.pdf. – Назва з екрана.

21. Взаємодія бібліотек і органів влади [Електронний ресурс] // Херсон. обл. універс. наук. б-ка ім. Олеся Гончара : веб-сайт. – Режим доступу: http://lib.kherson.ua/vzaemodiya-bibliotek-ta-organiv-vladi_krashe5.htm. – Назва з екрана.

22. Система і механізм правового виховання. Правова вихованість [Електронний ресурс] // Навч. матеріали онлайн. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/12210605/pedagogika/sistema_mehanizm_pravovogo_vihovannya_pravova_vihovanist. – Назва з екрана.

References

1. Systema i mekhanizm pravovoho vykhovannia. Pravova vykhovanist [System and mechanism of legal education. Legal breeding]. *Navchalni materialy onlain – Training materials online*. Retrieved from https://pidruchniki.com/12210605/pedagogika/sistema_mehanizm_pravovogo_vihovannya_pravova_vihovanist [in Ukrainian].

2. Poniattia, oznaky i funktsii pravovoho vykhovannia [Concept, signs and functions of legaleducation]. *Navchalni materialy onlain – Training materials online*. Retrieved from https://pidruchniki.com/13500826/pedagogika/pravove_vihovannya_pravoviy_vseobuch [in Ukrainian].

3. Palchuk, V. (2018). Rol suchasnykh bibliotek yak sotsialno-komunikatsiinykh instytutitsii v umovakh reformy z detsentralizatsii vlady [Role of modern libraries as ofsocial communication institutes in the conditions of reformfrom decentralization of power]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 49, pp. 89–102. Kyiv [in Ukrainian].

4. Pravove vykhovannia v suchasni Ukraini [Legal education is in modern Ukraine]. *Tsentralna biblioteka im. D. I. Pysarieva TsBS Nemyshlianskoho raionu mista kharkova: veb-sait – Central Library DI Pisarev Central Bank of the Nemeshlyan District of Kharkiv: website*. Retrieved from http://www.biblioteka-pysareva.edu.kh.ua/resursi_ta_posluzgi/proekt_pravo_i_zhittya/pravove_vihovannya_v_suchasnij_ukraini [in Ukrainian].

5. Blazhkevych, A. (2017). Bezkoshtovni yurydychni posluhy v bibliotekakh u konteksti zabezpechennia suchasnykh potreb hromadianskoho suspilstva [Free legal services in libraries in the contextof providing of modern necessities of civil society]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 260–273. Kyiv DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.260> [in Ukrainian].

6. Pestretsova, O. (2017). Bibliotechno-informatsiine obsluhovuvannia pravovymi resursamy (dosvid vitchyznianykh bibliotek) [Library informative service by legal resources (experience ofhome libraries)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 249–250. Kyiv [in Ukrainian].

7. Poniattia, oznaky i funktsii pravovoho vykhovannia [Concept, signs and functions of legaleducation]. *Navchalni materialy onlain – Training materials online*. Retrieved from https://pidruchniki.com/13500826/pedagogika/pravove_vihovannya_pravoviy_vseobuch [in Ukrainian].

8. Biblioteka i pravova osvita: chas novykh pidkhodiv za pidsumkamy oblasnoho ohliadu-konkursu bibliotek na krashchu orhanizatsiiu roboty z pravovoi osvity naseleennia [Library and legal education: time of new approaches on results the regional review-competition of libraries on the best organization of work from legal formation of population]. Retrieved from http://www.ounb.km.ua/vidanya/2014/bib_pravo.pdf [in Ukrainian].

9. Publichna biblioteka v zhytti mistsevoi hromady [Public library in li fe of local community]. *Fakhivtsiu biblioservisuu: veb-sait – To the Special list of Library Service: website*. Retrieved from <http://lib.if.ua/dbase/prof.php?param=1285572537> [in Ukrainian].

10. Pravovyi vseobuch My – za yevropeiske maibutnie [Legal universal education We – for the European future]. *Tsentralna miska biblioteka*

m. Oleksandriia: veb-sait – A central municipal library is Oleksandrija: website. Retrieved from http://alekslibrary.blogspot.com/2017/06/blog-post_29.html [in Ukrainian].

11. Pro innovatsii i ne tilky [About innovations and not only]. *Zaporizka oblasna universalna naukova biblioteka: veb-sait – Zaporizhzhya Regional universal Scientific Library: website.* Retrieved from <https://zounb.zp.ua/node/5765> [in Ukrainian].

12. Pravoosvitnia besida z uchasnykamy Proektu Skhid chytaie ta hostiamy literaturnoho vechora [Righteducational conversation with the participants of Project East reads and by the guests of literary evening]. *Ministerstvo yustytysii Ukrainy. Holovne terytorialne upravlinnia yustytysii u Kharkivskii oblasti: veb-sait – Ministry of Justice of Ukraine. Main Territorial Administration of Justice is in Kharkiv Region: website.* Retrieved from http://justic.kh.ua/home_2_3967 [in Ukrainian].

13. Biblioteka na dopomohu formuvanniu ta populiaryzatsii pravovykh znan [There is a library for help to forming and popularization of legal knowledge]. *Tsentralna rajonna biblioteka. Holovna biblioteka Popasnianskoi tsentralizovanoi bibliotечноi systemy: veb-sait – Central District Library. Main library of Popasnianskoyi of the centralized library system: websit.* Retrieved from http://vbiblioteke.at.ua/index/biblioteka_na_dopomogu_formuvannju_ta_populjarizaciji_pravovykh_znan/0–193 [in Ukrainian].

14. Aktsiia do Dnia Konstytutsii Ukrainy [An action is to the day of Constitution of Ukraine]. Retrieved from <https://moemisto.ua/kr/aktsiya-do-dnya-konstytutsiyi-ukrayiny-94066.html> [in Ukrainian].

15. Kruhlyi stil Ia – hromadianyn [Round table I am a citizen]. *Ofitsijnyj sayt mista Pervomajsk – Official web-site of city Pervomaisk.* Retrieved from http://www.pervomaisk.mk.ua/n/krugliiy_stil_ya_-_gromadyanin [in Ukrainian].

16. Populiaryzatsiia pravovykh znan Harantovani Konstytutsiieiu [Popularization of legal knowledge Assured by Constitution]. *Ivano-Frankivska miska tsentralizovana bibliotечna systema: veb-sait – Ivano-Frankivsk the Municipal is Centralized Library System: websit.* Retrieved from <http://mcbs.if.ua/популяризація-правових-знань-гарантовані-конституцією> [in Ukrainian].

17. Bibliotekari v Uzhhorodi vyznachaly, yak mistiany znaiut Konstytutsiiu [Librarians in Uzhgorod defined how the constituents know the Constitution]. *Uzhhorodska tsentralna miska biblioteka: veb-sait – Uzhhorod Central Municipal Library: websit.* Retrieved from <http://city-library.uz.ua/news.html?start=16> [in Ukrainian].

18. Vseukrainskyi tyzhden prava v bibliotekakh [An allukrainian week of right is in libraries]. *Sumska tseentralna miska biblioteka im. T. Shevchenka. Tseentralizovana bibliotekna sistema: veb-sait – The Sumy Central Municipal Library is the name of T. Shevchenko. Centralized Library System: website.* Retrieved from <https://libsumy.com/vseukrayinskyj-tyzhden-prava-v-bibliotekah> [in Ukrainian].

19. Pravovyi vseobuch Suchasne shakhraistvo: yak ne potrapyty na hachok [Legal universal education is the Modern swindle: however to get on a hook]. *Khersonska oblasna universalna naukova biblioteka im. Olesia Honchara: veb-sait – Kherson Regional Universal Scientific Library the name of Olesia Honchara: website.* Retrieved from <http://lib.kherson.ua/pravoviy-vseobuch-suchasne-shahraystvo-yak-ne-potrapiti-na-gachok.htm> [in Ukrainian].

20. Velyka misiia malenkoi biblioteky. Ohliadovo-metodychni materialy. [Large mission of little library. Methodical materials]. Retrieved from <http://libkor.com.ua/frm/download.php?part=3&id=125> [in Ukrainian].

21. Vzaiemodiia bibliotek i orhaniv vlady [Co-operation of libraries and government bodies]. *Khersonska oblasna universalna naukova biblioteka im. Olesia Honchara: veb-sait – The Kherson Regional Universal Scientific Library is the name of Olesia Honchara: website.* Retrieved from http://lib.kherson.ua/vzaemodiya-bibliotek-ta-organiv-vladi_krashe5.htm [in Ukrainian].

22. Systema i mekhanizm pravovoho vykhovannia. Pravova vykhovnist [System and mechanism of legal education. Legal breeding]. *Navchalni materialy onlain – Training Materials Online.* Retrieved from https://pidruchniki.com/12210605/pedagogika/sistema_mehanizm_ppravovogo_vihovannya_ppravova_vihovanist [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.06.2019.

Yevheniia Kabarenkova,

Junior Researcher Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2773-8545>

A Library as Universal of Information and Communication Center of Dissemination of Legal Knowledge Among Local Community

In the article experience of regional and local libraries is considered within the framework of library-informative service by legal resources. Attention is focused on cooperating of libraries with local government, justice and law enforcement authorities, educational institutions, public organizations bodies in legal knowledge dissemination

among a population. The role of libraries is really only one underlined because libraries are almost one and only institution deals with popularization of legal education among local community. Forms and methods of libraries educational activity to enhance forming of legal consciousness and overcoming legal nihilizm of local communities.

Taking into account experience accumulated by Ukrainian libraries in dissemination of legal knowledge among local communities, forming of legal consciousness and culture, it could be concluded that providing of legal information had become kind of priority for libraries, they respond quickly to changing trends, meet challenges, confidently become the meaning element of public space, inalienable institution that forms Ukrainian society.

Keywords: legal consciousness, good behaviour, legislative space, legal universal education, library, of informatively-communication center, local community, power and society.

Розділ III

БІБЛІОТЕЧНИЙ РЕСУРС

У ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Леонід Чуприна,

канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Досліджуються особливості інформаційно-аналітичної роботи в системі стратегічних комунікацій в Україні. Розглянуто роль і значення аналітичної роботи на етапі як розроблення стратегічних комунікацій у державному управлінні, так і їх функціонування. Наголошується на нагальній необхідності налагодження органами державної влади якісної комунікації з населенням і громадянським суспільством України, підвищення ефективності функціонування антикризової комунікації, співпраці з аналітичними структурами. Проаналізовано перспективи інформаційно-аналітичної діяльності в системі стратегічних комунікацій у контексті сучасних глобальних технологічних і політичних процесів.

Ключові слова: стратегічні комунікації, інформаційно-аналітична діяльність, аналітичні структури.

Важливість інформаційно-аналітичного супроводу управлінської діяльності підтверджується як тривалим світовим досвідом, так і сучасними тенденціями у сфері державного управління та аналітичної діяльності. Нагальна необхідність формування стратегічних комунікацій постала у зв'язку з інформаційною війною РФ проти України. Проблематика стратегічних комунікацій як дієвого інструмента вдосконалення системи державного управління висвітлюється в працях вітчизняних науковців, таких як Г. Почепцов, В. Ліпкан, М. Лашкіна, Т. Сивак, О. Кушнір, С. Соловійов, А. Баровська, С. Гуцал, Д. Дубов, Є. Тихомирова та ін. [1, с. 193].

Водночас президентська виборча кампанія 2019 р. показала необхідність не лише протидії зовнішнім деструктивним впливам, а й формування ефективної стратегічної комунікації всередині українського суспільства. Особливо актуальним видається інформаційно-аналітичний супровід цих процесів.

Мета статті – дослідити особливості інформаційно-аналітичного супроводу стратегічних комунікацій в Україні на цьому етапі їх розвитку,

розглянути перспективи аналітичної діяльності в контексті сучасних політичних і технологічних тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Суб'єкти інформаційно-аналітичної діяльності в Україні – неурядові аналітичні структури (громадські, приватні, партійні) і державні (підрозділи інформаційно-аналітичного забезпечення в структурі органів державної та місцевої влади; у структурі Національних бібліотек; інститути й центри досліджень, аналітичні центри) – різною мірою беруть участь у публічній політиці.

Під публічною політикою розуміються рішення, які ухвалюються державною владою, але готуються до ухвалення із залученням більшої кількості учасників: аналітичних центрів, представників професійних об'єднань, журналістів, науковців та ін. Суть її полягає в тому, щоб послідовно розв'язати суспільну (тобто публічну) проблему спільно узгодженим шляхом. Аналітичні структури залучаються до формування публічної політики на етапах визначення та деталізації суспільної проблеми, обговорення альтернативних рішень для розв'язання проблеми, оцінювання результативності (які зміни відбулися в результаті імплементації публічної політики) (див. рисунок).

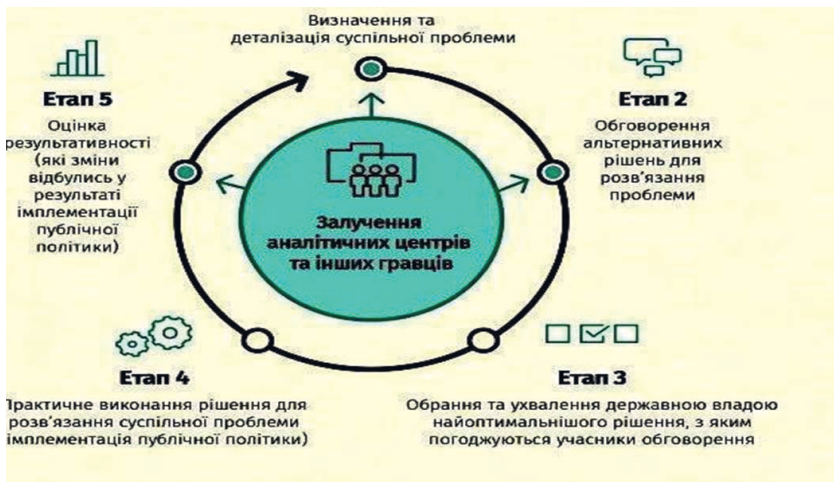

Рис. Цикл формування публічної політики

Джерело: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/05/17/7144095>

Сучасні аналітичні структури, особливо неурядові центри, можна розглядати як ефективний чинник підтримки комунікації між владою

та громадянським суспільством, представництва й захисту суспільних інтересів, моніторингу дій влади, критичного аналізу та оцінювання її рішень і формулювання альтернативних політичних пропозицій, перекладу політики на мову, доступну простим громадянам і їх політичної просвіти.

Державним аналітичним центром, суб'єктом інформаційно-аналітичного супроводу формування стратегічних комунікацій, відповідно до Доктрини інформаційної безпеки України, є Національний інститут стратегічних досліджень (далі – НІСД), який «має забезпечити науково-аналітичне та експертне супроводження процесу формування й реалізації державної інформаційної політики» [3].

Також нормативним актом Міністерства інформаційної політики України «Побудова системи державних стратегічних комунікацій України» передбачалося створити єдину систему моніторингу та аналітики, яка відповідатиме потребам уряду: медіа-моніторинг й аналіз інформаційного середовища, засоби кризового моніторингу (ситуаційні центри), аналітичний центр гібридної війни тощо. Ішлося про розвиток науково-дослідних та аналітичних можливостей Національного інституту стратегічних досліджень як аналітичного центру для стратегічних комунікацій. Організаційне, наукове, інформаційно-аналітичне забезпечення покладалося на апарат РНБО та Національний інститут стратегічних досліджень [4].

Роль і важливість аналітичного супроводу стратегічних комунікацій простежується при розгляді технології їх розроблення в державному управлінні.

Т. Безверхнюк і Т. Сивак виокремлюють сім етапів розроблення стратегічних комунікацій в державному управлінні [5].

Перший етап стратегічної комунікації – цілепокладання, тобто чітко визначений кінцевий результат ефективної комунікації та основна її мета. Передбачає аналітичну й прогностичну складову.

Наступним кроком є чітке усвідомлення поточної ситуації в інформаційно-комунікаційному середовищі та комунікаційна спроможність країни в забезпеченні стратегічних цілей. Поточний стан найефективніше визначається за допомогою інструментів PEST-аналізу та SWOT-аналізу. Результати PEST-аналізу визначають політичні, економічні, соціальні та технологічні фактори зовнішнього середовища країни, тобто світових, міжнародних процесів. SWOT-аналіз визначить сильні та слабкі сторони інформаційно-комунікаційної сфери, можливості й загрози, що дасть змогу ефективно визначити ризики та розробити стратегію управління

ними в процесі реалізації комунікаційної стратегії, а також визначити сильні сторони та план їх застосування в процесі ефективної комунікації. Аналіз потенційних загроз національній безпеці та аналіз досвіду іноземних країн щодо ефективної реалізації стратегічних комунікацій.

Третя складова – організаційні та комунікаційні цілі. Будь-яка комунікаційна стратегія має відображати організаційний план, місію, загальні ідеї та напрями розвитку країни. Залежно від цього визначається сукупність компонентів стратегічних комунікацій, які мають бути задіяні для забезпечення реалізації глобальної мети та її конкретних цілей. Тобто формулюються функціональні та ідейні цілі, відповідні їм комунікаційні цілі. Плани реалізації стратегії охоплюють період близько п'яти років, тому часові рамки стратегічних комунікацій мають бути відповідними. Варто зазначити, що під час формування комунікаційних цілей має бути оцінено час, бюджет і ресурси.

Четверта складова – визначення зацікавлених сторін. Розроблена матриця зацікавлених сторін дасть змогу чітко визначити цільову внутрішню та зовнішню аудиторії і визначити пріоритетність аудиторії та партнерів. Важливість цього етапу полягає в тому, що тут мають бути задіяні інструменти постійного моніторингу, адже різні сторони можуть постійно змінювати рівень свого впливу та інтересу.

На цьому етапі проводиться аналіз цільових аудиторій, який передбачає використання маркетингових досліджень у PR, залежно від рівня цілей (стратегічних, операційних, тактичних) відбувається сегментація цільової аудиторії та вибір комунікативних тактик. З огляду на стратегічну мету здійснюються такі кроки:

- збирання бази даних про цільові аудиторії;
- вивчення громадської думки;
- визначення основних проблем цільових аудиторій;
- вивчення стереотипів в уявленнях цільових аудиторій, їхніх прагнень і бажань;
- дослідження маніпулятивних можливостей суб'єкта комунікаційного процесу;
- визначення ключових лідерів цільових груп;
- попереднє оцінювання зміни поведінки після здійснення комунікаційного акту, реалізації стратегічної комунікації;
- виявлення прихованих тенденцій, точок зору, мотивів поведінки, які можуть здійснити вплив.

П'ятий етап – стратегічний наратив, контент. Аналіз стейкхолдерів дає змогу розподілити головну ідею/наратив відповідно до цільової аудиторії,

якій і пропонуються відповідні інформаційні продукти, а також обираються комунікаційні канали й способи подачі інформації та відповідні комунікаційні моделі. На цьому етапі застосовуються додаткові специфічні стратегії і використовуються методи оцінювання ефективності комунікації, використаних каналів.

Шостий етап – порядок денний (робочий план). Передбачає розроблення комунікаційної діяльності відповідним суб'єктом/суб'єктами стратегічної комунікації, а також бюджет і ресурси, необхідні для реалізації стратегії.

Сьомий етап – оцінювання прогресу. Визначає способи оцінювання різних аспектів комунікації. Це можуть бути кількісні підрахунки, зміна курсу (досягнення ключових етапів розвитку, кількість повідомлень у медіа-просторі, їхні масштаб і повнота).

Інформаційно-аналітична робота є важливою умовою функціонування стратегічних комунікацій, прийняття ефективних управлінських рішень і має бути спрямована на моніторинг й аналіз поточної ситуації в інформаційному просторі, вироблення заходів, що здійснюються в контексті державної політики та передбачають зміну поведінкових й емоційних установок певних груп суспільства та окремих осіб.

На думку Н. Талеба, сучасна наука має мало інструментів для прогнозування події, що здавалися абсолютно неможливими, доки вони не відбулися [6]. Однак неможливість передбачити точно, як розвиватимуться події в майбутньому, не означає, що немає необхідності передбачити свої дії на випадок різних варіантів розвитку подій. Тому успішні практики концентрують увагу не на тому, що конкретно станеться в майбутньому, а на оцінюванні варіантів розвитку в разі кардинальних змін ситуації. Виходячи із цього, особливістю інформаційно-аналітичного супроводу стратегічних комунікацій є розроблення базових та альтернативних стратегій розвитку ситуації, які передбачають алгоритм дії при настанні не тільки можливих подій, а й таких, що видаються сьогодні неймовірними. Нинішня практика, при якій розглядаються три варіанти розвитку подій (песимістичний, помірний та оптимістичний), дає змогу скоригувати свій курс у разі виникнення непередбачених сценарієм розвитку варіантів.

Треба зауважити, що на міжнародній арені українська влада в контексті протидії гібридній агресії РФ успішно просувала свої наративи, що дало змогу створити антипутінську коаліцію. Водночас РФ вдалося нав'язати необхідний їй дискурс в українському інформаційному просторі – «в Україні все катастрофічно погано» і сфокусувати весь негатив на одній

персоні. Українська система стратегічних комунікацій спромоглася лише зафіксувати окремі прояви деструктивної інформаційної діяльності РФ та її українських агентів, непереконливо маркуючи їх «рукою Кремля», не виробивши актуальних й адекватних наративів, які б пояснювали стан справ в Україні, діяльність української влади.

Така ситуація свідчить про незадовільний рівень інформаційно-аналітичного супроводу стратегічної комунікації всередині суспільства, який передбачає моніторинг ризиків і загроз, вироблення та пропонування можливих варіантів вирішення кризових ситуацій, аналіз зворотного зв'язку й оцінювання ефективності вжитих заходів.

При цьому аналіз звітів про роботу Міністерства інформаційної політики за 2018 р. показує переважання організаційно-представницьких заходів: конференції, круглі столи, семінари, закордонні зустрічі та обмін досвідом тощо [7].

Неефективна комунікація влади із суспільством є наслідком ряду причин та обставин, зокрема низького попиту з боку владних структур на систему стратегічних комунікацій, браку конкретики в організації механізмів та інструментів стратегічних комунікацій, повільності практичних кроків зі створення й просування гранд-наративів. Частково це пояснюється періодом становлення страткому. Так, лише в 2016 р. спільними зусиллями апарату РНБОУ, Міністерства інформаційної політики України, Центру інформації та документації НАТО та неурядової організації «Центр стратегічних комунікацій StratCom Ukraine» створено модель розбудови системи державних стратегічних комунікацій. У рамках моделі запропоновано архітектуру системи стратегічних комунікацій з визначенням відповідальних на стратегічному, оперативному й тактичному рівнях; запропоновано проекти: реформи урядових комунікацій, розвитку публічної дипломатії, розбудови системи кризових комунікацій і системи професійної підготовки урядових комунікаторів.

Модель побудови державних стратегічних комунікацій набула статусу концептуального документа, своєрідної «білої книги» для всіх учасників розбудови системи державних стратегічних комунікацій. Указом Президента України 25 лютого 2017 р. затверджено Доктрину інформаційної безпеки, в основу якої покладено зазначену модель. Проте попри вагомість досягнутих результатів одним із завдань українських державних структур залишається налагодження якісної комунікації з населенням і громадянським суспільством України.

Серед особливостей інформаційно-аналітичного супроводу стратегічних комунікацій важливе значення має участь аналітичних структур

у розробленні ефективної стратегії антикризових комунікацій – власне стратегії завоювання контролю над суспільно-політичним дискурсом. Антикризові комунікації, зазначається в аналітичній записці НІСД [8], передбачають відкритий діалог з громадськістю, оперативні та вичерпні відповіді на запити ЗМІ, системну роботу з побудови іміджу комунікатора, створення інформаційного поля, яке зменшить розрив між очікуваннями в суспільстві та реальним станом речей. Недостатньо просто поширити інформацію. Комунікація – це двосторонній процес. Важливо отримати відгуки, пропозиції та ідеї від представників громадськості та ЗМІ, у тому числі через соціальні мережі. Відсутність двосторонніх комунікаційних каналів під час кризи майже завжди призводить до її поглиблення. Антикризові комунікації мають враховувати характеристики політичного дискурсу (масовість, ірраціональність, недовіру) та базуватися на принципах наочності, пояснення, доступності, оперативності та об'єктивності, репрезентативності (перед суспільством мають звітувати перші особи). Тому комплекс дій оперативного реагування серед іншого передбачає:

- забезпечення громадян офіційною інформацією та позицією, заяви перших осіб;
- взаємодію із засобами масової інформації;
- партнерство з громадськістю;
- роботу з максимальною кількістю цільових аудиторій.

На всіх етапах залучаються зовнішні експерти та коментатори подій, думка яких є авторитетною для цільової аудиторії або її частини. Це можуть бути представники аналітичних структур, галузевих спільнот, профільних громадських організацій. Адаже медіа часто у своїх новинах, у гонитві за ексклюзивом використовують пости із соціальних мереж окремих блогерів, прирівнюючи до експертної думки іноді доволі суб'єктивну, поверхневу, ірраціональну точку зору окремої особи. Часто в українському медійному середовищі можна зустріти поширення некоректної інформації, надмірне спрощення в інтерпретації, намагання навісити ярлики на представників влади [8].

Принцип детального аналізу специфіки цільової аудиторії, розроблений фахівцями НАТО в умовах мультинаціональної та мультиетнічної комунікації, також залишається актуальним для українських реалій [9], оскільки одне й те ж саме явище чи проблема сьогодення має свої відтінки й специфіку в сприйнятті різних верств суспільства – від переважно російськомовного Півдня України до західних областей, від кримськотатарської спільноти до польських, румунських, угорських

національних меншин чи єврейських громад. Заслугують на окрему увагу і творче переосмислення в умовах конкретних українських реалій також такі важливі положення з теорії «стратегічних комунікацій» НАТО, як вибір правильного каналу та часових параметрів доставки інформації до адресата, поєднання вербальних і невербальних засобів інформування, використання усього арсеналу сучасних засобів обміну інформацією, коректне оцінювання інформаційного середовища адресата, варіативність емоційно-інформаційної концентрації підготовлених матеріалів, необхідність контролю за фактом доставки інформації до адресата та оцінювання ефекту інформаційного впливу тощо.

Як свідчить ряд досліджень, на рівень сприйняття аналітики не в останню чергу впливає і якість інформаційного продукту. Так, на думку німецьких респондентів [10], якісний продукт аналітичного центру характеризується рядом ознак, які, зокрема, стосуються як структури й змісту, так і графічного дизайну, тобто макета. Мають значення й нагальність та політична значущість. Процес аналізу складається з таких етапів, як введення та обговорення проблематики, представлення даних і фактів, власне аналізу та оцінки, а також висновків і рекомендацій. Останнє залежить від типу публікації і, в основному, стосується аналітичної записки (Policy Paper). Систематичний збір даних і чіткі посилання є невід'ємними характеристиками фахового аналітичного матеріалу. При написанні статті важливо враховувати контекст і визначити наперед цільову аудиторію. Безпосередньо рекомендації наприкінці аналітичного матеріалу опираються на аналіз і є, таким чином, його логічним продовженням. При цьому конкретні й докладні рекомендації додають завершеності всьому аналітичному продукту, тоді як абстрактні рекомендації сприймаються як непереконливі та послаблюють аналітичний матеріал. Якщо йдеться про інтернет-видання, також важливо, на думку німецьких експертів, зробити доступ до аналітичного матеріалу у вигляді PDF-файлу, надати вихідні дані з інформацією про авторів, видавництво, місце та дату написання, а також за необхідності вказати назву проекту, у рамках якого створено публікацію.

Оцінюючи перспективи інформаційно-аналітичної діяльності в системі стратегічних комунікацій, зауважимо, що найочевиднішими чинниками впливу будуть глобальні технологічні та політичні процеси. Серед технологічних чинників, що визначатимуть особливості організації аналітичної діяльності в середній і далекій перспективі, виокремимо:

– розширення можливостей комп'ютерної техніки. Подальша її мінімізація: уже нині науковці Мічиганського університету створили потужний

комп'ютер Michigan Micro Mote завбільшки всього 1 куб. мм. Квантовий суперкомп'ютер;

– удосконалення носіїв інформації. Учені вже створили нанодиск, здатний зберігати інформацію вічно, і навчилися зберігати інформацію в ланцюжку ДНК;

– зростання швидкості й дальності передавання інформації та пропускної спроможності інформаційних магістралей;

– «хмарні» онлайн-бібліотеки, за умови розв'язання проблеми копірайту. Система глобального пошуку;

– мультиресурс, мультисервіс. Надання релевантної онлайн-інформації різних видів і форматів на пристрої користувача;

– розвиток технологій на базі штучного інтелекту. Інтерактивність. Виведення даних на «розумні окуляри», контактні лінзи, голограми тощо. Голосове управління. Синхронний переклад. Аналізатори ситуацій, процесів, середовищ. Індустрія віртуальної реальності. Моделювання ситуацій;

– мобільність, дистанційність. Можливість доступу до інформації з будь-якої точки, оперативне передавання інформації. Розвиток індивідуальних мобільних пристроїв комунікації.

Як наслідок:

– технологічна грамотність стає неодмінною вимогою до аналітика;

– зростає потреба користувачів не в окремих документах, а в синтезованих, тематичних, мультимедійних матеріалах, а отже, зростає роль інформаційно-аналітичних підрозділів наукових бібліотек;

– у бібліотеках як в інтеграторах різноманітних носіїв інформації відбудуться зміни в комплектуванні бібліотечних фондів і сервісах надання інформації;

– основними у функціонуванні наукової бібліотеки стають онлайн-сервіси, орієнтовані на запити користувача. Значна частина інформаційної продукції бібліотеки – синтезована, тематична;

– зростають можливості аналітиків за допомогою мобільних пристроїв брати участь в інтерактивних заходах органів державної влади, інституцій громадянського суспільства тощо; оперативно готувати та передавати аналітичний матеріал, використовуючи при цьому будь-які джерела, «хмарні» сервіси, бази даних, автоматизований аналіз, моделювання;

– розширення можливостей для колективної аналітичної роботи завдяки засобам комунікативної взаємодії.

Сучасні тенденції глобальних політичних процесів дають підстави говорити про необхідність врахування їх у найближчій перспективі.

Зокрема, директор Chatham House Р. Ніблетт у праці «Повернути сенс: виклики західним мозковим центрам» [11] аналізує, чи стануть аналітичні центри новою жертвою світової політичної трансформації, недовіри до владних інститутів, антиелітних настроїв і постправди або ж вони знайдуть новий сенс та форму існування.

На думку М. Денна, генерального секретаря Брейгеля, дослідження досвіду Великої Британії та США продемонстрували втрату довіри й зростаючу кількість теорій змови. Люди більше не вірять статистикам – і через те, що аналітичні центри покладаються на ці статистики, вони також ризикують втратити довіру [12].

Однак не лише досвід Великої Британії та США, а й президентські вибори в Україні продемонстрували глибоку недовіру до владних еліт та інституцій, високий рівень готовності населення до сприйняття маніпулятивних впливів, недосконалість інформаційно-аналітичного супроводу стратегічних комунікацій.

Р. Ніблетт наводить п'ять рекомендацій, за допомогою яких аналітичні центри можуть адаптуватися до нових умов і зберегти релевантність для суспільства: не забувати про основну місію аналітичних центрів – насичувати дискусії фактами й дослідженнями, а не коментарями та суб'єктивними судженнями; генерувати «великі ідеї», використовуючи мислення, що ґрунтується на вузьких національних і групових інтересах; бути джерелом позитивних змін, вказуючи суспільству шлях до прогресу; використовувати нові методи роботи й теми, просуваючи взаємодію між «новими акторами» – НКО, корпораціями, містами тощо; залучати до роботи експертів з різними поглядами, а також жінок, молодь і меншини.

Водночас аналітичний центр повинен мати новий рівень емпатії, у взаємодії із внутрішніми аудиторіями лише це дасть змогу аналітичним центрам адекватно представити інтереси великих соціальних груп.

На переконання С. Голоти, менеджера програмної ініціативи «Демократична практика» Міжнародного фонду «Відродження», щоб роль аналітики ставала потужнішою, аналітичним центрам варто:

– підвищувати свою впливовість. Треба вийти на новий рівень співпраці з органами влади. Залучення аналітичних центрів має стати невід'ємним елементом у процесі розроблення будь-якого стратегічного рішення;

– фокусуватися на регіонах. Це критично необхідно в умовах децентралізації, коли регіони отримали більше адміністративних та фінансових ресурсів, які мають використати на розумні цілі;

– дбати про неупередженість. Рекомендації аналітичних центрів повинні бути неупередженими завдяки практиці зовнішнього рецензування, залучення зовнішніх експертів і донорського фінансування;

– дбати про інституційне зміцнення. Аналітичні центри мають звертати увагу на посилення власної спроможності, формування команди професійних аналітиків та фінансову стабільність [2].

З розвитком публічності діалог між владою та громадськістю має ставати дедалі ефективнішим, а своєчасно здійснений аналіз і якісно проведена експертиза дає змогу встановити виклики та завчасно забезпечити розроблення й прийняття адекватних рішень щодо вибору механізмів та інструментів державної політики.

Список використаних джерел

1. Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2017. – Вип. 48. – С. 193–200.

2. *Голота С.* Розумна сила. Чому Україні слід розвивати аналітичні центри [Електронний ресурс] / С. Голота // Укр. правда. – 2017. – 17 трав. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/05/17/7144095>. – Назва з екрана.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України № 47/2017 від 25 лютого 2017 р. [Електронний ресурс] // Офіц. інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>. – Назва з екрана.

4. Побудова системи державних стратегічних комунікацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mip.gov.ua/files/documents/Stratcom_Report_2016_UKR_updated.pdf. – Назва з екрана.

5. *Безверхнюк Т. М.* Технологія розробки стратегічних комунікацій в державному управлінні [Електронний ресурс] / Т. М. Безверхнюк, Т. В. Сивак // Глобальна організація союзницького лідерства. – Режим доступу: <http://goal-int.org/tehnologiya-rozrobki-strategichnih-komunikatsij-v-derzhavnomu-upravlinni>. – Назва з екрана.

6. *Талеб Н. Н.* Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости / Н. Н. Талеб. – М. : КоЛибри, 2009. – 528 с.

7. «Найкраща контрпропаганда – це правда!» Звіт про роботу МІП за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://mip.gov.ua/files/pdf/Zvit_2018_web%20\(1\).pdf](https://mip.gov.ua/files/pdf/Zvit_2018_web%20(1).pdf). – Назва з екрана.

8. Руденко А. Ф. Використання антикризових комунікацій органами державної влади у виборчий період: виклики та реагування [Електронний ресурс] / А. Ф. Руденко. – 2018. – груд. – Режим доступу: http://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-02/111_Rudenko_Analitchna-zapiska_listopad_-2018_red2-02322.pdf. – Назва з екрана.

9. Стратегічні комунікації: данина моді чи вимога сучасності? [Електронний ресурс] // Defense express. – 2017. – 20 черв. – Режим доступу: <https://defence-ua.com/index.php/statti/3036-stratehichni-komunikatsiyi-danyna-modi-chy-vymoha-suchasnosti>. – Назва з екрана.

10. Мельник М. Аналітичні центри в Україні та Німеччині: головні розбіжності та перспективи співпраці [Електронний ресурс] / Л. Мельник, М. Паталонг, О. Сидорчук. – Київ, 2016. – 29 с. – Режим доступу: https://dif.org.ua/uploads/pdf/854168914585_d2_fd4_a3_c0_f5.81720744.pdf. – Назва з екрана.

11. Марутян Р. «Мозкові центри» світу шукають нові орієнтири [Електронний ресурс] / Р. Марутян // Matrix. – 2019. – 13 лют. – Режим доступу: <https://matrix-info.com/2019/02/13/mozkovi-tsenyry-svitu-shukayut-novi-oriyentyru>. – Назва з екрана.

12. Чому діяльність аналітичних центрів сьогодні є більш важливою, ніж раніше? [Електронний ресурс] // Офіс зв'язку укр. аналіт. центрів у Брюсселі. – Режим доступу: <https://ukraine-office.eu/why-are-think-tanks-more-important-now-than-ever-before>. – Назва з екрана.

References

1. Chupryna, L. (2017). Analytichni pidrozdily biblioteky v systemi stratehichnykh komunikatsii [Analytical Departments of the Library in the System of Strategic Communications]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 48, pp. 193–200. Kyiv [in Ukrainian].

2. Holota, S. (2017). Rozumna syla. Chomu Ukraini slid rozvyvaty analitychni tsentry [Reasonable power. Why Ukraine should develop think tanks]. *Ukrainska pravda – Ukrainian Truth*. May 17. Retrieved from <https://www.pavda.com.ua/columns/2017/05/17/7144095> [in Ukrainian].

3. Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 47/2017 vid 25 liutoho 2017 roku «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 29 hrudnia

2016 roku «Pro Doktrynu informatsiinoi bezpeky Ukrainy»» [On the decision of the Council of National Security and Defense of Ukraine dated December 29, 2016 «On the Doctrine of Information Security of Ukraine»]. *Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy – Official Online Representation of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> [in Ukrainian].

4. Pobudova systemy derzhavnykh stratehichnykh komunikatsii Ukrainy [Construction of the system of state strategic communications of Ukraine]. Retrieved from https://mip.gov.ua/files/documents/Stratcom_Report_2016_UKR_updated.pdf [in Ukrainian].

5. Bezverkhnuk, T. M., Syvak, T. V. (2017). Tekhnolohiia rozrobky stratehichnykh komunikatsii v derzhavnomu upravlinni [Technology of development of strategic communications in public administration]. *Hlobalna orhanizatsiia soiuznytskoho liderstva – Global Organization of Allied Leadership*. Retrieved from <http://goal-int.org/tehnologiya-rozrobki-strategichnih-komunikatsij-v-derzhavnomu-upravlinni> [in Ukrainian].

6. Taleb, N. N. (2009). Chernyi lebed. Pod znakom nepredskazuemosti [Black Swan. Under the sign of unpredictability]. Moscow: KoLibri [in Russian].

7. «Naikrashcha kontrpropahanda – tse pravda!» Zvit pro robotu MIP za 2018 rik [«The best counter-propaganda is true!» A report on the work of the IOP for 2018]. Retrieved from [https://mip.gov.ua/files/pdf/Zvit_2018_web%20\(1\).pdf](https://mip.gov.ua/files/pdf/Zvit_2018_web%20(1).pdf) [in Ukrainian].

8. Rudenko, A. F. (2018). Vykorystannia antykrizovykh komunikatsii orhanamy derzhavnoi vlady u vyborchyi period: vyklyky ta reahuvannia [Use of anti-crisis communications by state authorities during the election period: challenges and responses]. December. Retrieved from http://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-02/111_Rudenko_Analitichna-zapiska_listopad_-2018red2-02322.pdf [in Ukrainian].

9. Stratehichni komunikatsii: danyna modi chy vymoha suchasnosti? [Strategic communications: a tribute to fashion or a requirement of the present?]. *Defense express*. 2017, June 20. Retrieved from <https://defence-ua.com/index.php/statti/3036-stratehichni-komunikatsiyi-danyna-modi-chy-vymoha-suchasnosti> [in Ukrainian].

10. Melnyk, L., Patalonh, M., Sydorhuk, O. (2016). Analitychni tsentry v Ukraini ta Nimechchyni: holovni rozbizhnosti ta perspektyvy spivpratsi [Analytical centers in Ukraine and Germany: main differences and prospects for cooperation]. Retrieved from https://dif.org.ua/uploads/pdf/854168914585_d2_fd4_a3_c0_f5.81720744.pdf.Kyiv [in Ukrainian].

11. Marutian, R. «Mozkovi tsentry» svitu shukaiut novi oriientyry [«Think tanks» of the world looking for new targets]. *Matrix*. 2019, February 13. Retrieved from <https://matrix-info.com/2019/02/13/mozkovi-tsentry-svitu-shukayut-novi-oriientyry> [in Ukrainian].

12. Chomu diialnist analitychnykh tsestriv sohodni ye bilsh vazhlyvoiu, nizh ranishe? [Why is the activity of analytical centers today more important than before?]. *Ofis zviazku ukrainskykh analitychnykh tsestriv u Briusseli – The Office of Ukrainian Analytical Centers in Brussels*. Retrieved from <https://ukraine-office.eu/why-are-think-tanks-more-important-now-than-ever-before> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.05.2019.

Leonid Chupryna,

Cand. Sci. (Social Communications), Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Characteristics of Information and Analytical Support of Strategic Communications

The peculiarities of informational and analytical work in the system of strategic communications in Ukraine are explored. The role and significance of analytical work at the stage of both development of strategic communications in public administration and their functioning are considered. The urgent need for the state authorities to establish high-quality communication with the population and civil society of their own country, to increase the effectiveness of the functioning of anti-crisis communication, cooperation with analytical structures, is emphasized. Information and analytical work is an important condition for the functioning of strategic communications, making effective managerial decisions and so it should be directed at monitoring and analysis of the current situation in the information space, development of activities carried out in the context of state policy and providing for the change of behavioral and emotional settings of certain groups of society and individual persons.

The prospects of information-analytical activity in the system of strategic communications in the context of modern global technological and political processes are analyzed.

Keywords: strategic communications, information-analytical activity, analytical structures.

Сергій Кулицький,

канд. екон. наук, доц., ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ ЯК ЗАСІБ ІДЕНТИФІКАЦІЇ, ВЕРИФІКАЦІЇ ТА ПОЗИЦІОНУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стратегічні комунікації розглядаються як складова інформаційного супроводу функціонування національної економіки. Тому аналітична робота наукової бібліотеки є засобом ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій економічних об'єктів. Запропоновано методичний підхід для здійснення цих процедур та аналізу стратегічних комунікацій в економіці. Емпіричною базою дослідження є праці, виконані в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. Представлено спробу ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій у сфері зовнішньої торгівлі України.

Ключові слова: аналітична діяльність (робота), економіка; ідентифікація, верифікація та позиціонування стратегічних комунікацій економічних об'єктів, інформація, наукова бібліотека, стратегічні комунікації.

На нинішньому, багато в чому переломному етапі життєдіяльності українського соціуму особливого значення набуває проблема вдосконалення стратегії суспільного розвитку і, відповідно, його стратегічної інформаційно-комунікативної діяльності. Наукової літератури з питань стратегічного управління та стратегічного аналізу в різних сферах життєдіяльності соціуму доволі багато. У деяких працях фактично розглядаються певні аспекти стратегічних комунікацій, хоча при цьому зазначений термін вживається нечасто. Але праць, присвячених дослідженню стратегічних інформаційних комунікацій як таких (бо є ще транспортні комунікації), загалом бракує.

Тому зупинимося на деяких нечисельних працях з цього питання. Широкий спектр тлумачень феномена стратегічних комунікацій представлено в однойменному словнику, де вони трактуються як поняття, напрям дослідження та навчальна дисципліна. Щодо кожного із цих аспектів представлено по декілька трактувань. Так, стратегічні комунікації

як поняття мають п'ять трактувань, а як напрям дослідження – сім. До предмета нашого аналізу змістовно й логічно найближче поняття стратегічних комунікацій як скоординованих урядом держави зусиль, спрямованих на «розуміння цільової аудиторії з метою створення, зміцнення та збереження сприятливих умов для просування національних інтересів, політики й цілей держави через використання концепцій, стратегій, доктрин та програм, планів, тем, меседжів і продуктів, поєднані та синхронізовані з діями усіх елементів національної могутності» [1, с. 350–352]. Крім того, автори наводять такі ознаки системи стратегічних комунікацій, яка «формується та реалізується суб'єктами системи стратегічних комунікацій» і «складається з мети, ідей, завдань, функцій, принципів, методів». Також подано значно ширший перелік менш істотних ознак системи стратегічних комунікацій [1, с. 330–331]. Тут наведено насамперед ті фрагменти з праці [1], які акцентують увагу на деяких важливих інформаційно-аналітичних і комунікативних аспектах предмета подальшого дослідження.

У колективній монографії з питань інформаційно-комунікативної діяльності органів публічної влади С. Соловійов визначає стратегічні комунікації як «скоординоване та узгоджене всіма учасниками використання засобів комунікативного впливу держави на тривалий період, які втілюються у формі публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій». Вони «реалізуються в інформаційному, фізичному, віртуальному просторах з метою досягнення цілей національного рівня і ґрунтуються на врахуванні потреб та реакцій заінтересованих сторін» [2, с. 354]. У цій же праці, крім згаданого вище, до переліку загальних принципів функціонування стратегічних комунікацій віднесено, наприклад, узгодженість дій держави та недержавних акторів; спрямованість на підтримку мети національного рівня; трактування дій у фізичному просторі як повідомлень тощо [2, с. 116].

Іноді фахівці, досліджуючи стратегічні комунікації [3, с. 13], покладаються на їх визначення з Воєнної доктрини України [4], де стратегічні комунікації трактуються як «скоординоване й належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави». Однак треба враховувати, що визначення стратегічних комунікацій, яке запозичено з Воєнної доктрини України та представлено в праці [3], початково виконувало насамперед термінологічну функцію трактування положень

згаданого нормативно-правового акта – тому не має універсального характеру, що дає змогу лише частково використовувати його в цьому дослідженні.

Крім того, у зазначеній праці, присвяченій дослідженню стратегічних комунікацій в умовах гібридної війни, тлумачення стратегічних комунікацій обмежується лише сферою безпеки та оборони (так званий американський підхід). Більш широке визначення деяких європейських учених, де стратегічні комунікації розглядаються як «цілеспрямоване використання комунікацій організацією для виконання її місії», відкидається [3, с. 32–33]. Однак із зазначеним вище звуженням сфери поширення стратегічних комунікацій погодитися не можна. До того ж ряд вітчизняних фахівців з державного управління вважає, що стратегічні комунікації притаманні сфері діяльності органів публічної влади в цілому, а не лише сфері безпеки та оборони [2]. Детальніше зазначене питання розглянемо далі.

Разом з тим, досліджуючи міжнародний досвід стратегічного аналізу для політики та бізнесу, Г. Почепцов побіжно зупиняється на деяких аспектах функціонування стратегічних комунікацій як таких. Зокрема, він зазначає, що стратегічні комунікації функціонують у рамках віртуального простору, спираючись на інформаційний простір як форму. Тоді як тактично стратегічні комунікації повністю перебувають в інформаційному просторі [5, с. 241–242]. Попри те що в зазначеній праці Г. Почепцова питання ролі бібліотек в аналізі стратегічних комунікацій у сфері економіки окремо не розглядається, його монографія містить ряд положень, важливих для предмета нашого дослідження. Загалом, проведений аналіз засвідчив, що на сучасному етапі дослідження соціальних комунікацій в Україні явно бракує праць, де б розглядалася роль бібліотек, хоча б потенційна, у дослідженні стратегічних комунікацій сучасної національної економіки.

Тому метою цієї праці є дослідження процесу й результатів аналітичної діяльності (роботи) бібліотеки як засобу ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій національної економіки.

Емпіричною основою цього дослідження є насамперед інформаційно-аналітичні праці з економічної проблематики, які протягом багатьох років виконувалися в Службі інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – СІАЗ НБУВ), а також фонди НБУВ разом з матеріалами, отримуваними з Інтернету.

Спочатку визначимо поняття «стратегічні комунікації у сфері економіки або національної економіки», яке генетично пов'язано з категорією

«стратегія економічного розвитку» чи «економічна стратегія». Так, класик стратегічного управління І. Ансофф визначав економічну стратегію як «набір правил для ухвалення рішень, якими організація керується у своїй діяльності». За його словами, стратегія є засобом для досягнення мети [6, с. 68–69]. До речі, подібне визначення стратегії дає такий прикладний напрям кібернетики, як дослідження операцій, де стратегія – спосіб використання засобів і ресурсів для досягнення мети операції, а операція – сукупність дій, спрямованих на досягнення деякої мети [7, с. 267, 393].

Водночас економічна стратегія визначається деякими науковцями як «довготермінові, найбільш принципові, важливі настанови, плани, наміри уряду, адміністрації регіонів, керівництва підприємств стосовно виробництва, доходів і видатків, бюджету, податків, капіталовкладень, цін, соціального захисту» [8, с. 331]. На думку визнаного фахівця з проблем економічної конкуренції М. Портера, наприклад, стратегія конкуренції фірми є комбінацією її кінцевої мети та засобів, якими вона прагне досягти цієї мети. Як мета в цьому випадку може виступати досягнення прибутку, зростання частки ринку тощо, а як засоби її досягнення – дослідно-конструкторська діяльність, удосконалення товарної номенклатури, організація виробництва, кадрова політика, маркетинг і збут тощо [9, с. 13–16].

Отже, проведений огляд визначень, пов'язаних з категоріями «стратегія» та «економічна стратегія», дає підстави представляти стратегію розвитку національної економіки та її окремих складових як певний набір найбільш важливих, довготермінових цілей розвитку національної економіки і її окремих складових, принципів та правил їх реалізації. Причому втілення таких цілей обов'язково має відповідний галузевий (секторальний) аспект. На такій основі має базуватися і формулювання поняття стратегічних комунікацій у сфері економіки.

Однак у представлених вище визначеннях стратегічних комунікацій різних авторів акцент зроблено на функції їхнього зовнішнього впливу на середовище, у якому вони здійснюються: на зв'язки з громадськістю, публічну дипломатію, інформаційні та психологічні операції тощо. Але при цьому умовам підготовки стратегічних комунікацій і, зокрема, їх змістовному наповненню, за деяким виключенням, належної уваги не приділяється. Хоча, наприклад, в умовах гібридної війни не можна виключати цілеспрямованого ворожого впливу на український інформаційний простір саме з метою спотворення інформаційної бази, що використовується для формування та вдосконалення стратегії національного розвитку України.

Водночас підхід до функціонування стратегічних комунікацій як до, так би мовити, інформаційної оболонки розроблення та реалізації стратегії розвитку того чи того об'єкта дає змогу запобігти ряду хиб, включаючи ймовірні негативні наслідки недружнього інформаційно-психологічного впливу на цей об'єкт з боку якихось суб'єктів (держав, компаній, організацій тощо).

Крім того, як зазначалося вище, обмеження стратегічних комунікацій лише сферою безпеки та оборони недоцільне і з теоретичної, і з практичної точки зору. Адже вітчизняний і міжнародний досвід свідчить, що функціонування й розвиток сфери національної безпеки та оборони нерозривно пов'язано з іншими сферами життєдіяльності суспільства. Наприклад, формування бюджету сфери безпеки та оборони в демократичному суспільстві передбачає відповідні комунікації для складання, узгодження, ухвалення та реалізації цього бюджету в межах відповідного соціуму, а не лише у сфері безпеки й оборони, не завжди пов'язано з публічною дипломатією тощо. Та й узагалі, належне забезпечення національної безпеки та оборони неможливе без відповідної економічної бази.

Тому в цій праці стратегічні комунікації національної економіки розглядаються як інформаційно-аналітичні механізми й результати розроблення та реалізації найважливіших загальнонаціональних планів, програм і заходів, спрямованих на розвиток економіки, що ініційовані, координуються та регулюються органами державної влади й управління. Таким чином, до категорії стратегічних треба відносити зовнішні та внутрішні комунікації національної економіки, значущі для розвитку її й суспільства в цілому в довготривалому періоді.

Тобто з позицій кібернетики, як науки про управління, стратегічне значення для національної економіки в цілому, її галузей, секторів тощо мають інформаційні потоки/комунікації на «вході» та «виході» із цих об'єктів, а також у їхніх межах. Тоді як наведений вище перелік визначень поняття «стратегічні комунікації», що його пропонують різні автори, фактично відносить до означеної категорії переважно або майже виключно зовнішні для певного об'єкта інформаційні комунікації, тобто такі, що спрямовуються цим об'єктом у його середовище.

З позицій кібернетики це комунікації на виході із системи. Однак якісні характеристики комунікацій на виході з будь-якої системи, включаючи національну економіку, її галузі, сектори тощо, пов'язані з відповідними характеристиками комунікацій на вході до цих систем і перероблення інформації/змісту комунікацій у їхніх межах. Отже, продукування якісних стратегічних комунікацій на виході з якогось об'єкта, тобто його

зовнішніх комунікацій, передбачає аналіз комунікацій на вході та в межах цього об'єкта.

Правильність підходу, коли до категорії стратегічних треба відносити певну частину зовнішніх комунікацій цього економічного об'єкта із середовищем, у якому він функціонує, незалежно від напрямку їх спрямування, а також певну частину його внутрішніх комунікацій, фактично підтверджується досвідом розроблення та практичної реалізації ряду економічних стратегій органами державного управління в Україні. Наприклад, можна згадати Експортну стратегію України («дорожню карту» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки [10], представлену Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, а також Стратегію макропруденційної політики [11], Стратегію монетарної політики Національного банку України [12]. У цій статті якість зазначених стратегій спеціально не досліджується. Але ознайомлення з їхнім змістом свідчить, що під час підготовки цих стратегій було проведено велику інформаційно-аналітичну роботу, яка була неможлива без організації відповідних комунікацій з пошуку, збирання та перероблення відповідної інформації.

Таким чином, формування стратегічних комунікацій національної економіки неможливе без відповідної аналітичної діяльності. Адже, як слушно зазначають деякі фахівці, «зміст аналітичної роботи полягає у приведенні розрізаних відомостей у логічно обґрунтовану систему залежностей (просторово-часових, причинно-наслідкових та ін.), що дають змогу дати правильну оцінку як усій сукупності фактів, так і кожного з них зокрема» [13, с. 60].

Загалом аналітична діяльність (робота) великої наукової бібліотеки надає доволі широкі можливості для дослідження стратегічних комунікацій української економіки в цілому та окремих її складових. Для цього потрібно провести ідентифікацію, верифікацію та позиціонування конкретних інформаційних комунікацій як у національній економіці, так і в українському суспільстві загалом. За аналогією з ідентифікацією економічних об'єктів як таких [7, с. 130–131] ідентифікація стратегічних комунікацій національної економіки та її складових передбачає аналіз характеристик конкретних комунікацій, на підставі яких їх може бути віднесено до категорії стратегічних. Наступним кроком цього дослідження стає верифікація попередньо визначених комунікацій, тобто перевірка правильності їх віднесення до категорії стратегічних комунікацій. Таким чином, верифікація стратегічних комунікацій, по суті, є подальшим уточненням або запереченням їх ідентифікації.

Завершує, так би мовити, паспортизацію стратегічних комунікацій національної економіки їх внутрішнє та зовнішнє позиціонування. При цьому процедура внутрішнього позиціонування передбачає визначення ролі та функціональних зв'язків інформаційних комунікацій конкретних економічних об'єктів (підприємств, галузей, секторів економіки тощо) у системі національної економіки. Зовнішнє позиціонування передбачає співвіднесення функціонування цих комунікацій з іншими сферами життєдіяльності суспільства та аналіз їх взаємодії. Отже, процедури ідентифікації та верифікації дають можливість виокремити певні комунікації з їх загального масиву і віднести до категорії стратегічних. Їх подальше позиціонування дає змогу визначити взаємозалежність різних стратегічних комунікацій, порівняти роль різних стратегічних комунікацій у національній економіці та суспільстві в цілому. Причому позиціонування стратегічних комунікацій у сфері економіки дає змогу уточнити їх ідентифікацію та верифікацію та в разі потреби зробити певні корективи. Тому процедури ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій певного економічного об'єкта можуть бути складовою його подальшого й більш глибокого дослідження.

Однак ідентифікувати стратегічні комунікації на практиці загалом складніше, ніж запропонувати їх абстрактне визначення. Це значною мірою пов'язано із впливом різноманітних чинників:

- неочікувані технологічні, економічні, політичні та інші зміни глобального характеру (у тому числі «чорні лебеді» [14]);
- динамічний характер українського соціуму, включаючи його економічний сегмент;
- розбіжності в інтересах суб'єктів інформаційних відносин в Україні та за її межами;
- інформаційна асиметрія й брак відповідної інформації в суб'єктах інформаційних відносин в українській економіці та дослідників стратегічних комунікацій тощо.

Тому коли ми говоримо про ідентифікацію стратегічних комунікацій національної економіки (а в подальшому про їх верифікації та позиціонування), то значною мірою проблема полягає насамперед у ступені деталізації об'єкта такої ідентифікації. Наприклад, і до 2014 р. фахівці не заперечували необхідності розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу як економічного базису Збройних сил України. Але російська збройна агресія та подальша ескалація російської гібридної війни кардинальним чином змінили багато навіть фахових уявлень, притаманних попередньому періоду. Як зазначалося вище, у цій

праці прийнято підхід до функціонування стратегічних комунікацій як до інформаційної оболонки розроблення та реалізації стратегії розвитку того чи того економічного об'єкта. Тому ідентифікація, верифікація та позиціонування конкретних стратегічних інформаційних комунікацій національної економіки потребує відповідної інформаційно-аналітичної роботи. Тобто означені процедури зі стратегічними комунікаціями повинні супроводжувати розроблення, корекцію і виконання стратегії розвитку національної економіки та її складових. Для цього потрібно окреслити критерії, за якими певні комунікації національної економіки загалом або окремі її складові можна віднести до категорії стратегічних.

Таким ключовим критерієм треба вважати те, наскільки значущими для українського суспільства є ті економічні об'єкти, функціонування та розвиток яких супроводжують відповідні інформаційні комунікації. Для визначення функціональної ролі певного економічного об'єкта як основи для ідентифікації його стратегічних комунікацій і їх подальшого дослідження треба враховувати ресурсний та виробничий потенціал і результати його використання, відносини, зв'язки цього економічного об'єкта із середовищем, у якому він функціонує та розвивається, а також ту «ланцюгову реакцію», яку можуть викликати зміни досліджуваного об'єкта в середовищі його функціонування. Тому ідентифікація, верифікація та позиціонування стратегічних комунікацій певного економічного об'єкта потребує від дослідника розуміння місця цього об'єкта в соціально-економічних системах відносно вищого рівня ієрархії (національних, міжнародно-регіональних, світової). Причому йдеться про значущість економічного об'єкта не лише в суто економічному, а й у більш широкому соціальному плані.

Підкреслимо, що ресурсний потенціал НБУВ вельми сприятливий для робіт з ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій української економіки, що пояснюється, по-перше, наявністю в НБУВ значних за обсягом і структурно різноманітних бібліотечних фондів з одночасним доступом до ресурсів Інтернету. По-друге, досвідом організації колективної роботи в аналітичних підрозділах НБУВ. Також зауважимо, що інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади саме по собі може розглядатися як одна з форм стратегічних комунікацій, оскільки його якість та оперативність впливає на ефективність державного управління. Ця проблема заслуговує на окреме дослідження й у представленій праці не розглядається.

Для ілюстрації викладених вище концептуальних положень звернемося до досвіду аналітичної роботи СІАЗ НБУВ, який дає змогу провести

ідентифікацію, верифікацію та позиціонування стратегічних комунікацій певних складових (сфер функціонування) української економіки. Зокрема, одним з тематичних напрямів аналітичної роботи СІАЗ НБУВ, що перебуває у сфері її регулярної уваги, є зовнішньоекономічні відносини України й пов'язані з ними не лише товарні, фінансові та людські, а й інформаційні потоки. І така увага цілком закономірна. Адже українська економіка глибоко інтегрована в систему міжнародного поділу праці, що знаходить своє відображення в обсягах і структурі зовнішньої торгівлі та зовнішніх запозичень, масштабах трудової міграції тощо. Причому в процесі підготовки відповідних матеріалів виокремлювалися та аналізувалися стратегічно важливі компоненти структури та напрями розвитку зовнішньоекономічних відносин. Для цього в процесі ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій певних економічних об'єктів логічний аналіз різних концептуальних і фактографічних повідомлень, які представлено переважно у формі наративів, поєднується з аналізом динаміки відповідних економіко-статистичних показників. Ефективному здійсненню таких процедур сприяє використання згаданої вище специфіки ресурсного потенціалу НБУВ.

Хоча вже на стадії суто логічного аналізу певного економічного об'єкта, звичайно за наявності належного досвіду інформаційно-аналітичної роботи, іноді можна визначити його складові, розвиток яких (а також пов'язаних з ними комунікацій) матиме стратегічне значення для розвитку національної економіки. Наприклад, асортимент товарів на фармацевтичному ринку складається з лікарських засобів, біологічно-активних добавок, лікувальної косметики, засобів гігієни, виробів медичного призначення, медичного трикотажу, дитячих товарів, медичного обладнання, діагностичних приборів тощо [15]. Але цілком очевидно, що для розвитку національної економіки та українського суспільства в цілому стратегічне значення матиме розвиток ситуації (і пов'язані із цим комунікації) у сегментах лікарських засобів, медичного обладнання й діагностичних приборів. Тоді як інші сегменти фармацевтичного ринку такого загальнонаціонального значення не мають. Хоча це не означає, що вони не виконують важливих економічних і соціальних функцій у суспільстві.

Водночас однією зі сфер зовнішньоекономічних відносин, якій в інформаційно-аналітичній роботі СІАЗ НБУВ регулярно приділяють значну увагу, є аналіз української зовнішньої торгівлі. Тим більше що протягом останнього десятиріччя відбувалися істотні зміни в товарній та географічній структурі української зовнішньої торгівлі, пов'язані насамперед із впливом на вітчизняну економіку чинників міжнародного характеру.

Зокрема, до таких чинників можна віднести глобальну фінансово-економічну кризу 2008–2009 рр. і потужну переорієнтацію значної частини української зовнішньої торгівлі з Росією на ділових партнерів з інших країн у 2014–2015 рр., спровоковані гібридною війною Росії проти нашої держави та особливо російською збройною агресією з окупацією Криму й частини Донбасу.

Зазначені чинники призвели також до істотних змін у комунікативному супроводі зовнішньої торгівлі України. Зокрема, в умовах гібридної війни стратегічно важливого значення набувала не лише зміна напрямів та обсягу товарних потоків української зовнішньої торгівлі, а й пов'язані із цим стратегічні інформаційні комунікації. Ці питання були предметом спеціального аналізу. Зокрема, було встановлено, що руйнація шкідливих економічних міфів про те, що зв'язки саме з російською економікою мають виключне значення для розвитку української економіки, істотно послаблює можливості інформаційно-психологічного впливу Росії на поведінку суб'єктів української економіки під час російської гібридної агресії [16, с. 140–142].

Причому якщо абсолютне і відносне скорочення експорту продукції української металургії протягом зазначеного вище періоду було пов'язано в основному зі змінами глобальних трендів світової економіки, то абсолютне й відносне скорочення експорту продукції українського машинобудування було обумовлено впливом потужного макрорегіонального чинника – гібридної війни Росії проти України. В останньому випадку йдеться про захоплення чи знищення Росією та підтримуваними нею сепаратистами значні кількості українських машинобудівних підприємств і про переорієнтацію ділових зв'язків багатьох підконтрольних Україні машинобудівних підприємств на інших партнерів тощо. Така трансформація вітчизняного машинобудування у 2014–2017 рр. була досить болючою, що й відобразилося на показниках експорту їхньої продукції. Що ж стосується абсолютного і відносного зростання експорту українських продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, то в цьому випадку дія сприятливих для вітчизняного бізнесу умов попиту на міжнародних ринках виявилася потужнішою, ніж негативний вплив російської гібридної війни.

Такі епохальні зрушення в розвитку вітчизняної зовнішньої торгівлі обумовили величезне значення моніторингу в нових умовах широкого спектра комунікацій, які безпосередньо й опосередковано із зовнішньою торгівлею пов'язані. Для ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій української зовнішньої торгівлі було

використано джерела, що містять як статистичні дані, так й інформацію нестатистичного, тобто якісного характеру в поєднанні з контент-аналізом значного обсягу різних повідомлень. На підставі такого аналізу до категорії стратегічних, наприклад, треба відносити інформаційно-комунікативну підтримку в організації діяльності головних сегментів українського експорту. Ідеться, зокрема, про експорт продукції машинобудування, чорної металургії, продовольства й сировини для його виробництва, а також послуг у сфері інформаційних технологій та транспортування вантажів. При цьому не треба забувати, що однією з найважливіших стратегічних цілей у сфері української зовнішньої торгівлі є диверсифікація товарної й географічної структури українського експорту та збільшення його обсягів – насамперед за рахунок більш високотехнологічної продукції з відносно вищою часткою доданої вартості в структурі її собівартості. Отже, виходячи із стратегічних цілей розвитку української економіки, аналіз реальних і потенційних ринків збуту та інформаційна, правова й організаційна підтримка експорту вітчизняних товарів зі сфер машинобудування, фармацевтики, інформаційних технологій та іншої продукції з відносно вищою часткою доданої вартості є важливішим, наприклад, за пріоритет подальшого нарощування обсягів українського експорту без удосконалення його структури. Однак така стратегія зовсім не означає апіорну згоду на втрату позицій вітчизняних експортерів на вже завойованих ними зовнішніх ринках. Звичайно, якщо не очікується значно вигідніша їх компенсація.

Тому актуальним для вдосконалення системи стратегічних комунікацій у сфері вітчизняної зовнішньої торгівлі є своєчасний аналіз реальних і потенційних інформаційних загроз для належного на них реагування. Наприклад, Комітет Європарламенту з міжнародної торгівлі розкритикував Україну за використання лазівки в Угоді про асоціацію, що призвело до збільшення експорту української курятини у ЄС. Це пов'язано з тим, що український агрохолдинг «Миронівський хлібопродукт» без сплати будь-яких мит відправляє курятину з кісткою на заводи ЄС, де кістки вирізають і продають як куряче філе. Тому Європейська комісія та Україна домовилися, що ЄС збільшить безмитні квоти на імпорту курятини з України і водночас ліквідує лазівку, яку використовує «Миронівський хлібопродукт» [17]. До речі, деякі впливові європейські ЗМІ гостро критикували таку діяльність українського агрохолдингу [18]. Це вже в недалекому майбутньому може створити певні перешкоди для українського експорту до ЄС загалом.

Отже, представлене вище дослідження свідчить, що змістовні результати інформаційно-аналітичної роботи СІАЗ НБУВ органічно

вписуються в процеси реалізації державою стратегій розвитку різних галузей та секторів української економіки. При цьому аналітична робота великої наукової бібліотеки може бути засобом належної ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій національної економіки.

Список використаних джерел

1. *Попова Т. В.* Стратегічні комунікації : [словник] / Т. В. Попова, В. А. Ліпкан. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2006. – 416 с.
2. Інформаційно-комунікативна діяльність органів публічної влади. – Київ : ЦП «Компринт», 2019. – 358 с.
3. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця. – Київ : НА СБ України, 2018. – 517 с.
4. Про Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Военної доктрини України» : Указ Президента України № 555/2015 [Електронний ресурс] // Офіц. інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. – Назва з екрана.
5. *Почепцов Г. Г.* Стратегический анализ: стратегический анализ для политики, бизнеса и военного дела / Г. Г. Почепцов. – Киев : Дзвін, 2004. – 336 с.
6. *Ансофф И.* Стратегическое управление / И. Ансофф. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
7. *Лопатников Л. И.* Экономико-математический словарь / Л. И. Лопатников. – М. : Наука, 1987. – 512 с.
8. *Райзберг Б. А.* Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., исправ. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 479 с.
9. *Портер М.* Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Портер. – Київ : Основи, 1997. – 390 с.
10. Експортна стратегія України. Адаптований текст Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на період 2017–2021 років [Електронний ресурс] // М-во екон. розвитку і торгівлі України : офіц. веб-сайт. – 2017. – 28.02. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e6ab10fa-0ad9-4fe4-b8be-32f570693b64&title=EksportnaStrategiiaUkraini-DorozhniaKartaStrategichnogoRozvitkuTorgivli2017-2021>. – Назва з екрана.

11. Стратегія макропруденційної політики [Електронний ресурс] // Нац. банк України : офіц. інтернет-представництво. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83019081>. – Назва з екрана.

12. Стратегія монетарної політики Національного банку України : Рішення Ради Національного банку України № 37-рд від 13 липня 2018 р. [Електронний ресурс]//Нац. банк України : офіц. інтернет-представництво. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=76958856>. – Назва з екрана.

13. *Кузнецов И. Н.* Учебник по информационно-аналитической работе / И. Н. Кузнецов. – М. : Яуза, 2001. – 320 с.

14. *Талеб Н. Н.* Чорний лебідь. Про (не)ймовірне у реальному житті / Н. Н. Талеб. – Київ : Наш формат, 2017. – 392 с.

15. *Шабельник Т. В.* Класифікація основних суб'єктів та об'єктів сучасного фармацевтичного ринку України [Електронний ресурс] // Бізнес-інформ. – 2016. – № 4. – С. 289–293. – Режим доступу: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2016-4_0-pages-289_293.pdf. – Назва з екрана.

16. *Кулицький С.* Аналіз економіко-інформаційних аспектів гібридної війни на базі ресурсів наукової бібліотеки / С. Кулицький // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – Вип. 49. – С. 133–145.

17. У Європарламенті незадоволені зростанням експорту української курятини до ЄС [Електронний ресурс] // Європ. правда. – 2019. – 2 квіт. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/04/2/7094665>. – Назва з екрана.

18. *Livingstone E.* Chicken Kiev baron beats Brussels [Electronic resource] / E. Livingstone // Politico. – 2019. – 19.04. – Mode of access: <https://www.politico.eu/article/ukrainian-chicken-oligarch-makes-bid-for-eu-market>. – Title from the screen.

References

1. Popova, T. V., Lipkan, V. A. (2016). *Stratehichni komunikatsii* [Strategic Communications]. Kyiv: FOP O. S. Lipkan [in Ukrainian].

2. *Informatsiino-komunikatyvna diialnist orhaniv publichnoi vlady* [Information and Communicative Activities of Public Authorities]. 2019. Kyiv: TsP «Komprynt» [in Ukrainian].

3. *Stratehichni komunikatsii v umovakh hibrydnoi viiny: pohliad vid volontera do naukovtsia* [Strategic Communications in a Hybrid War: a View from a Volunteer to a Scientist]. (2018). Kyiv: NA SB Ukrainy [in Ukrainian].

4. Ukaz Prezidenta Ukrainy No. 555/2015 «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 2 veresnia 2015 r. “Pro novu redaktsiiu Voiennoi doktryny Ukrainy”» [Decree of the President of Ukraine No. 555/2015 «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 2, 2015 “On the new edition of the Military Doctrine of Ukraine”»]. *president.gov.ua*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> [in Ukrainian].
5. Pocheptcov, G. G. (2004). *Strategicheskii analiz: strategicheskii analiz dlia politiki, biznesa i voennogo dela* [Strategic analysis: strategic analysis for politics, business and military affairs]. Kyiv: Dzvyn [in Russian].
6. Ansoff, I. (1987). *Strategicheskoe upravlenie* [Implanting Strategic Management]. Moscow: Ekonomika [in Russian].
7. Lopatnikov, L. I. (1987). *Ekonomiko-matematicheskii slovar* [Economics and Mathematics Dictionary]. Moscow: Nauka [in Russian].
8. Raizberg, B. A., Lozovskii, L. Sh., Starodubtceva, E. B. (1998). *Sovremenni ekonomicheskii slovar* [Modern Economic Dictionary]. Moscow: INFRA-M [in Russian].
9. Porter, M. (1997). *Stratehiia konkurentsii. Metodyka analizu haluzei i diialnosti konkurentiv* [Competitive Strategy]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
10. *Eksportna stratehiia Ukrainy. Adaptovanyi tekst Eksportnoi stratehiia Ukrainy («dorozhnoi karty» stratehichnoho rozvytku torhivli) na period 2017–2021 rokiv* [Export strategy of Ukraine. Adapted text of the Export Strategy of Ukraine: Road Map for Strategic Trade Development for the period 2017–2021]. (2017, 28.02). *Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy: ofitsijnyj veb-sajt – Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine: official website*. Retrieved from <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e6ab10fa-0ad9-4fe4-b8be-32f570693b64&title=EksportnaStrategiiaUkraini-DorozhniaKartaStrategichnogoRozvitkuTorhivli2017-2021> [in Ukrainian].
11. *Stratehiia makroprudentsiinoi polityky* [National Bank of Ukraine. Macroprudential policy strategy]. *Natsionalnyi bank Ukrainy: ofitsiine internet-predstavnytstvo – National Bank of Ukraine: official online representation*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83019081> [in Ukrainian].
12. *Rishennia Rady Natsionalnoho banku Ukrainy No. 37-rd vid 13 lypnia 2018 r. «Stratehiia monetarnoi polityky Natsionalnoho banku Ukrainy»* [Decision of the Council of the National Bank of Ukraine No. 37-rd dated 13 July 2018 «Strategy of the Monetary Policy of the National Bank of Ukraine»]. *Natsionalnyi bank Ukrainy: ofitsiine internet-predstavnytstvo – National Bank*

of Ukraine: official online representation. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=76958856> [in Ukrainian].

13. Kuznetsov, I. N. (2001). *Uchebnik po informatsionno-analiticheskoj rabote* [Textbook on Information and Analytical Work]. Moscow: Iauza [in Russian].

14. Taleb, N. N. (2017). *Chornyi lebid. Pro (ne)imovirne u realnomu zhytti* [The Black Swan. The Impact of the Highly Improbable]. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].

15. Shabelnyk, T. V. (2016). *Klasyfikatsiia osnovnykh subiektiv ta obiektiv suchasnoho farmatsevtychnoho rynku Ukrainy* [Classification of the main subjects and objects of the modern pharmaceutical market of Ukraine]. *Biznes-inform*, 4, pp. 289–293. Retrieved from http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2016-4_0-pages-289_293.pdf [in Ukrainian].

16. Kulytskyi, S. (2018). *Analiz ekonomiko-informatsiinykh aspektiv hibrydnoi viiny na bazi resursiv naukovoï biblioteky* [Analysis of the Economic and Informational Aspects of the Hybrid War on the Basis of Resources of the Scientific Library]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 49, pp. 133–145. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.49.133> [in Ukrainian].

17. *U Yevroparlamenti nezadovoleni zrostanniam eksportu ukrainskoi kuryatyny do Yes* [The European Parliament is Dissatisfied with the Growth of Exports of Ukrainian Chicken to the EU]. (2019, April 2). *Yevropeiska pravda – European Truth*. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/04/2/7094665> [in Ukrainian].

18. Livingstone, E. (2019). *Chicken Kiev baron beats Brussels*. *Politico*. 19.04. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/ukrainian-chicken-oligarch-makes-bid-for-eu-market> [in English].

Стаття надійшла до редакції 15.05.2019.

Sergii Kulytskyi,

Cand. Sci. (Economics), Senior Researcher, Assistant Professor,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Library Analytical Activity as a Means of Identifying, Verifying and Positioning Strategic Communications of the National Economy

Strategic communications are considered as a component of the information support of the national economy functioning. Therefore, the analytical work of the scientific library is a means of identifying, verifying and positioning strategic communications of

economic objects. The methodical approach for carrying out these procedures and analysis of strategic communications in the economy is offered. The empirical basis of the research is the work performed in the National Library of Ukraine V. I. Vernadsky. An attempt is made to identify, verify and position strategic communications in Ukraine's foreign trade. In the study of strategic communications of Ukrainian foreign trade, the analysis of statistical information was combined with the content analysis of media messages. It has been established that the destruction of economic myths about the exclusive role of ties with the Russian economy for the development of the Ukrainian economy significantly weakens Russia's informational and psychological influence on the subjects of the Ukrainian economy in time of Russian hybrid aggression.

Keywords: analytical activity (work), economics; identification, verification and positioning of strategic communications of economic objects, information, scientific library, strategic communications.

Оксана Карашук,

мол. наук. співроб., аспірант,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

МОНІТОРИНГ ВІДКРИТИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ОЦІНЮВАННЯ ІМІДЖУ КРАЇНИ

У статті аналізуються електронні зарубіжні засоби масової інформації щодо оцінки іміджу й становища України на основі інформаційно-аналітичної діяльності над проектом «Україна у фокусі іноземних ЗМІ». Зазначено, що проект дає можливість визначити коло питань, що є актуальними чи, навпаки, малоцікаві користувачу інформації. Доведено, що сучасна Україна розташована в центрі не лише регіональних засобів масової комунікації, а й у центрі іноземних засобів масової комунікації, про що свідчить зростання кількості статей в іноземних виданнях.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, зарубіжні ЗМІ, інформація, бібліотека, аналітичні матеріали.

Нині важко уявити будь-яку країну, яка існує поза межами світового співтовариства. Політичне, економічне, культурно-інформаційне, а також наукове – це тільки невелике коло інтересів, яке спонукає країни до їх об'єднань. Таке об'єднання обумовлює зацікавленість обох сторін, тобто залежить не тільки від прагнення конкретної країни стати, наприклад, частиною розвинутої культурної Європи, а ще й потрібна готовність європейських країн бачити її поруч із собою у своєму складі.

Україна сьогодні малоприваблива для світу як у політичному, так і економічному й соціально-культурному плані. Тут треба зазначити, що зовнішньополітичний імідж нашої країни недостатньо високий. Можна погодитись із думкою А. Федорчука стосовно того, що Україну на цей час не сприймають у світі як впливову, правову, демократичну, соціальну державу, з якою треба рахуватися і у яку треба інвестувати. Проблем додає відсутність належної оцінки іміджу нашої країни у світі, що, у свою чергу, стає додатковим фактором безсистемності заходів керівників України на міжнародній арені.

Моніторинг відкритих джерел інформації і насамперед засобів масової інформації (ЗМІ) є сьогодні найкращим засобом оцінювання репутації та образу суспільства будь-якої країни. Тому дослідження інформаційно-аналітичної роботи над зарубіжними ЗМІ є досить актуальним і важливим на сьогодні.

Дослідження інформаційного суспільства започатковано ще в працях Д. Белла, М. Кастельса, М. Тоффлера, І. Масуда, К. Хілла. Впливу громадської думки на політиків і суспільство, зокрема виявлення суспільних настроїв через моніторинг ЗМІ, почали вивчати ще в середині минулого століття Г. Алмонд (G. Almond) та у 80-х роках В. Ліпманн (Walter Lippmann). Серед українських авторів, які зробили значний науковий внесок у дослідження інформаційного простору, інформаційної політики, державних комунікацій, інформаційної діяльності органів публічної влади, необхідно зазначити В. Горового, Т. Гранчак, В. Куйбіду, А. Ліпенцева, Є. Нужного, О. Орлова, В. Степанова, В. Троня. Поняття «інформаційно-аналітична діяльність» досліджували такі науковці, як П. Шпиґа, О. Пархоменко, С. Телешун, О. Титаренко та ін. Методику створення інформаційно-аналітичних документів розглядали вітчизняні науковці І. Захарова та Л. Філіпова.

Метою цієї статті є аналіз зарубіжних засобів масової інформації щодо політичного та економічного розвитку України, суспільно-політичних подій, які відбуваються в нашій державі на цьому етапі, у контексті формування інформаційно-аналітичного проекту «Україна у фокусі іноземних ЗМІ».

Об'єктом дослідження стали зарубіжні засоби масової інформації.

У наш час інтенсивний розвиток електронних технологій та Інтернет і все більша присутність у них зростаючої кількості людей протягом останніх років значно посилили їх значення в системі інформаційних обмінів нашого суспільства. Інтернет став одним з найважливіших джерел як оперативної інформації, так і незалежної громадської думки з різних аспектів соціально-політичного, економічного, культурного життя тощо. Саме тому для підвищення ефективності прийняття управлінських рішень важливим завданням є пошук, аналіз і використання потрібної інформації, яка циркулює в Інтернеті, соціальних мережах, а головне, у зарубіжних ЗМІ (щоб розуміти, який імідж справляє наша країна та як вона виглядає з різних боків) [1].

Саме через це стає актуальною потреба в інформаційно-аналітичній діяльності, яка містить у собі сукупність певних дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб

і держави. Визначимо основні види інформаційної діяльності – це створення, пошук, аналітико-синтетична обробка, використання, поширення та зберігання інформації. Саме інформаційно-аналітична діяльність направлена на якісне та оперативне забезпечення користувачів інформацією відповідно до їхніх потреб.

Як зазначає А. Федорчук, інформаційно-аналітична робота над зарубіжними ЗМІ досить актуальна та визначена такими факторами:

- потребою осмислення сприйняття іміджу України зарубіжними ЗМІ, бо імідж країни впливає на надходження інвестицій, кількість іноземних туристів, ставлення до громадян цієї країни та її продукції й товарів, а також на зовнішню політику інших держав щодо неї;

- важливістю визначення наявного образу України в зарубіжних засобах масової інформації та чинників його формування для подальшого визначення напрямків розвитку країни;

- необхідністю виправлення наявного становища в галузі інформаційної роботи з українською та зарубіжною аудиторією з метою створення позитивного іміджу України на міжнародній арені [2].

Не можна не погодитися з В. Горовим, який наголошує на тому, що для відстоювання національних інтересів України необхідне також налагодження постійного моніторингу, прогнозування зовнішніх і внутрішніх загроз інформаційної безпеки, вироблення наукової стратегії входження в глобальний простір, інтеграції України в міжнародні телекомунікаційні мережі, освоєння міжнародних стандартів інформаційного обміну та захисту інформації [3].

На сьогодні найбільшим попитом користуються інформаційні продукти, які аналізують політичну ситуацію в суспільстві, резонансні події, економічні проблеми, та, звичайно, важливою є інформація щодо конфлікту на Сході України та кримського конфлікту. Потреба у виробленні інформаційно-аналітичних документів об'єктивно зростає, оскільки саме за їхньою допомогою формуються ефективні управлінські рішення. Коло учасників інформаційно-аналітичного процесу значно розширилось – це не тільки аналітики, а й менеджери, офісні працівники, економісти, працівники органів управління, бібліотечні фахівці, бізнесмени, юристи, журналісти. В. Горовий та М. Нечай зазначають, що кваліфікаційні вимоги до працівника, який займається інформаційно-аналітичним забезпеченням владних структур, включають досить високий рівень комп'ютерної грамотності, відповідну орієнтацію в актуальних питаннях суспільного життя, уміння оперативно знайти у великих обсягах інформації потрібний матеріал і проаналізувати його, мати здібності до

продуктивного спілкування з людьми різної політичної орієнтації, різних професій, світоглядів тощо [4].

У сучасному суспільстві потреба на замовлення та використання саме аналітичної діяльності постала досить гостро. Це, у свою чергу, зобов'язує створювати нові аналітичні структури, центри служб тощо.

Сучасні бібліотеки, зокрема їхні інформаційно-аналітичні структури, беруть активну участь у формуванні національного інформаційного простору. Такі структури, аналізуючи та використовуючи в інтересах суспільства інформацію з глобального інформаційного простору, здійснюють постійне власне інформаційне виробництво, тим самим значно збільшують потужний інформаційний потенціал самої бібліотеки.

На базі НБУВ нині функціонують такі інформаційні підрозділи, як СІАЗ, НЮБ, ФПУ. Фактично одним з основних напрямів цих підрозділів є саме інформаційно-аналітична діяльність, яка полягає не тільки в інформуванні користувача, а й у виробленні нової синтезованої інформації.

Таким чином, аналітично-прогностичний відділ Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) НБУВ виконує науково-допоміжну роботу, постійно працює з великою кількістю електронних джерел зарубіжних засобів масової інформації. Результатом цієї роботи є інформаційно-аналітичний продукт – проєкт «Україна у фокусі іноземних ЗМІ», який виходить двічі на місяць та виставляється на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ (СІАЗ, НЮБ, ФПУ) у випусках «Громадська думка про правотворення» (http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=271) [5].

Основним завданням проєкту «Україна у фокусі іноземних ЗМІ» є дослідження, пов'язані з висвітленням українських подій в іноземних ЗМІ. Крім того, у цьому проєкті надається аналітичний опис результатів, отриманих унаслідок відбору потрібної інформації. На основі цього науковці можуть зробити кількісно-змістовий аналіз електронних матеріалів найбільш рейтингових іноземних ЗМІ. Така інформаційно-аналітична обробка матеріалів дає можливість визначити коло питань, що є актуальними чи, навпаки, малоцікавими користувачу інформації. Більше того, відібрані матеріали систематизуються за країною походження та власне виданням, це, у свою чергу, дає можливість з'ясувати, які країни виявляють інтерес до української тематики в певний період, яка динаміка цього інтересу, які події найбільше зацікавили того чи іншого користувача інформації.

Співробітники аналітично-прогностичного відділу НЮБ, аналізуючи інтернет-матеріали зарубіжних ЗМІ щодо основних суспільно-політичних

та економічних процесів в українському суспільстві, забезпечують насамперед вирішення таких завдань:

- оперативність – Інтернет активізує свою інформаційну функцію, випереджаючи всі інші ЗМІ за оперативністю й швидкістю поширення інформації, тобто в Інтернеті інформація з'являється значно раніше, ніж у друкованих ЗМІ, що дає змогу отримати потрібну інформацію значно раніше;

- отримання достовірної й об'єктивної інформації щодо перебігу цих процесів, зокрема і в регіональному аспекті;

- виявлення суспільно-політичних, соціально-економічних, науково-технічних та інших проблем;

- моніторинг інформаційного простору;

- системний аналіз одержаної інформації;

- забезпечення органів управління, установ і організацій, громадян інформацією, одержаною під час здійснення моніторингу;

- виявлення чинників, що спричиняють суспільно-політичні, економічні й соціальні загрози на сьогодні і в перспективі;

- оцінювання сьогодення;

- прогнозування майбутнього;

- достовірне і якісне викладання результатів дослідження в документі, що завершує роботу. Необхідно стежити за тим, щоб підсумковий документ був написаний на мові, доступній користувачеві інформаційної продукції. При необхідності для досягнення максимального ефекту можна використовувати таблиці й діаграми, мультимедійні презентації [6].

Практика роботи НЮБ НБУВ під час підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів виявила ряд проблем, пов'язаних зі збором, опрацюванням, збереженням і багатофункціональним використанням цих джерел. По-перше, однією з головних проблем, що виникає в процесі роботи в Інтернеті, є пошук серед величезної кількості дописів потрібної аналітику інформації. На сьогодні є кілька інструментаріїв, серед яких автоматичний і ручний моніторинги, що здійснюються за допомогою спеціальних сервісів. Ці сервіси дають змогу вести пошук у глибоких шарах користувацьких дописів. По-друге, для бібліотечних установ ці сервіси є малодоступними через свою вартість, більшість інтернет-видань платні, тому недоступні для опрацювання аналітикам [1]. Саме тому пошук, відбір та аналіз інформації цілком залежить від знань, навичок і компетенції самого аналітика, який повинен під час проведення зовнішнього аналізу повідомлення в зарубіжних ЗМІ насамперед:

– звернути увагу на його актуальність; визначити, наскільки важлива описана подія і як часто про неї згадується в інших ЗМІ, проаналізувавши загальний обсяг повідомлень на зазначену тему;

– оцінити надійність джерела повідомлення (абсолютно надійне, не надто надійне, невизначене тощо);

– необхідно пам'ятати, що зібраної інформації повинно бути достатньо для якісного аналізу тематики, у якій відображено всі істотні сторони проблеми та значущі факти;

– аналіз доступних джерел інформації повинен максимально ефективно інформувати про перебіг основних суспільно-політичних та економічних процесів в Україні й можливі шляхи їх розвитку, сприяти забезпеченню комплексного аналізу суспільно значущих процесів, допомагати у виробленні доцільних і обґрунтованих пропозицій для прийняття рішень щодо здійснення відповідної діяльності на всіх рівнях і в усіх сферах державного управління [7].

Важливим джерелом інформації про суспільне життя в Україні є зарубіжні ЗМІ. Аналіз іноземних публікацій показує, що Україна розташована в центрі не лише регіональних процесів і в центрі регіональної преси, а й у центрі світових геополітичних подій, про що свідчить різке зростання кількості статей в іноземних виданнях, а також зміщення акцентів у цих статтях з певних регіональних проблем нашої держави у бік ролі, місця та проблем її на світовій арені.

Співробітники аналітично-прогностичного відділу НЮБ щоденно аналізують зарубіжні інтернет-матеріали. А саме:

- Польща – три інтернет-ресурси;
- Велика Британія – вісім інтернет-ресурсів;
- ЄС – два інтернет-ресурси;
- Німеччина – п'ять інтернет-ресурсів;
- Іспанія – три інтернет-ресурси;
- США – 11 інтернет-ресурсів;
- Франція – два інтернет-ресурси;
- Канада – один інтернет-ресурс;
- Японія – один інтернет-ресурс;
- Росія – 18 інтернет-ресурсів.

Так, судячи з отриманих електронних матеріалів, у контексті реалізації проекту «Україна у фокусі іноземних ЗМІ» у 2019 р. приблизна кількість оригінальних (неповторюваних) публікацій іноземних ЗМІ становила близько 700–750 у місяць. Як наслідок, співробітникам відділу доводиться опрацьовувати велику кількість інформації, яка потребує постійного

відстеження і відбору з подальшим її аналітичним опрацюванням. Весь отриманий матеріал вноситься до таблиці за певними критеріями, це:

- країна походження матеріалу;
- назва інтернет-ресурсу з електронною адресою головної сторінки;
- дата виходу, назва матеріалу та посилання на інтернет-ресурс;
- теги/ключові слова;
- персоналії;
- соціальні інститути;
- контекст [позитив, негатив, нейтрал, баланс (+/-)];
- зміст публікації;
- інтенції (мета публікації) – роз'яснення, критика, підтримка, звинувачення, аналіз, інформування, прогноз, маніпуляція.

Аналізуючи іноземні видання, що публікують статті про Україну, можна з'ясувати, які медіа формують імідж України у світі, які теми є найбільш цікавими. Наприклад, у травні 2019 р. у західних медіа Україна найчастіше згадується в російському контексті, це близько 74,3% назв матеріалів з усього відібраного матеріалу. Крім того, 18 російських медіа написали більше новин про Україну, ніж 36 інших зарубіжних ЗМІ: 500 проти 250 відповідно.

У фокусі іноземних медіа найбільш резонансними темами в травні 2019 р. стали:

- вибори-2019;
- відносини Україна – РФ;
- законодавство;
- корупція;
- транзит газу.

Також ми з'ясовували, яке ставлення мають зарубіжні медіа до нашої країни. На першому місці контекст повідомлень за травень 2019 р. має нейтральну позицію (43%), на другому – негатив (35%), далі – баланс (14%) і позитив лише (8%).

Уся ця інформація відображається в аналітичних висновках та діаграмах:

- діаграма 1. Співвідношення кількості публікацій за країнами (див. рис. 1);
- діаграма 2. Іntenції (мета публікації) (див. рис. 2);
- діаграма 3. Персоналії (див. рис. 3).

Також інформація відображається в таких діаграмах: «Загальна ієрархія тематичних тегів за групою»; «Контекст повідомлень за країнами світу»; «Контекст повідомлень (позитив, негатив, нейтрал, баланс)»;

«Іntenція (мета) повідомлень за соціальними інститутами»; «Найбільш згадувані тематичні теги в російських та західних ЗМІ»; «Масштабовані показники тегів, що не мають високих значень»; «Найбільш згадувані тематичні теги в російських та західних ЗМІ (в іншому вигляді діаграми)».

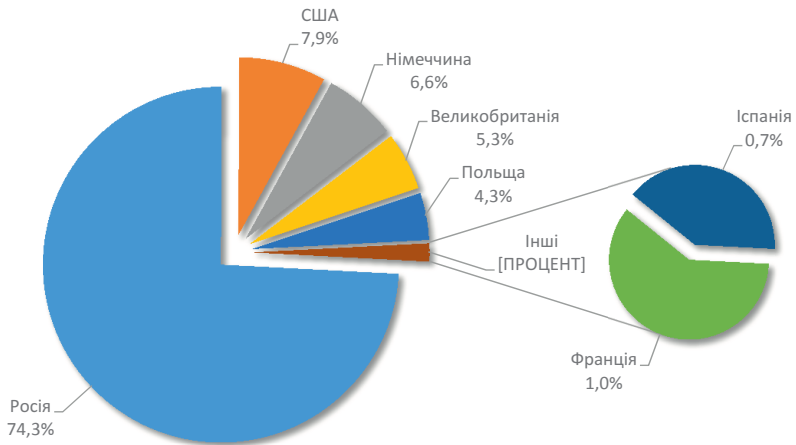

Рис.1. Співвідношення кількості публікацій за країнами

Джерело: Громадська думка про правотворення. 2019. № 10 (175). Трав. С. 24

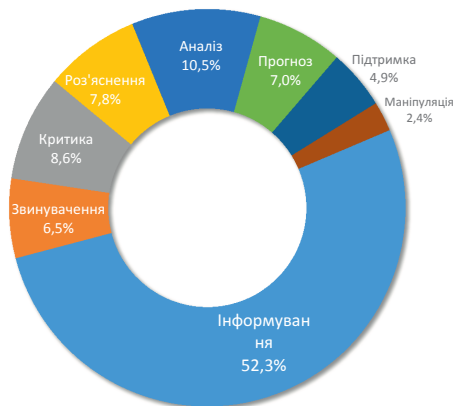

Рис. 2. Іntenції (мета публікації)

Джерело: Громадська думка про правотворення. 2019. № 10 (175). Трав. С. 28

Рис. 3. Персоналії

Джерело: Громадська думка про правотворення. 2019. № 10 (175). Трав. С. 29

Отже, можна погодитись із твердженням О. Саморукової, яка наголошує, що моніторинг інформаційного поля за темою «Україна у фокусі іноземних ЗМІ» узагальнює дані про формування зовнішнього образу країни на сторінках світової преси, що, у свою чергу, є важливою передумовою успіху політичних, соціальних та економічних реформ, оптимізації структури влади й управління. Аналіз зарубіжних публікацій говорить про рівень процесів демократизації в країні та дає можливість коригувати відповідну інформаційну політику.

Також треба зазначити, що моніторинг інформаційного поля за темою «Україна у фокусі іноземних ЗМІ» показує, що відібрані теми співробітниками аналітично-прогностичного відділу НЮБ є інформативними та мають вагоме значення для розуміння становища країни в зарубіжній пресі. Такі підрозділи, як СІАЗ, НЮБ, ФПУ, стали активними учасниками процесу інформвиробництва, що прискорює суспільний прогрес, оскільки орієнтується в актуальних питаннях суспільного життя, у сучасному політичному процесі, економічному тощо [8]. Тому аналітик, який працює з мережевою інформацією, повинен об'єктивно підходити до відбору інфор-

мації під час проведення аналітичної роботи, має опанувати певні знання й навички, методи та прийоми, які допоможуть мінімізувати рівень інформаційного шуму, можливі маніпуляції, а також повинен вміло виокремити потрібну для аналізу інформацію.

Тож можна констатувати, що з огляду на все вищесказане зростає важливість підготовки аналітиків та інформаційних працівників до сучасних вимог у висвітленні зарубіжних новин, необхідно підвищувати їхній фаховий рівень та готовність до глибокого аналізу інформації при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів на базі інформації зарубіжних ЗМІ. Також набуває актуальності питання пошуку інформаційно-аналітичними структурами бібліотек нових форм і методів аналітичного опрацювання інформації.

З огляду на зростаючий інтерес до інтернет-інформації зарубіжних ЗМІ, їх можна вважати важливим джерелом інформації, яке зосереджує в собі як фактологічний, так і оцінювальний матеріал, який потрібен для аналізу суспільно-політичних процесів у країні, а також для визначення та прогнозування подальшого розвитку подій.

Список використаних джерел

1. *Вишнеvsька І.* Особливості використання інформації соціальних мереж в інформаційно-аналітичній діяльності [Електронний ресурс] / І. Вишнеvsька. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/konferenciya/2015/Vushnevsk.pdf>. – Назва з екрана.

2. *Федорчук А. Г.* Особливості процесу відстеження інформаційних потоків про Україну в закордонних мережевих ресурсах [Електронний ресурс] / А. Г. Федорчук. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/konferenciya/2015/Fedorchuk.pdf>. – Назва з екрана.

3. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – Київ, 2005. – 300 с.

4. *Горовий В.* СІАЗ: обслуговування владних структур [Електронний ресурс] / В. Горовий, М. Нечай. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Table/Ostrog/008>. – Назва з екрана.

5. Громадська думка про правотворення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=271. – Назва з екрана.

6. *Ворошилов О. В.* Інформаційно-аналітичний чинник у діяльності сучасної бібліотеки [Електронний ресурс] / О. В. Ворошилов. – Режим

доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/2015/Voroshnylov.pdf>. – Назва з екрана.

7. Пригорницька О. Особливості аналітичної роботи з регіональними ЗМІ [Електронний ресурс] / О. Пригорницька. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/2015/Prugornicka.pdf>. – Назва з екрана.

8. Саморукова О. Інформаційні продукти з моніторингу висвітлення української тематики в зарубіжних медіа [Електронний ресурс] / О. Саморукова. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/2015/Samorukova.pdf>. – Назва з екрана.

References

1. Vyshnevskaya, I. Osoblyvosti vykorystannya informatsii sotsialnykh mrezh v informatsiino-analitychnii diialnosti [Features of use of information of social networks in information and analytical activity]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/2015/Vushnevskaya.pdf> [in Ukrainian].

2. Fedorchuk, A. H. Osoblyvosti protsesu vidstezhennia informatsiinykh potokiv pro Ukrainu v zakordonnykh mrezhovykh resursakh [Features of process of tracking of information flows about Ukraine in foreign network resources]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/2015/Fedorchuk.pdf> [in Ukrainian].

3. Horovyi, V. M. (2005). Osoblyvosti rozvytku sotsialnykh informatsiinykh baz suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Features of development of social information bases of modern Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Horovyi, V. SIAZ: obsluhovuvannya vladnykh struktur [SIAZ: service of power structures]. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/Table/Ostrog/008> [in Ukrainian].

5. Hromadska dumka pro pravotvorennia [Public opinion about law-making]. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=271 [in Ukrainian].

6. Voroshnylov, O. V. Informatsiino-analitychnyi chynnyk u diialnosti suchasnoi biblioteky [Information and analytical factor in activity of modern library]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/2015/Voroshnylov.pdf> [in Ukrainian].

7. Pryhornytska, O. Osoblyvosti analitychnoi roboty z rehionalnymy ZMI [Features of analytical work with regional media]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/2015/Prugornicka.pdf> [in Ukrainian].

8. Samorukova, O. Informatsiini produkty z monitorynhu vysvitlennia ukrainskoi tematyky v zarubizhnykh media [Information products ukrainian topic in foreign media] [Information products

on monitoring the coverage of the Ukrainian subject in foreign media]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/2015/Samorukova.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.05.2019.

Oksana Karaschuk,

Junior Research Associate, Ph. D. Student,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2929-3858>

Monitoring of Open Foreign Sources of Information as a Prospective Meaning of the Country's Image Evaluation

The article analyzes electronic foreign media outlets on the assessment of the image and position of Ukraine. It is proved that monitoring of open electronic sources of information today is one of the best ways to assess the reputation and image of society. The need to create information and analytical documents is objectively increasing, as it is through them that effective management decisions are formed. The article states that in the modern society the need for commissioning and the use of analytical activity itself is quite acute. This, in turn, obliges to create new analytical structures, subdivisions. Analysis of the project «Ukraine in the Focus of Foreign Media» allows to determine the range of issues that are relevant or vice versa, are not interesting to the consumer of information, and which countries are most interested in the topic of Ukraine in their publications. Some problems were identified during the preparation of analytical materials. It is proved that today Ukraine is at the center of not only regional mass media, but also in the center of foreign mass media, as evidenced by the increase in the number of articles in foreign publications.

Keywords: information-analytical activity, foreign media, information, library, analytical materials.

Олександра Трохименко,

канд. іст. наук, мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В НІМЕЧЧИНІ

Автор простежує еволюцію інституту президентства в Німеччині. За основу дослідження взято аналіз владних повноважень президента, закладених у Ваймарській конституції, що діяла до 1945 р., а також повноваження президента Німеччини відповідно до чинної Боннської конституції 1949 р. Первісно президент Німеччини мав дуже багато можливостей впливати на внутрішню політику. Сучасні повноваження президента Німеччини значно звужено, що було здійснено з урахуванням негативного досвіду президентства з надзвичайно великою владою в період 30-х – 40-х років ХХ ст. Крім того, докорінно змінено механізм президентських виборів.

Ключові слова: президент, федеральний президент, інститут президентства, Основний закон Німеччини, райхспрезидент, Ваймарська республіка.

На сьогодні проблема розвитку інституту президентства викликає значну увагу дослідників різних галузей науки. Ця тема має надзвичайно широке поле для досліджень, адже кожна країна має власні особливості розвитку цього інституту, що формувалися під впливом різноманітних історичних подій і політичних традицій.

Тонкощі термінології, що належать до юридичної площини, детально роз'яснює у своїй монографії В. Шатіло [14]. Джерельна база праці ґрунтується на текстах Ваймарської конституції [2] та Основного закону ФРН [1]. Питаннями історії держави та права в Німеччині, а також інституту президентства займалися багато дослідників. Серед них І. Мудрак [8], М. Марченко [6], А. Менлігазієва [7], Е. Григоніс [4]. Детальніше історію німецької держави та особливості президентства в Німеччині описали такі дослідники, як К. Шлайх [16], У. Ширер [15], Г. Вінклер [3] та ін.

У праці на основі порівняння Ваймарської конституції та Основного закону зроблено спробу простежити зміни у владних повноваженнях, що належать президенту Німеччини. Як зазначив В. Шатіло, «у юридичній літературі поняття “президентство” визначається через

поняття “інститут президентства”. Це означає, що “президент” виступає як правовий інститут» [14, с. 15]. У свою чергу, «інститут президентства становить систему норм, які регулюють порядок виборів президента, визначають функції та повноваження президента, термін його повноважень і порядок їх припинення, конституційно-правову відповідальність, а також норми, що регламентують діяльність допоміжних органів та установ при президенту» [14, с. 24].

Початок розвитку інституту президентства було покладено в останній третині XVIII ст. з формуванням перших демократичних режимів [11, с. 261]. «Уперше інститут президентства виник у США як результат прагнення до встановлення сильної, але дійсно демократичної державної влади... на противагу монархії» [10, с. 224]. Саме Конституція США 1787 р. офіційно запровадила інститут президентства, а першою особою на цій посаді в 1789 р. став Д. Вашингтон. У Європі цей інститут було реалізовано одразу в двох країнах у 1848 р. – у Швейцарській Конфедерації та Франції [11, с. 261].

За поширеним сьогодні визначенням, «президент – одноосібний виборний глава держави в країнах з республіканською формою правління, який обирається її громадянами або парламентом на чотири-сім років. Ця посадова особа очолює державу в 150 країнах світу (з близько 200), інші мають монархічну форму правління» [10, с. 224].

На відміну від монарха, президент «несе конституційну відповідальність за виконання службових обов'язків, за свої дії. Як правило, президент несе відповідальність за навмисне порушення конституції та законів, за державну зраду, заподіяння шкоди державній незалежності, хабарництво, вчинення інших тяжких злочинів. Така відповідальність має переважно форму імпічменту» [10, с. 228].

Термін «президент» походить від латинського слова *praesidens*, що перекладається як «той, що сидить попереду»; в античні часи він означав «головуючий на різних зібраннях» [7, с. 55]. Однак у Німеччині ще є посада «президент бундестагу» (голова аналога нижньої палати парламенту) [4, с. 86].

Як зауважує В. Шатіло, світова практика показує, що президенти в різних країнах світу мають дуже різні повноваження. Вони можуть виступати в ролі глави держави, тобто виконувати суто представницькі функції, а можуть одночасно бути й керівниками уряду [14, с. 19]. Тобто статус президента та його функції повністю залежать від виду республіканської форми правління (парламентської, президентської або змішаної) [10, с. 226]. Ці функції можуть також кардинально відрізнитися

залежно від історичних чинників і політичних традицій, що формувалися в конкретній державі впродовж століть. Однак в усіх державах президент здійснює як зовнішньополітичне, так і внутрішньополітичне представництво [14, с. 24–25]. Варто додати, що термін «глава держави» практично не зустрічається в конституціях сучасних демократій. Немає цього терміна і в Конституції Німеччини – Основному законі Німеччини (нім. – Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland). На думку В. Шатіла, «термін “глава держави” не дає можливості з належним ступенем точності охарактеризувати сутність, функції та компетенцію цього органу, оскільки, на відміну, наприклад, від парламенту, який в усіх країнах світу є вищим представницьким і законодавчим органом, глава держави виконує різні функції та наділений різним правовим статусом» [14, с. 25].

Як відомо, німецька держава з'явилася на карті світу відносно нещодавно – у 1871 р., коли канцлер О. фон Бісмарк «залізом і кров'ю» об'єднав німецькі князівства в одну державу. Саме тоді прусський король Вільгельм I став імператором і головою союзу німецьких держав – єдиної Німецької імперії (нім. – Deutsches Reich). Німеччина ставала конституційною монархією. Німецька імперія проіснувала до кінця Першої світової війни, після якої монархія була скинута й утворилася так звана Ваймарська республіка (нім. – Weimarer Republik), назва якої походить від м. Ваймар, у якому прийнято Конституцію.

15 листопада 1918 р. розроблення Конституції було доручено лібералу Г. Проїссу. Як зазначає Г. Вінклер, Г. Проїсс хотів бачити на чолі держави сильного президента, обраного самим народом [3, с. 118]. Такий президент мав би, на його думку, вести більш консервативну політику, ніж парламент. Однак така Конституція не влаштувала соціал-демократів, які побачили в такому президенті своєрідну заміну кайзеру. Дуже слушне та далекоглядне зауваження зробив тоді Р. Фішер: «Ми маємо рахуватися з тим фактом, що одного разу на цьому місці опиниться інша людина, з іншої, можливо, реакційної партії, яка прагнучим державного перевороту» [3, с. 118]. Розроблення Конституції призвело до палких суперечок, навіть у кінцевій редакції вона повністю не влаштувала жодну з партій – довелося йти на компроміс.

Згідно з Ваймарською конституцією від 11 серпня 1919 р. Німеччина ставала парламентською республікою [9, с. 568]. «Німецький райх – це республіка», – ідеться в ст. 1 [2]. Але офіційно було збережено назву Німецька імперія (нім. – Deutsches Reich).

Як зауважує А. Менлігазієва, «згідно з Конституцією 1919 р., Німеччина ставала парламентарною республікою на чолі з президентом, влада

якого мало відрізнялася від монархічної. Усі сфери державного регулювання, включаючи контроль райхстагу, було зосереджено в одних руках. Президент мав право вводити надзвичайний стан у будь-який момент, який він вважатиме небезпечним для існування порядку, призначати уряд та інші вищі посади» [7, с. 58].

Дійсно, ст. 48 Ваймарської конституції надавала президентові надзвичайні повноваження в разі небезпеки – аж до обмеження або тимчасового припинення прав і свобод громадян [2]. Коротко охарактеризуємо статті, які в разі необхідності повністю або частково мав право призупиняти райхспрезидент:

- ст. 114 – про недоторканність свободи особистості;
- ст. 115 – про недоторканність приватного житла німців;
- ст. 117 – про недоторканність таємниці листування, а також поштових, телеграфних і телефонних відносин;
- ст. 118 – про свободу слова;
- ст. 123 – про право на мирні зібрання;
- ст. 124 – про право утворювати спілки або товариства, якщо вони не суперечать кримінальному законодавству;
- ст. 153 – про право власності [2].

Крім того, ст. 48 також давала право райхспрезиденту «за допомогою збройної сили» домагатися виконання землями обов'язків, покладених на неї Конституцією чи законами [2]. Стаття 25 Конституції навіть надавала райхспрезиденту право розпуску райхстагу, хоча й не більше одного разу (через один привід) [2].

Як зазначає Г. Вінклер, при написанні Конституції до ст. 48 планувалося написати додатковий закон, що чітко регулював би, за яких саме умов можна вводити надзвичайний стан, але цього так і не було зроблено [3, с. 124]. Хоча та ж таки ст. 48 стверджує, що свої рішення райхспрезидент невідкладно має доводити до відома райхстагу та на вимогу райхстагу ці заходи підлягають скасуванню [2]. Райхспрезидент Ваймарської республіки мав право призначати та звільняти райхс-канцлера та райхсміністрів (ст. 53) [2]. Варто також зауважити, що, згідно зі ст. 50 [2], усі постанови та розпорядження райхспрезидента, у тому числі і військові, були дійсні лише після підписання канцлером або відповідними міністрами. Канцлера ж однаково призначає райхс-президент (ст. 53), тому вся повнота влади залишається в президента. Однак, на думку К. Шлайха, райхспрезидент Ваймарської республіки, якого обирав безпосередньо народ, не мав набагато більше повноважень, ніж федеральний президент сучасної ФРН, що обирається спеціально

створеним органом (Федеральним зібранням) [16, с. 216]. Але ми з цим не можемо погодитися.

Як зауважує І. Мудрак, «характер державного ладу, виняткові повноваження президента (ст. 48) дають можливість визначити встановлену Ваймарською конституцією форму правління як “президентсько-парламентську республіку”» [8, с. 27]. Саме в цій Конституції вперше в Німеччині було закріплено основні права та свободи німців [5, с. 104].

Однак проіснувала ця держава недовго. Скориставшись економічною кризою та складним становищем німецького народу Націонал-соціалістична німецька робітничка партія досить швидко прийшла до влади й закріпила свої позиції. Результати виборів у райхстаг 14 вересня 1930 р. стали несподіванкою навіть для самого А. Гітлера. Як зазначає У. Ширер, у 1930 р. А. Гітлер сподівався отримати десь 50 місць у парламенті, а насправді отримав 107 мандатів. І якщо до виборів партія перебувала на останньому (дев'ятому) місці за кількістю мандатів, то після виборів вона стала другою [15, с. 163–164]. Після того як у січні 1933 р. А. Гітлер цілком законно, хоча й не без допомоги інтриг, приходив до влади та стає канцлером, Німеччина швидко перетворюється на тоталітарну державу – Третій райх (неофіційна назва; нім. – *Drittes Reich*). Хоча назву «Німецька імперія» було збережено.

Упродовж 1933–1935 рр. А. Гітлером упроваджено ряд реформ, які призвели до зміни законодавчої влади, структуризації та реорганізації Райху, а також до великих змін у судовій системі [12, с. 286]. Поступово фюрер упевнено концентрує владу у власних руках. Так, «30 січня 1933 р. А. Гітлер отримав пост райхсканцлера від президента Гіндебурга, а після смерті останнього 1 серпня 1934 р. за постановою уряду посаду президента було ліквідовано, а всю владу було сконцентровано в руках “вождя” і пожиттєвого райхсканцлера Гітлера. Йому було надано право призначати не лише імперський уряд, а й навіть свого власного наступника. Фактично Гітлер поєднав у своїй особі функції президента, канцлера, верховного головнокомандувача» [7, с. 58], а також лідера нацистської партії. У 1938 р. фюрер ліквідує військове міністерство, створивши Штаб верховного командування збройних сил, чим остаточно концентрує всю військову владу у свої руках [8, с. 35].

Важливо зауважити, що «у формально-юридичному плані процес становлення нацистської державної машини в ті роки відбувався в рамках дійсного законодавства, з використанням навіть деякого демократичного потенціалу» [6, с. 8], однак на практиці всі ці процеси супроводжувалися насиллям, терором і страхом.

Цікавою є одна деталь, про яку зазначає доктор юридичних наук, професор М. Марченко. Незважаючи на те що в країні відбулися різкі зміни, А. Гітлер офіційно так і не відмовився від Ваймарської конституції. Він усіяло прикривався її демократичними засадами у своїх цілях і сміливо порушував її в разі потреби. У свою чергу у своїх публічних виступах він намагався підтримувати імідж законності, демократії та захисника національних традицій [6, с. 10]. Як зазначає М. Марченко, «будучи на словах твердим прихильником, гарантом і послідовником Ваймарської конституції, у реальному житті Гітлер, як справедливо зазначали американські дослідники, “постійно порушував її дух і зміст, оголошував будь-які свої дії відповідними Конституції”». Аналогічно було також з іншими юридичними актами: законами, постановами уряду й декретами, які створювали “правову” основу діяльності нацистської держави та мали б, хоча б номінально, відповідати Конституції» [6, с. 10]. Поступова концентрація повноти влади у своїх руках, цілковите підкорення системи державної служби, армії розвідки, репресивних органів влади, підпорядкування судової системи, злиття партії з державою, тотальний контроль і милітаризація держави – усе це мало на меті зосередження в особі А. Гітлера буквально одноосібного очільника держави [6, с. 11].

У свою чергу, ця держава припинила своє існування в 1945 р. після капітуляції Німеччини в результаті її розгрому та повалення гітлерівського нацистського режиму. Далі для Німеччини почався складний період, коли вона, не маючи державного суверенітету, перебувала під контролем держав-союзників, а згодом була поділена на дві держави. За результатами війни Берлін, отримавши особливий статус, було поділено на чотири сектори. Території Пруської Саксонії, Тюрингії, Саксонії-Ангальт, Бранденбургу, Мекленбургу та частини Західної Померанії відійшли СРСР, інші німецькі землі відійшли під вплив США, Британії та Франції [13, с. 134]. У 1949 р. Німеччину було поділено на дві держави з кардинально різною ідеологією. На підконтрольних радянських територіях було утворено Німецьку Демократичну Республіку (НДР; нім. – Deutsche Demokratische Republik, DDR), а на інших було утворено Федеративну Республіку Німеччина (ФРН; нім. – Bundesrepublik Deutschland, BRD). Таким чином утворилося дві Німеччини: Східна (нім. – Ostdeutschland) та Західна (нім. – Westdeutschland). Їх ідеологічне протистояння поділило німецький народ на «оссі» та «вессі» (нім. – Ossi und Wessi).

У 1989 р. пала Берлінська стіна (збудована за ініціативою радянської сторони в 1961 р.), а 3 жовтня 1990 р., після 40-річного поділу, дві Німеч-

чини було об'єднано в одну державу. Стосовно того, яким чином мало б відбутися об'єднання, точилися гострі суперечки. Однак стрімкість подій змусила зупинитися на варіанті входження НДР до ФРН. Тому п'ять східнонімецьких земель було інтегровано до Західної Німеччини. Таким чином, нова об'єднана німецька держава зберегла назву «Федеративна Республіка Німеччина», яка існує й до сьогодні [13, с. 134–135]. Важливо зазначити, що юридично це було можливо, адже із самого початку існування двох німецьких держав ФРН активно претендувала на роль тої оновленої німецької держави, на базі якої Німеччина об'єднається в майбутньому. Тому розробники Конституції в 1948–1949 рр. врахували ці прагнення в тексті Основного закону ФРН. Зокрема, спеціальна ст. 23 давала можливість у майбутньому законно приєднати НДР до ФРН [5, с. 101]. Саме так було й зроблено, а ст. 23 скасовано.

Відповідно, відредагована за вимогами часу Конституція ФРН від 23 травня 1949 р. діє й досі та має назву Основний закон ФРН. Інша назва – Боннська конституція [8, с. 36], від тогочасної столиці ФРН м. Бонн, земля Північний Рейн-Вестфалія. Вона стала третьою діючою, але загалом четвертою Конституцією для Німеччини. «Перша Конституція була розроблена для всієї Німеччини Зібранням Франкфурта 28 березня 1849 р., після революції 1848 р. Вона не вступила в силу. Друга Конституція – Конституція об'єднаної Німеччини 1871 р. Третя – Конституція Ваймарської республіки 1919 р.» [5, с. 102].

Сьогодні Федеративна Республіка Німеччина є парламентською демократією, «це – демократична та соціальна федеральна держава» (ст. 20) [1]. Згідно зі ст. 54 Основного закону ФРН, федеральний президент (нім. – Bundespräsident) обирається Федеральними зборами (нім. – Bundesversammlung) на п'ять років і може бути переобраним лише один раз. Як стверджує К. Шлайх, термін у п'ять років було обрано заради уникнення збігу виборів президента з виборами в бундестаг та формуванням нового уряду [16, с. 218–219]. Федеральні збори складаються із членів бундестагу та рівної кількості спеціально обраних для цього представників федеральних земель Німеччини. Обраним на посаду федерального президента ФРН може бути кожний німець, що досяг 40-річного віку та має право бути обраним у бундестаг [5, с. 132].

Присяга федерального президента Німеччини звучить так: «Клянусь присвятити свої сили на благо німецькому народу, сприяти його користі, оберігати його від збитків, дотримуватися й захищати Основний закон і закони Федерації, сумлінно виконувати свої обов'язки та дотримуватися справедливості по відношенню до кожного. Нехай допоможе мені

в цьому Господь». Присягу може бути принесено й без релігійного твердження» (ст. 56) [1].

Стаття 82 Основного закону регулює механізм донесення управлінської інформації президентом до німецьких громадян [1]. Ця процедура виглядає так: закони, підписані президентом, публікуються в газеті «Федеральні відомості» (нім. – *Bundesgesetzblatt, BGBI*), яка є офіційним джерелом опублікування федерального законодавства в Німеччині. Це видання засновано 1949 р. (разом з прийняттям Конституції). Після публікації в цьому виданні закон набирає чинності. Видання виходить наприкінці місяця. Аналогом німецьких «Федеральних відомостей» в Україні є «Голос України», однак аналогічне видання існувало також і у Ваймарській республіці. Закони публікувалися в «Імперському віснику законів» (нім. – *Reichsgesetzblatt, RGBI*) (ст. 70) [2] та вступали в силу впродовж 14 днів після публікації (ст. 71) [2].

Конституція чітко регулює представницьку функцію президента Німеччини. Згідно зі ст. 59 Основного закону ФРН, «(1) Федеральний президент представляє Федерацію в міжнародно-правових відносинах. Від імені Федерації він укладає договори з іноземними державами. Він акредитує і приймає послів. (2) Договори, що регулюють політичні відносини Федерації, що стосуються предметів федерального законодавства, потребують згоди чи сприяння відповідних органів, компетентних у відношенні федерального законодавства у формі федерального закону» [1]. Водночас саме федеральний канцлер (ст. 65) «визначає основні напрями політики та несе за них відповідальність. ... Федеральний канцлер веде справи федерального уряду згідно з прийнятим федеральним урядом і схваленим федеральним президентом Регламентом» [1]. Але, згідно зі ст. 63 та 64, президент ФРН, здавалося б, має досить широкі повноваження саме в призначенні канцлера. Він пропонує кандидатуру канцлера бундестагу та призначає його в разі, якщо бундестаг голосує більшістю. Тим самим фактично обираючи напрям політичного розвитку країни на чотири роки. Однак саме обрання канцлера не залежить тільки від волі президента. У тому випадку, якщо кандидатуру президента буде відхилено, федеральний президент зобов'язаний призначити запропоновану бундестагом кандидатуру [9, с. 598–599].

Отже, у бундестагу в цьому питанні повноважень більше, ніж у федерального президента. У разі вимушеного дострокового завершення президентської каденції повноваження президента переходять до президента бундесрату (нім. – *Präsident des Bundesrates*) [5, с. 133]. Отже, федеральний президент сучасної ФРН має вужчі повноваження, ніж

федеральний канцлер, і, фактично, несе лише представницьку функцію в державі. На сьогодні федеральним президентом ФРН є Ф.-В. Штайнмаєр (нім. – Frank-Walter Steinmeier), а федеральним канцлером ФРН уже понад 30 років (уже в третій каденції) є А. Меркель (нім. – Angela Merkel). Згідно зі ст. 68 Основного закону, федеральний президент, за запитом канцлера, може розпустити бундестаг [1]. Проте федеральний президент має деякі додаткові повноваження, зокрема приймати закони без участі бундестагу, а лише за погодженням з канцлером і бундесратом (ст. 810) [1].

Порівняно з Ваймарською конституцією, Боннською конституцією зменшено термін повноважень федерального президента на два роки (із семи до п'яти років), піднято віковий ценз права для вступу на посаду – з 35 до 40 років, присяга лишилася по суті такою ж. Уточнено, що переобиратися президент має право лише один раз. Згідно з Основним законом ФРН (ст. 115 b) [1], у випадку оголошення стану оборони командування збройними силами належить канцлеру, а не президенту – як у ст. 47 Ваймарської конституції [2]. Президент Ваймарської республіки обирався на всенародних виборах, водночас президент ФРН – Федеральними зборами, до яких входять депутати бундестагу та представники від ландтагів. Можна припускати, що процедуру обрання було істотно змінено, аби уникнути приходу до влади популістів. Також простежується усунення федерального президента від істотного впливу на виконавчу владу, оскільки він лише пропонує кандидатуру канцлера, але затверджує її бундестаг; в окремих випадках парламент може висунути свого кандидата на пост канцлера. Таким чином, федеральний президент може взагалі не впливати на формування виконавчої влади ФРН. Отже, інститут президентства ФРН було реформовано задля уникнення в майбутньому можливості узурпації влади; президента позбавили ряду важливих повноважень, які б давали йому можливість одноосібно визначати державну політику, формувати виконавчу владу, призупиняти базові права і свободи громадян.

Список використаних джерел

1. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland [Elektronische ressource] / Bundesministerium der Justiz und Verbraucherschutz. Bundesamt für Justiz. – Mode of access: <https://bit.ly/2fvFkWc>. – Bildschirmtext.
2. Verfassung des Deutschen Reichs (1919) [Online] [Elektronische ressource] / Wikisource. – Mode of access: <https://bit.ly/2MplcBd>. – Bildschirmtext.

3. *Винклер Г. А.* Веймар 1918–1933: история первой немецкой демократии / Г. А. Винклер. – М. : РОССПЭН, 2013. – 878 с.
4. *Григонис Э. П.* Конституционное право зарубежных стран. Курс лекций / Э. П. Григонис, В. П. Григонис. – СПб., 2002. – 416 с.
5. *Маклаков В. В.* Конституция Германии. Вступительная статья / В. В. Маклаков / Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Европейский Союз, Соединенные Штаты Америки, Япония, Индия : учеб. пособие / под ред. В. В. Маклакова. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – С. 101–113.
6. *Марченко М. Н.* Становление и развитие государственного механизма Германии 30-х годов / М. Н. Марченко // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 11 «Право». – 1994. – № 6. – С. 3–13.
7. *Менлигазиева А. Е.* Некоторые вопросы становления и развития института президентства / А. Е. Менлигазиева // Известия М-ва образования и науки Республики Казахстан, Нац. акад. наук Республики Казахстан. Сер. обществ. наук. – 1999. – 4 (222). – С. 54–59.
8. *Мудрак І. Д.* Історія держави і права зарубіжних країн: курс лекцій / І. Д. Мудрак. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2002. – 70 с.
9. *Невинский В. В.* Германия. Федеративная Республика Германия. Вводная статья / В. В. Невинский // Конституции государств Европы : в 3 т. / под. общ. ред. Л. А. Окунькова. – М. : НОРМА, 2001. – Т. 1. – С. 567–579.
10. Органи державної влади України / за ред. В. Ф. Погорілка. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. – 592 с.
11. *Підручна О. О.* Формування інституту президентства в політичному просторі України / О. О. Підручна // Актуальні пробл. політики. – 2014. – Вип. 52. – С. 260–268.
12. Сравнительная политика. Основные политические системы современного мира / под. ред. В. С. Барикова, Н. И. Сазонова. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2005. – 592 с.
13. *Трохименко О. О.* Вплив розколу та об'єднання Німеччини на етнонаціональну ідентичність німців / О. О. Трохименко // Гілея : наук. вісн. – 2015. – Вип. 97 (6). – С. 133–138.
14. *Шатіло В. А.* Інститут президентства в системі державної влади України / В. А. Шатіло. – Київ : Укр. центр політ. менеджменту, 2004–159 с.
15. *Ширер У.* Взлет и падение Третьего рейха / У. Ширер. – М. : АСТ, 2015. – 1216 с.
16. *Шлайх К.* Федеральный президент / К. Шлайх // Гос. право Германии. Т. 1. – М. : Ин-т государства и права РАН, 1994. – С. 216–238.

References

1. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. (1949). Retrieved from <https://bit.ly/2 fVfKwC> [in Deutsch].
2. Verfassung des Deutschen Reichs. (1919). *Wikisource*. Retrieved from <https://bit.ly/2 MplcBd> [in Deutsch].
3. Vinkler, G. A. (2013). Weimar 1918–1933: istoriya pervoj nemeckoj demokratii [Weimar of 1918–1933: the History of the First German Democracy]. Moscow: Rosspen [in Russian].
4. Grigonis, E. P., Grigonis, V. P. (2002). Konstitucionnoe pravo zarubezhnykh stran. Kurs lekcii [The Constitutional Laws of Foreign Countries]. Saint Petersburg [in Russian].
5. Maklakov, V. V. (2006). Konstituciya Germanii. Konstituciia Germanii. Vstupitelnaia statia [Constitution of Germany: Introduction Article]. *Konstitucii zarubezhnykh gosudarstv: Velikobritaniia, Franciia, Germaniia, Italiia, Evropeiskii Soiuz, Soedinennye Shtaty Ameriki, Iaponiia, Indiiia – Constitutions of Foreign Countries: Great Britain, France, Germany, Italy, European Union, USA, Japan, India*. (pp. 101–113). Moscow: Volters Kluver [in Russian].
6. Marchenko, M. N. (1994). Stanovlenie i razvitie gosudarstvennogo mekhanizma Germanii 30-kh godov [Origins and Developments of the State Machine of Germany of 1930's]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya II Pravo – Bulletin of Moscow University. Series II: Right*, no. 6, pp. 3–13 [in Russian].
7. Menligazieva, A. E. (1999). Nekotorye voprosy stanovleniia i razvitiia instituta prezidentstva [Some Issues of the Origins and Development of the Presidency]. *Izvestiya Ministerstva obrazovaniya i nauki Respubliki Kazaxstan – Proceedings of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Social Sciences Series*, no. 4 (222), pp. 54–59 [in Russian].
8. Mudrak, I. D. (2002). Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain: kurs lekcii [History of the States and Law of Foreign Countries: A Coursebook]. Irpin: Academia DPS Ukrainy [in Ukrainian].
9. Nevinskii, V. V. (2001). Germaniia. Federativnaia Respublika Germaniia. Vvodnaia statia [Germany. Federal Republic of Germany: Introduction]. Okunkova, L. A. (Ed.). *Konstitucii gosudarstv Evropy – Constitution of European States*. Vol. 1, pp. 567–579. Moscow: NORMA [in Russian].
10. Pohorilko, V. F. (2002). Orhany derzhavnoi vldy Ukrainy [State Authorities of Ukraine]. Kyiv: V. M. Koretsky Institute of State and Law [in Ukrainian].

11. Pidruchna, O. O. (2014). Formuvannia instytutu prezidentstva v politychnomu prostori Ukrainy [The Development of Presidency in the Political Space of Ukraine]. *Aktualni problemy polityky – Actual Problems of Politics*, issue 52, pp. 260–268 [in Ukrainian].

12. Barikov, V. S., Sazonov, N. I. (Ed.). (2005). *Sravnitelnaia politika. Osnovnye politicheskie sistemy sovremennogo mira* [Comparative Politics. Main Political Systems of the Modern World]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].

13. Trokhymenko, O. O. (2015). Vplyv rozkolu ta obiednannia Nimechchyny na etnonatsionalnu identychnist nimtsiv [The Impact of the Split and Reunification of Germany on the National Identity of the Germans]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: Scientific Herald*, issue 97 (6), pp. 133–138 [in Ukrainian].

14. Shatilo, V. A. (2004). *Instytut prezidentstva v systemi derzhavnoi vlady Ukrainy* [Presidency in the System of State Authorities of Ukraine]. Kyiv: The Ukrainian Center of Political Management [in Ukrainian].

15. Shyrer, U. (2015). *Vzlet i padenie Tretego reikha* [The Rise and Fall of the Third Reich]. Moscow: AST [in Russian].

16. Schlaix, K. (1994). *Federalnyi prezident* [Federal President]. *Gosudarstvennoe pravo Germanii – State Law of Germany*. Vol. 1, pp. 216–238. Moscow: The Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 25.05.2019.

Oleksandra Trokhymenko,

Cand. Sci. (Historical), Junior Researcher Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Development of the Institution of Presidency in Germany

The article is dedicated to the Presidentship as a part of the state authorities of Germany. The author retraced the development of the presidential authority at different stages of the statehood of Germany. Main attention is paid to the comparative study of the president's authority by the constitution of the Weimar Republic and the Basic Law for the Federal Republic of Germany.

The constitution of the Weimar Republic functioned from the 1919 and – with some modernization – till 1945. Reichspräsident of the Weimar Republic could have a strong influence on domestic politics. He formed the executive branch and had legislative authority during a state of emergency. In addition, Reichspräsident of the Weimar Republic could abolish main rights and freedoms of citizens. Reichspräsident Paul von

Hindenburg had used such a wide powers to make the German state function during the years of Great Depression. Same powers were been used by Adolf Hitler to set his dictatorship after 1934.

After the World War II the authority of the President of Germany were reduced according to the Basic Law of the Federal Republic of Germany of 1949, which functions till today. Bundespräsident keeps representational functions of the state in foreign affairs as well as status of commander in chief of armed forces. In compare with Reichspräsident, Bundespräsident is not able to form the executive branch or to abolish the rights and freedoms of citizens. Moreover, the election process has been changed and now Bundespräsident is elected by the Federal Convention, while the Reichspräsident had being elected by universal suffrage. As the author concludes, such measures were taken to avoid electing a populist or demagogue to the presidentship.

Keywords: President, Federal President, Presidentship, Basic Law for the Federal Republic of Germany, Reichspräsident, Weimar Republic.

Олександр Аулін,

канд. філос. наук, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

БІБЛІОТЕЧНІ УСТАНОВИ У ЗМІЦНЕННІ СТРАТЕГІЧНИХ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті досліджуються роль і місце вітчизняних бібліотечних установ і насамперед Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського в розбудові стратегічних українсько-турецьких інформаційних комунікацій. Показано, що в сучасних умовах міжнародні інформаційні комунікації в цьому сегменті не відрізняються глибиною та інтенсивністю. Проаналізовано перспективи використання додаткових можливостей бібліотечних ресурсів для зміцнення стратегічних інформаційних комунікацій у форматі Україна – Туреччина. Показано, що в разі підвищення рівня системності й комплексності у використанні інформаційно-бібліотечних ресурсів, а також задіяння інноваційних підходів можна очікувати позитивних результатів, зокрема, у сприянні уповноваженим державним органам України у їхній діяльності щодо подальшого розвитку й укріплення двосторонніх відносин з Туреччиною.

Ключові слова: бібліотечні установи, стратегічні інформаційні комунікації, міжнародне інформаційне співробітництво, соціальні інформаційні комунікації, ресурсна база, наукові комунікації, політичні комунікації.

Нинішній етап розвитку українсько-турецьких відносин у цілому характеризується позитивною динамікою та змістом. У світлі російської агресії важливого значення набуває позиція Анкари з проблеми відновлення українського суверенітету щодо Криму та окупованої частини Донбасу. Поступально розгортається співпраця України й Турецької Республіки (далі – ТР) у гуманітарній та економічній сферах. Вищим керівництвом ТР декларується прихильність курсу на стратегічне співробітництво з Києвом. Разом з тим спостерігається інтенсивна співпраця Анкари з РФ, що укріплює позиції агресора та певною мірою нівелює міжнародні зусилля з деокупації. Сучасна ТР має потужний військово-економічний потенціал, намагається грати роль регіонального лідера в Причорномор'ї та на Середньому Сході. В Україні мешкає багатоти-

сячна мусульманська меншина, що толерантно ставиться до Туреччини як одного із центрів світового мусульманства. Такий стан речей унеможливило політичний або економічний тиск офіційного Києва на Анкару задля послаблення російсько-турецької співпраці. До того ж в умовах формування глобального постіндустріального суспільства істотно зростає роль інформаційної сфери. У згаданому контексті інтенсифікація інформаційного співробітництва у форматі Україна – Туреччина здатна сприяти подальшому укріпленню двосторонніх відносин і створюватиме умови для поступового переходу на рівень реального стратегічного співробітництва. Важливим ресурсом для посилення соціальних комунікацій на цьому напрямі можуть стати вітчизняні бібліотечні установи. Багато аспектів проблеми міжнародних інформаційних комунікацій, науково-дослідницької та науково-інформаційної діяльності українських бібліотек розкрито в працях таких науковців, як В. Горюв, С. Горов, А. Галаган, Д. Дубов, Л. Дубровіна, Н. Іванова, Т. Кулаковська, В. Ліпкан, О. Онищенко, К. Пол, Ю. Половинчак, С. Полтавець, Т. Попова, Г. Почепцов, Д. Хольцхаузен та ін. Соціально-політична ситуація в Туреччині та в мусульманському середовищі України досліджувалася О. Богомоловим, О. Бойцовой, Д. Брильовим, М. Закіровим, С. Закіровою, М. Кирюшом, Н. Мхітарян, І. Семіволосом, В. Шведом, О. Ярошем та багатьма іншими. Однак сьогодні відсутні праці, які присвячено використанню бібліотечних установ з метою сприяння двосторонній українсько-турецькій співпраці в інформаційній сфері, що позначається як на розробленості проблеми в цілому, так і на можливості використовувати держорганами України додаткову ресурсну базу.

З моменту здобуття Україною незалежності офіційна Анкара незмінно заявляє про повагу до національного суверенітету нашої країни та наміри розвивати подальші двосторонні відносини в рамках стратегічного партнерства. Це стосується різних сфер. Однак якщо звернутися, наприклад, до економіки, то, за даними Держслужби статистики України, навіть у кризовому для російсько-турецьких відносин 2016 р. імпорт Туреччиною українських товарів становив 2,49 млрд дол. Цей показник співмірний з імпортом українських товарів Єгиптом (2,26 млрд дол.) і Польщею (2,2 млрд дол.). Після падіння на 29 % обсяг імпорту до ТР з Росії у 2016 р. становив 13,69 млрд дол. На піку турецько-російського конфлікту через збитий бомбардувальник генеральним підрядником будівництва нового терміналу та двох міжтермінальних тунелів в аеропорту Шереметьєво було обрано турецьку компанію Renaissance Construction [16]. У березні 2016 р. член правління ПАТ «Газпром»

О. Аксютін оголосив про наміри компанії уточнити терміни реалізації проекту газопроводу «Турецький потік» після нормалізації російсько-турецьких відносин і підписання відповідної міждержавної угоди. У 2017 р. під час зустрічі російського й турецького президентів було підтверджено, що фінансування РФ будівництва першої в ТР атомної електростанції «Аккую» здійснюватиметься згідно з попередньою домовленістю, вартість проекту становитиме близько 20 млрд дол. [11].

Подібна двоїстість політики ТР спостерігається й дотепер. Так, у березні 2017 р. Туреччиною введено заборону на завантаження і вивантаження в портах країни суден з Криму. Однак у серпні того ж року відбулося ще дві події іншого спрямування. Країною-партнером 86-ї Міжнародної виставки-ярмарки (IEF-2017) в Ізмірі стала РФ. У відкритті виставки взяли участь глава Татарстану Р. Мінніханов і міністр енергетики Росії О. Новак. На відкритті заходу міністр закордонних справ Туреччини М. Чавушоглу зазначив, що Туреччина виступає за зміцнення регіональної співпраці з Росією. Також у серпні Асоціація незалежних промисловців і підприємців Туреччини (MÜSİAD) підписала угоду про економічне співробітництво зі Ставропольським краєм РФ. Перехресним роком культури між Туреччиною та Росією було оголошено 2019 р. На спільній прес-конференції в березні 2019 р. в Анталіє глава МЗС Туреччини М. Чавушоглу з російським колегою С. Лавровим зробили заяву про те, що Туреччина й Росія підписали договір про співпрацю на 2019–2020 рр. Під час візиту в Москву в квітні 2019 р. президент Туреччини Р. Ердоган підписав рішення про створення турецько-російського інвестиційного фонду. До його складу увійшли Російський фонд прямих інвестицій і Фонд добробуту Туреччини. Обсяг спільних фінансових ресурсів 900 млн євро [10].

За словами генерального консула Туреччини в Одесі, у гуманітарній сфері двосторонніх відносин Анкару насамперед цікавлять питання, пов'язані з кримськими татарами, турками-месхетинцями та гагаузами. Таким чином, у зону «особливих» інтересів ТР потрапляють Крим, частина Одеської області та значно меншою мірою Донбас. Найбільш близькою туркам в етноісторичному контексті групою населення України є кримські татари. Двосторонні контакти зачіпають культурно-релігійну й політико-економічну сфери. Цьому сприяє й наявність у ТР численної кримськотатарської діаспори (близько 4 млн), активна частина якої об'єднана в національно-культурні громади (дернекі). Незважаючи на активне політико-економічне співробітництво з РФ, після російської окупації Криму Анкара періодично здійснює політико-дипломатичні демарші

із засудженням репресивної політики Кремля щодо місцевих мусульман. Крім переслідування членів кримської філії Хізб ут-Тахрір, у серпні 2017 р. протурецькі ЗМІ обурювалися й заявою В. Путіна про намір перетворити «Херсонес у “російську православну Мекку”».

У зв'язку із цим актуалізується проблема зміцнення стратегічних українсько-турецьких інформаційних комунікацій. На сьогодні існує декілька дефініцій цього феномена. На думку К. Пола з RAND Corporation, американського аналітичного центру, що стояв біля витоків розроблення концепції стратегічних комунікацій (далі – СК), останні можна розглядати як узгоджені дії, повідомлення, образи та інші форми участі для інформування, впливу з метою переконання цільової аудиторії підтримувати національні цілі [15, р. 4–5]. Європейські колеги К. Пола мають дещо інший погляд на СК: «Стратегічні комунікації – це цілеспрямоване використання комунікацій організацією для виконання її місії» [20].

Серед вітчизняних дослідників також не існує єдиного погляду на цей феномен. Так, В. Горбулін звужує СК до рамкового підходу стосовно впровадження окремих заходів з протидії дезінформації та інформаційній агресії [12]. В. Ліпкан бачить у СК «узгоджені та скоординовані урядом держави можливості інституціональної структури та інститутів громадянського суспільства, спрямовані на розуміння цільової аудиторії з метою створення, зміцнення, збереження та розвитку сприятливих умов для просування з урахуванням національних цінностей легітимованих національних інтересів, політики та цілей держави через використання узгоджених концепцій, стратегій, доктрин і програм, планів, тем, меседжів, смислів, наративів, продуктів, поєднаних та синхронізованих з діями, можливостями, спроможностями та потенціалом усіх елементів системи державного управління» [7]. Для С. Соловйова сутність СК – координація інформаційних впливів між собою та приваблення на свій бік ключової аудиторії [13, с. 169]. З цього приводу Г. Почепцов додає, що політичні, економічні та військові перемоги куються не лише у фізичному просторі, а й у свідомості людей. Без опори на громадську думку розвиток не можливий [9].

Згідно з Доктриною інформаційної безпеки України, «стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [18]. При цьому складно не погодитися з висновком В. Чуприни про те, що «проголошення

метою СК «просування цілей держави», а не суспільства чи української нації, за певних обставин, може суперечити демократичному напрямку розвитку країни. Також було б логічно вести мову про скоординоване державою використання комунікативних можливостей українського суспільства, зокрема можливостей бібліотек як суб'єкта соціальних комунікацій [21, с. 276].

У таких умовах великого значення набуває використання на користь України чинника міжнародного інформаційного співробітництва. Цьому, зокрема, сприяє перехід «до того етапу розвитку кожної із соціальних інформаційних баз у їх суспільній ієрархії, коли вони завдяки вдосконаленню системи партнерських зв'язків з глобальним інформаційним простором і системою горизонтальних зв'язків, у тому числі й з розвитком соціальних мереж, набувають відносної самостійності, можливостей для самоідентифікації та активнішого прояву в інформаційній сфері діяльності як самостійного суб'єкта й об'єкта інформаційних впливів» [2, с. 25]. Якщо раніше монополію на використання інформаційного інструментарію мала держава, то з другої половини минулого століття відбулися великі зміни. З початку потужні інформаційні кампанії почали проводити транснаціональні корпорації (далі – ТНК), які мали не тільки відповідну фінансову, а й медійну базу. Значна кількість провідних світових видань у тому чи іншому вигляді мала своїми кінцевими бенефіціарами вищезазначені ТНК (або їхніх представників). Проте дійсно революційна ситуація виникла на рубежі двох тисячоліть і була пов'язана з розвитком мережі Інтернет. Різкий скачок ІТ-технологій відкрив перед суспільством нові горизонти соціальних комунікацій. Відповідно до зростаючих суспільних запитів у теоретичному плані поглиблюються уявлення щодо комунікативної складової [1, с. 77]. Відбувається усвідомлення того, що від ефективності відповідних соціальних комунікацій «можливість реалізації цілей взаємодії зростає, якщо правильно організувати її проведення й досягти при цьому атмосфери взаєморозуміння, довіри та співробітництва» [12, с. 242–243].

Спираючись на загальний висновок про те, що «на сьогодні набули відносної самостійності соціальні комунікації управлінської сфери, наукові комунікації, політичні, що певною мірою, але не повністю накладаються на систему засобів масової комунікації, а також специфічні комунікації в бізнес-середовищі» [1, с. 78], у нашому випадку треба звернути особливу увагу на дещо інший аспект проблеми.

У зазначених вище умовах прямий політичний вплив на Туреччину з боку офіційного Києва може принести здебільшого негативні результати.

Водночас, беручи до уваги підвищений інтерес сучасного політичного класу ТР до османської та взагалі тюркської спадщини України, а також проживання на українській території етнічно близьких до турок автохтонних народів (кримських татар, гагаузів, караїмів) і великої групи азербайджанців, може використатися інший підхід. При цьому головним об'єктом впливу є політична еліта Туреччини. З формальної точки зору суб'єктом впливу стають бібліотечні установи України. Саме з використанням бібліотечних ресурсів, зокрема творів науково-документальної та художньої літератури – для підтвердження духовно-ціннісних орієнтирів стратегічного наративу, що формується [19, с. 12], можуть здійснюватися допоміжні заходи з підтримки національних інтересів, які реалізуються уповноваженими органами України (РНБО, Міністерством закордонних справ тощо). У цьому випадку не йдеться про спроби втручання бібліотечних установ у здійснення зовнішньополітичного курсу офіційного Києва. Можливості бібліотек розглядаються як додаткові ресурси, що можуть допомогти в реалізації державної політики. Не йдеться про передавання через можливості бібліотечних установ політичної інформації для турецької сторони. Здійснюватимуться наукові комунікації, що полягатимуть, однак, в отриманні зацікавленими структурами в Туреччині політично орієнтованої інформації, яка лише за формальними ознаками є науковою. Загальна методика має такий вигляд: науковими (у тому числі бібліотечними) установами України здійснюється соціальна інформаційна комунікація з партнерськими науковими та освітніми установами Туреччини. Це відбувається за єдиним наративом: «сприяти розвитку українсько-турецьких наукових відносин задля укріплення взаєморозуміння». У разі здійснення таких заходів на систематичній і комплексній основі в середньо- та довгостроковій перспективі можна очікувати формування додаткових позитивних сегментів державного іміджу України в експертних і громадських колах ТР.

У подальшому робиться ставка на описану Р. Шварценбергом циркуляцію інформації «між різними елементами політичної системи, а також між політичною та соціальною системою». У кінцевому підсумку очікується трансформація вищевказаної інформації з формально наукової у фактично політичну (якщо розглядати останню на субстанційному рівні як ту, що сприяє політичному впливу). Тобто здійснюватиметься один з видів стратегічної комунікації. Важливим елементом стає свого роду «інформаційний трансформатор» (далі – ІТ), елементна база якого складатиметься з партнерських структур українських науково-інфор-

маційних, науково-дослідних і науково-освітніх установ у Туреччині. Такий ІТ перетворюватиме наукову інформацію на політичну. При цьому від вихідної наукової інформації залишатиметься лише загальний посил, який в адаптованому для сприйняття політичного класу Туреччини вигляді транслюватиметься через експертні, родинні, побутові, медійні та інші зв'язки і як вигідний Україні стратегічний наратив.

Однак для досягнення позитивних результатів потрібні не тільки систематична діяльність у згаданому напрямі на комплексній основі, а і якісне використання наявної ресурсної бази. У цьому контексті насамперед ідеться про потенціал науково-дослідних і науково-інформаційних центрів, якими є в сучасних умовах бібліотечні установи України [5].

Торкаючись сучасного стану українсько-турецького співробітництва в галузі соціальних інформаційних комунікацій, треба зазначити його недостатній рівень. Звертає на себе увагу те, що в обох сторін існують серйозні відмінності в підходах до вирішення цього питання. Так, у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського із самого початку її роботи в 1918 р. працювала установка на формування наукових унікальних за змістом, національних і світових історико-культурних за значенням фондів, якої дотримується й нинішнє керівництво установи [3, с. 282]. Завдяки цьому регулярно проводяться тематичні виставки видань тюркологічної й загально мусульманської спрямованості (показовим є той факт, що лише в II кварталі 2019 р. у НБУВ відбулися виставки з кримськотатарської та коранічної тематики). Зібрано близько 600 видань тюркологічного характеру. Натомість у найбільшій бібліотечній установі Туреччини – Національній бібліотеці (Milli Kütüphane, далі – МК) україніка на сьогодні представлена 56 виданнями [6]. Якщо в НБУВ періодично проводяться виставки, на яких різною мірою представлено тюркологічний сегмент, то інформація про подібні заходи в бібліотеках Туреччини із зрозумілих причин відсутня.

Із викладеного вище можна зробити такі висновки:

1. Враховуючи зацікавленість турецької сторони в Україні в дослідженні османської спадщини, носіями якої, крім безпосередньо турків, є насамперед кримськотатарські, гагаузькі й азербайджанські меншини, НБУВ може розглядатися як провідна соціальна інформаційна база для організації інформаційного співробітництва у рамках Україна – Туреччина.

2. НБУВ може брати участь у стратегічній комунікації на вказаному вище напрямі міжнародного інформаційного співробітництва як самостійно, так і в кооперації з іншими науково-дослідними, науково-інфор-

маційними, а також науково-освітніми установами України (основним критерієм вибору при цьому є наявні або потенціальні можливості встановлення контактів з аналогічними партнерськими структурами в Туреччині). У цьому контексті йдеться про організації відповідних виставок, проведення міжнародних науково-практичних заходів, спільних з турецькою стороною досліджень тощо.

3. Крім проведення тематичних виставок або міжнародних конференцій відповідної спрямованості в рамках бібліотечного сегмента стратегічної комунікації, можуть використовуватися нові форми соціальної інформаційної комунікації. Наприклад, виходячи з наявності у фондах НБУВ багатотисячної бібліотеки вельми шанованого в Туреччині за тюркське походження та за присвячені цій країні наукові праці, одного із засновників НБУВ А. Кримського, вважається за перспективне представити для обговорення проект створення «віртуального кабінету А. Кримського».

4. Віртуальний кабінет може бути створено з використанням як «бібліотеки А. Кримського», так і частини артефактів початку минулого століття у вигляді електронних зображень (для створення відповідної атмосфери на інтернет-ресурсі). Електронний доступ до «бібліотеки Кримського», яка містить значну кількість видань орієнталістської спрямованості, без сумніву, викличе інтерес до співучасті в реалізації цього проекту з боку турецьких дипломатичних і культурних представництв у Києві.

5. Реалізація подібних проектів на постійній основі в перспективі може сприяти розвитку бібліотечного сегмента стратегічної комунікації між Україною та Туреччиною, а також служити подальшому розвитку та укріпленню двосторонніх відносин в інших сферах.

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / В. М. Горовий ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 332 с.

2. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : монографія / В. М. Горовий. – Київ, 2005. – 383 с.

3. *Дубровіна Л. А.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1965–1991 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2008. – 373 с.

4. *Дубов Д. В.* Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації

та практичної реалізації / Д. В. Дубов // Стратег. пріоритети. Сер. «Політика». – 2016. – № 4. – С. 9–23.

5. Кулаковська Т. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського як науково-дослідна установа: основні напрями діяльності [Електронний ресурс] / Т. Кулаковська // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. «Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології». – 2010. – Вип. 5. – С. 165–72. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlukbit_2010_5_16. – Назва з екрана.

6. Kütüphane Kullanımı [Elektronik kaynak]. – Erişim modu: <http://www.mkutup.gov.tr/en/Sayfalar/KutuphaneKullanimi/SSS/default.aspx>. – Ekrandaki isim.

7. Ліпкан В. А. Поняття та структура стратегічних комунікацій на сучасному етапі державотворення [Електронний ресурс] / В. А. Ліпкан. – 2016. – 13.10. – Режим доступу: <http://stratcom.co.ua/ponyattya-ta-struktura-strategichnih-komunikatsij-na-suchasnomu-etapi-derzhavotvorennja>. – Назва з екрана.

8. Попова Т. В. Стратегічні комунікації : [словник] / Т. В. Попова, В. А. Ліпкан / за заг. ред. В. А. Ліпкана. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2016. – 400 с.

9. Почепцов Г. Г. Стратегічні комунікації: стратегічні комунікації в політиці, бізнесі та державному управлінні / Г. Г. Почепцов. – Київ : Альтерпрес, 2008. – 216 с.

10. Россия и Турция создали турецко-российский инвестиционный фонд [Электронный ресурс] // День демократии и нац. единства : веб-сайт. – 2019. – 9.04. – Режим доступа: <https://www.trt.net.tr/russian/iz-rossiiskogo-i-turietskogo-mira/2019/04/09/rossiia-i-turtsiia-sodali-turisko-rossiiskii-inviestitsionnyi-fond-1179714>. – Назва з екрана.

11. Россия построит в Турции атомную станцию стоимостью \$20 млрд [Электронный ресурс] // delo.ua. – 2018. – 9 март. – Режим доступа: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/rossija-postroit-v-turcii-atomnuju-stanciju-stoimostju-20-mlrd-339975>. – Загл. с экрана.

12. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна // Стратег. пріоритети. Сер. «Політика». – Київ : НІСД, 2017. – 496 с.

13. Соловійов С. Г. Основні характеристики стратегічних комунікацій / С. Г. Соловійов // Вісн. Нац. ун-ту цивільного захисту України. Сер. «Держ. управління». – 2016. – Вип. 1. – С. 165–170.

14. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / під заг. ред. В. І. Воловича. – Київ : Укр. центр духовн. культури, 1998. – С. 242–243.

15. Ten Years On: The Evolution Of Strategic Communication And Information Operations Since 9/11 Hearing Before The Subcommittee On Emerging Threats And Capabilities Of The Committee On Armed Services House Of Representatives One Hundred Twelfth Congress First Session Hearing Held July 12, 2011. – U.S. – Government Printing Office Washington, 2011.

16. Турецкая Renaissance Construction выиграла тендер на строительство двух объектов в Шереметьево [Электронный ресурс] // Коммерсантъ. – 2016. – 18.03. – Режим доступа: <https://www.kommersant.ru/doc/2941461>. – Загл. с экрана.

17. Шварценберг Р.-Ж. Политическая социология. В 3 ч. Ч. 1 / Р.-Ж. Шварценберг. – М. : Рос. акад. управления, 1992. – 180 с.

18. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України № 47/2017 [Електронний ресурс] // Офіц. інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>. – Назва з екрана.

19. Формування стратегічного наративу інформаційного забезпечення реінтеграції тимчасово окупованих територій у загальноукраїнський контекст: [монографія] / [В. Горовий (кер. проекту), О. Онищенко, Ю. Половинчак та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – 212 с.

20. Hallahan Kirk. Defining Strategic Communication / Hallahan Kirk, Holtzhausen Derina, Betteke van Ruler, Verčič Dejan & Sriramesh Krishnamurthy // International Journal of Strategic Communication. – 2007. – P. 3–35.

21. Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / редкол.: В. Попик (голова), Г. Боряк, В. Горовий [та ін.]; за заг. ред. В. Горового; відп. ред. Н. Іванова; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2017. – Вип. 48. – С. 274–284.

References

1. Horovyi, V. M. (2015). Natsionalni informatsiini protsesy v umovakh hlobalizatsii [National information processes in the conditions of globalization]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Horovyi, V. M. (2005). Osoblyvosti rozvytku sotsialnykh informatsiinykh baz suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Features of development of social information bases of modern Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Dubrovina, L. A., Onyshchenko, O. S. (2008). *Istoriia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. 1965–1991* [History of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky. 1965–1991]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Dubov, D. V. (2016). *Stratehichni komunikatsii: problemy kontseptualizatsii ta praktychnoi realizatsii* [Strategic communications: problems of conceptualization and practical implementation]. *Stratehichni priorytety. Seriiia «Polityka» – Prioritize Strategies. Politics Series*, no. 4, pp. 9–23 Kyiv [in Ukrainian].

5. Kulakovska, T. (2010). *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho yak naukovu-doslidna ustanova: osnovni napriamy diialnosti* [The National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky as a research institution: the main directions of activity]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia «Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnolohii» – Visnyk of Lviv University. Series «Book Science, Library Science and Information Technologies»*, issue 5, pp. 165–72. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlukbit_2010_5_16 [in Ukrainian].

6. Kütüphane Kullanımı. Retrieved from <http://www.mkutup.gov.tr/en/Sayfalar/Kutuphane-Kullanimi/SSS/default.aspx> [in Turkish].

7. Lipkan, V. A. *Poniattia ta struktura stratehichnykh komunikatsii na suchasnomu etapi derzhavotvorennia* [Understand the structure of the current state's strategic commies]. 2016. 13.10. Retrieved from <http://stratcom.co.ua/ponyattya-ta-struktura-strategichnih-komunikatsij-na-suchasnomu-etapi-derzhavotvorennia> [in Ukrainian].

8. Popova, T. V. (2016). *Stratehichni komunikatsii: [slovyk]* [Strategic communications: [dictionary]. V. A. Lipkan (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

9. Pocheptsov, H. H. (2008). *Stratehichni komunikatsii: stratehichni komunikatsii v politytsi, biznesi ta derzhavnomu upravlinni* [Strategic Communications: Strategic Communications in Politics, Business, and Public Administration]. Kyiv: Alterpres [in Ukrainian].

10. *Rossiiia i Turctiia sozdali tureteko-rossiiskii investitcionnyi fond* [Russia and Turkey have created a Turkish-Russian investment fund]. *Den demokratii i natsionalnogo edinstva: veb-sait – Day of Democracy and National Unity: website*. Retrieved from <https://www.trt.net.tr/russian/iz-rossiiskogo-i-turietskogo-mira/2019/04/09/rossiia-i-turtsiia-sodali-turietsko-rossiiskii-inviestitsionnyi-fond-1179714> [in Russian].

11. *Rossiiia postroit v Turctii atomnuu stantciiu stoimosti \$20 mlrd* [Rosssiya postroyt v Turtsyy atomnoiu stantsyyu stoymosti \$20 billion]. *delo.ua*. 2018, March 9. Retrieved from <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/>

rossija-postroit-v-turcii-atomnuju-stanciju-stoimostju-20-mlrd-339975 [in Russian].

12. Horbulin, V. P. (Ed.). (2017). Svitova hibrydna viina: ukrainskyi [World hybrid war: Ukrainian Front]. *Stratehichni priorytety. Seriiia «Polityka» – Strategic Priorities. Series «Politics»*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

13. Soloviov, S. H. (2016). Osnovni kharakterystyky stratehichnykh komuni-katsii [Main characteristics of strategic communications]. *Visnyk Natsion-alnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Seriiia «Derzhavne uprav-linnia» – Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine. Series «Public Administration»*, issue 1, pp. 165–170 [in Ukrainian].

14. Sotsiolohiia: korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk [Sociology: a brief encyclopedic dictionary]. (1998). V. I. Volovych (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

15. Ten Years On: The Evolution Of Strategic Communication And Information Operations Since 9/11 Hearing Before The Subcommittee On Emerging Threats And Capabilities Of The Committee On Armed Services House Of Representatives One Hundred Twelfth Congress First Session Hearing Held. 2011. July 12. Government Printing Office Washington [in English].

16. Turetskaia Renaissance Construction vyigrala tender na stroitelstvo dvukh obektov v Sheremetevo [Turkish Renaissance Construction won a tender for the construction of two objects in Sheremetyevo]. *kommersant.ru*. Retrieved from <https://www.kommersant.ru/doc/2941461> [in Russian].

17. Shvartcenberg, R.-Zh. (1992). Politicheskaia sotciologiiia [Political Sociology]. Part 1. Moscow: Rossiiskaia akademiia upravleniia [in Russian].

18. Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 47/2017 Pro rishennia Rady natsion-alnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 29 hrudnia 2016 roku «Pro Doktrynu informatsiinoi bezpeky Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine No. 47/2017 About the Decision For the sake of national security and defense of Ukraine on the 29 th of December 2016 «About the doctrine of information security without Ukraine»]. *Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy – Office of the Internet-representative of the President of Ukraine* [in Ukrainian].

19. Horovyi, V., Onyshchenko, O., Polovynchak, Yu. (2017). Formu-vannia stratehichnoho naratyvu informatsiinoho zabezpechennia reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii u zahalnoukrainskyi kontekst [Formation of a strategic narrative of information support for the reintegration of temporarily occupied territories into the Ukrainian context] [in Ukrainian].

20. Hallahan Kirk, Holtzhausen Derina, Betteke van Ruler, Verčič Dejan and Sriramesh Krishnamurthy. (2007). Defining Strategic Communication.

International Journal of Strategic Communication, pp. 3–35. DOI: <https://doi.org/10.1080/15531180701285244> [in English].

21. Chupryna, L. (2017). Analitichni pidrozdily biblioteky v systemi stratehichnykh komunikatsii [Analytical departments of the library in the system of strategic communications]. V. Horovyi (Ed.). *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 48, pp. 274–284. Kyiv. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.48.274> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.06.2019.

Olexander Aulin,

Cand. Sci. (Philosophy), Senior Researcher,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Library Institutions in Modern Ukrainian-Turkish Information Communications

The article examined the role and place of domestic librarians and, above all, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine in the development of Ukrainian-Turkish information communications in modern conditions. It is shown that at present international information communications in this direction do not differ in depth and intensity. The use of additional possibilities of library resources in social information communication in the format «Ukraine-Turkey» is analyzed. It is shown that in the event of a rise in the level of systemic and integrated use of information and library resources, as well as the use of innovative approaches, one can expect positive results, in particular, in assisting the authorized state bodies of Ukraine in their activities for the further development and strengthening of bilateral relations with Turkey.

Keywords: library institutions, international information cooperation, social information communications, resource base, scientific communications, political communications.

Юлія Калініна-Симончук,

наук. співроб., нач. відділу правового забезпечення діяльності НБУВ,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК НАУКОВО-ДОСЛІДНА ТА БІБЛІОТЕЧНА УСТАНОВА У ВІДОБРАЖЕННІ СТАТУТНИХ ДОКУМЕНТІВ (1997–2018 рр.)

У статті здійснюється порівняльний аналіз статутів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського періоду незалежності України, визначення її статусу, розглядається визначення її як національної бібліотеки та науково-дослідного інституту, розкривається сутність формулювань щодо співвідношення цих понять, зміни у визначеннях, які впливали на зміст функцій.

Відзначено, що НБУВ під час нинішньої еволюції інформаційної сфери суспільства трансформується для підвищення ефективності бібліотечного обслуговування, більш повного відображення науково-інформаційної діяльності, магістральних напрямів розвитку науки, пріоритетних для сучасного суспільства.

Ключові слова: Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, статут національної бібліотеки, функції національної бібліотеки, правотворча практика, соціальні комунікації.

Національна бібліотека Української Держави [нині – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ)] була заснована в 1918 р., у період Української революції 1917–1920 рр. – під час гострої політичної боротьби за її незалежність, у тому числі за перспективу національно-культурного будівництва. Ця обставина обумовила безпосередній вплив на особливості створення НБУВ як національної бібліотеки світового рівня та визначення її функцій. Усі світові національні бібліотеки, формуючи універсальні фонди світової літератури та гарантуючи надання їх у вільний доступ, мають дбати про національно-культурну спадщину у своїй концепції й передбачати розвиток національно-культурної функції. Тому на бібліотеку було покладено завдання створення відділу «Україніка», зібрання всіх пам'яток духовного життя українського народу й України, а також книг, часописів, газет, гравюр,

листівок, нот, літографій та інших творів друкарень, літографій і металографій, виданих в Україні й за кордоном [1].

Наприкінці 1918 р. затверджено перший Статут національної бібліотеки, у якому було закріплено завдання, визначені Законом «Про утворення Фонду Національної Бібліотеки Української Держави» (1918). Статут визначав самостійність бібліотеки як юридичної особи при Українській академії наук, з окремим бюджетом та штатом, з правом внесення змін у Статут і штати співробітників через президента академії наук, а в разі його незгоди ці питання передавались на розгляд спільного зібрання академії наук. Національна бібліотека могла вирішувати бюджетні питання через Міністерство народної освіти та мистецтва, з одночасним повідомленням про це академію наук, засновувати наукові товариства з бібліотекознавства й бібліографії, мати власні кошти, створювати спеціальні фонди, отримувати з-за кордону друковану продукцію, проводити наукову діяльність та обнародувати її результати [2]. Оскільки ідеологами побудови радянської держави національна бібліотека сприймалась як «націоналістична», у 1919 р. було прийнято: «не одрікаючись від титулу “Національна бібліотека”...вживати й поняття “Всенародна бібліотека України»» [3]. Після остаточного встановлення радянської влади в Україні, Комітетом по заснуванню бібліотеки було виключено з назви слово «національна» [4]. У радянський період функціонування бібліотеки змінюється не тільки назва, а й завдання у сфері її діяльності. Бібліотека втрачає належний їй статус національної. І лише суспільно-політичні зміни в 90-тих роках минулого століття в Україні, розгортання національно-державного будівництва вплинули на статус, функції та особливості розвитку головної української бібліотеки, що протягом кількох десятиріч широкому читачу була відома як Бібліотека АН УРСР, Державна публічна бібліотека УРСР, Центральна наукова бібліотека АН України (далі – ЦНБ) тощо. Відповідно до потреб нового суспільства, української державності, національної освіти, науки та культури, а також в умовах стрімкої інформатизації відбувається переорієнтація діяльності ЦНБ у напрямі до науково-інформаційного забезпечення національно-державного будівництва.

У квітні 1996 р., враховуючи роль Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського НАН України як провідного наукового та культурного центру, її роботу щодо інформаційно-методичного забезпечення науково-дослідних і державних установ та читацьких запитів, особливе значення в збереженні рукописних і друкованих пам'яток культури, Указом Президента України Л. Кучми «Про надання

Центральній науковій бібліотеці імені В. І. Вернадського статусу національної» їй було надано статус національної та іменовано «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського» [5]. Цим Указом на визнання національних функцій НБУВ було засновано Фонд Президентів України, а Президії НАН України необхідно було затвердити протягом місяця Положення про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського і подати на затвердження Президенту проект указу «Про Положення про Фонд Президентів України». Діяльність, з отриманням статусу національної, починає регулюватися рядом законів і підзаконних актів, які мають пряме відношення до статусу та реалізації функцій бібліотеки, яка підпадала під різні нормативно-правові документи.

У червні 1995 р. Президент України видав Указ «Про Положення про національний заклад (установу)», яке визначає, що статус національного надається Указом Президента України закладу (установі) України, який досяг найвищих показників у своїй діяльності щодо використання інтелектуального потенціалу нації, реалізації ідеї національного відродження й розвитку України, запровадження державної мови і є провідним серед галузевої групи закладів (установ) гуманітарної сфери, а також те, що національний заклад (установа) України здійснює свою діяльність відповідно до Конституції та законів України, інших актів законодавства України та власного статуту [6]. У цьому Положенні також визначено, що фінансування діяльності національного закладу (установи) України проводиться за окремими нормативами, що встановлює Кабінет Міністрів України та національний заклад (установа) України має право в межах фонду заробітної плати за рахунок коштів, виділених з Державного бюджету України, і власних коштів установлювати підвищені посадові оклади, стипендії та інші заохочувальні виплати відповідно до законодавства України.

Президія Національної академії наук України 6 червня 1996 р. прийняла Постанову «Про Положення про Національну бібліотеку України» [7, с. 3–6], яка, як нормативний акт, закріпила статус НБУВ як національної установи, втілила реалізацію демократичних принципів функціонування установи, що базувалися на новому законодавстві України, значно розширила функції та права НБУВ. У жовтні 1996 р. Указом Президента України було затверджено Положення про Фонд Президентів України [8], яке визначило Фонд Президентів України як структурний підрозділ НБУВ.

На виконання Постанови Президії Національної академії наук України «Про Положення про Національну бібліотеку України» [9, с. 3]

провідними фахівцями бібліотеки під керівництвом генерального директора НБУВ академіка О. Онищенка була проведена кропітка робота щодо приведення Статуту Центальної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського до рівня забезпечення потреб розвитку назалежної держави. Статут було затверджено наприкінці 1993 р. відповідно до затвердженого Положення про Національну бібліотеку України. 14 січня 1997 р. Національна академія наук України затвердила Статут Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Цей Статут має особливе значення, адже вперше в історії НБУВ після Статуту Національної бібліотеки Української Держави 1918 р. почали реалізовуватися демократичні принципи функціонування установи, що базувалися на новому законодавстві України. НБУВ протягом багатьох років в умовах суспільно-політичних змін, диктатури радянської влади зуміла створити найбільший за обсягом фонд давньої та сучасної літератури, культурної спадщини й наукових ресурсів загальноукраїнського значення; єдина в Україні наукова установа, що в комплексі займалася розробленням проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, архівознавства та документознавства, інформатизації й, нарешті, повернула, наданий їй при створенні статус національної. Подвійний статус НБУВ як національної бібліотеки та науково-дослідного інституту, а також спробу визначення співвідношення функцій такого статусу вперше було зафіксовано в Статуті 1997 р.

Статут НБУВ 1997 р. врахував усі норми й можливості розвитку, що надавалися новим українським законодавством і формуванням нового законодавчого поля в сферах діяльності бібліотечної справи та науки, що приймалися в 1991–1995 рр., зокрема «Основи законодавства України про культуру» (1992), закони: «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічну діяльність» (1991), «Про наукову та науково-технічну експертизу» (1995), «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995), «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (1993) та інші нормативно-правові акти, міжнародні угоди про співпрацю в сферах науки, культури. Бібліотека з її фондами визначається як фактор історико-культурного середовища.

У цьому документі було зроблено акцент на утвердженні НБУВ як установи із загальнонаціональним статусом, головної бібліотеки Української Держави. У ньому стверджувалось, що ця установа є «загальнодержавний комплексний бібліотечно-інформаційний, науково-дослідний і культурний центр, державне сховище рукописної спадщини, творів та документів на всіх видах носіїв інформації, що створюється в Україні, наукова колекція світової літератури. У взаємодії з націо-

нальними та іншими бібліотеками НБУВ забезпечує повне комплектування, наукову обробку, зберігання та загальнодоступність національних інформаційних ресурсів, повноту інформації про їх склад, а також доступ до світових джерел інформації» [9].

Цей пункт визначив головну роль НБУВ як національної бібліотеки незалежної Української Держави, виходячи з її національно-державного значення за цінністю та роллю фондів і функціями. Функції національної бібліотеки фактично визначалися головними в діяльності НБУВ. Водночас у Статуті підтверджується статус НБУВ як науково-дослідного інституту НАН України з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, архівознавства, інформатизації бібліотек, збереження, консервації і реставрації бібліотечних фондів; методології, методики й організації створення бібліографії України, повних бібліографій документів національних меншин України; створення та розвитку комп'ютерних технологій бібліотечної діяльності тощо.

У Статуті вперше з'явилися положення про те, що НБУВ забезпечує раціональне використання сукупного національного бібліотечного фонду на основі координації і диференціації обслуговування різних категорій читачів бібліотеками різних типів, а також найширший доступ до своїх фондів усім категоріям читачів, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством, положеннями та інструкціями, що регламентують використання окремих видів документів. Закріплювався особливий статус рукописних фондів відповідно до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи». Визначається, що рукописні фонди є власністю НБУВ та одночасно складовою частиною Національного архівного фонду, тобто рукописні фонди підпадають не лише під норми законодавства, що регулює бібліотечну справу, а й під норми законодавства, що регулює архівну справу.

Важливим положенням Статуту є міжнародний аспект професійної діяльності НБУВ та її входження в міжнародне бібліотечне співтовариство як самостійного члена Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та інститутів (IFLA), діяльності в складі інших вітчизняних і міжнародних асоціацій, товариств, організацій, фондів.

Нові умови розвитку демократичного суспільства України дали змогу повернутися до висловлених засновниками Національної бібліотеки в 1918 р. принципів позаполітичності в питаннях бібліотечної діяльності та формування фондів, зокрема нейтралітету й толерантності щодо політичних партій, громадських рухів та організацій, релігійних конфесій, принципів гуманізму, пріоритету загальнолюдських цінностей,

служіння суспільству й державі, роботи на благо народу України, вітчизняної і світової культури.

Згідно з цим документом, у своїй діяльності НБУВ виходить з того, що держава гарантує цілісність, неподільність, невідчужуваність, створює правові, фінансові й матеріальні умови для зберігання, використання і поповнення її фонду.

Відповідно до бібліотечного законодавства, бібліотечні фонди, колекції, будівлі, споруди, земельні ділянки під ними й на прилеглій території та інше майно, що утримуються на балансі НБУВ, перебувають у її безстроковому й безоплатному користуванні, під захистом держави та не підлягають вилученню й приватизації.

Особлива увага в Статуті приділяється функціям національної бібліотеки, обумовленим основними напрямками її діяльності як загальнодержавної бібліотечної установи, інформаційно-аналітичного центру, науково-дослідного інституту НАН України, національного центру біографічних досліджень.

У Статуті визначено нову стратегію комплектування фондів НБУВ. Як позакатегорійна універсальна наукова бібліотека загальнодержавного значення НБУВ здійснює комплектування, наукове оброблення, забезпечує зберігання й суспільне використання документів Фонду Президентів України, Національного архівного фонду НАН України, а також повне комплектування, наукове опрацювання, постійне зберігання (у тому числі обов'язкового та архівного примірників друку) і забезпечує доступ до створених на території України документів на всіх видах носіїв інформації.

Передбачалося й депозитарне зберігання урядових документів, газет, картографічних видань, комп'ютерних файлів, документів ООН, ЮНЕСКО та інших організацій. Однією з функцій національної бібліотеки в галузі комплектування було формування головної загальнодержавної наукової колекції світової літератури, забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів і задоволення на цій основі потреб суспільства в інформації із-за кордону.

Як загальноакадемічна бібліотека НБУВ зобов'язувалася організувати централізоване комплектування науково-дослідних установ НАН України зарубіжною літературою, базами даних шляхом здійснення валютної передплати; міжнародний книгообмін і розподіл міжнародних надходжень літератури; централізовану каталогізацію зарубіжних документів та організацію зведеного електронного каталогу.

Уперше в Статуті з'являється пункт про національні функції бібліотеки щодо виявлення в усьому світі та обліку українки на всіх видах

носіїв інформації та формування фондів національних баз даних рукописної, друкованої, електронної україніки, а також видання повної ретроспективної національної бібліографії документів на всіх видах носіїв у концепції, яку розвивала бібліотека впродовж 1992–1995 рр., що включає: твори українською мовою незалежно від місця створення; твори всіма мовами, створені на території України; твори всіма мовами про Україну й український народ, створені в усьому світі.

З огляду на актуалізацію питання повернення в Україну незаконно вивезених за її межі об'єктів культурної спадщини, у Статут було введено функцію організації і координації роботи з питань повернення з-за кордону до бібліотек України втрачених культурних цінностей (друкованої та рукописної спадщини).

Нове зучання отримав пункт про бібліотечне обслуговування користувачів документами на всіх носіях інформації, сприяння кооперації бібліотечно-бібліографічного обслуговування в межах держави для забезпечення загальнодоступності національного бібліотечного фонду України.

Увага приділялася й забезпеченню збереженості фондів, здійсненню консервації і реставрації рукописів, стародруків, рідкісних видань, бібліотечних зібрань та історичних колекцій.

НБУВ розвивала свою міжнародну діяльність, крім міжнародного книгообміну, вона мала право репрезентації України в міжнародних бібліотечних об'єднаннях та асоціаціях, сприяла участі бібліотек держави в міжнародних бібліотечно-інформаційних програмах і проектах.

Як головна національна бібліотека НБУВ виконувала й загальнодержавні функції в галузі науково-методичної роботи – вона мала бути орієнтованою на науково-методичне забезпечення діяльності бібліотек усіх систем і відомств, координацію їхніх зусиль, а також науково-методичне й організаційне сприяння підвищенню кваліфікації бібліотечних кадрів, підготовку кадрів вищої кваліфікації (докторів і кандидатів наук) у галузі бібліотечної справи.

У Статуті передбачено також й організацію культурно-просвітницької діяльності, що є традиційно органічною функцією будь-якої бібліотеки, але з урахуванням оновлення суспільних запитів.

Створення наприкінці 1995 р. постановою Бюро Президії Національної академії наук України в НБУВ постійної Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) перетворювало її на загальнодержавний інформаційно-аналітичний центр, функції якого вперше закріплено в Статуті. До її функцій входило оперативне бібліотечне та довідково-бібліографічне обслуговування вищих управлінських

структур, підготовка різноманітних, залежно від цільового призначення, довідкових інформаційних й аналітичних матеріалів, а також розвиток взаємодії з органами державної влади різних видів і форм, обмін інформацією із зарубіжними бібліотеками, що займаються інформаційно-аналітичним обслуговуванням органів влади та управління. СІАЗ на основі документних матеріалів та електронних потоків інформації здійснює аналіз політичних і соціально-економічних процесів в Україні, а також аналізує розвиток державотворчого процесу, державних структур та громадської думки в Україні та поза її межами. Таку функцію виконують усі великі національні бібліотеки світу.

Важливим стало визначення функцій бібліотеки як науково-дослідного інституту НАН України: бібліотечно-інформаційне забезпечення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, загальнодержавних наукових програм та проєктів; здійснення наукової експертизи управлінських рішень, наукових програм, стандартів бібліотечно-бібліографічних і суміжних сфер діяльності; узагальнення результатів наукових досліджень у бібліотечній галузі та підготовка рекомендацій щодо їх реалізації на загальнодержавному й міжвідомчому рівнях; наукове дослідження проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства, архівознавства, інформатизації бібліотек, збереження, консервації і реставрації бібліотечних фондів; методологічних та практичних питань створення національної бібліографії України; реалізації стратегії формування й програм збереження національного бібліотечного фонду України з урахуванням специфіки функціонування бібліотек різних типів і відомчого підпорядкування; удосконалення бібліотечно-бібліографічної класифікації, каталогізації; створення та розвиток комп'ютерних технологій бібліотечної діяльності. Розвиток наукових напрямів підтримувався можливостями власного видання наукової продукції за напрямами діяльності НБУВ, а також підготовкою бібліотечних кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі, докторантурі, завдяки діяльності спеціалізованої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій.

За Статутом 1997 р. НБУВ виконує роль національного центру біографічних досліджень, розробляє теоретичні й науково-методичні проблеми української біографістики, досліджує та публікує біографії діячів України, напрацьовує комп'ютерні бази даних біобіографічної інформації, розробляє і впроваджує інформаційні технології в українську біографістику.

Розширення прав обґрунтовувалося загальнонаціональними функціями бібліотеки, яка мала можливості та завдання виходити з ініціативою

й готувати проекти урядових рішень з питань розвитку бібліотечної галузі, представляти свої інтереси, а також інтереси бібліотечної галузі як через Президію НАН України, так і безпосередньо в органах державної влади та управління, а також їй надавалося право координувати зусилля бібліотек усіх систем і відомств у розробленні й реалізації національних програм, спрямованих на розвиток бібліотечної справи в Україні; готувати пропозиції, що потребують законодавчого вирішення та урядової підтримки. Крім того, НБУВ мала право самостійно планувати свою діяльність і визначати перспективи розвитку, створювати на базі бібліотеки міжвідомчі ради й комісії з пріоритетних напрямів розвитку бібліотечної науки та практики, здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, міжнародний, міждержавний і внутрішньодержавний книгообмін у визначеному чинним законодавством порядку, отримувати три безкоштовні обов'язкові примірники всіх творів друку України всіма мовами, а також обов'язкові платні примірники в кількості, достатній для здійснення усіх видів книгообміну, а також обов'язковий безоплатний примірник комп'ютерних файлів, підготовлених в Україні на основі електронних видавничих технологій та документів на нетрадиційних носіях.

Статут регулював й інші джерела надходження та можливості НБУВ щодо пріоритетів комплектування літературою з фондів бібліотек, що ліквідуються, проводити обмін з іншими бібліотеками та установами України і зарубіжжя дублетами і їхніми копіями, списувати з балансу й реалізовувати застаріле та невикористовуване майно, якщо це не суперечить усталеному порядку й чинному законодавству України тощо.

Самостійність бібліотеки розширювалася і в питаннях визначення ціни на видання та інші документи, отримані за системою обов'язкового безоплатного примірника, які не мають номінальної ціни, а також на видання, отримані за системою міжнародного книгообміну, та видання, що передаються чи продаються з обмінного фонду.

НБУВ мала право самостійно розробляти правила обслуговування користувачів та абонентів бібліотеки, встановлювати перелік, договірні ціни й тарифи на окремі види додаткових послуг для користувачів.

У галузі міжнародної діяльності НБУВ могла самостійно укладати угоди про наукове співробітництво із зарубіжними організаціями; затверджувати програми й наукові завдання для зарубіжних наукових відряджень, заслуховувати звіти про результати відряджень за кордон; розробляти програми та пропозиції щодо складу оргкомітетів міжнародних наукових конференцій, нарад і симпозіумів; організовувати міжнародні книжкові виставки в Україні та поза її межами.

У Статуті надавалося право НБУВ виконувати науково-дослідні роботи на замовлення інших організацій, здійснювати міжнародний обмін творами друку та документами на інших носіях інформації, здійснювати видавничу й поліграфічну діяльність, зберігаючи за собою авторське право.

Бібліотека розширювала права щодо самостійної фінансово-господарської діяльності для реалізації основних функцій бібліотеки та цілей соціального розвитку її трудового колективу. Значною інновацією стало право бібліотеки (відповідно до чинних нормативних документів) мати і відкривати банківські рахунки, самостійно розпоряджатися коштами, які утримуються на цих рахунках, в інтересах забезпечення діяльності бібліотеки, реалізовувати свою продукцію, надавати послуги за цінами й тарифами, використовувати доходи, які залишилися після сплати податків та інших платежів до бюджету, тощо.

Завершувався Статут пунктом стосовно того, що як «загальнодержавна скарбниця знань та інформації, особливо цінний об'єкт культури Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського не підлягає реорганізації в будь-який інший тип бібліотеки, приватизації, ліквідації, підпорядкуванню будь-яким відомчим інтересам».

Отже, набуття статусу національної стало потужним стимулом для подальшого розвитку НБУВ, а Статут 1997 р. закріпив нові функції, права та обов'язки, а також змінив її структуру. Цим Статутом було закладено базові положення розвитку НБУВ, що існують й сьогодні.

НБУВ почала працювати в нових умовах, які надавали їй широкі можливості для самостійного визначення багатьох форм та напрямів діяльності, удосконалення своїх функцій і розвитку інноваційних ініціатив. Національні функції НБУВ як інституції національної пам'яті України, яка збирає, зберігає та забезпечує використання документальної спадщини, закріплювалися також і визнанням НБУВ як «особливо цінного об'єкта культури», бібліотечні фонди якого перебувають під охороною держави.

У квітні 1999 р. Постановою Кабінету Міністрів України «Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання» [10] фонд рукописів, стародруків, рідкісних видань, історичних колекцій, Національний архівний фонд України та депозитарій Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського включено в перелік наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Це було відображено в новій редакції Статуту 2017 р.

У липні 1999 р. Указом Президента України «Про Національну юридичну бібліотеку» з метою забезпечення правовою інформацією

фахівців-правників, працівників органів державної влади, науковців, студентської молоді, представників дипломатичного корпусу й міжнародних неурядових організацій в Україні та поширення правових знань серед населення було підтримано пропозицією Міністерства юстиції України та Національної академії наук України щодо утворення Національної юридичної бібліотеки [11]. У січні 2000 р. Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Положення про Національну юридичну бібліотеку, яким було Національну юридичну бібліотеку визначено структурним підрозділом Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, що забезпечує акумуляцію документально-інформаційних ресурсів (книжок, документів та інших носіїв інформації), які містять правову інформацію (сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення, їх профілактику та боротьбу з ними тощо) [12]. У зв'язку з цим у НБУВ з'явився структурний підрозділ з назвою «національний». Відповідно, у редакції Статуту 2009 р. з'являється новий унікальний структурний підрозділ.

Але подвійність функцій НБУВ як національної бібліотеки й науково-дослідного інституту та їх співвідношення впродовж останніх 20 років істотно коригуються під впливом змін у законодавстві України, зокрема Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [13] та політичних, соціально-економічних процесів. Зокрема, загальнонаціональні функції та можливості НБУВ змінюються вже в новій редакції Статуту 2009 р. Так, термін «головна бібліотека Української держави» замінюється терміном «провідний заклад». Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського є провідною культурною, освітньою, науково-інформаційною державною установою, що здійснює функції науково-дослідного, методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи та її реалізації [14].

У новій редакції Статуту НБУВ 2017 р. [15] уже на першому місці функції науково-дослідної установи, що перебуває у віданні НАН України: НБУВ є державною бюджетною неприбутковою науковою установою, заснованою на державній власності, перебуває у віданні Національної академії наук України (далі – НАН України) і має статус національної установи. Далі – як це зазначається в усіх попередніх статутах – «є провідним культурним, освітнім, науково-інформаційним державним закладом, що здійснює функції науково-дослідного,

методичного та координаційного центру з питань книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи та її реалізації» (цитування здійснюється за Статутом, що зберігається в поточному архіві НБУВ. – Прим. авт.).

Трансформація статусу НБУВ відбувається в зв'язку зі змінами в законодавстві. Зокрема, у листопаді 2015 р. було прийнято новий Закон України «Про науку і науково-технічну діяльність» [16], яким визначаються нові правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку в сфері наукової та науково-технічної діяльності, створюються умови для провадження наукової і науково-технічної діяльності, задоволення потреб суспільства й держави в технологічному розвитку шляхом взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади. У зв'язку зі змінами в законодавстві змінюються й нормативні акти НАН України, нормами яких керувалась і керується у своїй діяльності й НБУВ, про що зазначалось у її Статутах.

У Статуті НБУВ 2017 р. з урахуванням усіх нормативно-правових актів, нормативних актів Національної академії наук України розкрито бібліотечні та наукові напрями діяльності НБУВ: «...створена та діє з метою комплектування, наукового опрацювання та зберігання загальнодержавного універсального бібліотечного фонду і фонду документальної спадщини України та світу; організації доступу до фонду та формування, розвитку й використання науково-інформаційних ресурсів; здійснення наукових досліджень, спрямованих на отримання та використання нових знань у книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві, кодикології та кодикографії, архівознавстві та документознавстві, наукометрії, інформаційно-комунікаційних технологіях, біографістиці, збереженні, консервації та реставрації документів; доведення наукових знань до стадії практичного використання, забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів НБУВ; підготовки висококваліфікованих кадрів; задоволення соціальних, економічних і культурних потреб суспільства та науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку країни. Для НБУВ наукова діяльність є основною».

Отже, якщо Статут 2009 р. переносить наголос з поняття «головної національної установи» на провідну культурну, освітню, науково-інформаційну державну установу зі статусом національної установи, що визначає певну втрату його функцій головної національної бібліотеки України, то Статут 2017 р. на першому місці вже чітко визначає функцію науково-дослідної установи, належність, підпорядкування, ознаки непри-

бутковості та те, що наукова діяльність НБУВ є основною – як у всіх наукових установах НАН України. Але функції національної бібліотеки збережені та визначені першочерговими в другому розділі Статуту.

У Статуті 2017 р. науковій діяльності приділено основну увагу, що є виправданим у сучасній науковій та соціокультурній діяльності, визначено основні наукові напрями: теоретичні, методичні, інформаційно-технологічні проблеми управління знаннями в бібліотеках і формування фондів та бібліотечних баз знань, інтеграція і використання інформаційних ресурсів; розвиток національного науково-інформаційного простору; вивчення, збереження та видання рукописної, книжкової й документальної спадщини України; створення національної бібліографії та біобібліографії, розвиток української біографістики; проблеми розвитку інформаційного суспільства, глобальної інформатизації та соціальних комунікацій, інформаційної безпеки України.

Також розкриваються основні напрями наукової організації науково-інформаційної діяльності НБУВ. Серед них:

- формування цілісного комплексу інформаційних ресурсів, що інтегрує електронні каталоги, бази реферативної інформації та повнотекстові документи електронної бібліотеки;

- розбудова науково-інформаційного порталу науки України, забезпечення інтегрованого доступу до ресурсів наукових бібліотек, наукових і науково-дослідних установ України;

- формування фундаментальної національної книжкової та рукописної колекції – електронної бібліотеки «Україніка», інтеграція інформаційних баз спеціалізованих історико-культурних фондів;

- розгортання баз бібліометричної й наукометричної інформації, центру надання інформаційної та методичної допомоги науковим установам. Інформаційна підтримка розвитку міжнародного співробітництва;

- інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади й управління на основі систематичного моніторингу бібліотечних ресурсів, вітчизняних і зарубіжних засобів масової інформації.

Таким чином, об'єктивний процес розвитку українського суспільства протягом останніх десятиріч обумовив оновлення бібліотечної діяльності НБУВ, визначаючи її як провідну культурну, освітню, науково-інформаційну державну установу із статусом національної установи. Статут забезпечив розвиток найважливіших функцій НБУВ як національної, закріпив як традиційний, так й інноваційний аспекти її діяльності.

НБУВ як наукова та бібліотечна інституція взяла на себе головну роль у створенні ресурсної бази науки, освіти, культури, економічної й політичної діяльності держави, реалізації бібліотечно-інформаційного, науково-інформаційного та інформаційно-аналітичного обслуговування й забезпечення розвитку суспільних запитів та активну участь у системі національних інформаційних комунікацій, пріоритетних для сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Про утворення Фонду Національної Бібліотеки Української Держави : закон Ради Міністрів від 2 серпня 1918 року // Держ. вісн. – 1918. – С. 2; *Дубровіна Л. А.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 1998. – 337 с.

2. Статут Національної Бібліотеки Української Народної Республіки в м. Києві при Українській Академії Наук // Архів НБУВ. Опис 1, од. зб. 4 арк. 3–4.

3. Протокол № 25 від 3 травня 1919 року Спільного зібрання Української академії наук у Києві // Ін-т рукопису НБУВ. Фонд 1, спр. 26141, арк. 1–2.

4. Протокол № 168 від 28 грудня 1920 р. Комітету по заснуванню Всенародної бібліотеки при Українській Академії Наук // Архів НБУВ. Опис 1, од. зб. 1, арк. 325.

5. Про надання Центральній науковій бібліотеці України імені В. І. Вернадського статусу національної : Указ Президента України від 5 квітня 1996 р. № 244/96. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244/96>. – Назва з екрана.

6. Про Положення про національний заклад (установу) : Указ Президента України від 11 від 16 червня 1995 р. № 451/95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/451/95>. – Назва з екрана.

7. Про Положення про Національну бібліотеку України : Постанова Президії Національної академії наук України // Бібл. вісн. – 1996.– № 5. – С. 3–6.

8. Про Положення про Фонд Президентів України : Указ Президента України від 11 жовтня 1996 р. № 936/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/936/96?lang=uk>. – Назва з екрана.

9. Статут Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1997 р. // Архів НБУВ. Оп. 16, спр. 2917 а, арк. 1–20.

10. Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 1999 р. № 527 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-99-%D0%BF/ed19990401>. – Назва з екрана.

11. Про Національну юридичну бібліотеку : Указ Президента України від 23 липня 1999 р. № 921 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921/99>. – Назва з екрана.

12. Про затвердження Положення про Національну юридичну бібліотеку : постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/173-2000-%D0%BF>. – Назва з екрана.

13. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січня 1995 року № 32/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.

14. Статут Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського від 11 грудня 2009 року. Архів НБУВ. Оп. 1, спр. 3868, арк. 1–15.

15. Статут Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського від 14 червня 2017 р. [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/STATUT_NBUV_2017.pdf. – Назва з екрана.

16. Про науку і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>. – Назва з екрана.

References

1. Pro utvorennia fondu Natsionalnoi Biblioteki Ukrainiskoi Derzhavy: zakon Rady Ministriv vid 02.08.1918 [About formation of Fund of National Library of the Ukrainian State : law of Council of Ministers from Augusts, 2, 1918]. (1918). *Derzhavnyi visnyk – State Gazette*, p. 2. Kyiv [in Ukrainian]; Dubrovina, L. A., Onyschenko, O. S. (1998). *Istoriia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. 1918–1941* [History of the National library of Ukraine of the name of V. I. Vernadskiy. 1918–1941]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Statut Natsionalnoi bibloteki Ukrainiskoi Narodnoi Respubliky v m. Kyievi pry Ukrainskii Akademii nauk [Statute of the National Library of the Ukrainian Peoples Republic in Kyiv at the Ukrainian Academy of Sciences].

Arkhiv NBUV – NBUU Archive, descr. 1, stor. unit 4, sheet 3–4. Kyiv [in Ukrainian].

3. Protokol No. 25 vid 03 travnia 1919 r. Spilnoho zibrannia Ukrainskoi akademii nauk u Kyievi [Minutes No. 25 of May 3, 1919, of the Joint Meeting of the Ukrainian Academy of Sciences in Kiev]. *Instytut rukopysu NBUV–Institute of Manuscript NBUV*. stock 1, case 26141, sheet 1–2. Kyiv [in Ukrainian].

4. Protokol No. 168 vid hrudnia 1920 r. Komitetu dlia zasnuvannia Natsionalnoi Biblioteky pry Akademii nauk [Protocol No. 168 of December 1920 to the Committee for the Establishment of the National Library at the Academy of Sciences]. *Arkhiv NBUV – NBUU Archive*. descr. 1, stor. unit 1, sheet 325. Kyiv [in Ukrainian].

5. Pro nadannia Tsentralnii naukovij bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho statusu natsionalnoi: ukaz Prezydenta Ukrainy vid 05.04.1996 No. 244/96 [About granting to the Central scientific Library of Ukraine the name V. I. Vernadsky National Status: Decree of the President of Ukraine dated 05.04. 1996 No. 244/96]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244/96> [in Ukrainian].

6. Pro Polozhennia pro natsionalnyi zaklad (ustanovu): ukaz Prezydenta Ukrainy vid 16.06.1995 No. 451/95 [About Statute about national establishment (establishment): Decree of President of Ukraine from June, 16, 1995 No. 451/95]. Retrieved from <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/451/95> [in Ukrainian].

7. Polozhennia pro Natsionalnu biblioteku Ukrainy [Regulations on the National Library of Ukraine]. (1996). *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, no. 5, pp. 3–6. Kyiv [in Ukrainian].

8. Pro Polozhennia pro Fond prezidentiv Ukrainy: ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11.10.1996 No. 936/96 [About Statute about Fund of Presidents of Ukraine: Decree of President of Ukraine from October, 11, 1996 No. 936/96]. Retrieved from <https://zakon2.rada.gov.ua/lawsshow/936/96?lang=uk> [in Ukrainian].

9. Statut Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho 1997 r. [Statute of the VI VI National Library of Ukraine Vernadsky 1997]. *Arkhiv NBUV – NBUU Archive*. descr. 16, case 2917a, sheet 1–20 [in Ukrainian].

10. Pro vidnesennia naukovykh obektiv do takykh, shcho stanoviat natsionalne nadbannia: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.1999 No. 527 [About attributing of scientific objects to such that presentnational acquisiti: resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine from April, 1, 1999 No. 527]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527–99-%D0%BF/ed19990401> [in Ukrainian].

11. Pro Natsionalnu yurydychnu biblioteku: ukaz Prezydenta Ukrainy vid

23.07.1999 No. 921 [On the National Law Library: Decree of the President of Ukraine of 9/29/1999 No. 921. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921/99> [in Ukrainian].

12. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Natsionalnu iurydychnu biblioteku: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31 sichnia 2000 roku [About claim of Statute about the National legal library: resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine from 31 січня in 2000]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/173-2000-%D0%BF> [in Ukrainian].

13. Pro biblioteku i bibliotechnu spravu: Zakon Ukrainy vid 27.01.1995 No. 32/95–VR [On Libraries and Library Affairs: Law of Ukraine of January 27, 1995 No. 32/95–BP]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

14. Statut Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho vid 11 hrudnia 2009 roku [Charter of the National library of Ukraine of the name of V. I. Vernadskyi from December, 11, 2009]. *Arkhiv NBUV – NBUU Archive*, descr. 1, case 3868. Kyiv [in Ukrainian].

15. Statut Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho vid 14.06.2017 [The statute of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine from 14.06.2017. *nbu.gov.ua*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/STATUT_NBUV_2017.pdf [in Ukrainian].

16. Pro nauku ta naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 26.11.2015 No. 848-VIII [On Science and Scientific and Technical Activities: Law of Ukraine of 26.11.2015 No. 848-VIII]. Retrieved from <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.05.2019.

Yulia Kalinina-Simonchuk,

Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine as a Research and Library Institution in Displaying Charter Documents (1997–2018)

The article provides a comparative analysis of the statutes of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine in the period of independence of Ukraine, the definition of its status, the definition of it as a national library and research institute, give an overview of the essence of the formulations concerning the correlation of these concepts, traces the changes in definitions that influenced the content of functions. It is noted that the NBU in the course of the current evolution of the information sphere of society is being transformed to improve the efficiency of library services, to reflect modern scientific and

information activities in more complete way, main directions of the course of science which are priority ones for modern society. Some areas of modern library development – creation of national bibliography, «Ukrainica», information and analytical support of state authorities, etc., based on the specifics of the development of modern Ukrainian society at the NBU develop on the basis of original decisions made in accordance with the demand of Ukrainian society and changes in the national culture and library environment. The legal basis for the functioning of the library is being coordinated with the development of practical activities for the service of all categories of users, with the intensification of the NBU work in the field of public information and communication, with the accumulation of advanced domestic and foreign experience of library activities. It creates prospects for improvement of the process of further legal consolidation of the advanced forms of modern library activity updated in accordance with the development of modern information technologies, and should facilitate the dissemination of relevant legal information in the system of national information communications.

Keywords: V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, the statute of the national library, the functions of the national library, law-making practice, social communications.

Артур Федорчук,

наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

МОНІТОРИНГ МАТЕРІАЛІВ ЗАКОРДОННИХ РЕСУРСІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ПРО ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА У СВІТІ

У публікації представлено результати досліджень загальних принципів і технології моніторингу іноземних інформаційних комунікацій мережі Інтернет: електронних варіантів засобів масової інформації, інформаційно-аналітичних та новинних порталів, агенцій новин й інших стратегічних комунікацій. Розглянуто питання актуальності та загальних принципів моніторингу інформації про інститут президентства в матеріалах закордонних ресурсів всесвітньої мережі. Наведено технологію та методологію роботи з базою даних «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ» в програмному середовищі ІРБІС64, яка створюється в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського для збереження та оброблення результатів моніторингу матеріалів закордонних інформаційних комунікацій щодо окремих аспектів інституту президентства у світі.

Ключові слова: база даних, моніторинг інформаційних комунікацій, ЗМІ, інститут президентства, посада Президента, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Упровадження інституту президентства в Україні відкрило новий етап у розвитку нашої державності й підтвердило здатність українців сприймати найкращий досвід передових демократій світу в питаннях функціонування та розвитку державних інститутів.

Сьогодні одним з основних питань державного будівництва в Україні стало визначення ролі інституту президентства та створення в системі розподілу влади реальних механізмів стримування й противаг. У сучасному світі інститут президентства є достатньо поширеним органом влади, але в кожній країні він має свої функції, особливості функціонування та вплив на прийняття рішень. Президентські посади передбачено і в президентських, і в парламентсько-президентських, і в чисто парламентських республіках. Проте посади президента в кожній країні світу значно відрізняються наданими функціями, значенням у суспільстві та обсягом повноважень у керівництві державою. У європейських країнах

і Північній Америці президентська влада зазвичай урівноважується значним впливом парламенту та судовою гілкою влади. У Латинській Америці в більшості випадків саме президенти домінують у політиці країн, приймають одноосібні рішення та майже повністю контролюють силові структури, армію й суддів. Азіатська та частково африканська модель президентства вирізняється ще більшими авторитарними й тоталітарними проявами, що дуже часто пов'язано з національними або клановими традиціями. Президент у цих країнах зазвичай одночасно є главою держави, керівником уряду та лідером правлячої партії.

Зрозуміло, що найбільш ґрунтовні теоретичні праці дослідників щодо вивчення та осмислення інституту президентства було проведено в Сполучених Штатах Америки, адже там президент завжди розглядався як найдієвіша ланка політичної й державної системи. Класичний інститут президентства американські вчені й політики зазвичай порівнювали з формами правління та організації влади в інших країнах, досліджуючи причини переваг американської системи влади. Треба виділити ґрунтовні наукові праці американських дослідників Д. Сарторі, С. М. Ліпсета, Г. О'Доннелла, М. Шугарта та Д. Кері.

Вітчизняні дослідники з перших років незалежності нашої держави теж приділяли значну увагу дослідженню різних аспектів інституту президентства як в Україні, так і у світі. Треба відмітити праці М. Кармазіної [2], Ф. Рудича [3], Ю. Стасюка [4], О. Токовенка [5], В. Чиркіна, Г. Кедрової та багатьох інших.

Проте сьогодні існує ряд нез'ясованих питань щодо особливостей функціонування цього важливого політичного та державного інституту в межах конкретної країни, зокрема в контексті висвітлення окремих аспектів діяльності цієї інституції світовими ЗМІ.

Отже, актуальність дослідження інституту президентства зумовлено потребою наукового осмислення ролі інституту президентства у світі та необхідністю створення дієвих механізмів моніторингу й оцінювання інформаційних комунікацій у мережі Інтернет щодо функціонування інституту президента.

Мета статті – обґрунтувати можливість і доцільність моніторингу матеріалів закордонних інформаційних комунікацій мережі Інтернет про інститут президентства у світі та окреслити основні принципи організації цього моніторингу, проаналізувавши можливості такого дослідження на основі результатів тестового моніторингу.

Методом дослідження проблеми інституту президентства у світі нами було обрано моніторинг інформаційних комунікацій Інтернету (англ.

Internet monitoring service), під яким ми розуміємо комплекс операцій з пошуку, аналізу, класифікації та кластеризації інформації з Інтернету за тематикою конкретного дослідження. У загальному випадку моніторинг Інтернету дає змогу відстежувати й спостерігати за розвитком тієї або іншої події, процесу або теми.

Основою методу моніторингу інформаційних комунікацій Інтернету виступає контент-аналіз. У нашому випадку ми розглядаємо його як аналіз змісту широкого кола публікацій у мережі Інтернет. «За останнє десятиріччя результати контент-аналізу газетних публікацій досить активно висвітлюються в наукових дослідженнях, зокрема і в тих, які проводять структурні підрозділи НБУВ. Однак аналіз напрацьовань із зазначеного питання показує, що цей напрям не можна віднести до добре розроблених, зокрема стосовно зарубіжних видань суспільно-політичного спрямування», – стверджує С. Польовик [6, с. 35]. Дійсно, спеціальних досліджень можливостей та особливостей моніторингу саме закордонних ЗМІ й закордонних інтернет-ресурсів на сьогодні обмаль. У зв'язку з цим актуальність створення та дослідження особливостей функціонування інформаційних комунікацій на основі моніторингу іноземних ресурсів мережі Інтернет набуває в наші дні особливої актуальності. На думку О. Макарової, «Інтернет й електронна форма збереження інформації відкрили нові можливості для здійснення пошуку в інформаційних масивах, у процесах упорядкування інформації, її сортування й каталогізації» [7, с. 202].

Відділ організації та використання документального фонду Фонду Президентів України Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського має значний досвід організації та проведення моніторингу вітчизняних і закордонних ЗМІ, створення інформаційно-аналітичних систем для накопичення, аналізу інформаційних потоків соціально-політичної тематики та створення на їхній базі різноманітних оглядів, бюлетенів й аналітичних матеріалів. У рамках науково-дослідної теми ФПУ, НЮБ та СІАЗ «Бібліотечні установи у зміцненні стратегічних комунікацій українського суспільства» досвід відділу було використано також при розробленні інструментів і загальних принципів нового дослідження – моніторингу матеріалів закордонних інформаційних комунікацій мережі Інтернет про інститут президентства у світі.

Першим етапом моніторингу став пошук і виявлення в публікаціях мережевих видань матеріалів тематично відповідних напряму дослідження – функціонування інституту президентства в різних країнах світу та іміджу президентів у сучасному суспільстві.

Ця робота включала в себе осмислення аналітиками змісту інформації, що з'являється в мережі Інтернет, визначення доцільності та ефективності її використання в дослідженні. Забезпечення максимальної повноти відбору інформації потребує пошуку в достатньо широкому колі джерел. У випадку моніторингу інформації в матеріалах закордонних мережевих ресурсів ситуація ускладнюється необхідністю достатньо вільного володіння аналітиками різними іноземними мовами для оперативного визначення відповідності публікації меті моніторингу. Моніторинг інформації про інститут президентства проводиться на матеріалах електронних варіантів авторитетних у світі засобів масової інформації, інформаційно-аналітичних і новинних порталів, провідних агенцій новин тощо.

Інформація ресурсів мережі Інтернет має ряд особливостей, які необхідно враховувати в процесі організації моніторингу всесвітньої мережі. «Незалежно від типу інтернет-видань, усім їм властиві такі характерні риси, які дають змогу об'єднати ці видання в окрему групу, а також визначають потенціал цих видань у контексті інформаційно-аналітичної діяльності», – вважає Т. Гранчак [1, с. 8–9]. «Використовувані інтернет-виданнями форми подання інформації та її структура орієнтовані на якнайшвидше її сприйняття читачем-користувачем... Подання інформації створює умови для миттєвого “занурення” в інформаційний потік, а отже, сприяє прискоренню пошуку потрібної інформації», – стверджує дослідниця [1, с. 9].

Пошукові можливості інтернет-ресурсів розширюються завдяки системам пошуку, які розміщуються безпосередньо на веб-сторінці й дають змогу здійснити пошук необхідної інформації за ключовими словами або автором та за наявності на більшості сайтів архіву публікацій. Завдяки електронному формату інформації (можливості швидкого копіювання й подальшого оброблення) підвищується оперативність і якість аналітичного оброблення матеріалів. Таким чином, мережеві ресурси є більш оперативними джерелами інформації порівняно з будь-якими іншими ЗМІ.

Проте ресурси мережі Інтернет на сьогодні мають й істотні недоліки, що ускладнюють роботу аналітиків при проведенні моніторингу інформаційних потоків всесвітньої мережі. По-перше, інформація не всіх сайтів перебуває у відкритому доступі. Особливо це стосується інтернет-ресурсів провідних світових друкованих газет і журналів. Дедалі більша їх кількість переходить на платні послуги в наданні доступу до матеріалів. По-друге, усе ще заважають аналітикам великі обсяги інформаційного

шуму, тобто дублювання інформації інших видань і поширення матеріалів інформаційних агентств з незначними доповненнями та неякісною аналітикою. Постійне вдосконалення можливостей пошукових систем щодо відсіювання другорядної інформації, на жаль, нівелюється швидким зростанням обсягів інформації в мережі. Частково компенсувати ці недоліки мережевих ресурсів здатне чітке визначення жанрів публікацій, що включатимуться до процесу моніторингу. Характеристики та особливості інформаційних жанрів у мережі Інтернет було описано в попередніх публікаціях [8]. У дослідженні інституту президентів доцільно включати новинні замітки, аналітичні статті, аналітичні огляди та тематичні есе.

До інформаційних жанрів статей для моніторингу заданої проблематики треба віднести жорсткі новини, які можуть бути включені в моніторинг за рішенням аналітика лише в тому випадку, якщо інформація має істотне значення для характеристики інституту президентства в конкретній країні або іміджу конкретного президента.

Термін «жорстка форма новини» було введено М. Шостак і трактується як «жорстка форма фіксації конкретного факту». Цей матеріал націлено на миттєве інформування. Жорсткі новини, як правило, не підписуються конкретним журналістом, оскільки оброблення фактури мінімальне. Зазвичай такі новини запозичуються із стрічок різних інформаційних агентств і після оброблення формують колонку новин.

При підготовці моніторингу необхідно також прийняти принципове рішення, чи проводити пошук інформації з використанням пошукових систем, агрегаторів новин і новинних порталів, чи обмежувати моніторинг чітко визначеним колом найбільш інформативних ресурсів? Як свідчить досвід, дослідження глобальних процесів, до яких належать і процеси функціонування та розвитку інституту президентства, на відміну від моніторингу швидкоплинних новин і подій, потребує попереднього окреслення кола джерел, матеріали яких підлягають повному моніторингу у визначенні термінів дослідження. Паралельно необхідно досліджувати інформативність обраних джерел і вести пошук нових інформативних сайтів мережі з метою оптимізації кола досліджуваних ресурсів.

Технологія моніторингу передбачає, що виявлені публікації, які відповідають тематиці дослідження, копіюються та оформлюються згідно з внутрішніми вимогами дослідження, повністю перекладаються з мови оригіналу українською з метою виявлення всіх аспектів і змістовного навантаження конкретної публікації, доповнюються короткою анотацією

(рефератом) державною мовою, індексуються згідно з поточним тематичним класифікатором та вводяться в бази даних.

Розроблення бази даних «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ» та дослідна експлуатація її прототипу було розпочато у відділі організації та використання документального фонду з початку 2019 р. Призначенням цього інформаційного ресурсу є збереження результатів моніторингу публікацій ЗМІ у вигляді бібліографічної, реферативної та повнотекстової інформації, надання доступу до неї користувачам і створення на основі внесених матеріалів оглядів досліджуваної проблеми за різні періоди часу.

До бази даних вносяться матеріали, опубліковані на сторінках найбільш відомих і впливових електронних ресурсів у всесвітній мережі, у яких висвітлюється інститут президентства в різних країнах світу та подається аналіз процесів, що відбуваються в плані розвитку цього владного інституту. Також до БД вносяться публікації безпосередньо про президентів, їх взаємодію з іншими державними інститутами, міжнародну та внутрішню політику президентів й особистий імідж. Публікації зібрано з електронних ресурсів зарубіжних періодичних видань країн Європи, Америки, Азії та Австралії.

На відміну від традиційних ЗМІ, популярність яких визначається переважно загальним тиражем видання, впливовість електронних джерел у мережі Інтернет додатково визначається цитованістю їхніх повідомлень в агрегаторах новин. Наприклад, якщо проаналізувати долю від загальної кількості посилань на інформаційні ресурси в пошуках Google News, то перша вісімка джерел виглядає таким чином: The Associated Press (11,4% від загальної кількості посилань), New York Times (10,4%), Reuters (7,7%), Wall Street Journal (6,8%), Bloomberg (4,5%), BBC (3,5%), Agence France Press (3,5%) і CNN (3,0%) (повний рейтинг із 242 ресурсів за посиланням: <https://www.538host.com/newslistlong.png>).

На сьогодні бібліографічні записи та реферати публікацій вносяться до БД державною мовою. У перспективі передбачається можливість внесення також повних текстів мовою оригіналу зі збереженням особливостей подання матеріалів закордонними інтернет-ресурсами, а також ілюстративних, фото- та відеоматеріалів. Назви публікацій у цьому випадку передбачається доповнювати перекладом українською мовою та розміщувати анотацію державною мовою як у повному тексті публікацій, так і у відповідному полі БД.

Під час тестового дослідження було розпочато пошук відповідних матеріалів у стратегічних комунікаціях мережі Інтернет, наповнення

БД, аналіз матеріалів і випуск щомісячних інформаційно-реферативних бюлетенів «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ». Матеріали в бюлетені структуровано за тематикою та країнами президентів, доповнюються аналітикою та інфографікою матеріалів, включених у бюлетень.

У I кварталі 2019 р. до бази даних у процесі тестового моніторингу стратегічних комунікацій зарубіжних ЗМІ щодо функціонування інституту президентів у світі було включено 540 публікацій, розміщених на ресурсах мережі Інтернет. Загалом було відібрано матеріали, у яких згадувалося 123 президенти різних країн світу. Рейтинг найбільш популярних у мережевих ресурсах президентів (перші 30 осіб за кількістю публікацій про них) наведено в таблиці. Більша частина матеріалів (52%) висвітлювали поточну внутрішню політику президентів (включаючи їхню політичну діяльність і взаємодію з іншими гілками влади); 26% повідомлень характеризували міжнародну політику; 22% новин стосувалося іміджу інституту президентства та безпосередньо президентів (рис. 1, 2).

Протягом перших трьох місяців 2019 р. більшість публікацій електронних закордонних ЗМІ, висвітлюючи окремі аспекти інституту президентства, носили нейтральний характер (54%); значну частку становили повідомлення з негативним контекстом (31%); лише 15% мали позитивну модальність.

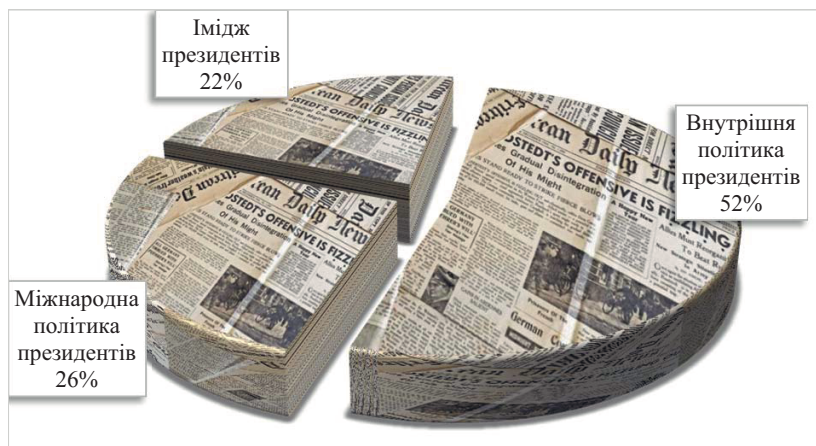

Рис. 1. Висвітлення сфер діяльності президентів у ресурсах мережі Інтернет (I квартал 2019 р.)

Найбільшу активність у висвітленні інституту президентства, діяльності та іміджу президентів світу проявляли в цей період ЗМІ Великої Британії (32%), Азербайджану (28%), Німеччини та Іспанії (по 14%). Серед зарубіжних інтернет-ЗМІ треба особливо виділити азербайджанське інформаційне агентство Trend (27%), німецький інформаційно-політичний сайт Deutsche Welle (20%), Міжнародне агентство новин Reuters (18%). Більшість повідомлень, що розкривають внутрішньополітичну діяльність президентів, висвітлюють відносини президентів з парламентом країни (26%), значна кількість матеріалів присвячена президентським виборам у їхніх країнах (24%), у світових стратегічних комунікаціях інтернет-ЗМІ також приділяли увагу взаємовідносинам президентів з їхніми адміністраціями (13%) та урядом (10%).

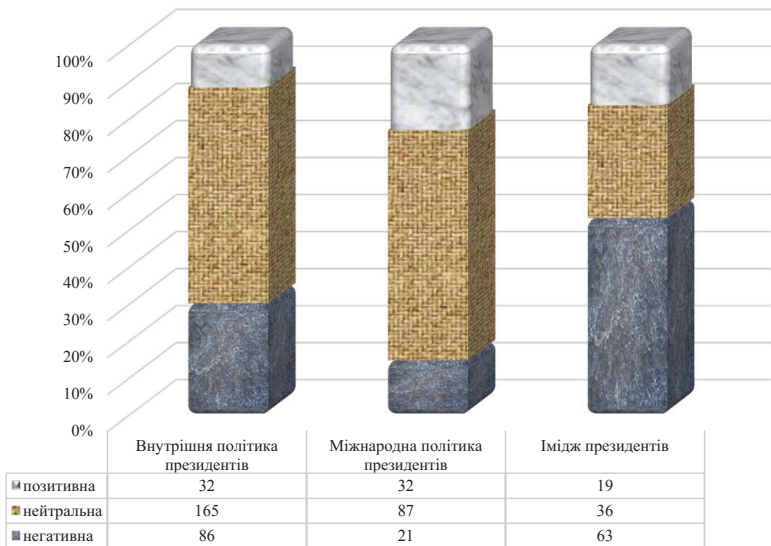

Рис. 2. Модальність повідомлень про інститут президентства в ракурсі загальних рубрик (I квартал 2019 р.)

Таблиця

**Рейтинг президентів за кількістю
відібраних повідомлень у I кварталі 2019 р.
(перші 30 президентів)**

№ п/п	Президент	Країна президента	Кількість повідомлень
1.	Д. Трамп	США	80
2.	Н. Мадуро	Венесуела	38
3.	П. Порошенко	Україна	34
4.	Ж. Болсонару	Бразилія	22
5.	Н. Назарбаєв	Казахстан	18
6.	Е. Макрон	Франція	17
7.	А. Бутефліка	Алжир	16
8.	О. Вучич	Сербія	13
9.	Д. Грибаускайте	Литва	13
10.	С. Зурабішвілі	Грузія	13
11.	І. Додон	Молдова	11
12.	І. Дуке	Колумбія	11
13.	В. Путін	РФ	11
14.	А. Лопес Обрадор	Мексика	10
15.	О. Аль-Башир	Судан	9
16.	Х. Рухані	Іран	9
17.	Х. Гуайдо	Венесуела	8
18.	А. Дуда	Польща	8
19.	І. Алієв	Азербайджан	7
20.	М. Бухарі	Нігерія	7
21.	Р. Дутерте	Філіппіни	7
22.	Р. Ердоган	Туреччина	7
23.	Ж. Кабіла	Конго	7
24.	Е. Мнангагва	Зімбабве	7
25.	М. Макрі	Аргентина	6
26.	А. Ас-Сісі	Єгипет	5
27.	Р. Вейоніс	Латвія	5
28.	А. Гані	Афганістан	5
29.	О. Лукашенко	Білорусь	5
30.	С. Рамафоса	ПАР	5

Висновки та перспективи. Тестовий моніторинг інституту президентства на основі матеріалів у стратегічних комунікаціях мережі Інтернет показав корисність таких досліджень для осмислення ролі цього інституту у світі та значення світового досвіду в питаннях його становлення. Аналітики на основі матеріалів моніторингу мають можливість якісно й кількісно визначити світові тенденції функціонування інституту президентів та особливості висвітлення інституту президентства в зарубіжних ЗМІ. На допомогу аналітикам може бути надано статистичні таблиці, графіки, стислі реферативні матеріали, структуровані за тематикою або за іншими вимогами аналітика, а також можливість оперативного доступу до першоджерел чи повних текстів публікацій у мережі.

Створення бази даних «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ» створить можливості організації дієвого моніторингу інформаційних комунікацій світової мережі стосовно особливостей функціонування інституту президентства. Матеріали такої бази даних можуть служити базою для проведення різноманітних досліджень як оперативного, так і глобального характеру, у тому числі ретроспективних та історичних аналітичних досліджень.

Список використаних джерел

1. *Гранчак Т.* Використання інформації інтернет-видань як засіб підвищення ефективності інформаційно-аналітичної та управлінської діяльності [Електронний ресурс] / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2006. – № 3. – С. 7–10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2006_3_4. – Назва з екрана.

2. *Кармазіна М. С.* Президентство: Український варіант / М. С. Кармазіна. – Київ : ПІЕНД, 2007. – 365 с.

3. *Рудич Ф.* Правляча політична еліта України, її вплив на розвиток і синхронізацію суспільства [Електронний ресурс] / Ф. Рудич // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2006. – Вип. 30 (2). – С. 216–227. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzpiend_2006_30%282%29__23. – Назва з екрана.

4. *Стасюк Ю. Є.* Інститут президентства в контексті досвіду України та Росії : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Ю. Є. Стасюк ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2001. – 19 с.

5. *Токовенко О.* Дослідження регіональних політичних еліт: у пошуках теоретичного обґрунтування [Електронний ресурс] / О. Токовенко, В. Пашенко // Наук. зап. [Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Ку-

раса НАН України]. – 2009. – Вип. 44. – С. 108–116. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2009_44_15. – Назва з екрана.

6. *Польовик С.* Іміджеві характеристики України на шпальтах зарубіжних видань: контент-аналіз [Електронний ресурс] / С. Польовик // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – 2018. – Вип. 49. – С. 34–43. – Режим доступу: http://np.nbuv.gov.ua/doc/nprnbuimviv_2018_49_5. – Назва з екрана.

7. *Макарова О.* Інформаційно-комунікаційні технології в діяльності сучасної бібліотеки (на прикладі Баварської державної бібліотеки) [Електронний ресурс] / О. Макарова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – 2018. – Вип. 49. – С. 196–203. – Режим доступу: http://np.nbuv.gov.ua/doc/nprnbuimviv_2018_49_17. – Назва з екрана.

8. *Федорчук А.* Особливості створення інформаційних ресурсів на основі традиційних та електронних ЗМІ [Електронний ресурс] / А. Федорчук // Бібл. вісн. – 2009. – № 4. – С. 21–25. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000001058>. – Назва з екрана.

References

1. Hrachak, T. (2006). Vykorystannia informatsii internet-vydan yak zasib pidvyshchennia efektyvnosti informatsiino-analitychnoi ta upravlinskoii diialnosti [Use of information from Internet publications as a means of increasing the effectiveness of information-analytical and management activities]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, no. 3, pp. 7–10 [in Ukrainian].

2. Karmazina, M. S. (2007). Prezydentstvo: Ukrainyskyi variant [Presidency: Ukrainian version]. Kyiv: IPIEND [in Ukrainian].

3. Rudych, F. (2006). Pravliacha politychna elita Ukrainy, yii vplyv na rozvytok i synkhronizatsiiu suspilstva [The ruling political elite of Ukraine, its influence on the development and synchronization of society]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific Notes to the Institute for Political and Ethnonational Studies. I. F. Kurasa of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no. 30 (2), pp. 216–227 [in Ukrainian].

4. Stasiuk, Yu. Ye. (2001). Instytut prezydentstva v konteksti dosvidu Ukrainy ta Rosii [Institute of Presidency in the context of the experience of Ukraine and Russia]. *Extended abstract of candidate's thesis* [in Ukrainian].

5. Tokovenko, O. (2009). Doslidzhennia rehionalnykh politychnykh elit: u poshukakh teoretychnoho obgruntuvannia [Research of regional

political elites: in search of theoretical substantiation]. *Naukovi zapysky [Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy] – Scientific Notes [to the Institute for Political and Ethnonational Studies. I. F. Kuras of the National Academy of Sciences of Ukraine]*, no. 44, pp. 108–116 [in Ukrainian].

6. Polovyk, S. (2018). Imidzhevi kharakterystyky Ukrainy na shpaltakh zarubizhnykh vydan: kontent-analiz [Image characteristics of Ukraine on the pages of foreign publications: content analysis]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 49, pp. 34–43. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.49.034> [in Ukrainian].

7. Makarova, O. (2018). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v diialnosti suchasnoi biblioteky (na prykladi Bavarskoi derzhavnoi biblioteky) [Information and communication technologies in the activities of the modern library (for example, the Bavarian State Library)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 49, pp. 196–203. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.49.196> [in Ukrainian].

8. Fedorchuk, A. (2009). Osoblyvosti stvorennia informatsiinykh resursiv na osnovi tradytsiinykh ta elektronnykh ZMI [Features of creation of information resources on the basis of traditional and electronic mass media]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, no. 4, pp. 21–25 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.05.2019.

Arthur Fedorchuk,

Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Monitoring of Materials of the Foreign Internet Resources About the Institution of the Presidency in the World

In the modern world, the institution of the presidency is quite common. Presidents are the heads of state in almost 150 countries of the world. Nowadays there are few studies about the institution of the presidency and its development. Even less research is conducted based on analysis of information flows of the Internet. The article presents the results of research of the general principles and technology of monitoring of the institute of presidency and the presidents of the world in the foreign information resources of the Internet. It was given The technology and methodology of work with database «The institute of presidency in foreign media» created for preservation and processing of the results of monitoring of foreign informational resources content

concerning the activities and image of the Institute of Presidency in the world is briefly described. The paper presents summary of test monitoring of the Institute of Presidency based on the Internet resources of the first quarter of 2019. Monitoring has proved the usefulness of such studies for understanding the role of the presidency institution in the world. It was concluded that analysts with the help of monitoring have the opportunity to qualitatively and quantitatively identify and assess the world trends in the functioning of the presidential institution and the features of coverage of the presidential institution in foreign media. Statistical tables, graphs, summary materials, structured on the subject or other requirements of the analyst, as well as the possibility of prompt access to primary sources or full texts of publications on the network can help analysts. The materials of such database can serve as the basis for conducting various studies, both operational and global.

Keywords: database, Internet monitoring service, media, the institution of the presidency, presidential office, information resources of the Internet.

Світлана Польовик,

канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Олена Макарова,

мол. наук. співроб.,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА В СУЧАСНОМУ СВІТІ: АНАЛІЗ МАТЕРІАЛІВ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ

У статті здійснено контент-аналіз матеріалів зарубіжних інтернет-ЗМІ щодо проблем інституту президентства як джерел формування інформаційно-реферативного бюлетеня «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ», продукованого Фондом Президентів України. Визначено проблематику та тональність повідомлень про окремі аспекти інституту президентства в структурі органів державної влади країн світу в якісно-кількісних характеристиках. З'ясовано, що підготовка та введення в науковий і культурний обіг цього інформаційного продукту сприяє інформуванню громадськості про вітчизняний та зарубіжний досвід функціонування інституту президентства, відображення їхньої діяльності в системі сучасних електронних комунікацій.

Ключові слова: інститут президентства, інформаційно-реферативний бюлетень, Фонд Президентів України, інтернет-ЗМІ, контент-аналіз, інформування громадськості.

Сучасні ЗМІ з простого передавача відомостей (інформації, новин) перетворилися у важливого учасника внутрішнього та зовнішнього життя суспільства, у результаті чого різко зросла їхня роль у формуванні як політичного курсу держави, так і громадської думки. Особлива роль у цьому відводиться інтернет-ЗМІ, які, надаючи оперативну й доступну інформацію, створюють громадську трибуну.

Увага дослідників різних галузей науки до дослідження матеріалів інтернет-джерел щодо подій, які відбуваються в повсякденному житті суспільства, не втрачає своєї актуальності в процесі формування поглядів громадян, закономірно викликаючи підвищений інтерес. На думку А. Федорчука, «фахівці по-різному оцінювали значення й характер

впливу ЗМІ, проте всі вони одностайні у висновках про значний, а інколи навіть вирішальний вплив ЗМІ на настрої суспільства та про зростання цього впливу з розвитком засобів комунікації» [4, с. 136]. Отже, зростає попит на незалежні інформаційні та аналітичні дані й оцінки, розробки, висновки та пропозиції, які «в умовах переходу до інформаційного етапу розвитку суспільства мають бути якісними, оперативними й відповідати потребам розвитку суспільства» [3, с. 351].

Досить багато уваги формуванню інформаційних продуктів на основі моніторингу інтернет-джерел приділяє Фонд Президентів України, як структурний підрозділ Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, яка відіграє значну роль «в сфері політико-правового інформування» [1, с. 153]. Перш за все, діяльність цього структурного підрозділу спрямована на інформування громадськості щодо досягнень людства в політичній сфері, сприяючи в такий спосіб формуванню й розвитку політичної культури суспільства.

У контексті цього напрямку діяльності із січня 2019 р. Фонд Президентів України розпочав підготовку інформаційно-реферативного бюлетеня «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ», метою якого є інформування громадськості «про вітчизняний та зарубіжний досвід функціонування інституту президентства та президентських структур, відображення їхньої діяльності в системі сучасних електронних комунікацій» [2].

В інформаційно-реферативному бюлетені, покликаному розкрити проблеми функціонування інституту президентства на сучасному етапі, зокрема, представлено:

- аналіз актуальних проблем функціонування інституту президентства країн світу очима міжнародних експертів;
- коментарі відомих на міжнародній арені діячів щодо законодавчих засад інституту президентства;
- огляд закордонними аналітиками діяльності президентів світу з питань внутрішньополітичної та міжнародної політики;
- аналітичну та прогностичну інформацію щодо взаємовідносин президентів з їхніми адміністраціями, парламентами країн і виконавчою владою;
- оцінку зарубіжними журналістами іміджу президентів [2].

Цей інформаційний продукт є тематично згрупованою добіркою найактуальніших та резонансних подій щодо інституту президента, які відібрані на основі систематичного моніторингу понад 50-ти зарубіжних інтернет-ЗМІ та впливових інформаційних порталів, серед яких Reuters, BBC, The Associated Press, Deutsche Welle, «Синьхуа», Trend, Delfi, El Mundo, Le Parisien, Rzeczpospolita та ін. Бюлетень містить реферативні

огляди матеріалів щодо окремих аспектів функціонування інституту президентства в таких країнах, як Україна, Латвія, Литва, Естонія, Білорусь, Молдова, Казахстан, Вірменія, США, Франція, Польща, Сербія, Венесуела, Бразилія, Коста-Рика, Габон, Туреччина, Алжир, Кіпр, Південна Корея, Перу, Іран, Мальдіви, Мозамбик, Лівія та ін.

Деякі аспекти контент-моніторингу та контент-аналізу зарубіжних інтернет-джерел щодо діяльності владних інституцій було представлено в працях С. Дзеник, В. Корнієнко, В. Кривошеїна, М. Павлюх, А. Рожкова, А. Чувари та ін. Однак аналіз напрацювань у контексті означеної теми свідчить, що цей напрям не можна віднести до добре розроблених.

Мета статті – дослідження матеріалів зарубіжних інтернет-ЗМІ та впливових інформаційних порталів щодо якісно-кількісних характеристик інституту президентства в структурі органів державної влади країн світу.

Об'єктом нашого дослідження стали випуски інформаційно-реферативного бюлетеня «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ» за поточний рік, аналіз яких дав змогу простежити тематику та тональність інформаційних пріоритетів журналістів щодо висвітлення державної та суспільно-політичної діяльності президентів світових держав.

Основним методом цього дослідження є контент-аналіз. Цей метод дав змогу проаналізувати матеріали зарубіжних інтернет-ЗМІ та інформаційних порталів і встановити тенденції щодо інформування громадськості про інститут президентської влади в різних країнах. У цьому дослідженні ми більше схилилися до якісно-кількісного аналізу змісту обраних медіа-текстів з метою подальшої змістової інтерпретації виявлених закономірностей. Відповідно до мети дослідження було розроблено такі категорії аналізу: «кількісні показники матеріалів», «тематика матеріалів», «тональність повідомлень».

Для проведення дослідження було визначено вибірку, яку становили 2 тис. 030 матеріалів, і виокремлено повідомлення щодо актуальних та резонансних проблем інституту президентської влади в країнах світу. Для виявлення основної тенденції застосовувався компаративний метод, який дав змогу з усієї кількості публікацій виокремити 520 матеріалів, які безпосередньо стосувалися означеної тематики та підпадали під категорії аналізу. У нашому дослідженні одиницею аналізу є окремий новинний текст, який повідомляє читачеві окрему новину.

Оперуючи новинним текстом як одиницею аналізу, ми підраховали, скільки інформаційних повідомлень щодо заданої тематики в середньому припадає на той чи інший інформаційний ресурс, маючи на увазі, що чим

більше згадок з досліджуваної теми зустрінеться на тому чи іншому сайті, тим більше уваги приділяється цій темі на обраному новинному інтернет-ресурсі. Водночас ми ігноруємо різницю в обсязі новини, розглядаємо їх рівноправно, адже кожен текст висловлює закінчену думку. Хронологічні межі нашого дослідження – січень – березень 2019 р.

Усі проаналізовані повідомлення було розбито на кілька тематичних блоків, що описують події, які викликали найбільший світовий резонанс і неоднозначні оцінки з боку інтернет-ЗМІ різних країн: внутрішньополітична діяльність президентів, міжнародна політика президентів, оцінка іміджу президентів.

Кількість новин світових інтернет-ЗМІ щодо проблематики, яка нас цікавить, наведено на діаграмі (рис. 1).

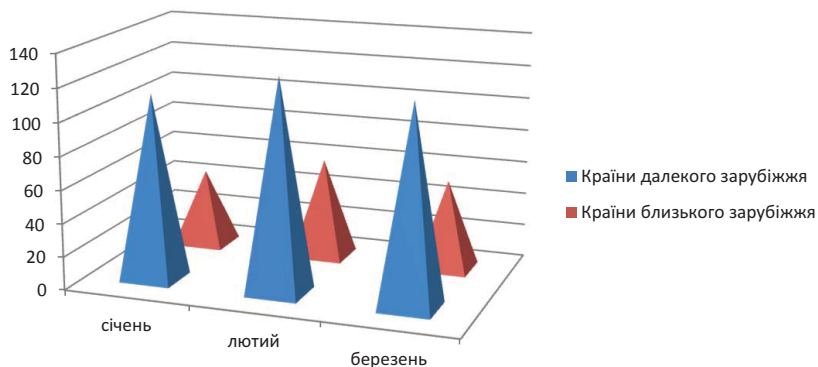

Рис. 1. Активність зарубіжних інтернет-ЗМІ у висвітленні окремих аспектів функціонування інституту президентства за I квартал 2019 р.

Як показують результати контент-аналізу, найбільший інтерес до окремих аспектів інституту президентської влади, незважаючи на загальні тенденції, пов'язані з періодичним підвищенням і пониженням інтересу до висвітлення тих чи інших подій, проявили інформаційні портали Великої Британії – 146 повідомлень (28%), Німеччини – 109 новин (21%), Азербайджану – 83 матеріали (16%). Особливо треба виділити міжнародні агентства новин Великої Британії, такі як Reuters – 83 новини (16%) і BBC – 73 повідомлення (14%), німецький інформаційно-

політичний сайт Deutsche Welle – 68 матеріалів (12%), азербайджанське інформаційне агентство Trend – 52 новинні тексти (10%).

Щодо розподілу медійниками уваги до проблем інституту президентства у світі за географічним принципом, варто зауважити, що 69,3% (360 новин) становили країни далекого зарубіжжя і відповідно 30,7% (160 матеріалів) – країни близького зарубіжжя (включно з Прибалтійськими державами).

На діаграмі видно, що в лютому 2019 р. спостерігається різкий стрибок частотності публікацій щодо досліджуваної проблеми в інтернет-джерелах далекого зарубіжжя. Це пов'язано з тим, що в цей час відбулися знакові події, які викликали найбільший інтерес зарубіжних ЗМІ, а саме: виступ президента США Д. Трампа зі щорічним посланням «Про стан справ в країні», присвяченим здебільшого боротьбі з нелегальною міграцією та аргументації щодо необхідності будівництва стіни на кордоні з Мексикою – 25 публікацій (19,5%), а також прийняття ЄС декларації, у якій підтверджено, що 19 країн об'єднання визнають главу венесуельської Національної асамблеї Х. Гуайдо тимчасовим президентом Венесуели – 23 новини (18%). Очевидно, що ЗМІ далекого зарубіжжя не могли проігнорувати ці найбільш обговорювані події у світовій політиці за лютий 2019 р., що в сукупності становило 37% від загальної кількості публікацій.

Серед країн близького зарубіжжя лівова частка матеріалів ЗМІ присвячена аналізу передвиборних президентських перегонів, які стартували в Україні та відповідно припадають на січень 2019 р. [у сукупності – 32 повідомлення (14%)].

Загалом, можна вважати, що рейтинг досліджуваної нами проблематики є достатньо високим, адже цій темі приділялося 25,6% (520 повідомлень) від загальної кількості переглянутих нами матеріалів (2030 новин). Тобто з усіх новинних повідомлень, які потрапили в поле нашого зору, більшість стосувалася безпосередньо діяльності президентів або органів державної влади, що сприяють виконанню президентами їхніх посадових повноважень.

Наступним етапом контент-аналізу став кількісний підрахунок висвітлення загальних тематичних рубрик щодо діяльності президентів у світових ЗМІ (див. рис. 2).

Аналізуючи тематику повідомлень зарубіжних ЗМІ, треба сказати, що з наявного загалу матеріалів частіше висвітлюється діяльність президентів світу з питань внутрішньої політики, що становило 301 новину (58%), другу позицію займає тема участі президентів у міжна-

родній політиці – це 125 повідомлень (24%), на третьому місці – матеріали, що оцінюють імідж президентів, які були висвітлені в 94 новинних текстах (18%).

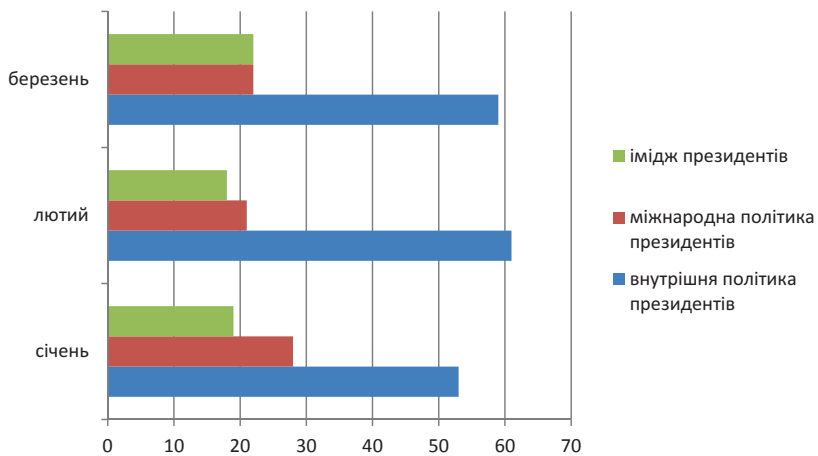

Рис. 2. Тематичні рубрики щодо висвітлення діяльності президентів зарубіжними інтернет-ЗМІ за I квартал 2019 р.

У кількісному представленні оцінки подій у внутрішньополітичній діяльності президентів спостерігається пік протягом лютого 2019 р., коли відбулися найбільш гучні та знакові події, серед яких варто виокремити коментарі медійників щодо підготовки та проведення президентських виборів у таких країнах, як Алжир, Аргентина, Афганістан, Латвія, Литва, Македонія, Нігерія, Сальвадор, Сенегал, США, Україна. Ця інформація містилася в 16 повідомленнях, що становило 15% від усіх матеріалів за вказаний період.

Оглядачі досить активно коментують стосунки президентів з парламентом країни – 36 матеріалів (12%), урядом – 30 новин (10%) та взаємовідносини президентів з їхніми адміністраціями – 18 новинних текстів (6%).

У контексті внутрішньополітичної діяльності президентів на порядок денний у зарубіжних інтернет-ЗМІ виходить проблема спровокованого президентом США Д. Трампом «шатдауну», зокрема найвища резонансність події припадає на січень 2019 р. і становить дев'ять повідомлень (25%). Не обійшли увагою зарубіжні ЗМІ і підписання

Президентом України П. Порошенком поправок до Конституції України щодо прагнення приєднатися до ЄС і НАТО, що знайшло відображення в п'яти матеріалах (13,8%) за лютий 2019 р.

Серед питань участі президентів у міжнародній політиці за досліджуваній період превалювали питання взаємовідносин між країнами Близького Сходу – 20 повідомлень (16%), Європейського Союзу – 18 матеріалів (14%), Південної Америки – 13 новинних текстів (10%). Значна увага ЗМІ до проблем інституту президентства на Близькому Сході була викликана передусім загостренням взаємовідносин президентів США та Туреччини щодо ситуації в Сирії, яка досягла пікового резонансу на інформаційних сайтах у січні 2019 р. і відповідно становила шість матеріалів (30%). Медійні коментарі щодо країн ЄС переважно стосувалися реакції президента Франції Е. Макрона на вихід Великої Британії з Євросоюзу як на символ небувалої загрози для майбутнього ЄС. Піковий рейтинг цього інформаційного приводу припадає на березень 2019 р., актуалізуючи проблему в п'яти новинних текстах (27,7%).

Лідером серед країн, імідж яких розглядається в ЗМІ через призму життя та діяльності президентів, є США – 18 матеріалів (19%), зокрема в контексті тривалого протистояння Д. Трампа і Конгресу, яке аналітики називають спробою узурпації влади з боку президента. Другу позицію займає Венесуела – дев'ять повідомлень (10%). Вона привернула увагу інтернет-джерел проявами диктаторства президента країни Н. Мадуро. Завершує трійку лідерів Бразилія, увага до якої з боку медійників стала реакцією на перемогу на президентських виборах у країні представника ультраправих Ж. Болсонару – шість новинних текстів (8%).

У контексті висвітлення іміджевих характеристик президентів країн світу найвищий інформаційний пік спостерігається в лютому 2019 р., адже на цей період припадає проведення другого саміту між президентом США Д. Трампом та лідером КНДР К. Ч. Ином, що давало підстави журналістам й оглядачам сподіватися на закінчення Корейської війни та денуклеаризацію півострова – вісім повідомлень (44,4%).

За результатами контент-аналізу зарубіжних інтернет-джерел проводився також підрахунок матеріалів з урахуванням тональності за шкалою (позитивна, негативна і нейтральна).

Відсоткове представлення світовими інтернет-ЗМІ тональності повідомлень щодо проблеми, яку ми досліджуємо, наведено на діаграмі (див. рис. 3).

У результаті підрахунку, тональність повідомлень щодо окремих аспектів функціонування інституту президентства в зарубіжних інтер-

нет-джерелах виглядає так: число позитивних іміджевих характеристик становило 78 матеріалів (15%), негативні відгуки відзначено в 166 новинах (32%), інформація нейтрального характеру домінувала в 276 повідомленнях (53%). Щодо модальності публікацій про інститут президентства в загальному ракурсі, то варто зазначити, що найчастіше зарубіжні інтернет-ЗМІ використовують нейтральну тональність, оцінюючи внутрішньополітичну діяльність президентів країн світу, що відзначено в 156 повідомленнях (52%). Характер матеріалів щодо оцінки іміджу президентів має здебільшого негативний контекст – 34 матеріали (36%). Наразі позитивні відгуки стосуються переважно міжнародної політики президентів і становлять лише 15 новинних текстів (12%) від загальної кількості переглянутих матеріалів.

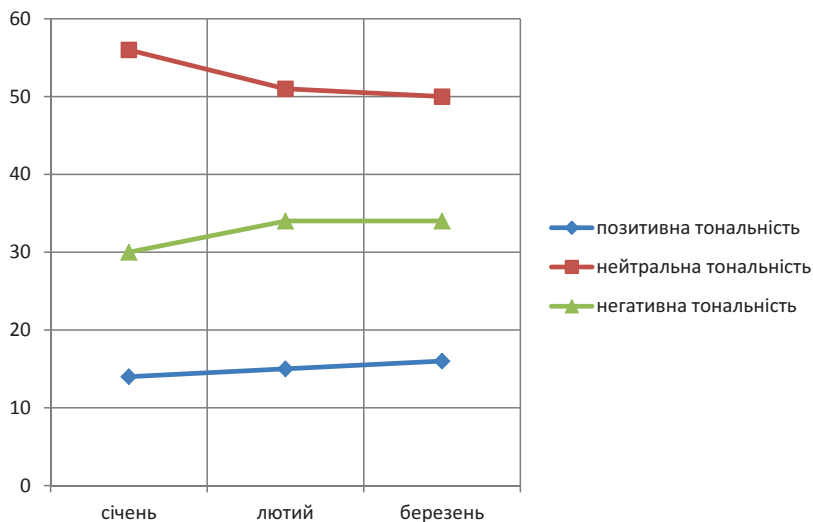

Рис. 3. Динаміка тональності повідомлень про інститут президентства у світових інтернет-ЗМІ за I квартал 2019 р.

Щодо рейтингу іміджу президентів, то треба зауважити, що найбільший негативний контекст повідомлень зарубіжних ЗМІ, причому в усіх сферах діяльності, стосується президента США Д. Трампа – 14 матеріалів (35%) від усіх інформаційних повідомлень негативного характеру. Найбільша кількість позитивних оцінок звучала на адресу П. Порошенка – вісім матеріалів (29,6%), які здебільшого зумовлені схвальними відгуками

журналістів на отримання Православною церквою України Томосу про автокефалію. Нейтральна тональність найбільше прослідковується в оцінці діяльності президента найбіднішої країни Західної Африки – Ліберії – Д. Веа в контексті з'ясування спортивної похідної його політичної діяльності – чотири новинні тексти (12%).

Інформаційний пік негативно забарвлених матеріалів у зарубіжних ЗМІ стосовно критичних коментарів про окремі аспекти інституту президентства припав на лютий 2019 р., коли в ЗМІ отримала розголошення інформація про стан здоров'я президента США Д. Трампа, що становило 17 матеріалів (28%) від загальної кількості публікацій за місяць. Найбільше позитивних відгуків на адресу президентів держав і країн світу було зафіксовано в березні 2019 р. – дев'ять повідомлень (36%). Це пов'язано, по-перше, з підтримкою медійниками позиції президента Мексики А. М. Лопеса Обрадора щодо його відмови балотуватися на другий термін. Інформація нейтрального характеру превалювала в зарубіжних інтернет-джерелах протягом усього досліджуваного періоду, однак найвищого кількісного показника досягла в січні 2019 р., зокрема в нейтральних відгуках щодо перемоги опозиціонера Ф. Тшісекеді на президентських виборах у Демократичній Республіці Конго, що становило 15 новинних текстів (24,5%) відповідно до всіх матеріалів поточного року.

Отже, на основі аналізу виділених у нашому дослідженні категорій можна зробити висновок, що протягом оглядового періоду зарубіжні інтернет-ЗМІ та впливові інформаційні портали приділяли багато уваги проблемам функціонування інституту президентства у світі, зокрема 25,6% своїх матеріалів вони присвятили аналізу цієї проблематики. Проведений контент-аналіз зарубіжних інтернет-ЗМІ свідчить про різний рівень уваги тих чи інших сайтів до досліджуваної теми. Найширше вона висвітлена інтернет-джерелами Великої Британії, зокрема такими впливовими інформаційними порталами далекого зарубіжжя, як Reuters і BBC. На ці два джерела інформації припадає майже 30% усіх повідомлень, що свідчить про те, що саме ці сайти намагаються оперативно та всеоб'ємно інформувати про всі суспільно значущі події у світі, пов'язані з інститутом президентської влади. Серед країн близького зарубіжжя, які активно проявили себе у висвітленні окремих аспектів досліджуваної нами проблематики, треба виокремити азербайджанські інформаційні агенції, такі як Trend і Zerkalo. На вказані зарубіжні інтернет-джерела припадає 23% усіх проаналізованих нами інформаційних текстів.

Тематика матеріалів, які підлягали контент-аналізу, переважно стосувалася внутрішньополітичної діяльності президентів, що становило 58% усіх відібраних повідомлень. Наразі зафіксовано лише 24% інформаційних текстів, які коментували міжнародну діяльність президентів. Найменше уваги медійники надавали оцінці іміджу президентів (18%). На нашу думку, такий кількісний розподіл тематики інформаційних матеріалів свідчить про значну увагу, яку приділяють інтернет-джерела виборам президентів у їхніх країнах, відносинам президентів із законодавчою та виконавчою владою, а також з їхніми адміністраціями. Саме ці рубрики й стали провідними за кількісними показниками, склавши у своїй сукупності 43% від усіх відібраних матеріалів.

Стосовно модальності інформаційних повідомлень, то треба констатувати, що вони здебільшого мають критичний зміст, що свідчить про позицію журналістів, які висвітлюють ті чи інші резонансні світові події через призму національних інтересів країни, яку вони представляють. Зокрема, критика функціонування інституту президентства здебільшого належить країнам, які не мають такої інституції – Великій Британії та Німеччині.

Примітно, що безумовним лідером у контексті висвітлення внутрішньо-, зовнішньополітичної діяльності та іміджевих характеристик президентів протягом усього досліджуваного періоду є президент США Д. Трамп. Інформаційних приводів для аналізу та оцінок позиції Д. Трампа було задосить, однак модальність повідомлень про лідера США здебільшого є негативною. Треба підкреслити, що діяльність колишнього Президента України П. Порошенка зарубіжні ЗМІ не обходили своєю увагою й при цьому оцінювали її досить позитивно з динамікою зростання інтересу до нашої держави.

Сьогодні в процесі своєї діяльності бібліотеки беруть участь у здійсненні таких функцій політичної комунікації, як поширення ідейно-політичних цінностей та політичної культури, знань про політику, політичне інформування, формування громадської думки, політико-культурний обмін, підготовка громадськості до участі в політиці. Таким чином, інформаційні продукти, які генерують бібліотеки, як ми побачили на прикладі матеріалів інформаційно-реферативного бюлетеня «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ», акумулюючи та аналізуючи інформацію про діяльність окремих владних структур, сприяють поінформованості громадськості щодо політичного життя суспільства, формують позицію бачення подій у світовій політиці. Вважаємо наше дослідження лише постановкою актуальної проблеми, розвиток наукового її вивчення має полягати в подальшому багатоаспектному та комплексному вивченні

механізмів донесення до громадян змісту управлінської інформації, зокрема, через призму їх сучасного розуміння та сприйняття вітчизняними й зарубіжними інтернет-ЗМІ.

Список використаних джерел

1. Гранчак Т. Ю. Библиотека как компонент системы политической коммуникации / Т. Ю. Гранчак // Б-ки нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2011. – Вып. 9. – С. 147–158.
2. Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ : інформ.-реферат. бюл. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4084&Itemid=516. – Назва з екрана.
3. Каращук О. Бібліотечні інформаційно-аналітичні центри в забезпеченні ухвалення управлінських рішень (на прикладі СІАЗ НБУВ) / О. Каращук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – Вип. 48. – С. 351–361.
4. Федорчук А. Г. Создание библиотечных информационных ресурсов на основе мониторинга содержания публикаций в сети Интернет / А. Г. Федорчук // Б-ки нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2013. – Вып. 11. – С. 135–148.

References

1. Granchak, T. Yu. (2011). Biblioteka kak komponent sistemy politicheskoi kommunikatsii [Library like a component of political communication system]. *Biblioteki natsionalnykh akademii nauk: problemy funktsionirovaniia, tendentsii razvitiia – The Libraries of National Academies of Sciences: Functioning Problems, Development Trends*, no. 9, pp. 147–158 [in Russian].
2. Instytut prezydentstva u zarubizhnykh ZMI: Informatsiino-referatyvnyi biuletен [The institute of presidency in foreign media: the informational-abstract bulletin]. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4084&Itemid=516 [in Ukrainian].
3. Karashchuk, O. (2017). Bibliotichni informatsiino-analitychni tsentry v zabezpechenni ukhvalennia upravlinskykh rishen (na prykladi SIAZ NBUV) [Library centers for information and analysis in providing with making administrative decisions (by the example of SIAS NBUV)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, no. 48, pp. 351–361 [in Ukrainian].

4. Fedorchuk, A. G. (2013). Sozdanie biblioteknykh informatsionnykh resursov na osnove monitoringa sodержaniia publikatsii v seti Internet [Creation of library informational resources based on monitoring of the content of publications in the Internet]. *Biblioteki natsionalnykh akademii nauk: problemy funktsionirovaniia, tendentsii razvitiia – The Libraries of National Academies of Sciences: Functioning Problems, Development Trends*, no. 11, pp. 135–148 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 25.05.2019.

Svitlana Polovyk,

Cand. Sci. (Social Communications), Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Olena Makarova,

Junior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

The Institute of Presidency in the Modern World: Analysis of Internet-Media Materials

The article provides content analysis of materials from foreign online media resources and influential web-portals about the functioning of the institution of the presidency as sources of the informational-abstract bulletin «The institute of presidency in foreign media» issued by the Fund of the Presidents of Ukraine of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. In the bulletin one can find an analysis of actual problems of the functioning of the institution of the presidency all over the world through the eyes of international experts; comments of well-known figures in international arena about the legislative framework of the institution of presidency; review by foreign analysts of the president's activities all over the world in domestic and international politics; analytical and prognostic information about the relationship of the presidents with their administrations, national parliaments and executive branch; evaluation of the Ukrainian presidents' image by foreign journalists.

The article contains analysis publications about the institution of the presidency, the main areas of the president's spheres of activities, the rating of presidents by the number of publications, the activity of the world media in forming of the image of presidents, the tone of reports about the presidents. It was investigated The dynamics of the main indicators of qualitative and quantitative changes in the representation of foreign Internet-media of the institution of presidency in the system of supreme bodies of state power of the world countries is traced. It was clarified that the preparation and production of the informational-abstract bulletin «The institute of presidency in foreign

media» by the Fund of the President of Ukraine promotes public informing on the domestic and foreign experience and the way institution of the presidency and presidential structures function. It was verified that the modern informational products formed by the libraries could not only accumulate and analyze the information about the activities of individual power structures, but also promote the public informing of the political life of society and form a vision of the world's political processes.

Keywords: the institute of presidency, informational-abstract bulletin, the Fund of the Presidents of Ukraine, Internet-media, content analysis, public informing.

Олена Симоненко,

канд. політ. наук, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

РОЛЬ БІБЛІОТЕК ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ СЛУЖБ У СУПРОВОДІ РОБОТИ СУЧАСНОГО ПАРЛАМЕНТУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті розглянуто роль зарубіжних бібліотек у системі інформаційно-комунікативних зв'язків і відносин у законодавчій сфері. Висвітлено один з важливих напрямів роботи бібліотек – інформаційно-аналітичну діяльність, визначено її особливості та актуальність для процесу інформаційного супроводу роботи парламенту. Здійснено аналіз міжнародного досвіду діяльності інформаційно-аналітичних служб бібліотек, яка спрямована на підвищення ефективності в забезпеченні процесів роботи сучасного парламенту. Висвітлено універсальність роботи таких служб для задоволення інформаційно-аналітичних запитів законодавчого органу.

Ключові слова: бібліотека, інформаційно-аналітична служба, інформаційний супровід, парламент.

Процес інформатизації суспільства й розвиток інформаційного простору нерозривно пов'язані з демократизацією політичного та громадського життя, з реформуванням соціальної сфери. Інформація вже давно стала важливим ресурсом економічного, політичного та соціального розвитку людства. Зі свого боку, зростання обсягів інформації потребує її якісної переробки, нових форм роботи. Цей процес супроводжується значними змінами в усіх сферах людської діяльності, бібліотечна – не виняток. Діяльність бібліотек як джерело інформаційної підтримки наукових досліджень у політиці є надзвичайно важливим чинником раціональної організації ефективних реформ. Також це означає більшу відкритість інформації для громадян, втілення в життя конституційного права на вільний доступ й отримання інформації для широкого кола користувачів. Про значущість інформаційно-бібліотечного обслуговування зауважує В. Горовий: «Як свідчить не тільки наш вітчизняний досвід, а й, перш за все, досвід зарубіжжя, розвиток суспільства на базі мобільної інформатизації приводить не тільки до зростання ролі інформації в системі стратегічних

ресурсів кожної з країн, але і виводить системи бібліотечних установ у число найбільш значущих, з точки зору задоволення соціальних потреб суспільства, джерел формування і наповнення інформаційного середовища, в якому розвивається суспільство. Нині рівень інформаційно-бібліотечного обслуговування входить в число найважливіших показників, що характеризують загальний рівень соціально-економічного розвитку країни» [2, с. 107].

Однією з істотних сторін діяльності бібліотеки є її робота з інформаційно-аналітичним забезпеченням парламенту.

Як відомо, законотворчий процес завжди пов'язаний з підготовкою великого обсягу матеріалів – інформаційне та аналітичне забезпечення, протоколювання, діловодство, організація проведення засідань тощо. Бібліотека як наукова установа в галузі інформаційно-аналітичної діяльності сьогодні активно шукає шляхи та напрями подальшої ефективної роботи. З огляду на це, останнім часом зріс науковий інтерес фахівців до цього напрямку роботи бібліотек.

Що стосується окремих питань аналізованої проблеми, то треба зауважити, що в ряді дисертаційних і монографічних досліджень, у наукових розвідках відомих фахівців бібліотечної справи багато уваги було приділено актуальним проблемам організації та модифікації інформаційних ресурсів, а саме: проаналізовано адаптацію технології бібліотечного обслуговування до потреб користувачів В. Горовим, Т. Гранчак, С. Зозулею, Л. Костенком, О. Онищенком, Ю. Половинчак, А. Соляник, Л. Чуприною та ін. Питання культури інформаційно-бібліотечного обслуговування висвітлюється в дослідженні О. Лебедюк. Проблема сутності та різноманітних аспектів інноваційної діяльності бібліотек знайшла віддзеркалення в публікаціях науковців Т. Велегжаніної, Н. Волян, В. Дригайло, С. Калашникова, Т. Колесникової, М. Слободяника, А. Чачко та ін.

Водночас інформаційно-аналітичні структури бібліотек ними не розглядалися як самостійні суб'єкти забезпечення законотворчості парламенту зарубіжних країн. Отже, метою статті є обґрунтування і висвітлення особливостей функціонування зарубіжних бібліотек та їхніх інформаційно-аналітичних служб у забезпеченні ефективної роботи сучасного парламенту.

Розвиток законодавчої діяльності парламенту, вирішення стратегічних завдань формування правового простору країни, підготування, розгляд і прийняття законопроектів потребують повної й точної оцінки існуючої ситуації, а отже, наявності необхідної інформації. У зв'язку з цим, велике значення для вдосконалення законодавчих процедур, підвищення якості

законопроектів, їх відповідності потребам суспільства має правильно вироблена політика політичного консультування при організації роботи аналітичних служб. Вироблення рекомендацій з інформаційної підготовки законопроектів, удосконалення аналітичного забезпечення контролю над виконанням законопроектів багато в чому сприяють підвищенню ефективності законодавчої діяльності.

Накопичений досвід реалізації функції правового забезпечення депутатського корпусу показує, що велику роль у цьому відіграє аналітична складова. При цьому позитивним є фактор гнучкості та оперативності, оскільки депутати отримують необхідні матеріали набагато швидше порівняно з отриманням тієї ж інформації із зовнішніх джерел.

Варто також додати, що протягом останніх років існує тенденція до збільшення кількості законодавчих актів, прийнятих парламентами, світова фінансова криза значно пожвавила роботу законодавчого органу. Такі тенденції ще більше підвищують роль інформаційно-аналітичних служб і бібліотек у процесі оперативного консультування парламентарів з метою швидкого вироблення рішень. Отже, у нинішніх умовах необхідні достеменні рішення служб, що забезпечують інформаційно-аналітичний супровід законодавчої діяльності.

Тому актуалізується завдання забезпечення депутатів об'єктивною та повною інформацією, що необхідна для прийняття зважених рішень у сфері підготовки законопроектів з урахуванням інтересів суспільства.

Саме великі бібліотеки оперативно і найбільш повно можуть надати парламенту інформацію для прийняття важливих політичних рішень, у такий спосіб виконуючи своє історичне завдання щодо інформаційно-аналітичного забезпечення законотворчої діяльності парламенту. «Підвищення соціальної та інформаційної ролі бібліотек у сучасній діяльності парламенту диктує необхідність формування нових методів організації їхнього інформаційно-аналітичного простору, який реалізується на базі дослідницьких служб та центрів соціальних комунікацій. У свою чергу, таке інформаційне забезпечення є важливою ланкою ефективної роботи парламенту» [9, с. 199].

Розглянемо найістотніші моменти, пов'язані з практикою аналітичного забезпечення парламентської діяльності в зарубіжних країнах.

Зазначимо, що чимало парламентів світу мають автономну інформаційно-аналітичну службу, яка відповідає за формулювання, поширення та менеджмент інформації про парламентську діяльність для формування позитивного іміджу цього органу. Зазвичай основні напрями роботи інформаційно-аналітичних підрозділів є досить широкими: забезпечення

медіа-висвітлення парламентської діяльності, відповіді на інформаційні запити з боку громадськості, розроблення друкованих та інших матеріалів, організація освітніх семінарів та екскурсійних турів парламентами, підготовка регулярних звітів про парламентську діяльність тощо. В основному, інформаційно-аналітичні служби є складовою парламентської адміністрації, а не окремою парламентською інституцією. Лише в незначній кількості парламентів світу інформування не виділяється в окрему функцію; для ряду парламентів характерна практика покладання цієї функції на структурні підрозділи парламентів з більш широким колом обов'язків. Показово, що кожна палата більшості двопалатних парламентів має свою інформаційну службу. Однак, можливе поєднання певних функцій: наприклад, у Великій Британії освітні програми та трансляції організуються спільно для обох палат [10].

Значна кількість парламентів декларують, що публічна інформація є предметом законодавства про свободу інформації, а тому її неоприлюднення може негативно вплинути на популяризацію роботи парламенту.

Викликом сучасному парламентаризму є наближення парламенту безпосередньо до громадян на базовому рівні. Одним із способів досягнення цього є створення інформаційних точок на місцях, які або безпосередньо надають інформацію про парламент, або сприяють популяризації інформаційних онлайн-ресурсів про законодавчий орган. У цьому контексті цікавим є досвід в Уганді: Національна академія наук організує зустрічі можновладців з науковцями для забезпечення позитивного впливу на процеси вироблення політики шляхом пошуку належного обґрунтування. Зазвичай запрошення отримують близько 70 політиків (обрані парламентарі, парламентські чиновники, урядові агенції, представники громадських організацій тощо). Це сприяє прийняттю поінформованих рішень щодо важливих суспільних проблем [10].

При цьому важливу роль у такій співпраці відіграють бібліотеки та, зокрема, їхні інформаційно-аналітичні служби, які займаються аналітико-синтетичною обробкою документних ресурсів, у тому числі й електронних. Прямим обов'язком таких інформаційно-аналітичних служб є інформування громадськості щодо діяльності парламенту як законодавчого органу. Також вони відповідальні за залучення громадянського суспільства (зокрема, в особі його організацій) до законотворчого процесу.

Аналіз практик парламентів світу показує, що більшість із них проводять семінари та інформаційні сесії з метою підвищення обізнаності населення про парламентську діяльність.

Відповідно створення простору для комунікації (безпосередньої або онлайн) дає змогу контекстуалізувати інформацію, визначити позицію різних сторін. Такі можливості засвідчують не лише доступність необхідних технологій, а й готовність громадян брати участь у політичному процесі, а також інтерес членів парламенту створювати нові форми комунікації та, відповідно, новий парламент.

Загалом сьогодні функції бібліотек та інформаційно-аналітичних підрозділів відрізняються від завдань, які були на них покладено ще кілька років назад. Наразі вони повинні надавати актуальну інформацію для політичної роботи парламенту. Якщо раніше депутатам необхідно було працювати з великою кількістю книжок і періодичних видань для прийняття поінформованих рішень, то сьогодні доступ до інформації через бази даних і веб-сайти є значно простішим. Тому актуальним викликом для бібліотек та інформаційно-аналітичних служб є продукування й пошук найбільш підходящої та структурованої інформації, потрібної для роботи комітетів і депутатів. Отже, проблемою наразі є не брак інформації, а надання потрібних для парламентарів повідомлень. Незважаючи на наявні виклики, масштаби використання ресурсів бібліотек та інформаційно-аналітичних служб є досить великими.

Основний потенціал бібліотек пов'язаний з традиційними завданнями з пошуку, відбору, організації та менеджменту інформаційних ресурсів у контексті інформаційного перевантаження та нових цифрових інструментів. Як правило, бібліотеки зосереджуються на їхньому традиційному завданні: як зробити знання доступним (зокрема, оцифровані дані, які мають бути не лише донесені до цільової аудиторії, а й розтлумачені, позначені та організовані в зручному для пошуку порядку). Такі підходи є важливими, однак наразі вони не покривають усі інформаційні потреби громадян.

Аналогічно питання стоїть і для інформаційно-аналітичних служб. Оскільки максимальне поширення власних напрацювань не лише серед парламентарів, а й серед пересічних громадян (зокрема, у контексті парламентів, чиї інформаційні ресурси є відкритими для вільного доступу) є одним із ключових викликів, механізмів та способів забезпечення прозорості.

Організація знань є важливим аспектом у визначенні місії парламентських служб з точки зору донесення до громадськості правової та публічної інформації. Наприклад, у Чилі члени парламенту можуть звернутися до бібліотеки з проханням дати відповідь, як ті чи інші конкретні проблеми було вирішено в законодавстві інших країн світу [10].

Зазвичай бібліотеки та інформаційно-аналітичні служби сучасних парламентів розглядаються як єдиний предмет дослідження саме через суміжність їхніх функцій із забезпечення змістовності законодавства. Традиційно вони були покликані забезпечувати парламентарів достатньою інформацією для ефективної законодавчої роботи шляхом її пошуку (підбір літератури щодо певної проблеми, відповіді на поставлені парламентарями запитання тощо) або продукування (підготовка аналітичних документів, надання експертних оцінок тощо). Варто вказати також і на те, що сьогодні завдання відповідних парламентських служб ускладнилися: наразі депутатам не цікаво, яка саме інформація може допомогти їм у роботі (старі наукові праці, останні публікації в періодичних журналах, результати соціологічних досліджень або моніторинг ЗМІ), а також у який спосіб вони її отримають (шляхом піднімання архівних матеріалів або з короткого прес-релізу). Головне – це можливість вчасно прийняти поінформоване рішення. За таких умов на бібліотеки та інформаційно-аналітичні служби покладається спільна першочергова місія – забезпечення ефективного інформаційного супроводу роботи законодавчого органу.

Загалом дослідники виділяють кілька груп сервісів, які надають бібліотеки та інформаційно-аналітичні служби:

1. Збір інформації. Передусім ідеться про максимальну акумуляцію інформації про парламент: правової інформації (законопроектів і законів, важливої інформації про суспільно-економічний розвиток, політичний процес тощо). Узагальнюється та систематизується інформація про парламентську діяльність інших країн, наукова та експертна література про парламентаризм і правові системи, законодавство зарубіжних країн, інформація про правові прецеденти. Додатково бібліотеки й інформаційно-аналітичні служби підбирають і систематизують суспільну, історичну, політичну літературу, публікації про економіку, бізнес та міжнародні відносини. Часто створюються бази даних законодавства Європейського Союзу, а також інші міжнародні акти та договори.

2. Створення системи посилань і ведення архівів. Така інформація є основою для формування каталогів і баз даних, присвоєння індексів, оцифрування даних. Подібні сервіси необхідні при створенні міжнародних інформаційних систем на базі національних парламентів, а також інших способів інформаційної інтеграції (наприклад, з базами даних університетів, наукових установ, аналітичних центрів тощо). Зазвичай посиланнями та архівами (зокрема, тими, що перебувають у публічному доступі) можуть користуватися не лише парламентарі, а й звичайні громадяни.

3. Інформування. Основні завдання – реагування на запити від парламентарів та інших суб'єктів щодо правової, соціологічної, історичної та політичної інформації; сприяння пошуку відповідних даних; поширення базової інформації про парламент серед широкої аудиторії; сприяння пошуку інформації, не доступної в базах даних конкретного парламенту; у багатьох випадках – співпраця з медіа.

4. Тренінги. Передбачається навчання персоналу парламенту, а також інших користувачів (науковців, незалежних експертів, інтернів, представників парламентів інших країн та інших груп користувачів) ефективно використовувати ресурси бібліотек та інформаційно-аналітичних служб, а також новітні інформаційні ресурси, опанування яких потребує специфічних навичок. Також можливе проведення тренінгів щодо користування базами даних Європейського Союзу, інших міжнародних організацій, а також роботи з нормативно-правовими актами, законотворення.

5. Підготовка та оцінювання проектів законів та інших нормативно-правових актів. У багатьох парламентах саме за рахунок внутрішнього експертного потенціалу здійснюється розроблення законодавчої бази. Ця функція може бути зведена до підготовки експертних висновків на законопроекти, підготовлені депутатами чи незалежними інституціями, або передбачати аналіз імплементації певного акта та вироблення пропозицій щодо внесення до нього необхідних змін для покращення регулювання.

6. Моніторинг і підготовка досліджень щодо актуальних питань державного життя. Часто це передбачає постійне відстеження з метою формування своєрідного профайла щодо того чи іншого питання. Результатом такої експертизи можуть стати законопроекти (з обґрунтуванням необхідності їх прийняття), концепції внесення законодавчих змін, аналітичні документи, підготовлені для депутатів, комітетів або інших структурних підрозділів, статистична інформація тощо.

7. Підготовка інформаційно-аналітичних продуктів. Зокрема, на бібліотеки та інформаційно-аналітичні служби покладається обов'язок готувати інформаційні, аналітичні матеріали про парламент, його місію та процедури. Також здебільшого ці підрозділи відповідають за підготовку парламентських публікацій, організацію та проведення виставок та екскурсійних турів у парламенті, організацію стажувань і візитів [10].

На важливу роль бібліотек та інформаційно-аналітичних служб у супроводі роботи сучасного парламенту вказує й аналіз структури апаратів парламентів різних країн, який дає змогу виділити кілька моделей організаційного співвідношення бібліотек та інформаційно-аналітичних служб в участі роботи парламенту:

I. Бібліотека та інформаційно-аналітична служба є незалежними структурними підрозділами апарату парламенту.

Італія. Бібліотека є одним зі структурних підрозділів Адміністративної служби палати депутатів. Вона підконтрольна відповідальному за роботу всієї адміністративної служби генеральному секретареві. Інформаційно-аналітичний департамент є великим структурним підрозділом адміністративної служби, який включає 14 підрозділів (інститути, юстиція, міжнародні відносини, оборона, фінанси тощо) та активно співпрацює з 14-ма парламентськими комітетами.

Норвегія. Бібліотека є одним із шістьох підрозділів департаменту інформації та документації. Незалежну інформаційно-аналітичну службу було створено в 1999 р. за рекомендацією парламентської комісії, яка визначила, що більшість членів парламенту потребують експертної підтримки.

Польща. Бібліотека Сейму є одним із 22 організаційних підрозділів канцелярії Сейму, підконтрольним керівнику канцелярії та його двом заступникам. Бібліотека підтримує роботу Бюро досліджень, надаючи власні ресурси для підготовки ефективних досліджень.

Словаччина. Окремо функціонують: департамент досліджень, аналізу та тренінгів; Парламентська бібліотека; Парламентський архів.

Словенія. Функції сектору досліджень та документообігу покладено на два департаменти: департамент досліджень і департамент документації та бібліотеки. Департамент документації та бібліотеки забезпечує надання інформації, яка вже існує; департамент досліджень продукує нову інформацію (дослідження, аналітичні матеріали щодо конкретних важливих питань, експертний аналіз щодо питань, пов'язаних із функціонуванням парламенту та інших органів влади, порівняльні дослідження щодо різних аспектів законодавства й парламентських процедур, статусу депутатів, парламентських функцій тощо, які можуть бути використані парламентом, структурними підрозділами його апарату, конкретними депутатами та депутатськими групами у їхній роботі).

II. Бібліотека та інформаційно-аналітична служба утворюють єдиний структурний підрозділ апарату парламенту.

Ірландія. Парламентська бібліотека та дослідницький департамент є частиною аналітичного та бібліотечного директорату апарату парламенту. Керівник бібліотеки та дослідного департаменту відповідальний за стратегічний розвиток відповідних секторів; він відповідальний перед керівником апарату. Два старші менеджери (керівник відділу колекцій і керівник дослідницької частини) звітують керівнику бібліотеки та дослідного департаменту.

III. Бібліотека та інформаційно-аналітична служба входять до більшого департаменту апарату парламенту.

Албанія. Бібліотека та інформаційно-аналітична служба входять до департаменту документації та інформації. Крім них, до відповідного департаменту входять Технологічна інформаційна служба, Служба парламентських публікацій, а також PR-відділ.

IV. Інформаційно-аналітична служба входить до структури парламентської бібліотеки або бібліотека виконує дослідницькі функції.

Угорщина. У 2003 р. бюджет парламенту передбачив створення дослідного підрозділу в організаційних межах Парламентської бібліотеки (не була структурним підрозділом апарату парламенту). У 2004 р. бібліотечний департамент було створено як частина парламентського апарату; до його складу увійшло сім членів, п'ять з яких тривалий час пропрацювали в інформаційній службі.

Люксембург. Бібліотека є частиною адміністрації парламенту та входить до складу Служби управління знаннями. Ця служба також відповідальна за Портал документації та архів. Рішення щодо функціонування бібліотеки готуються фахівцями Служби управління знаннями, схвалюються керівництвом адміністрації парламенту та є обов'язковими до виконання. Парламентська бібліотека є внутрішнім парламентським підрозділом, який обслуговує членів парламенту, співробітників парламентського апарату.

V. Парламентська бібліотека є елементом інформаційно-аналітичної служби або департаменту.

Австрія. Бібліотека є центральною службою, яка створює інформаційні продукти та надає інформаційні сервіси (друковані та електронні). Бібліотека є частиною правової, законодавчої та дослідницької служби, що належить до законодавчої гілки парламентської адміністрації.

Литва. Бібліографічний інформаційний підрозділ (бібліотека) входить до складу парламентського дослідного департаменту. Іншими його структурними підрозділами є загальний інформаційний підрозділ, економічний і соціальний підрозділ, правовий і політичний підрозділ. Парламентський дослідний департамент є незалежним елементом апарату Сейму, що підпорядковується загальному секретаріату.

Нідерланди. Функції бібліотеки та інформаційно-аналітичної служби виконує Відділ документації та досліджень, який напряму підпорядковується загальному секретаріату.

Румунія. Бібліотека є частиною Директорату досліджень і документації палати депутатів. Іншими департаментами є: Парламентська дослідна служба та Служба документації.

VI. Бібліотека або інформаційно-аналітична служба не входять до структури апарату парламенту.

Естонія. Національна бібліотека Естонії є незалежною організацією із статусом юридичної особи публічного права. Її діяльність регламентується Актом про Національну бібліотеку Естонії 1990 р.; вона виконує функції парламентської бібліотеки та спеціальної бібліотеки гуманітарних і соціальних наук. У канцелярії парламенту ж існують два департаменти, на які покладено функцію інформування та дослідження, необхідні для підтримки законодавчого процесу: правовий департамент (створено у 1992 р. у складі восьми працівників) фокусується на юридичному аналізі правових актів, а департамент економічної та соціальної інформації (створено у 1995 р. у складі восьми працівників) працює з аналізом пов'язаної із законодавством економічної, соціальної та публічної інформації.

VII. Інформаційно-аналітична служба відсутня.

Вірменія. Бібліотека є частиною інформаційного департаменту. Його іншими частинами є архів і відділ забезпечення інформації. Інформаційний департамент є частиною апарату парламенту.

Фінляндія. Бібліотека парламенту є частиною інформаційного та комунікаційного департаменту апарату парламенту. Бібліотека має раду, яка обирається з її складу на один виборчий термін. До складу ради бібліотеки входять депутати, зовнішні експерти та бібліотечний персонал. Рада розглядає головні питання функціонування та розвитку бібліотеки. Вона готує щорічні звіти, які подаються до парламенту, та є основою для складання річного бюджету бібліотеки. Парламентська бібліотека не займається аналітикою та дослідженнями.

Португалія. Директорат документації та інформації підпорядкований Генеральному секретаріату і включає такі служби: бібліотеку, Історичний і парламентський архів, підрозділ правової та парламентської інформації, редакторський підрозділ, Центр публічних відносин і забезпечення громадян інформацією [10].

Досвід зарубіжних країн показує, що бібліотеки та інформаційно-аналітичні служби в сучасних умовах стали важливою складовою інформаційної інфраструктури держави, центром накопичення, поширення та зберігання інформації, яка є основою забезпечення ефективного інформаційного супроводу парламенту. Адже сучасні парламентарі дедалі більше потребують інформаційних продуктів, що базуються на наукових матеріалах, аналітичному узагальненні, відпрацюванні кваліфікованих висновків і прогнозів, які мають допомогти у виробленні та прийнятті оптимальних управлінських рішень.

Отже, прийняття парламентарями ефективних управлінських рішень та їх реалізація потребують сьогодні оперативного науково-інформаційного забезпечення. Також бібліотеки та інформаційно-аналітичні служби, які здатні зробити корисний та об'єктивний внесок у процес вироблення політики, є надзвичайно важливими для сучасних парламентів.

Список використаних джерел

1. Бібліотечно-інформаційний ресурс [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81. – Назва з екрана.

2. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий // наук. ред. Л. А. Дубровіна, НАН України, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 360 с.

3. *Гранчак Т.* Місце і роль інформаційно-аналітичних структур у системі політичної комунікації / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 26. – С. 29–44.

4. *Гранчак Т.* Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 184 с.

5. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.

6. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 232 с.

7. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М., 2000. – 608 с.

8. *Кобелев О. М.* Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія / О. М. Кобелев. – Харків : ХДАК, 2012. – 246 с.

9. *Симоненко О.* Інформаційно-аналітичний супровід у забезпеченні ефективності функціонування політичного лідерства: роль бібліотек / О. Симоненко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 46. – С. 197–207.

10. Чабаненко О. Інформаційний супровід роботи сучасних парламентів [Електронний ресурс] / О. Чабаненко // Лабораторії законодавчих ініціатив. – Режим доступу: http://parliament.org.ua/upload/docs/Parliamentary_inf-support.pdf. – Назва з екрана.

References

1. Bibliotechno-informatsiynyy resurs [Library and Information Resource]. *uk.wikipedia.org*. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81 (accessed 30.10.2018) [in Ukrainian].

2. Horovyj, V. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. L. A. Dubrovina (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

3 Hranchak, T. (2010). Mistse i rol informatsiino-analitychnykh struktur u systemi politychnoi komunikatsii [Place and role of information and analytical structures in the system of political communication]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactionsof V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 26, pp. 29–44 [in Ukrainian].

4. Hranchak, T. (2014). Biblioteka v informatsiinomu suprovodi upravlinnia suspilnymy protsesamy: polityko-komunikatsiinyi aspekt [Library in information support of management of public processes: politica land communication aspect]. Kyiv [in Ukrainian].

5. Davydova, I. O. (2005). Bibliotechnne vyrobnytstvo v informatsiinomu suspilstvi [Library production in the information society]. Kharkiv: KhDAK. [in Ukrainian].

6. Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyj, V. M. et al. (2011). Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnogo i dukhovnogo potentsialu ukrainskoho suspilstva [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Kastels, M. (2000). Informacionnaja jepoha: jekonomika, obshhestvo i kultura [Information Age: Economics, Society and Culture]. Moscow [in Russian].

8. Kobyelyev, O. M. (2012). Informatsiyna analityka v strukturі biblio-

technoyi diyalnosti v Ukrayini : monohrafiya [Information in the structures of the library in Ukraine: monograph]. Kharkiv: KhDAK. [in Ukrainian].

9. Symonenko, O. (2017). Information and Analytical Support in Ensuring the Effectiveness of the Functioning of Political Leadership: the Role of Libraries [Information and Analytical Support in Ensuring the Effectiveness of the Functioning of Political Leadership: the Role of Libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 197–207. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.197> [in Ukrainian].

10. Chabanenko, O. Informatsiyni suprovid roboty suchasnykh parlamentiv [Information support of the work of modern parliaments]. *Laboratorii zakonodavchyykh initsyatyv – Laboratory of Legislative Initiatives*. Retrived from http://parlament.org.ua/upload/docs/Parliamentary_inf-support.pdf (accessed 28.10.2018) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.05.2019.

Olena Symonenko,

Cand. Sci. (Political), Senior Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
Kyiv, Ukraine

The Role of Libraries and Information-Analytical Services in Support the Work of the Modern Parliament: Foreign Experience

The article considers the understanding of the library in the system of information and communication relations. It is highlighted that the important directions of work of libraries activity is information-analytical one, its specificity and relevance for the process of informational support of work of parliament are determined. The model of the library is aimed at increasing the information, analytical functions, which include the most complete information support of the processes of the modern parliament. The versatility of the work of research services for the satisfaction of information and analytical requests of parliaments is highlighted.

The library as a research institution in the field of information and analytical activity is in the seeking ways and directions for further effective work. In view of this, the scientific interest of specialists has recently increased in the new direction of work of libraries.

The improvement of the social and informational role of libraries in the current activities of the parliament dictates the need to form new methods for organizing the information and analytical space of the library, which is implemented on the basis of research services. In turn, such information provision is an important part of the effective work of the parliament.

It is worth acknowledging that in recent years there has been a tendency to increase the number of legislative acts adopted by parliaments, the global financial crisis has greatly revived the work of the legislature. Such trends reasoned further increase the role of research services and libraries in the process of prompt advising parliamentarians with a view to rapidly developing solutions.

Keywords: library, research service, information support, parliament.

Розділ IV

**БІБЛІОТЕКА В ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЯХ
(НАУКОМЕТРІЯ, СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ,
ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ)**

Наталія Тарасенко,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ПРЕДСТАВНИЦТВА БІБЛОТЕК У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРОФЕСІЙНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ БІБЛОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ

У статті проаналізовано можливості й переваги використання бібліотечних представництв у соціальних мережах як платформ з розміщення фахових інформаційних ресурсів для бібліотекарів, проаналізовано досвід щодо представлення таких ресурсів на мережевих сторінках українських бібліотек, з'ясовано їхнє значення в розвитку професійної комунікації бібліотечних працівників, бібліотекознавців, дослідників соціальних комунікацій. Визначено, що фахова інформація, розміщена на сторінках бібліотечних мережевих представництв, значно урізноманітнює систему професійних інформаційних ресурсів для працівників бібліотек, покращує продуктивність отримання необхідної інформації, зменшує часові витрати для пошуку конкретних відомостей. У цьому контексті сторінки бібліотек у соціальних мережах розглядаються як новий інструмент для професійного розвитку бібліотекарів, що сприяє формуванню фахової інформаційної ресурсної бази для бібліотекарів.

Ключові слова: фахові ресурси для бібліотечних працівників, інформаційні ресурси для бібліотекарів, представництва бібліотек у соціальних мережах, інструменти для професійного розвитку бібліотекарів.

Успішне функціонування сучасної бібліотеки, як важливого елемента інформаційно-комунікаційної сфери суспільства, сьогодні вже неможливо уявити без комп'ютерних технологій, онлайн-сервісів, інтерактивного спілкування з користувачами та зв'язку з глобальним інформаційним середовищем Інтернет. Утім, дієвість усіх цих елементів повною мірою залежить від професійних знань та умінь бібліотечних фахівців, які є безпосередніми учасниками процесу створення, підтримки та вдосконалення умов для ефективної реалізації інформаційної, наукової, комунікативної, освітньої й інших функцій бібліотеки. Загально-визнаним є твердження, що фаховий рівень більшості працівників в умовах

інформаційного суспільства напряму залежить від володіння новітніми інформаційними технологіями, уміння застосовувати їх для отримання корисної для професійного розвитку інформації та перетворення її на знання в процесі практичної діяльності. Ця думка цілком виражається слушною при розгляді питання забезпечення, підтримки та підвищення фахового рівня бібліотекарів завдяки розширенню і вдосконаленню можливостей пошуку та використання ними професійних інформаційних ресурсів. З огляду на переважаюче в сучасному світі переміщення інформаційно-пошукової діяльності в сферу електронних ресурсів, особливого значення набуває упорядкування та організація доступу до якісних, структурованих електронних інформаційних ресурсів, які у поєднанні з ефективними навігаційними, пошуковими й рекламними інструментами могли б сприяти мінімізації часових витрат на інформаційно-пошукові операції, уникненню необхідності верифікувати інформацію та, як наслідок, удосконаленню, розширенню й урізноманітненню бази фахових інформаційних ресурсів для бібліотекарів.

Інформаційні ресурси для бібліотекарів нині широко представлені в мережі Інтернет, де вони розташовуються як у загальних, так і спеціалізованих директоріях, тобто спеціальних інформаційних брамах для бібліотечних працівників. Загальні директорії мають предметні каталоги, що включають різногалузеві ресурси, у тому числі бібліотекознавчу інформацію. Прикладами загальних світових директорій є: BUBL – директорія анотованих ресурсів, що має секцію, присвячену бібліотечній науці (Велика Британія) (<http://bubl.ac.uk>); «Публічна бібліотека Інтернет» (The Internet Public Library) (<http://www.ipl.org>), що має розділ «Спеціально для бібліотекарів про Інтернет в бібліотеках», який збирає колекцію ресурсів щодо інтернет-навичок для бібліотекарів та стратегії впровадження Інтернету в бібліотеках з метою розширення бібліотечного сервісу; бібліотечний покажчик Інтернету (<http://sunsite.berkeley.edu/internetindex>) та ін.

В українському сегменті Інтернету фахові інформаційні ресурси для бібліотечних працівників можна знайти на сайтах професійних бібліотечних об'єднань та бібліотек різного рівня. Зокрема, на сайті Української бібліотечної асоціації в розділі «Професійні ресурси» розміщено гіперпосилання на сайти Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ IFLA, програми «Бібліоміст», надається вільний доступ до повних текстів наукових видань Інституту проблем сучасного мистецтва, сайтів бібліотечних асоціацій зарубіжних країн, бібліотек України загальнодержавного значення, бібліотек міст Києва та Львова [1].

У розділі «Професійні ресурси» можна також ознайомитися з програмами і проектами зі створення та реалізації різноманітних онлайн-бібліотечних сервісів (проект «Карта бібліотек України»); із співпраці бібліотек з громадськими організаціями і владними структурами (проект «Активні громадяни», проект «Мережа пунктів доступу громадян до офіційної інформації», проект «Бібліотека – громада: відкритий простір»; публічні бібліотеки – мости до е-урядування), навчальними проектами (проект «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців конституційних прав», «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек»), які реалізуються УБА за сприяння та співфінансування ЄС, США, бібліотечних асоціацій різних країн, міжнародних та благодійних фондів.

У рамках програми «Бібліоміст» на сайті УБА корисні для бібліотекарів ресурси структуровані за рубриками: у скарбницю бібліотекаря; бібліогід; бібліоновини; ресурси з адвокації; бібліотечні блоги; IT-ресурси; тренінги; посібник проекту «Навчально-інноваційна бібліотека»; соціально-економічна цінність бібліотек; IT-довідник сталого розвитку; тренерський портал. Досвід роботи бібліотек висвітлює розділ «Успіхи бібліотек», який надає інформацію про діяльність місцевих громад та впровадження в бібліотечну практику інформаційних технологій, інформує про підтримку бібліотек органами влади тощо [2].

Бібліотекознавчі ресурси на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського представлені як акумульовані документальні ресурси з питань бібліотекознавства, документознавства, архівознавства, книгознавства. Надається доступ до каталогу бібліотекознавчої літератури, бібліотекознавчих видань України, публікацій співробітників НБУВ, видань НБУВ, інформаційних матеріалів у галузі бібліотечних електронних ресурсів та технологій тощо. Серед останніх розміщено гіперпосилання на сайти IFLA; «БібліоСинергія» – партнерського проекту бібліотек вищів, спрямованого на створення професійного середовища (сайту) для спілкування однодумців та втілення нових практик для підтримки наукових досліджень; «Бібліотечному фахівцю» – сайту розрахованого на фахівців публічних бібліотек України; наукового проекту Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого «Українська бібліотечна енциклопедія»; сайту УБА; бібліотечних блогів [3].

Аналогічні фахові ресурси для бібліотечних працівників можна знайти на сайтах інших національних, публічних, спеціалізованих бібліотек України. Це переважно інформація загального характеру, використання якої потребує додаткового часу та аналітичних зусиль для пошуку

й виокремлення з її масиву більш конкретних відомостей, надання їм певного рівня згортання, приведення до оптимального формату для використання в кожному окремому випадку. Нові можливості в поширенні більш конкретної та адресної фахової інформації для бібліотекарів виникли в результаті розвитку сучасного середовища соціальних мереж, зокрема створення та постійного вдосконалення бібліотечних мережевих представництв. Вони стали новим інструментом для професійного розвитку бібліотекарів, за допомогою якого відбувається формування фахової інформаційної ресурсної бази для бібліотекарів.

Доречним у цьому контексті є твердження Т. Павленко про те, що професійні мережеві спільноти є зручним інформаційним майданчиком і сучасною формою оперативного інформування потенційно необмеженої аудиторії. Коли більшість не тільки згодна споживати інформацію, а й прагне оцінювати та коментувати її, заявляти про свою позицію і, головне, здатна створювати професійно значущий контент, вартий подальшого репостингу, спільнота стає середовищем продуктивної співпраці однодумців щодо відстеження тенденцій розвитку бібліотечної теорії та практики, узагальнення досвіду, обміну цікавими напрацюваннями, ідеями й знаннями. Соціальні медіа демонструють інтереси аудиторії, а руйнування традиційних механізмів передачі інформації підвищує динамічність використання контенту, створеного в результаті діалогової взаємодії [4, с. 68–73].

Аналіз можливостей використання бібліотечних представництв у соціальних мережах як джерела професійних інформаційних ресурсів для бібліотечних фахівців доречно здійснювати, спираючись на засади ресурсної та соціокультурної концепції інформаційного середовища як простору соціальних комунікацій [5, 6]. Ресурсний або технічний підхід до трактування інформаційного середовища передбачає його розгляд у контексті збереженої й циркулюючої в ньому інформації, яка, зазвичай, постає як об'єкт техніки, що служить певним людським цілям, які є стосовно цієї техніки зовнішніми умовами функціонування. У рамках соціокультурної концепції інформаційне середовище представлено як засіб комунікації, що забезпечує передачу фактичних відомостей. Поєднання цих двох концепцій створює об'єктивні засади теоретичного пояснення та обґрунтування бібліотечних мережевих представництв як засобів соціальної комунікації, зокрема бібліотечної, що виступають як платформи для розміщення фахових інформаційних ресурсів для бібліотекарів і майданчиків для професійної комунікації бібліотечних працівників.

Зокрема, як зазначає С. Гарагуля, сучасна бібліотека створює можливості для членів суспільства задовольняти свої інформаційні потреби на знання через сукупність документів, накопичених у фондах, а також використовуючи для цієї мети інформаційні ресурси інших бібліотек та установ [7]. В. Ільганаєва схиляється до думки, що бібліотека являє собою багаторівневу соціально-комунікативну структуру, що забезпечує документально-інформаційну й когнітивно-комунікаційну функції [8].

К. Лобузїна, розглядаючи бібліотеку як упорядковане сховище документально-інформаційних ресурсів, відзначає можливість створення на його основі нових комплексних та спеціалізованих ресурсів і сервісів із заданими параметрами [9]. Як стверджує дослідниця, для кожного зі спеціалізованих інформаційних комплексів повинні бути визначені його ресурсні складові (що забезпечать повноту представлення документів обраного профілю) та комунікаційні складові (що забезпечать інтелектуальний доступ до інформаційного ресурсу). При цьому ресурсну складову бази знань становлять не окремі документи, а вже опрацьовані інформаційні ресурси: електронні каталоги, бази даних, повнотекстові, мультимедійні, цифрові бібліотеки, електронні виставки та колекції. Завдяки комунікаційній складовій, яка визначає засоби інтелектуального доступу й поєднує всі ці інформаційні ресурси в єдиний комплекс, з'являється можливість отримати якісно новий ресурс, орієнтований на ефективне отримання знань та документальних джерел наукової інформації.

Інтеграція бібліотечних ресурсів на єдиній програмній платформі та за єдиною концепцією представлення знань, за висновком К. Лобузїної, виявила оригінальні можливості отримання нових комплексних інформаційних бібліотечних продуктів і сервісів. Тому наявність в електронному фонді, крім документів, що надійшли на зберігання, також і корпоративних бібліотечних знань, опрацьованих на тій же технологічній основі, дає змогу залучити їх для повноцінного подання користувачам інтелектуального здобутку наукової бібліотеки [9].

Важливим для розуміння досліджуваної проблеми є також огляд наукового доробку вчених-бібліотекознавців щодо теоретичних аспектів функціонування бібліотек у системі соціальних інформаційних комунікацій, особливостей використання ними середовища соціальних мереж, способів організації та використання фахових ресурсів для бібліотечних працівників. Питання ролі бібліотек у суспільних комунікаційних процесах, розвиток бібліотечних інформаційно-комунікаційних технологій у період формування суспільства знань сьогодні досліджує значна кількість

бібліотекознавців та вчених у галузі інформатики, зокрема О. Онищенко [10], В. Горовий [11], К. Лобузін [9], Г. Шемаєва [12], І. Давидова [13], В. Льганасва [8], Н. Кунанець [14], Л. Костенко [15] та багато ін. У сфері їхніх наукових інтересів перебувають питання забезпечення активного входження бібліотек у процеси формування суспільства знань шляхом розвитку і вдосконалення методів, засобів та інструментарію організації, упорядкування й забезпечення якісно нової системи доступу до інформаційних ресурсів бібліотек, перетворення їх на суспільні інформаційні центри, які є активними суб'єктами сучасних соціальних комунікацій.

Постійно в полі зору бібліотечного наукового співтовариства перебуває також проблема створення та ефективного функціонування мережевих представництв бібліотек. Різні аспекти використання бібліотеками середовища соціальних мереж досліджували О. Мар'їна [16], Т. Ярошенко [17], Т. Гранчак [18], Ю. Половинчак [19], Л. Чуприна [20], В. Струнгар [21, 22], В. Бондаренко [23], Г. Булахова [24], Н. Тарасенко [25]. У ряді їхніх монографій і наукових статей представлено теоретичні напрацювання та узагальнення досвіду практичної роботи бібліотек щодо їх представленості на мережевих платформах, питань вироблення стратегії й аналізу ефективності присутності бібліотек у соціальних медіа, підходів до використання бібліотеками соціальних мереж та блогосфери як засобу рекламування, розкриття фондів і покращення комунікації у віртуальному середовищі, інформаційних продуктів і послуг бібліотек у соціальних медіа, використання інформації соціальних медіа як джерела й інструмента дослідження суспільно-політичних процесів та проблем регіонального розвитку тощо.

Питання розвитку фахової ресурсної бази для бібліотечних працівників у контексті вивчення, забезпечення та розвитку інформаційних потреб бібліотекарів в умовах формування інформаційного суспільства розглядає Л. Ляшенко [26, ст. 2]. Під професійною інформаційною потребою дослідниця розуміє об'єктивну необхідність одержання інформації для виконання практичних, освітніх і наукових завдань. На її думку, формування інформаційних потреб бібліотекарів залежить від якісних перетворень у професійній діяльності в умовах інформатизації, від змін у потребах користувачів бібліотеки і від трансформації технологій створення, пошуку й доведення професійної інформації до бібліотечних фахівців.

Дотично питання забезпечення бібліотекарів професійними ресурсами висвітлювалося в рамках дослідження проблеми безперервної бібліотечної освіти та бібліотечної професії на етапі переходу до інфор-

маційного суспільства. Наукові пошуки в цьому напрямі здійснюють В. Бабич, В. Загуменна, В. Ільганаєва, Н. Кушнарєнко, Л. Каліберда, Т. Новальська, В. Пашкова, В. Скар, М. Слободяник, А. Соляник, А. Чачко, І. Шевченко, Ю. Трач та ін.

Утім, попри досить широкий спектр наукових розвідок щодо вивчення можливостей зростання професійного рівня бібліотекарів завдяки вдосконаленню фахової бази інформаційних ресурсів, з одного боку, і розвитку мережевої комунікації бібліотек через їхні представництва в соціальних мережах – з іншого, ці дослідження майже не перетинаються, що унеможливило комплексний розгляд проблем, дотичних до кожного з цих наукових напрямів, і створює істотні прогалини в розумінні подальших перспектив їхнього розвитку. Однією з проблем, які в цьому контексті варті наукової уваги, є вивчення можливостей використання бібліотечних представництв у соціальних мережах як джерела професійних інформаційних ресурсів для бібліотечних фахівців. З огляду на це, метою статті є визначення можливостей і переваг використання мережевих представництв бібліотек як платформ для розміщення фахових інформаційних ресурсів для бібліотекарів, аналіз досвіду щодо представлення таких ресурсів на мережевих сторінках українських бібліотек, з'ясування їхнього значення в розвитку професійної інформаційної ресурсної бази для бібліотекарів.

Змістовний аналіз контенту мережевих представництв ряду Національних бібліотек України дав змогу підсумувати, що на сторінках у соціальних мережах поширення бібліотекознавчих знань відбувається переважно через:

- рекомендації звернутися до визначеного переліку науково-методичної літератури в процесі підготовки до участі у фахових дискусіях, бібліотечних форумах, проектній діяльності;
- поширення інформації про досвід роботи українських та зарубіжних бібліотек;
- інформування про визначні події в бібліотечному співтоваристві;
- анонсування і надання гіперпосилань на матеріали конференцій, круглих столів, семінарів, що стосуються проблем бібліотекознавства;
- повідомлення про інновації в бібліотечному сервісі, інформаційних бібліотечних технологіях, зміни нормативно-правих аспектів бібліотечної діяльності;
- скеровування бібліотекарів до фахових періодичних видань, інтернет-платформ з розміщення електронних бібліотекознавчих ресурсів;
- надання професійних порад і рекомендацій лідерами думок бібліотечного співтовариства.

Наприклад, Facebook-сторінка Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого (<https://www.facebook.com/nplu.org/>) інформує про досвід перетворення бібліотек Львова на сучасні інтерактивні простори. У розгорнутому матеріалі, до якого можна перейти за гіперпосиланням з мережевої сторінки, ідеться про те, що у Львові повністю оновлено 11 бібліотек, а згідно зі Стратегією розвитку міських бібліотек, прийнятої Львівською міськрадою, до 2020 р. влада Львова має на меті відремонтувати всі бібліотеки міста. Наразі є 40 бібліотек, з них 23 – дорослі, 17 – дитячих. Оновлені бібліотеки після ремонту стають публічними просторами, майданчиками для спілкування, а не просто книгосховищами. Вони змінюються інфраструктурно й контентно, кожна бібліотека має своє спрямування та специфіку. Зокрема, бібліотека URBAN – це відкритий простір, де роблять акцент на питаннях архітектурного проектування міст, соціального життя, побудови зв'язків, життя людини в місті. У 2017 р. ця бібліотека отримала статус «Бібліотека року» від Всеукраїнської асоціації бібліотек. З-поміж інших спеціалізованих бібліотек у Львові існує сенсотeka для людей з вадами зору, smart-бібліотека для дітей, пазл-бібліотека, медіа-тека. В оновлених бібліотеках зроблено чітке зонування: створено простори для читання, лекторії, оснащено приміщення сучасним обладнанням, забезпечено вільний доступ до Інтернету.

За посиланням зі сторінки Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого в мережі Facebook також можна ознайомитися із цікавими ідеями щодо розвитку бібліотечної справи у Львові, висловлених директором Львівської обласної бібліотеки для юнацтва ім. Р. Іваничука Т. Пилипець та завідуючою бібліотеки-філії № 6 ім. О. Ольжича ЦБС для дорослих м. Львова А. Герус. Зокрема, Т. Пилипець розповідає про стратегію розвитку обласної бібліотеки, різноманітні форми роботи з користувачами, способи просування бібліотеки, у тому числі через соціальні мережі, та найгостріші проблеми – недосконалість технічної бази й недостатність фінансової підтримки. А. Герус ділиться досвідом роботи бібліотеки з різними групами користувачів: пенсіонерами, школярами, жителями приміських районів.

Серед інших фахових бібліотечних ресурсів на Facebook-сторінці Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого варто виокремити повідомлення щодо проведення наукових конференцій. Так, 27 травня 2019 р. розміщено інформацію про XII Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Бібліотека і книга в контексті часу», що відбулася в НБУ ім. Ярослава Мудрого 21–22 травня 2019 р. Цьогорічна тема конференції – «Бібліотечні фонди: актуальні питання управління». Повідом-

ляється, що в центрі уваги учасників заходу були питання управління документними ресурсами бібліотек у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі, зокрема тенденції формування, зберігання та використання фондів публічних бібліотек; створення і використання електронних ресурсів; лінгвістичне забезпечення інформаційно-пошукових систем; актуальні питання формування Державного реєстру національного культурного надбання (у частині книжкових пам'яток). Професійна користь такої інформації полягає в тому, що вона чітко окреслює коло бібліотекознавців та бібліотекарів-практиків, які вивчають чи розв'язують певну проблему, пов'язану з бібліотеками, спонукає зацікавлених цими питаннями колег ознайомитися з науковим доробком або практичним досвідом цих фахівців, заохочує до обговорення й переосмислення бібліотечних проблем.

На Facebook-сторінці Національної історичної бібліотеки (<https://www.facebook.com/historicallib>) інформація щодо конференцій підпорядкована іншим завданням. Вона носить анонсуєчий характер і заохочує бажаючих узяти участь у конференції до тематичних ресурсів з фондів бібліотеки, які можуть допомогти в підготовці доповіді чи написанні наукових праць. Наприклад, повідомлення про те, що в Одеській національній науковій бібліотеці відбудеться круглий стіл «Культурне розмаїття Південної України – вагомий чинник європейської інтеграції» супроводжується гіперпосиланнями на краєзнавчі ресурси НІБУ, які згруповано на сайті НІБУ за рубриками:

- нове в краєзнавчій роботі бібліотек;
- путівник по краєзнавчих веб-ресурсах;
- історія міст і сіл України;
- адміністративно-територіальний устрій України. Зміни й доповнення;
- теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства;
- книги з історії міст і сіл України.

Краєзнавчі ресурси НІБУ є комплексним ресурсом, який надає доступ до збірників матеріалів Всеукраїнських науково-практичних конференцій з краєзнавства, бібліографічних покажчиків з питань теорії, методики й практики бібліотечного краєзнавства, відомості про наукові дослідження в краєзнавчо-бібліотечній діяльності, про інноваційні методи та технології в бібліотечному краєзнавстві тощо. До того ж путівник по краєзнавчих веб-ресурсах забезпечує централізований доступ до краєзнавчих веб-ресурсів обласних універсальних наукових бібліотек, Одеської національної наукової бібліотеки, Харківської державної

наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки (м. Київ), бібліотек університетів, об'єднань краєзнавців, наукових установ [27].

Варто зауважити, що майже всі пости на Facebook-сторінці Національної історичної бібліотеки супроводжуються хештегами, при переході за якими формуються певні групи тематично споріднених ресурсів. Найпоширенішими є хештеги #НІБУ, #бібліотека, #historicallylib, #історична_бібліотека, #Україна, #оцифрування, #стародруки, #новини, #Українська армія тощо. З огляду на присутність у стрічці мережевої сторінки НІБУ дописів, призначених для інформування або підвищення професійної обізнаності бібліотекарів, доцільним виглядає запровадження з метою їх цільового групування хештегів на кшталт #бібліотечному фахівцю, #професійний ресурс, #бібліотечний досвід тощо. Це сприятиме підвищенню ефективності пошуку професійної інформації та формуванню фахової інформаційної ресурсної бази для бібліотекарів.

Отже, як показав аналіз, серед можливостей бібліотечних представництв у соціальних мережах щодо розміщення на їхніх сторінках інформаційних ресурсів, здатних сприяти професійному розвитку бібліотекарів, варто виокремити публікування або скеровування через систему гіперпосилань до матеріалів, які стосуються питань бібліотечної теорії і практики, висвітлюють досвід роботи українських та зарубіжних бібліотек, повідомляють про інновації в бібліотечному сервісі, інформаційних бібліотечних технологіях, зміни нормативно-правих аспектів бібліотечної діяльності тощо. Використання бібліотечних представництв у соціальних мережах як майданчиків для розміщення фахових електронних інформаційних ресурсів дає змогу значно урізноманітнити ресурсно-інформаційне забезпечення бібліотечних працівників, покращити продуктивність інформаційно-пошукової діяльності, істотно впливає на вдосконалення бібліотечно-інформаційної сфери як середовища накопичення, синтезування та формування ресурсної бази для бібліотечних фахівців та, у результаті, сприяє підвищенню рівня їхнього професіоналізму.

Список використаних джерел

1. Професійні ресурси [Електронний ресурс] // Укр. бібл. асоц. : веб-сайт. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/profesiyni-resursi>. – Назва з екрана.
2. Бібліоміст. Ресурси [Електронний ресурс] // Укр. бібл. асоц. : веб-сайт. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/bibliomist/resursi>. – Назва з екрана.

3. Бібліотекознавчі ресурси [Електронний ресурс] // Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/567>. – Назва з екрана.

4. Павленко Т. Б. Соціальні медіа в професійному розвитку бібліотечного фахівця // Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс : матеріали круглого столу (Харків, 31 жовтня 2017 р.) / редкол.: І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва ; Харк. нац. мед. ун-т. – Харків : ХНМУ, 2017. – 100 с. (іл.). – Режим доступу: http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/19059/1/Соціальні%20медіа_3бірка.pdf. – Назва з екрана.

5. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пос. / А. В. Соколов. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.

6. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер ; пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малызиной ; под ред. Е. Л. Варгановой. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

7. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача / С. Гарагуля // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 17–23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_6_6. – Назва з екрана.

8. Ильганаева В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева. – Харьков : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.

9. Лобузін К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення / К. В. Лобузін // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 34–40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_2_5. – Назва з екрана.

10. Онищенко О. С. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства : монографія / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 260 с.

11. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 360 с.

12. Шемаєва Г. В. Тенденції розширення взаємозв'язків бібліотеки в системі соціальних комунікацій / Г. В. Шемаєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 60–64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_2_9. – Назва з екрана.

13. Давидова І. Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку / І. Давидова // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 8–12.

14. *Кунанець Н. Е.* Особливості дослідження бібліотек у контексті соціальних комунікацій / Н. Е. Кунанець, С. А. Лупенко // Проблеми розвитку інформаційного суспільства : матеріали III міжнародного форуму. 20–23 листопада 2012 р. / Укр. ін-т наук.-техн. і екон. інформації, Асоц. Інформатіо-Консорціум. – Київ : УкрІНТЕІ, 2012. – Ч. 2. – С. 121–124.

15. *Костенко Л. Й.* Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л. Й. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.

16. *Мар'їна О.* Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії / О. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 8. – С. 19–21.

17. *Ярошенко Т. О.* Технології Веб 2.0 для бібліотек і користувачів: нові можливості розвитку бібліотечного середовища : посіб. для бібліотекарів за прогн. підвищ. кваліфікації / Т. О. Ярошенко, Т. О. Якушко. – Укр. бібл. асоц., Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, Центр безперервн. інформ.-бібл. освіти, Голов. тренінгов. центр для бібліотекарів. – Київ : Самміт-книга, 2013. – 106 с.

18. *Гранчак Т.* Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2016. – № 1. – С. 18–29.

19. *Половинчак Ю.* Стратегії дослідження соціальних медіа як дискурсивного простору / Ю. Половинчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – Вип. 43. – С. 366–381.

20. *Чуприна Л.* Роль бібліотек у підвищенні соціальної значущості інформаційних обмінів у соціальних медіа / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – 2018. – Вип. 50. – С. 65–78. – Режим доступу: http://np.nbu.gov.ua/doc/npnbuimviv_2018_50_7. – Назва з екрана.

21. *Струнгар В.* Представлення бібліотеки в інтерактивному медіа-середовищі: змістовий аналіз / В. Струнгар // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – 2017. – Вип. 46. – С. 329–344. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2017_46_22. – Назва з екрана.

22. *Струнгар В.* Формування стратегії бібліотечного представництва в соціальних медіа: досвід провідних бібліотек / В. Струнгар // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – 2018. – Вип. 50. – С. 329–343. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2018_50_27. – Назва з екрана.

23. *Бондаренко В.* Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : монографія / наук. ред. Т. Гранчак. – Київ, 2016. – 278 с.

24. Булахова Г. Рекламна стратегія просування продуктів і послуг бібліотек у соціальній мережі Facebook / Г. Булахова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – 2016. – Вип. 43. – С. 331–345.

25. Тарасенко Н. Інформаційні комунікації в середовищі соціальних мереж: аспекти стандартизації бібліотечного сегмента / Н. Тарасенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 46. – С. 455–477. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prnbuimviv_2017_46_30. – Назва з екрана.

26. Ляшенко Л. В. Вивчення, забезпечення та розвиток інформаційних потреб бібліотекарів в умовах формування інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / Л. В. Ляшенко ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2002. – 21 с.

27. Нове в краєзнавчій роботі бібліотек // Нац. іст. б-ка України : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nibu.kiev.ua:8087/jirbis2/?fbclid=IwAR0n0rnIbBbsPh2pIDjnVvmZ013oMXJdbdDjWbE52qJlavcneSTargKR4I>. – Назва з екрана.

References

1. Profesiini resursy [Professional resources]. *Sait Ukrainskoi biblioteknoi asotsiatsii – The site of the Ukrainian Library Association*. Retrieved from <https://ula.org.ua/profesiyni-resursi> [in Ukrainian].

2. Bibliomist. Resursy [Bibliomist. Resource]. *Sait Ukrainskoi biblioteknoi asotsiatsii – The site of the Ukrainian Library Association*. Retrieved from <https://ula.org.ua/bibliomist/resursi> [in Ukrainian].

3. Bibliotekoznavchi resursy [Library resources]. *Sait Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – The site of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/567> [in Ukrainian].

4. Pavlenko, T. B. (2017). Sotsialni media u profesiinomomu rozvytku biblioteknoho fakhivtsia [Social media in the professional development of a library specialist]. *Sotsialni media dlia bibliotek: seredovyshche, resurs, servis: materialy kruhloho stolu, Kharkiv, 31 zhovtnia 2017 roku Kharkivskiyi natsionalnyi medychnyi universytet. – Social Media for Libraries: Environment, Resource, Service: Materials of the Round Table, Kharkiv, October 31, 2017 Kharkiv National Medical University*. pp. 68–73. Retrieved from http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/19059/1/Sotsialni%20media_Zbirka.pdf. Kharkiv: KhNMU [in Ukrainian].

5. Sokolov, A. V. (2002). *Obschaya teoriya sotsialnoy kommunikatsii : uchebnoe posobie* [General Theory of Social Communication: the tutorial]. SPb.: Izd-vo Mihaylova V. A. [in Russian].

6. Uebster, F. (2004). *Teorii informatsionnogo obschestva* [Theories of the Information Society]. E. L. Vartanovoy [Ed]. Moscow: Aspekt Press [in Russian].

7. Harahulia, S. (2014). *Biblioteky v informatsiinomu suspilstvi: oriientsiia na korystuvacha* [Libraries in the Information Society: user orientation]. *Biblioteknyi visnyk – Library Journal*, no. 6, pp. 17–23. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_6_6 [in Ukrainian].

8. Ilganaeva, V.A. (2009). *Sotsialnyie kommunikatsii (teoriya, metodologiya, deyatelnost): slovar-spravochnik* [Social communications (theory, methodology, activity): dictionary reference]. Harkov: KP «Gorodskaya tipografiya» [in Ukrainian].

9. Lobuzina, K. V. (2012). *Stvorennia intehrovanooho biblioteknoho prostoru: osnovni problemy ta shliakhy vyrishennia* [Creating an Integrated Library Space: Key Issues and Solutions]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Documentation. Informology*, no. 2, pp. 34–40. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_2_5 [in Ukrainian].

10. Onyshchenko, O. S. (2014). *Sotsialni merezhi yak instrument vzaiemovplyvu vlady ta hromadianskoho suspilstva* [Social networks as an instrument of mutual influence of power and civil society]. Kyiv [in Ukrainian].

11. Horoviy, V. M. (2010). *Sotsialni informatsiyni komunikatsii, yikh napovnennia i resurs* [Social information communication, their content and resource]. Kyiv [in Ukrainian].

12. Shemaieva, H. V. (2012). *Tendentsii rozshyrennia vzaiemovviazkiv biblioteky u systemi sotsialnykh komunikatsii* [Trends in the expansion of library interactions in the social communications system]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. – Library Science. Documentation. Informology*, no. 2, pp. 60–64. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_2_9 [in Ukrainian].

13. Davydova, I. (2014). *Sotsialno-komunikatsiina teoriia biblioteknoi diialnosti: stanovlennia ta shliakhy rozvytku* [Social-communication theory of library activity: formation and ways of development] *Biblioteknyi visnyk – Library Journal*, no. 6, pp. 8–12 [in Ukrainian].

14. Kunanets, N. E. (2012). *Osoblyvosti doslidzhennia bibliotek v konteksti sotsialnykh komunikatsii* [Features of studying libraries in the context of social communications]. *Problemy rozvytku informatsiinoho suspilstva : materialy*

III mizhnarodnoho forumu. 20–23 lystopada 2012 r. Ukrainskyi instytut naukovo-tekhnichnoi i ekonomichnoi informatsii, Asotsiatsiia Informatio-Konsortsium – *Problems of Information Society Development: Materials of the Third International Forum. November 20–23, 2012. Ukrainian Institute of Scientific, Technical and Economic Information, Association Informatio-Konsortsium*, part 2, pp. 121–124. Kyiv: UkrINTEI [in Ukrainian].

15. Kostenko, L. Y. (2006). Biblioteka suspilstva znan: kontseptualna model [Library of the Knowledge Society: a conceptual model]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. – Library Science. Documentation. Informology*, no. 1, pp. 23–28 [in Ukrainian].

16. Marina, O. (2012). Biblioteky ta sotsialni media: tekhnolohiia vzaiemodii [Libraries and social media: technology of interaction]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Journal Book Chamber*, no. 8, pp. 19–21 [in Ukrainian].

17. Yaroshenko, T. O. (2013). Tekhnolohii Veb 2.0 dlia bibliotek i korystuvachiv: novi mozhlyvosti rozvytku bibliotechnoho seredovyshcha [Web 2.0 technologies for libraries and users new opportunities for the development of library environment]. Kyiv: Sammit-knyha [in Ukrainian].

18. Hranchak, T. (2016). Vykorystannia natsionalnymy bibliotekamy sotsmerezh dlia predstavleniia bibliotechnykh produktiv i posluh [Usage social networks among national libraries for presentation of library products and services]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 1, pp. 18–29 [in Ukrainian].

19. Polovynchak, Yu. (2016). Stratehii doslidzhennia sotsialnykh media yak dyskursyvnoho prostoru [Strategies for studying social media as a discursive space]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 366–381. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.43.366> [in Ukrainian].

20. Chupryna, L. (2018). Rol bibliotek u pidvyshchenni sotsialnoi znachushchosti informatsiinykh obminiv u sotsialnykh media [The role of libraries in increasing the social significance of information exchanges in social media]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 50, pp. 65–78. Retrieved from http://np.nbuv.gov.ua/doc/npnbuimviv_2018_50_7. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.50.065> [in Ukrainian].

21. Strunhar, V. (2017). Predstavleniia biblioteky v interaktyvnomu media-seredovyshchi: zmistovyi analiz [Presentation of the library in an interactive media environment: content analysis]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 329–344. Retrieved from <http://nbuv.gov.ua/>

UJRN/npnbuimviv_2017_46_22. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.329> [in Ukrainian].

22. Strunhar, V. (2018). Formuvannya stratehii bibliotechnoho predstavnytstva v sotsialnykh media: dosvid providnykh bibliotek [Formation of the strategy of library representation in social media: experience of leading libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 50, pp. 329–343. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2018_50_27. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.50.329> [in Ukrainian].

23. Bondarenko, V. (2016). Bibliotechne internet-obsluhovuvannya: stan ta perspektyvy [Library Internet Services: Status and Prospects]. Kyiv [in Ukrainian].

24. Bulakhova, H. (2016). Reklamna stratehiia prosuvannya produktiv i posluh bibliotek u sotsialnii merezhi Facebook [Advertising strategy for promoting products and services of libraries in the Facebook social network]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 331–345. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.43.331> [in Ukrainian].

25. Tarasenko, N. (2017). Informatsiini komunikatsii v seredovyshechi sotsialnykh merezh: aspekty standartyzatsii bibliotechnoho sehmenta [Information communication in the social network environment: aspects of standardizing the library segment]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 455–477. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2017_46_30. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.455> [in Ukrainian].

26. Liashenko, L. V. (2002). Vyvchennia, zabezpechennia ta rozvytok informatsiinykh potreb bibliotekariv v umovakh formuvannya informatsiinoho suspilstva [Study, provision and development of information needs of librarians in the context of the formation of an information society]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

27. Nove v kraieznavchii roboti bibliotek [New in local librarians' work]. *Sait Natsionalnoi istorychnoi biblioteky Ukrainy – The site of the National Historical Library of Ukraine*. Retrieved from <http://www.nibu.kiev.ua:8087/jirbis2/?fbclid=IwAR0n0rnIbBbsPh2pIDjnVvmZ013oMXJdbdDjWbE52qJlavcnePSTargKR4I> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.06.2019.

Nataliya Tarasenko,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1825-2209>**Representation of Libraries in Social Networks as a Source of Professional Information Resources for Library Specialists**

The article analyzes the possibilities and advantages of using library offices in social networks as platforms for hosting professional information resources for librarians, analyzes the experience of presenting such resources on the web pages of Ukrainian libraries, clarifies their importance in the development of professional communication of librarians, social communication researchers. It was determined that professional information placed on the pages of library network significantly diversifies the system of professional information resources for library workers, improves the process of obtaining the necessary information, reduces the time spent to search for specific information. In this context, the pages of libraries in social networks are viewed as a new tool for the professional development of librarians, through which the formation of a professional information resource base for librarians takes place.

Keywords: professional resources for library staff, information resources for librarians, representation of libraries in social networks, tools for the professional development of librarians.

Леонід Костенко,

канд. техн. наук, заввідділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Тетяна Симоненко,

канд. наук із соц. комунікацій, наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**КОНСОЛІДАЦІЯ БІБЛІОМЕТРИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ:
ЗАПОБІГАННЯ ЛОБІЗМУ НАУКОМЕТРИЧНИХ СИСТЕМ**

Проаналізовано відношення світової наукової спільноти до наукометричних систем. Розглянуто сутність сучасної методології оцінювання результативності наукової діяльності, що має забезпечити багатоаспектний моніторинг досліджень для їх наступного експертного аналізу. Обґрунтовано доцільність консолідації бібліометричних даних Google Scholar і Scopus для одержання статистично достовірної картини стану дослідницького середовища України і запобігання лобізму комерційних систем. Акцентовано увагу на стратегії видавничої політики Європейського Союзу – трансформації передплатної журнальної бізнес-моделі в бізнес-модель відкритого доступу. Констатовано необхідність приєднання України до видавничої політики Європейського Союзу.

Ключові слова: бібліометрична інформація, Google Scholar, Scopus, консолідація, видавничі політика, Європейський Союз, лобіювання.

Нормативні акти України щодо оцінювання результативності наукових досліджень передбачають поєднання кількісних показників з експертними висновками [1–3]. Серед кількісних критеріїв – наявність публікацій, проіндексованих комерційними наукометричними системами Web of Science і Scopus.

В останні роки ставлення світової наукової спільноти до цих систем стало неоднозначним. У 2012 р. на щорічній конференції Американського товариства клітинної біології в Сан-Франциско було ініційовано Декларацію про оцінювання наукових досліджень (Declaration on Research Assessment, DORA), що закликає наукову громадськість відмовитися від використання імпаکت-факторів журналів при оцінюванні результатів наукових досліджень. Станом на 2018 р. кількість науковців, які підписали Декларацію, досягла 13 тис., а наукових організацій – 1 тис. [2].

Автори Декларації закликають учених під час вибору журналу для публікацій орієнтуватися не на його імпаکت-фактор, а на компетентність редакції та читацької аудиторії. Грантодавцям та організаціям, які виділяють кошти на науку, DORA радить звертати увагу саме на результати конкретного дослідження, а не займатися арифметичним підрахунком імпакт-факторів журналів, у яких вони опубліковані. Керівникам наукових установ рекомендується відповідальніше підходити до визначення наукового внеску кожного з дослідників, для чого необхідне безпосереднє читання статей конкретного вченого, не перекладаючи цю функцію на редакторів наукових журналів [5].

Згідно з оцінкою таких авторитетних інституцій як Академія наук Франції, Німецької академії природничих наук і Королівської академії наук Великої Британії наявність публікацій у журналах, включених до наукометричних баз, не може розглядатися в числі визначальних критеріїв оцінювання результативності наукових досліджень [6].

Сутність сучасної методології оцінювання результативності досліджень у систематизованому вигляді викладено в 10 принципах Лейденського маніфесту (*Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics*) [7], які націлені на багатоаспектний і прозорий моніторинг наукової діяльності для її подальшого експертного оцінювання. Багатоаспектність передбачає, зокрема, консолідацію бібліометричних даних світових наукометричних систем.

Мета статті – обґрунтування доцільності консолідації бібліометричних даних світових наукометричних платформ для підвищення об'єктивності аналізу результативності досліджень і запобігання лобізму комерційних систем.

Одним із критеріїв, які визначають інформаційну культуру нації, є наявність загальнодоступної інформаційно-аналітичної системи, що надає суспільству цілісне уявлення про наукове і науково-педагогічне середовище, потенціал науки та якість освіти в державі. Актуальність створення такої системи в Україні викликана відсутністю конструктивного діалогу між науковим середовищем, системою управління наукою і суспільством загалом. Налагодження такого діалогу вимагає наявності об'єктивної інформації про стан науки і освіти, їх потенціалу та можливостей сприяння розвитку економіки та вирішення соціальних завдань.

Можливі два підходи до побудови вітчизняної системи моніторингу бібліометричної інформації: розробка та підтримка країно-орієнтованих індексів наукового цитування та консолідація даних світових наукометричних систем. Реалізація першого підходу можлива лише за наявності

державної підтримки, оскільки передбачає значний обсяг фінансування та залучення колективу профільних фахівців. Доцільність другого підходу впливає передусім з необхідності урахування глобальних інтеграційних тенденцій у системі наукових комунікацій.

Гіганти у сфері інформаційних індустрій (Google, Elsevier, Clarivate Analytics) мають власні наукометричні системи (Google Scholar, Scopus, Web of Science Core Collection), які за обсягами накопичених у них наукових ресурсів не мають рівних у світі. З урахуванням економічних реалій вбачається сумнівним можливість створення аналогічного конкурентоспроможного вітчизняного продукту.

При визначенні джерельної бази консолідації бібліометричної інформації треба врахувати п'ятий принцип Лейденського маніфесту, що вимагає надання можливості перевірки бібліометричних даних. Цьому принципу повністю відповідає наукометрична платформа Google Scholar, яку нами і визначено базовою. До того ж вона має найбільший обсяг індексованих матеріалів для отримання достовірних у статистичному плані результатів, оскільки обробляє весь світовий науковий документальний потік за винятком матеріалів з обмеженим доступом.

До даних Google Scholar (бібліометричних профілів) двоє ставлення. З одного боку, вони найбільш вичерпно представляють як дослідників, так і їх публікаційну активність. Тому наукова спільнота справедливо розглядає бібліометричні профілі наукових декларацій [8, 9]. З другого боку, має місце певна критика наведених у них даних саме за їхню повноту, що вбачається парадоксальним. Незадоволення викликає наявність у профілях дослідників нерецenzованих матеріалів, яка має місце. Позиція національної бібліотеки щодо цього питання впливає з її місії – збирати та зберігати для наступних поколінь всю створену в державі документально-інформаційну продукцію. Тому бібліотека вважає за потрібне враховувати всі публікації науковців. Ті, що сьогодні здаються другорядними, з часом можуть набути цінності. Неякісні матеріали (зокрема, «плагіат»), які створюються авторами «для кількості», негативно позначатимуться на їхній репутації в суспільстві.

Другою складовою джерельної бази консолідації бібліометричної інформації обрано наукометричну систему Scopus. Вона є комерційною, але надає користувачам безкоштовний сервіс із обмеженими можливостями – отримати індекс Гірша науковця за його ім'ям або кодом ORCID. Також враховувалася тенденція трансформації передплатної журнальної бізнес-моделі в бізнес-модель відкритого доступу, що здійснюється у Європейському Союзі в рамках плану S [10, 11]. Оскільки

система Scopus створена й підтримується видавничою корпорацією Elsevier (Амстердам), вона буде змушена узгоджувати свою видавничу політику з основними положеннями згаданого плану.

Перехід до моделі відкритого доступу передбачається здійснити шляхом укладання так званих «трансформаційних угод» (transformative agreements) з найбільшими міжнародними видавництвами наукової періодики. Головною умовою такої трансформації має стати відмова від передачі авторських прав видавництвам. Всі статті повинні бути розміщені у вільному доступі. До угод мають намір приєднатися видавництва Springer Nature і John Wiley & Sons [11]. Що ж стосується Elsevier, то це видавництво поки що утримується від приєднання до угоди. Як результат, від співпраці з ним відмовилися понад 200 німецьких наукових організацій, серед яких Товариство М. Планка – одна з найбільших у світі науково-дослідних організацій, яка налічує 14 тис. вчених, які публікують 12 тис. статей у рік, 1,5 тис. з яких – у журналах Elsevier [11]. А це завдає істотної шкоди як іміджу, так і економіці цього видавництва.

Дискусії з приводу нової бізнес-моделі на ринку наукової періодики тривають, і навряд чи незабаром ми отримаємо однотайне й беззастережне визнання всіх його положень та ініціатив. Підтримати їх має намір Китай. Реакції на цю ініціативу з боку МОН України немає, а без його підтримки українське наукове співтовариство не зможе приєднатися до плану S Євросоюзу. Чинні нормативні акти і проекти актів МОН України суперечать духу та букві цього плану. Вони надають на відомчому рівні юридичні привілеї певним закордонним наукометричним базам, зокрема Web of Science і Scopus, що є їх лобюванням.

Концепція консолідації покладена в основу розвитку проекту «Бібліометрика української науки», започаткованого в НБУВ у 2014 р. [12, 13]. При цьому враховувалися практичні напрацювання лабораторії Cybermetrics Lab (Іспанія), яка не створює власних індексів цитування, а використовує як джерельні бази наукометричних досліджень платформи Google Scholar і Scopus [14].

Станом на 2019 р. у «Бібліометрику української науки» введено дані про 50 тис. наукових і науково-педагогічних працівників. Формат запису містить ідентифікаційні відомості про дослідника (прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи, сфера наукової діяльності), а також бібліометричні показники (індекси Гірша) в системах Google Scholar і Scopus з діаграмами цитування публікацій. Треба зазначити, що Scopus-івські показники мають близько 15% вчених, представлених у «Бібліометрії української науки». Вони працюють переважно у сфері високих техно-

логій (фізика, математика, генетика тощо). Для науковців у цих галузях спостерігається кореляція між бібліометричними показниками в системах Google Scholar і Scopus.

Представлення в Scopus журналів соціогуманітарної проблематики абсолютно не відповідає загальному співвідношенню наукових періодичних видань у світі, не враховує цілих галузей наукових знань. Одна з причин цього – специфіка соціогуманітарного знання, яке в багатьох випадках не є повною мірою інтернаціоналізованим, а навпаки – має чітку й безумовну національну і часом навіть локальну прив'язку, тому локальною є й значна частина відповідних наукових видань. Ця відмінність від природничого і технічного знання визнається вже понад два століття й особливо виразно – у документах ЮНЕСКО [15]. Приклад представлення українських гуманітаріїв у Scopus – 12 (!) проіндексованих у цій системі вчених.

Становлять інтерес дані аналітичного інструментарію «Бібліометрики української науки». Вони показують значну диспропорцію між кількістю вчених у виробничій і невиробничій сферах (чисельність одних тільки економістів більша, ніж фахівців, задіяних у технічних галузях і агропромисловому комплексі). Розподіл вчених за відомствами дає таку картину: у вищих навчальних закладах України працюють 75% дослідників, в академічних установах – 13%, в інших відомствах – 12%. Наведені цифри свідчать про понад п'ятикратне перевищення чисельності науково-педагогічних фахівців у порівнянні з академічними. Якщо ж подивитися на розподіл за відомствами високоцитованих дослідників, то має місце якісно інша картина: 70% вчених з індексом Гірша ≥ 40 у системі Google Scholar працюють в академічних установах, 20% – у вишах і 10% – в інших відомствах. Нічого дивного в наведених цифрах немає. У вишах науково-педагогічні працівники займаються як дослідницькою, так і викладацькою діяльністю. Тому природними є їхні менші бібліометричні показники в порівнянні з вченими академічних установ.

Загалом консолідація бібліометричної інформації з різних наукометричних платформ забезпечує підвищення статистичної достовірності при оцінюванні ефективності дослідницької діяльності та виступає запобіжником від лобізму комерційних систем наукометричної спрямованості.

Сучасна методологія оцінювання результативності досліджень, сутність якої в систематизованому вигляді викладено в Лейденському маніфесті з наукометрії, спрямована на багатоаспектний моніторинг наукової діяльності для її подальшого експертного оцінювання. Багато-

аспектність передбачає, зокрема, консолідацію бібліометричних даних світових наукометричних систем.

Стратегія видавничої політики Євросоюзу – трансформація передплатної журнальної бізнес-моделі в бізнес-модель відкритого доступу через укладання так званих «трансформаційних угод» з найбільшими міжнародними видавництвами наукової періодики при унеможливленні лобювання певних інформаційних систем і продуктів. Україна має визначитись щодо приєднання до видавничої політики Євросоюзу.

Створена в НБУВ система «Бібліометрика української науки» консолідує загальнодоступні показники Google Scholar і Scopus, що дає змогу суспільству отримати об'єктивну картину стану вітчизняного дослідницького середовища та сприяє запобіганню проявам лобювання комерційних бібліометричних платформ.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку проведення державної атестації наукових установ: Постанова Кабінету Міністрів України від від 19 лип. 2017 р. № 540 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF>. – Назва з екрана.

2. Деякі питання державної атестації наукових установ: Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.09.2018 № 1008. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1504-18#n19>. – Назва з екрана.

3. Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук: Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.10.2012 № 1112. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1851-12>. – Назва з екрана.

4. DORA–San Francisco Declaration on Research Assessment [Electronic resource]. – Mode of access: <https://sfdora.org/>. – Title from the screen.

5. Викривлення імпаکت-фактора // Вісн. НАН України. – 2013. – № 7. – С. 103–104.

6. Statement by three national academies (Académie des Sciences, Leopoldina and Royal Society) on good practice in the evaluation of researchers and research programmes [Electronic resource]. – Mode of access: <https://royalsociety.org/~media/policy/Publications/2017/08-12-2017-royal-society-leopoldina-and-academie-des-sciences-call-for-more-support-for-research-evaluators.pdf>. – Title from the screen.

7. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics [Electronic resource] / D. Hicks, P. Wouters, L. Waltman, S. de Rijcke, I. Rafols. – Made of

access: <http://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics-1.17351/>. – Title from the screen.

8. *Симоненко Т.* Наукова декларація – вимога часу / Т. Симоненко // Вісн. Книжк. палати. – 2017. – № 1. – С. 26–28.

9. *Симоненко Т. В.* Бібліометричні профілі в наукометрії / Т. Симоненко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 48. – С. 328–338.

10. *Московкин В.* Революционный шаг Евросоюза: размещение в открытом доступе всех результатов научных исследований / В. Московкин // ТрВ-Наука. – 2017. – № 233.

11. *Московкин В.* Будущее научных публикаций за открытым доступом? Сделать научное знание доступным всем [Электронный ресурс] / В. Московкин, Е. Шерстюкова. – Режим доступа: <https://trv-science.ru/2019/01/17/budushhee-za-otkrytym-dostupom/>. – Загл. с экрана.

12. Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система / Л. Костенко та ін. // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 8–12.

13. *Костенко Л. И.* Система консолидации библиометрической информации / Л. И. Костенко // Библиотеки в информационном обществе: сохранение традиций и развитие новых технологий : доклады III Междунар. научн. конф. (Минск, 6–7 дек. 2018 г.). – Минск : Ковчег, 2018. – С. 59–67.

14. Cybermetrics Lab [Electronic resource]. – Made of access: <http://cchs.csic.es/en/research-lab/cybermetrics-lab>.

15. Scopus замість науки: чи потрібно це Україні? [Електронний ресурс] / В. Горбатенко [та ін.]. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/303608>. – Назва з екрана.

References

1. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia derzhavnoi atestatsii naukovykh ustanov: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 lypnia 2017 r. No. 540, [On Approval of the Procedure for the State Certification of Scientific Institutions: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 19, 2017. No. 540]. Retrieved from <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF>. DOI: <https://doi.org/10.1039/C7GC90013A> [in Ukrainian].

2. Deïaki pytannia derzhavnoi atestatsii naukovykh ustanov: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 17.09.2018 No. 1008. [Some issues of state certification of scientific institutions: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated September 17, 2018, No. 1008.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1504-18#n19> [in Ukrainian].

3. Pro opublikuvannya rezultativ dysertatsii na zdobuttia naukovykh stupeniv doktora i kandydata nauk: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 17.10.2012 No.1112. [On the publication of the results of dissertations for obtaining the scientific degrees of the doctor and the candidate of sciences: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 17.10.2012 no. 1112]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1851-12> [in Ukrainian].
4. DORA – San Francisco Declaration on Research Assessment. (2019). Retrieved from <https://sfdora.org/> [in English].
5. Vykryvlennia impakt-faktora. [Distortion of Impact Factor]. (2013) *Visnyk NAN Ukrainy*, no. 7, pp. 103–104 [in Ukrainian].
6. Statement by three national academies (Académie des Sciences, Leopoldina and Royal Society) on good practice in the evaluation of researchers and research programmes. (2017). Retrieved from <https://royalsociety.org/~media/policy/Publications/2017/08-12-2017-royal-society-leopoldina-and-academie-des-sciences-call-for-more-support-for-research-evaluators.pdf> [in English].
7. Hicks, D., Wouters, P., Waltman, L., de Rijcke, S., Rafols, I. (2015) *Bibliometrics: The Leiden Manifesto of orresearch metrics*. Retrieved from <https://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics-1.17351>. DOI: <https://doi.org/10.1038/520429a> [in English].
8. Symonenko, T. V. (2017). Naukova deklaratsiia – vymoha chasu [A scientific declaration is a requirement of time]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin Book Chamber*; no 1, pp. 26–28 [in Ukrainian].
9. Symonenko, T. V. (2017). Bibliometrychni profili v naukometrii [Bibliometrics profiles in science metrics]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 48, pp. 328–338. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.48.328> [in Ukrainian].
10. Moskovkyn, V. (2017). Revolyucionnyj shag Evrosoyuza: razmeshenie v otkrytom dostupe vseh rezultatov nauchnyh issledovanij [Revolutionary step of the European Union: placing in the open access of all research results]. Retrieved 15.06.2019 from <https://trv-science.ru/2017/07/18/revolyucionnyj-shag-eu/> [in Russian].
11. Moskovkyn, V. (2019). Budushee nauchnykh publikatsiy za otkrytym dostupom? Sdelat nauchnoe znanie dostupnyim vsem [The future of open access scientific publications? Make scientific knowledge accessible to all]. Retrieved 15.06.2019 from <https://trv-science.ru/2019/01/17/budushhee-za-otkrytym-dostupom/> [in Russian].
12. Kostenko, L. Zhabin, O., Kuznecov, O., Kuharchuk, Ye., Simonenko, T. et al. (2014). *Bibliometryka ukrainskoi nauky: informatsiino-analitychna*

systema [Bibliometrics of Ukrainian science: information and analytical system]. *Biblioteknyi visnyk – Library Journal*, no 4, pp. 8–12 [in Ukrainian].

13. Kostenko, L. I. (2018). Sistema konsolidatsii bibliometricheskoy informatsii [System of consolidation of bibliometrics information]. *Biblioteki v informatsionnom obschestve: sohranenie traditsiy I razvitie novykh tehnologiy – Libraries are in informative society: maintenance of traditions and development of new technologies: dokladyi III Mezhdunarodnaia nauchnaia konferentsia (Minsk, 6–7 dekabria 2018 hoda) – lectures of III of the International scientific conference*. Minsk: Kovcheg [in Russian].

14. Cybermetrics Lab. (2019). Retrieved from <http://cchs.csic.es/en/research-lab/cybermetrics-lab> [in Spanish].

15. Gorbatenko, V., Kresina, S., Stoiko, O. (2018) Scopus zamist nauky: chy potribno tse Ukraini? [Scopus instead of science: is it necessary for Ukraine?]. Retrieved from <http://www.golos.com.ua/article/303608> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.05.2019.

Leonid Kostenko,

Cand. Sci. (Engineering), Head of Department,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7629-1228>

Tatiana Simonenko,

Cand. Sci. (Social Communications), Senior Researcher,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4188-8280>
Kyiv, Ukraine

Consulting Bibliometric Information: Prevention of Lobbying the Scientometrics Systems

The attitude of the world scientific community to the scientometric systems is analyzed. The essence of the modern methodology of evaluating the effectiveness of scientific activity is considered. This methodology should provide multidimensional monitoring of research for further expert analysis. The expediency to consolidate Google Scholar and Scopus bibliometric data is substantiated in order to obtain a statistically reliable picture of the state of the research environment in Ukraine and to prevent the lobbying of commercial systems. The emphasis is placed on the EU publishing policy strategy – the transformation of the subscription magazine model into an open-access model. The necessity for Ukraine to join publishing policy of the European Union is stated.

Keywords: bibliometric information, Google Scholar, Scopus, consolidation, publishing policy, European Union, lobbying.

Тетяна Дубас,

заввідділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ПРЕДСТАВЛЕННЯ НАУКОВИХ ВИДАНЬ У МІЖНАРОДНИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ: ВИДАВНИЧІ СТАНДАРТИ

У статті розглянуто питання представлення наукових видань НАН України, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних. Проаналізовано відповідність вимогам міжнародних наукометричних баз даних цих видань. Наголошено на важливості дотримання міжнародних видавничих стандартів, потрібних для включення до глобальних індексів цитування.

Ключові слова: видавнича діяльність, наукова бібліотека, наукометричні бази даних, наукові видання, видавничі стандарти.

У межах науково-дослідної діяльності кожен науковець здійснює наукові дослідження з метою одержання наукового результату, який фіксується в різних формах, тобто може бути використаний для написання наукових статей, монографій, підготовки доповідей на наукових конференціях, що дає змогу зробити його набуток наукової вітчизняної та зарубіжної громадськості.

Слід зазначити, що стаття, монографія, доповідь тощо – це вагомий внесок науковця у світову науку. Той науковий результат, що його отримав дослідник у процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень, має побачити наукове товариство, читачі, користувачі та оцінити результати наукової праці науковця. Наукове видання, у якому публікується стаття, має бути в міжнародних наукометричних базах даних (БД). Видання, що індексуються в БД, сьогодні набувають дедалі більшої популярності.

Отже, метою статті є дослідження характеру представлення наукових видань, що випускають установи Національної академії наук України (НАН України), у міжнародних наукометричних базах даних.

Предметом цього дослідження є аналіз трансформації видавничої діяльності наукових установ НАН України в процесі використання міжнародних наукометричних платформ відкритого доступу з метою

поширення, оприлюднення результатів наукових досліджень. Об'єкт дослідження – наукові періодичні видання НАН України.

Аналізуючи наукові видання, що присутні в міжнародних наукометричних базах, І. Мриглод та О. Мриглод зазначають, що «необхідною умовою успішної наукової діяльності є опублікування результатів у престижних наукових виданнях, що забезпечує широке коло читачів та відкриває кращі перспективи щодо цитувань, а отже – підвищення формальних показників. Опублікування матеріалу в авторитетному виданні забезпечує надійну верифікацію результатів із підтвердженням її якісного рівня шляхом процедури незалежного рецензування та можливості критичного реагування колег і використання цих результатів для подальшого прогресу науки» [1, с. 39].

Досліджуючи питання входження академічних наукових видань до наукометричних баз даних, проаналізувавши наукову періодику Національної академії наук України на відповідність вимогам світових наукометричних баз даних, Ю. Діденко і М. Язвинська наголошують, що «відображення академічної періодики поступово наближається до того рівня, щоб бути видимою міжнародному співтовариству, але не встигає за вимогами БД, які щороку стають усе жорсткішими. Причини неналежного представлення академічної періодики, на наш погляд, полягають у тому, що редколегії не повністю усвідомлюють усю важливість підготовки своїх видань для міжнародних баз даних та необхідність виконання міжнародних видавничих стандартів, потрібних для включення до глобальних індексів цитування» [2, с. 66].

Майже всі наукові видання входять до вітчизняних агрегаторів наукової інформації, таких як «Наукова періодика України», «Джерело», більшість із них присутня в базах даних Scopus, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory, РИНЦ (Російський індекс наукового цитування), Index Copernicus та інших спеціалізованих базах даних. Зокрема онлайн-БД Index Copernicus, до якої вносять інформацію користувачі (вчені, наукові установи, видавці та ін.), на цей час залишається найпопулярнішою серед українських наукових видань.

Наукометрична база даних – бібліографічна і реферативна база даних, інструмент для відстеження показників цитованості наукових публікацій. Наукометрична база даних це також пошукова система, яка формує статистику, що характеризує стан і динаміку показників затребуваності, активності та індексів впливу діяльності окремих вчених і дослідних організацій [3]. Тут є доречним одне зауваження: з одного боку, Google Scholar вважається бібліографічною БД – містить зареєстрованих авторів,

публікації до неї вносить Google та самі автори; з другого – Google Scholar є наукометричною БД, оскільки враховує цитованість публікацій, застосовує відповідні індекси цитування. Проте офіційно її вважають суто пошуковою системою [4].

Наведемо перелік основних вітчизняних і міжнародних баз даних.

Index Copernicus (Польща) – міжнародна наукометрична база (Index Copernicus Journals Master List), яка є найпопулярнішою серед українських наукових видань;

Google Scholar – наукометрична база даних, яка особливу увагу приділяє кількості посилань на шукану статтю та формулюванню заголовків статей, краще відшукує цитати, які з'являються в неангломовних публікаціях; індексує повний текст наукових публікацій з усіх сфер знань;

Scientific Indexing Services – сервіс наукового індексування, головна мета – надання якісної інформації дослідникам;

ResearchBib – академічна база даних, яка індексує та забезпечує відкритий доступ до рецензованих журналів, повнотекстових документів і науково-дослідних конференцій, є найбільшою базою даних журналів, які вільнодоступні в Інтернеті;

Directory of Open Access Journals (DOAJ) – пропонує вільний (безкоштовний) доступ до повних текстів наукових рецензованих журналів відкритого доступу з різних галузей знань;

Polish Scholarly Bibliography (PBN) (Польща) – наукова база даних польського Міністерства науки і вищої освіти;

Ulrich's Periodicals Directory – є найбільшою базою даних, яка надає детальну інформацію про світовий потік серіальних (періодичних і продовжуваних) видань за всіма тематичними напрямками життєдіяльності, що виходять в усьому світі;

РИНЦ (RISC, система Російського індексу наукового цитування [РИНЦ]) – міжнародна бібліографічна база даних наукових публікацій учених;

ERIH PLUS – European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences – реферативна база з гуманітарних та соціальних наук, є найбільшою у світі платформою з публікації і відстеження праць у соціальних і гуманітарних сферах. Журнали, що потрапили в систему моніторингу цієї бази, відповідають жорстким європейським вимогам до наукових публікацій;

Open Academic Journals Index (OAJI) – повнотекстова база даних наукових журналів відкритого доступу;

«Наукова періодика України» – загальнодержавна технологічна плат-

форма, яка забезпечує процеси редакційного опрацювання, публікації та післяпублікаційної підтримки наукових періодичних видань України;

Інформаційно-аналітична система «Бібліометрика української науки» – створена фахівцями Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та призначена для надання суспільству цілісного уявлення про стан вітчизняного наукового середовища.

З метою осучаснення вимог до вітчизняної періодики шляхом наближення критеріїв оцінювання до світових вимог видано наказ МОН України «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» від 15 січня 2018 р., у якому, зокрема, ідеться: «Метою об'єктивної оцінки, класифікації та моніторингу наукових фахових видань є підвищення якості опублікованої у них наукової інформації та інтеграція цих видань до світового наукового простору» [5].

На сьогодні в міжнародних наукометричних базах даних представлено незначну частку вітчизняних наукових журналів. Загалом журналів і збірників, що видаються НАН України та її установами, налічується 344 найменування. За даними фахівців, до згаданих баз даних входять: до Scopus – 53 вітчизняних видання, з них 32 академічних, до WoS CC (Web of Science Core Collection) (чотири традиційні тематичні індекси та започаткований 2015 р. індекс ESCI) – 88 вітчизняних, з них 26 академічних. І переважно це видання фізико-технічних і природничих наук, зазначає Н. Коваль [6]. Водночас науковець зауважує, «що навіть коли наукове видання має своїх читачів за межами країни, де видається, для включення до міжнародних наукометричних баз даних воно має відповідати певним критеріям оцінки для відбору журналу. Ці критерії в цілому відповідають міжнародним видавничим стандартам наукової періодики» [6, с. 80].

Власне НАН України як юридична особа є засновником і видавцем чотирьох журналів, співзасновником 91 журналу та 35 збірників наукових праць. Також виходять два журнали регіональних наукових центрів, 67 журналів та 95 збірників, у яких установи НАН України є видавцями-засновниками [10]. «Значних зусиль журнали докладають нині для розвитку власних електронних ресурсів із застосуванням сучасних технологій, а також для входження до світових реферативних і наукометричних баз. Так, до БД Scopus включено нині 36 журналів Національної академії наук України, а до Web of Science Core Collection, з урахуванням започаткованого 2015 року індексу ESCI, – 28 видань. Варто вказати, що 21 видання присутні в обох названих базах» [9, с. 118].

Враховуючи ті зміни, що висувують сьогодні зарубіжні аналітичні інформаційні системи (системи цитування), а також те, що більшість

щорічних наукових публікацій бібліотеки залишаються маловідомими світовій науковій спільноті, треба спрямувати зусилля на підготовку (редагування) та представлення українських наукових періодичних і продовжуваних видань у зарубіжних аналітичних системах. Отже, необхідно забезпечити також методичний супровід у роботі з такими інформаційними продуктами [14, с. 51].

Для активного включення статей наукового фахового видання в обіг наукової інформації та коректного індексування публікацій наукометричними системами необхідно після списку використаних джерел у кожній публікації наводити блок References, який повторює список джерел з латинським алфавітом, та наводити список кириличних джерел у транслітерованому вигляді. Крім того цитування у блоці References повинні бути оформлені за міжнародними стандартами [7].

У процесі інформаційного пошуку як його критерії можна використовувати: назву журналу, ISSN, заголовки статті, прізвище, ім'я автора, ключові слова або слова з анотації, бібліографічні посилання. «Оцінюється також відповідність часопису чинним міжнародним видавничим стандартам та рекомендаціям. Серед критеріїв цієї групи, варто назвати наявність у видання номерів ISSN (друкованого/онлайнного), точність та інформативність назви журналу, назв статей, лаконічність та інформативність анотацій, вичерпність бібліографічних описів у списках пристатейної бібліографії статей, наявність контактних даних усіх співавторів кожної опублікованої статті. Серйозна увага звертається на контроль видавця за якістю статей, що публікуються. Вітається прозорість стандартів рецензування рукописів статей, ретельність у підготовці джерельної бази досліджень та списків пристатейної бібліографії» [12, с. 11].

Тому особливу увагу слід приділити якості наукових публікацій, зокрема звертати увагу на представлення тексту резюме прийнятною науковою англійською мовою. А також обрати коректний переклад назви періодичного видання й заголовків статей. Адже некоректна інформація так само буде проіндексована і внесена такою до бази даних. Наукові видання, які не відповідають вимогам, треба привести відповідно до прийнятих правил подання наукових публікацій у міжнародних наукометричних базах даних.

На сьогодні найбільш надійним і всесвітньо визнаним засобом ідентифікації і пошуку наукових даних, розміщених в мережі Інтернет, є ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier) або цифровий ідентифікатор об'єкта – сучасний стандарт позначення надання інформації в мережі Інтернет, який використовується всіма найбільшими міжнародними

науковими організаціями та видавництвами. Слід уточнити, що цей індекс не відображає якості статті й рівня видання, це просто пошуковий критерій, що забезпечує прямий зв'язок з публікацією.

Наявність ідентифікаторів стає необхідною умовою для включення видання в міжнародні наукометричні бази, а також однією з нових вимог до наукових фахових видань України, які затверджено наказом МОН України від 15.01.2018 № 32 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України». Зокрема в ньому зазначається також, що «кожна публікація не англійською мовою супроводжується анотацією англійською мовою обсягом не менш як 1800 знаків, включаючи ключові слова» [5]. Отже, видання, що містять резюме в одне-два речення сумнівної якості перекладу, майже не мають шансів потрапити до престижних наукометричних баз.

Сучасний дослідник починає і проводить наукове дослідження на основі вивчення попередніх і сучасних наукових досягнень. У процесі роботи він складає також бібліографічний список джерел, що передбачено стандартом ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT)». Для міжнародних наукометричних баз даних після Списку використаних джерел окремим списком надати References – транслітерований латиницею Список використаних джерел. Для україномовних посилань можна скористатися онлайнним траслітератором <http://www.slovnyk.ua/services/translit.php> (Стандарт – Паспортна транслітерація, КМУ 2010), для російськомовних – <http://ru.translit.net/?account=zagranpassport> (Стандарт – загранпаспорт). References має бути оформлений за міжнародним стандартом APA (American Psychological Association Style). Інформація щодо APA на сайті НБУВ <http://nbuv.gov.ua/node/929>, також див.: <http://www.library.cornell.edu/research/citation/apa>. Автоматично список використаних джерел відповідно до стандарту APA можна оформити на сайтах: <http://www.citationmachine.net/apa/cite-a-book> та <http://www.bibme.org/apa/book-citation/manual> [8].

Слід наголосити, що журнали НАН України, які входять до WoS CC, орієнтовані найчастіше на оприлюднення результатів досліджень наукових працівників тієї установи, яка є і видавцем, і виготовлювачем конкретного журналу. Статті іноземних авторів майже не потрапляють до такого журналу, і це негативно позначається на рейтингах українських наукових журналів та штучно звужує імовірну мережу цитування.

Слушно зауважують Ю. Чайковський, Ю. Сілкина й О. Потоцька: «... Вважаємо за необхідне підкреслити важливість мотивації на законо-

давчому рівні не тільки і не стільки авторів наукових робіт, але й редакторів фахових наукових видань України до інтеграції в найбільші наукометричні бази світу» [11, с. 92].

Як наголошено в доповіді президента НАН України академіка Б. Патона загальним зборам НАН України 25 квітня 2019 р., «Програма підтримки журналів НАН України, за якою видано 216 випусків 38 періодичних видань, на сьогодні охоплює вже половину журналів, до складу засновників яких входить наша Академія. Певні зусилля докладалися журналами для розвитку із застосуванням сучасних технологій власних електронних ресурсів, а також для входження до світових реферативних і наукометричних баз. Але цих зусиль усе ще замало, і працювати в цьому важливому напрямі треба значно активніше» [13].

З огляду на все вищесказане, можна констатувати, що підготовка наукових видань установ НАН України для входження в міжнародні наукометричні бази є комплексним і складним процесом. Слід зазначити, що на сьогодні значна кількість видань ще не відповідає сучасним вимогам міжнародних наукометричних баз, і загалом видання установ НАН України потребують значного покращення показників їхньої представленості у світовому інформаційному просторі. Водночас під час підготовки наукових видань для міжнародних наукометричних баз важливо дотримуватися міжнародних видавничих стандартів, потрібних для включення до глобальних індексів цитування.

Список використаних джерел

1. Мриглод І. М. Вітчизняна наукова періодика: загальний аналіз, тенденції та проблеми / І. М. Мриглод, О. І. Мриглод // Наука України у світовому інформаційному просторі. – Вип. 8. – Київ : Академперіодика, 2013. – С. 37–53.
2. Діденко Ю. В. Перспективи входження академічних наукових видань до наукометричних баз даних / Ю. В. Діденко, М. В. Язвинська // Наука України у світовому інформаційному просторі. – Вип. 14. – Київ : Академперіодика, 2017. – С. 61–67.
3. Наукометричні бази даних [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/1367>.
4. Мрихіна О. Б. Міжнародні наукометричні бази даних: види та особливості [Електронний ресурс] / Мрихіна Олександра Борисівна // Наша перспектива : наук. аналіт. журн. – 2018. – 18 верес. – Режим доступу: <https://>

www.perspektyva.in.ua/naukovuj-prostir/porady-naukovtsyu/mizhnarodni-naukometrychni-bazy-danyh/. – Назва з екрана.

5. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України»: наказ МОН України від 15 січ. 2018 р. [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/nakaz-mon-vid-15-sichnya-2018-r-pro-zatverdzhennya-poryadku-formuvannya-pereliku-naukovih-fahovih-vidan-ukrayini>. – Назва з екрана.

6. Коваль Н. В. Відповідність академічних періодичних видань вимогам міжнародних наукометричних баз даних (на прикладі видань, співзасновниками яких є установи Відділення економіки НАН України) / Н. В. Коваль // Наука України у світовому інформаційному просторі. – Вип. 14. – Київ : Академперіодика, 2017. – С. 79–84.

7. Фахові видання НБУВ : міжнародні вимоги до представлення наукових публікацій (Пам'ятка редактору наукового фахового видання) / підгот. К. В. Лобузїна. – Лют. – 2015. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/node/626>. – Назва з екрана.

8. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=105&Itemid=410.

9. Діденко Ю. В. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України / Ю. В. Діденко, А. І. Радченко // Наука та наукознавство. – 2018. – № 4 (102). – С. 112–124.

10. Наукові публікації і видавнича діяльність НАН України. Періодичні видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/publications/periodics-UA/Pages/Categories.aspx>. – Назва з екрана.

11. Чайковський Ю. Б. Наукометричні бази та їх кількісні показники. Частина II. Фактори, що впливають на кількісні показники наукометричних баз / Ю. Б. Чайковський, Ю. В. Сілкина, О. Ю. Потоцька // Вісн. НАН України. – 2013. – № 9. – С. 84–92.

12. Соловяненко Д. Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та SciVerge Scopus / Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2012. – № 1. – С. 6–21.

13. Підсумки діяльності Національної академії наук України у 2018 році та завдання на наступний період : доповідь президента НАН України академіка Б. Є. Патона Загальним зборам НАН України 25 квітня 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=4923>. – Назва з екрана.

14. Дубас Т. Видавнича діяльність наукової бібліотеки в контексті інтенсифікації інформаційних обмінів: методичні аспекти / Т. Дубас //

Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 46. – С. 45–61. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.045>.

References

1. Mryhlod, I. M., Mryhlod, O. I. (2013). Vitchyzniana naukova periodyka: zahalnyi analiz, tendentsii ta problemy [Domestic scientific periodicals: general analysis, trends and problems]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori – Science of Ukraine in the World of Information Space*, issue 8, pp. 37–53. Kyiv: Akadempriodyka [in Ukrainian].

2. Didenko, Yu. V., Yazvynska, M. V. (2017). Perspektyvy vkhodzhennia akademichnykh naukovykh vydan do naukometrychnykh baz danykh [Prospects for the entry of academic scientific publications to science-based databases]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori – Science of Ukraine in the World of Information Space*, issue 14, pp. 61–67. Kyiv: Akadempriodyka. DOI: <https://doi.org/10.15407/akadempriodyka.337.061> [in Ukrainian].

3. Naukometrychni bazy danykh [Knowometric databases]. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: veb-sait – V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: website*. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/1367> [in Ukrainian].

4. Mrykhina, O. B. (2018). Mizhnarodni naukometrychni bazy danykh: vydy ta osoblyvosti. *Nasha perspektyva: nauk. analit. zhurn.* Retrieved from <https://www.perspektyva.in.ua/naukovyj-prostir/porady-naukovtsyu/mizhnarodni-naukometrychni-bazy-danyh> [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia Poriadku formuvannia Pereliku naukovykh fakhovykh vydan Ukrainy»: nakaz MON Ukrainy vid 15 sich. 2018 r. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy – Ministry of Education and Science of Ukraine*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/nakaz-mon-vid-15-sichnya-2018-r-pro-zatverdzhennya-poryadku-formuvannya-pereliku-naukovih-fahovih-vidan-ukrayini> [in Ukrainian].

6. Koval, N. V. (2017). Vidpovidnist akademichnykh periodychnykh vydan vymoham mizhnarodnykh naukometrychnykh baz danykh (na prykladi vydan, spivzasnovnykamy yakykh ye ustanovy Viddilennia ekonomiky NAN Ukrainy). *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori – Science of Ukraine in the World of Information Space*, issue 14, pp. 79–84. Kyiv: Akadempriodyka [in Ukrainian].

7. Fakhovi vydannia NBUV : mizhnarodni vymohy do predstavlennia naukovykh publikatsii (Pamiatka redaktora naukovooho fakhovoho vydannia) /

pidhot. K. V. Lobuzina. Liut (2015). Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/626> [in Ukrainian].

8. Tsentr doslidzhen sotsialnykh komunikatsii NBUV. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=105&Itemid=410 [in Ukrainian].

9. Didenko, Yu. V., Radchenko, A. I. (2018). Naukovo-vydavnycha diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. *Nauka ta naukoznavstvo – Science and Science of Science*, no. 4 (102), pp. 112–124 [in Ukrainian].

10. Naukovi publikatsii i vydavnycha diialnist NAN Ukrainy. Periodychni vydannia. Retrieved from <http://www.nas.gov.ua/publications/periodics/UA/Pages/Categories.aspx> [in Ukrainian].

11. Chaikovskiy, Yu. B., Silkina, Yu. V., Pototska, O. Yu. (2013). Naukometrychni bazy ta yikh kilkisni pokaznyky. Chastyna II. Faktory, shcho vplyvaiut na kilkisni pokaznyky naukometrychnykh baz [Naukometric bases and their quantitative indices. Part II Factors influencing the quantitative indices of science-based databases]. *Visnyk NAN Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no. 9, pp. 84–92 [in Ukrainian].

12. Solovianenko, D. (2012). Polityka indeksatsii vydan u naukometrychnykh bazakh danykh Web of Science ta SciVerge Scopus [Policy of indexing of publications in science-based databases Web of Science and SciVerge Scopus]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, no. 1, pp. 6–21 [in Ukrainian].

13. Pidsumky diialnosti Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy u 2018 rotsi ta zavdannia na nastupnyi period: dopovid prezydenta NAN Ukrainy akademika B. Ye. Patona Zahalnym zboram NAN Ukrainy 25 kvitnia 2019 roku [Results of activity of the National academy of sciences of Ukraine in 2018 year and task are on the following period: lecture of president of NAN of Ukraine of academician B. E. Patona General collections of NAN of Ukraine on April, 25, 2019] [in Ukrainian].

14. Dubas, T. (2017). Vydavnycha diialnist naukovoï biblioteky v konteksti intensyfikatsii informatsiinykh obminiv: metodychni aspekty. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 45–61. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.045> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.05.2019.

Tetiana Dubas,

Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1690-8297>**Presentation of Scientific Editions in International Science Metrical Bases:
Publishing Standards**

The question of presentation of scientific editions indexed in international scientometric databases is considered in the article. Conforming to the requirements of international scientometric databases of these editions is analysed.

The aim of the article is research of character of presentation of scientific editions that produce establishments of the National Academy of Sciences of Ukraine (NAS of Ukraine), in international scientometric databases.

The article of this research is an analysis of transformation of publishing activity of scientific establishments of NAS of Ukraine in the process of the use of international scientometric platforms of open access with the aim of distribution, promulgation of results of scientific researches, research object are scientific magazines of NAS of Ukraine.

The emphasis is, in particular, on the fact that for each article that is published in the journal, its index DOI (digital object identifier) is the digital object identifier assigned by the CrossRef agency. To receive the DOI index, a professional edition may subject to the availability of a publicly accessible journal site and archive of publications, with all the necessary set of metadata in English and a pseudo-bibliography for each article, executed in accordance with international requirements.

The publication of the results of research in prestigious scientific editions opens the best prospects for quotes, and hence the increase of formal indicators.

Keywords: publishing activity, scientific library, scientometric databases, scientific editions, publishing standards.

Анжеліка Медведєва,

аспірант,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У БІБЛІОМЕТРИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ

У статті досліджуються провідні напрями бібліометричних досліджень, що здійснюються в бібліотечних установах. Розглянуто вплив соціальних комунікацій у бібліометричній діяльності бібліотечних установ. Визначено основні засади впровадження оптимізації фінансування з державного бюджету для переходу до модернової моделі розвитку бібліометричної діяльності. Приділяється увага основним питанням удосконалення бібліометричних досліджень. Проаналізовано досвід формування вітчизняних бібліотек та інформаційних центрів і розвиток джерел реферативної бази.

Ключові слова: бібліотечна установа, бібліометрія, бібліометрична діяльність, соціальні комунікації, наука.

На сьогодні надскладним та найактуальнішим є розв'язання проблем з розробки кількісних та якісних методів аналізу ефективності функціонування сучасної науки, зокрема, при соціальних комунікаціях. На цій основі отримали свій розвиток бібліометрія, наукометрія та інфометрія, саме тому розгляд цього питання є досить актуальним.

Вивченню та розгляду актуальності проблем у своїх працях приділяли увагу такі науковці: В. Ільганаєва [2], Г. Почепцов [7], В. Різун [8], А. Соколов [10] та О. Холод [11].

Метою статті є дослідження ролі соціальних комунікацій у бібліометричній діяльності бібліотек. Комунікаційні зв'язки і соціальні комунікації – поняття не тотожні. Останні не можуть бути службовими щодо бібліометрії, оскільки значно ширші.

Удосконалення бібліометричної діяльності бібліотечних установ тісно пов'язане з виникненням баз даних наукового цитування, які ефективно сприяють виникненню комунікаційних зв'язків між дослідниками та їхніми публікаціями. Такий підхід застосовується для пошуку необхідної літератури та вивчення когнітивних і соціальних взаємовідносин у науці

[5, с. 12]. Основою для аналізу структури цитувань і визначення бібліометричних показників виступають бібліометричні бази даних, де збираються бібліографічна інформація про журнальні публікації та різні пристатейні списки цитованої літератури.

Взагалі, підходи різних учених до визначення об'єкта, предмета та методів дослідження соціальних комунікацій мають певні розбіжності, але одностайними є погляди щодо багатоаспектності й міждисциплінарності цієї галузі науки й широкого переліку питань, які потребують розгляду та аналізу в її межах. Одним з них є інтерпретація та узагальнення емпіричних закономірностей інформаційних явищ і процесів у комунікаційних структурах. Розв'язання завдання, що є актуальним не лише для соціальних комунікацій, а й для інформатики, потребує розробки єдиної математичної моделі цих закономірностей. Її створення та ідентифікація параметрів надасть соціальним комунікаціям нових імпульсів розвитку та сприятиме підвищенню статусу й ролі серед інших галузей знань [4].

До провідних прикладних напрямів бібліометричних досліджень, що проводяться в бібліотечних установах, можна віднести:

- забезпечення внутрішніх технологічних процесів роботи наукової бібліотечної установи (комплектування фондів, інформаційне обслуговування, довідково-бібліографічне обслуговування);

- отримання інформаційно-аналітичних даних, які надаються бібліотечною установою;

- визначення показників наукової діяльності та їх аналіз;

- виявлення перспективних напрямів міжнародного співробітництва [9].

Також слід зазначити, що у світі найпопулярнішим є метод аналізу цитування, що базується на обов'язковості посилань у наукових публікаціях. Це пояснюється ефективністю вивчення стратегічної комунікації у професійному співтоваристві, дисциплінарної структури науки або механізмів народження нового наукового знання. Спеціалізовані наукові публікації безперервно досліджують і роз'яснюють актуальні питання та результати наявних бібліометричних дослідів.

Сфера наукової та науково-технічної практики насамперед характеризується дотриманням такої державної політики, яка побудована на традиційних методах статистичної звітності та на експертному оцінюванні суб'єктів наукової діяльності. Отже, для впровадження оптимізації фінансування з державного бюджету та переходу до модерної моделі розвитку, варто своєчасно застосовувати заходи з управління, які побудовані на основі сучасних методів бібліометричного, вебметричного та наукометричного аналізу інформаційних потоків.

Забезпечення розвитку стратегічних комунікацій простежується також через оперативну подачу інформації щодо оцінювання результативності діяльності певних суб'єктів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Такий інформаційний масив є важливим для обрання ефективних методів розвитку науки, але науковці та бібліотекознавці недостатньо приділяють уваги бібліотечно-інформаційній сфері, яка також є об'єктом наукометричних та бібліометричних досліджень.

Взагалі, бібліометрія не має системи єдино правильних показників чи методів складання рейтингів, але існують різноманітні методи вирішення питань кількісного аналізу масивів наукових публікацій, що дасть змогу проводити багатовекторний аналіз сфери комунікацій та забезпечувати базу для прийняття виважених управлінських рішень [3].

Інформаційно-аналітична обробка масиву даних оперативного моніторингу показників використання інформаційних ресурсів має виняткове значення в процесі прийняття рішень щодо перспективних завдань розвитку онлайн-інформаційної системи. У НБУВ для цього використовуються системи Alexa Rating і Google Analytics. Їх вибір був зумовлений чисельними перевагами: вони є безкоштовним, гнучким та масштабованим інтернет-сервісом для збору та аналізу статистичних звітів про використання веб-сайтів.

З початком використання цифрової інформації та зрушення з місця проблеми комп'ютерного оснащення бібліотечних установ, їхні фонди зробили крок до збільшення масиву інформації на електронних пристроях, доступних для нинішніх користувачів. Очевидно, що до бібліотечних установ, що володіють електронним інформаційним ресурсом, дедалі більше будуть звертатися різні категорії користувачів, як на індивідуальному рівні, так і на рівні корпоративних, економічних структур. На новий рівень співробітництва з бібліотечними установами, безперечно, вийде сучасна наука. Адже науковці сьогодні вже не можуть постійно збирати та структурувати великі масиви інформації за широким тематичним спектром.

Найкраще цей аспект простежується в структурованій системі наукових бібліотечних установ, котрі все більше вмонтовуються в процес відповідних досліджень у межах реалізації модернізованих проектів, що безпосередньо спрямовані на прискорення суспільного розвитку. Спостерігається зростання потенціалу бібліотечних установ, які, за наявності інформаційно-аналітичних структур та потужної матеріально-технічної бази, спроможні надавати необхідну для сучасної науки інформацію.

При цьому опрацювання інформаційними фахівцями бібліотечних установ великих масивів виробленої у наш час інформації забезпечує високу точність та релевантність пошуку, що важливо для ефективності здійснення наукових досліджень. Інформаційно-аналітична діяльність наукових бібліотечних установ сприяла виникненню профільних структур з дослідження, обробки й аналізу інформації, які у свою чергу виступають посередником між користувачами та актуальними масивами інформації.

Нині спостерігається інтенсивне зростання ролі спеціальних та галузевих бібліотечних установ, працівники яких дедалі більше сприяють розв'язанню народногосподарських проблем і прийняттю управлінських рішень чи впровадженню здобутків науково-технічного прогресу в усіх галузях. Значним внутрішнім потенціалом наділені спеціалізовані галузеві бібліотечні установи, які мають великий попит для виходу на якісно новий рівень роботи.

На думку вітчизняних та зарубіжних фахівців, саме бібліотечні установи й інформаційні центри є незалежними і міждисциплінарними установами, здатними взяти на себе поставку бібліометричних даних, необхідних для керування наукою, і саме фахівці в бібліотечних установах вивчають як ринок наукових публікацій, так і потреби вчених. До основних причин, які переконують, що саме бібліотечні установи повинні здійснювати цю роботу, треба віднести:

- інфометричні дослідження – це особлива та важлива частина досліджень у бібліотечно-інформаційній сфері;
- бібліотечні установи традиційно надають інформаційну підтримку в наукових дослідженнях;
- бібліометричні запити являють собою проміжну ланку між фактографічними та бібліографічними запитами, а як джерело даних виступає бібліографічна інформація;
- для бібліометричного пошуку використовуються інформаційні ресурси, які є бібліографічними базами даних;
- бібліотечні установи підтримують власні бази даних публікацій співробітників університетів і репозитарії;
- у бібліотек є всі можливості для редагування профілів організацій у зовнішніх базах даних;
- професійні компетенції бібліотечних фахівців включають знання про документи (бібліографічні метадані, типи документів), знання каналів соціальної комунікації, навички роботи з бібліографічними даними та аналітико-синтетичної обробки інформації, володіння методами пошуку в інформаційно-пошукових системах і базах даних;

- бібліотечні установи керують контрактами з видавцями та є передплатниками інформаційних ресурсів;
- бібліотечні установи забезпечують і надають ліцензійний доступ до міжнародних баз даних індексів наукового цитування [1].

Розвиток науки й особливо практичне впровадження наукових ідей значною мірою залежить від ефективності науково-інформаційної діяльності. Проблеми інформаційного забезпечення науки неможливо розв'язувати, не звернувшись до вивчення інформаційних потреб учених. Це обумовлює потребу сьогодення: науковці мають оперативно, при мінімальних витратах робочого часу одержувати необхідну інформацію про новітні досягнення науки і техніки в Україні та за кордоном.

Слід зазначити, що бібліотечні установи у своїй роботі спиралися на фонди, що завжди були своєрідними суспільними інформаційними базами, що ґрунтувалися на системах інформації, обумовлених відповідним технологічним рівнем розвитку суспільства. З початком використання електронної інформації, після зрушення з місця проблеми комп'ютерного оснащення бібліотечних установ, їх фонди почали збирати та накопичувати інформацію на електронних пристроях, доступних для користувачів, пов'язаних з інформаційними обмінами саме у сфері функціонування електронної інформації. Очевидно, що до бібліотечних установ, що володіють електронним інформаційним ресурсом, дедалі більшою мірою будуть звертатися різні категорії користувачів як на індивідуальному рівні, так і корпоративних, економічних структур.

У свою чергу найбільше цей процес спостерігається в системі наукових бібліотечних установ, які з переходом до інформаційного суспільства дедалі більше вмонтовуються в процес наукових досліджень у рамках реалізації авангардних проектів, спрямованих на прискорення суспільного розвитку. Саме тут і має проявитися потенціал бібліотечних установ, спроможних, за наявності відповідних інформаційно-аналітичних структур та потужної інформаційної бази, надавати актуальну для сучасної науки інформацію.

При цьому опрацювання інформаційними фахівцями бібліотечних установ великих масивів продукуюваної в наш час інформації забезпечує високу точність, безпомилковість пошуку, що важливо для ефективності наукових досліджень. При обробці цих масивів проявляється система залежностей, що збагачує тему, яка розробляється.

Як показує вітчизняна практика, значні резерви в справі проведення наукових досліджень можуть бути вивільнені при більш ефективній організації співробітництва між бібліотечними установами, де концент-

руються основні масиви інформації, і науковими установами – творцями нового наукового знання. У сфері комунікацій сталися зміни в електронно-цифровому зв'язку, завдяки якому інформація може передаватися по всьому світу з високою швидкістю. Бібліотечні установи, завдяки новим можливостям, перетворюються на інтегративну єдність, що складається з безлічі різноманітних підсистем.

Сьогодні в бібліотекознавчій теорії вже зафіксований той факт, що «глобальна інформатизація... висунула бібліотечні установи в ряд найважливіших, з погляду задоволення соціальних потреб сучасного суспільства, інститутів формування та поширення інформаційних ресурсів», що «в майбутньому бібліотеки мають активізувати розвиток інформаційних функцій, стати універсальними інформаційними центрами», забезпечувати «вільний і необмежений доступ до інформації всім членам суспільства», що «роль бібліотек у виробничій, науковій, освітній ділянках, в розвитку демократії та ринкових відносин посилюється» [6]. Усе це спрямовано на конкретні заходи для утвердження нової ролі бібліотечних інформаційних працівників у науковій діяльності.

Сучасні бібліотеки освоїли інтегрований технологічний цикл наукомістких технологій, що включає бібліографування, реферування, формування повнотекстових зібрань і проведення в них бібліометричних та наукометричних досліджень. Перспективним напрямом подальшого розвитку цих технологій є розгортання інфометричних досліджень у цифрових ресурсах для виявлення в них латентних закономірностей і виділення нових знань. Серед технологій інфометричних досліджень варто відзначити Data Mining і Text Mining. Під Data Mining розуміється процес виявлення в слабо структурованих даних невідомих, нетривіальних, практично корисних і доступних для інтерпретації знань, які потрібні для прийняття рішень у різних сферах людської діяльності. Процедури Text Mining забезпечують приведення текстової інформації у вигляд, придатний для подальшого комп'ютерного опрацювання й виділення нових знань. Існує значна кількість пакетів прикладних програм для вирішення завдань Data і Text Mining. Їх активне використання в бібліотеках сьогодні перебуває на початковій стадії. Одна з причин цього пов'язана з потребою підготовки фахівців нової генерації – бібліотекарів-аналітиків, які повинні мати поглиблену підготовку з інформатики та математичної статистики.

Аналізуючи досвід формування вітчизняних бібліотек та інформаційних центрів і розвиток джерел реферативної бази, треба продовжувати вдосконалювати національну систему реферування науково-

інформаційних ресурсів та розширювати покриття існуючих реферативних баз даних і впроваджувати нові інформаційні наукометричні технології.

З огляду на викладене вище, зробимо висновок, що удосконалення бібліометричної діяльності бібліотечних установ, насамперед, передбачає якісне накопичення та розширення бібліометричних баз даних, де збираються бібліографічна інформація про журнальні публікації та різні пристатейні списки цитованої літератури. Також роботи у сфері бібліометрії мають більш активно використовувати існуючі методи розгляду масивів наукових публікацій, що дасть змогу проводити багатовекторний аналіз сфери комунікацій та сприятиме забезпеченню прийняття виважених управлінських рішень при соціальних комунікаціях.

Список використаних джерел

1. *Галявиева М.* Библиометрия – новое направление работы библиотек университетов Европы / М. Галявиева // Библиосфера. – 2012. – № 5. – С. 71–78.
2. *Ільганаєва В.* Соціальна комунікація як об'єкт теоретизації / В. Ільганаєва // Філософія людського спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 1. – С. 60–67.
3. *Копанєва Є.* Ранговий розподіл видань у депозитарії електронних копій наукової періодики України / Є. Копанєва // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 2. – С. 24–26.
4. *Костенко Л.* Закономірності соціальних комунікацій / Л. Костенко // Вісн. Книжк. палати. – 2017. – № 11. – С. 12–15.
5. *Маркусова В.* Библиометрия как методологическая и инструментальная основа мониторинга развития и информационной поддержки российской науки [Электронный ресурс] / А. Маркусова // автореф. дисс. ... д-ра. пед. наук. – М., – 2005. – 24 с. – Режим доступа: <http://tekhnosfera.com/bibliometriya-kak-metodologicheskaya-i-instrumentalnaya-osnova-monitoringa-razvitiya-i-informatsionnoy-podderzhki-rossiys>. – Загл. с экрана.
6. *Пальчук В.* Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія. / В. Пальчук. – Київ. – 2014. – 314 с.
7. *Почепцов Г.* Соціальні комунікації і нові комунікативні технології / Г. Почепцов // Комунікація. – 2010. – № 1. – С. 19–26.
8. *Різун В.* Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. Різун // Психолінгвістика. – 2012. – Вип. 10. – С. 305–314.
9. *Симоненко Т.* Наукометричний напрям розвитку депозитарію

«Наукова періодика України». / Т. Симоненко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ, 2010. – С. 165–166.

10. Соколов А. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. / А. В. Соколов. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., – 2002. – 461 с.

11. Холод О. Соціальні комунікації: соціо- і психолінгвістичний аналіз : [навч. посіб.] / О. М. Холод. – Вид. 2-ге, допов. і переробл. – Львів : ПАІС, – 2011. – 288 с.

References

1. Galyavieva, M. (2012). Bibliometriya – novej napravlenie raboty bibliotek universitetov Evropy [The Bibliometry – a new direction of work of Europe universities libraries]. *Bibliosfera – Bibliosphere*, no. 5, pp. 71–78 [in Russian].

2. Ilganayeva, V. (2009). Socialna komunikaciya yak obyekt teoretyzaciyi [Social communication as an object theorizing]. *Filosofiya lyudskogo spilku-vannya: filosofiya, psichologiya, socialna komunikaciya – Philosophy of Human Communication: Philosophy, Psychology, Social Communication*, no. 1, pp. 60–67 [in Ukrainian].

3. Kopanyeva, Ye. (2011). Rangovyj rozpodil vydan u depozytariyi elektronnykh kopij naukovoyi periodyky Ukrainy [The ranked distribution of electronic copies of the scientific periodicals of the depositary in Ukraine]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 2, pp. 24–26 [in Ukrainian].

4. Kostenko, L. (2017). Zakonomirnosti socialnykh komunikacij [The patterns of social communications]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 11, pp. 12–15 [in Ukrainian].

5. Markusova, V. (2005). Bibliometriya kak metodologicheskaya i instrumentalnaya osnova monitoringa razvitiya i informacionnoy podderzhki rossiyskoy nauki [The bibliometry as a methodological and instrumental basis for monitoring the development and information support of Russian science]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow. Retrieved from <http://tekhnosfera.com/bibliometriya-kak-metodologicheskaya-i-instrumentalnaya-osnova-monitoringa-razvitiya-i-informatsionnoy-podderzhki-rossiys> [in Russian].

6. Palchuk, V. (2014). Biblioteky v informacijno-analitychnomu zabezpechenni organiv derzhavnoyi vlady [The libraries in informational and analytical support of state authorities]. Kyiv, 314 p. [in Ukrainian].

7. Pochepczov, G. (2010). Socialni komunikaciyi i novi komunikatyvni tehnologiyi [The social communications and new communicative technology]. *Komunikaciya – Communication*, no. 1, pp. 19–26 [in Ukrainian].

8. Rizun, V. (2012). Nacherky do metodologiyi doslidzhen socialnykh komunikacij [The sketches for the methodology of social research communications]. *Psycholingvistyka – Psycholinguistics*, issue 10, pp. 305–314 [in Ukrainian].

9. Symonenko, T. (2010). Naukometrychnyj napryam rozvytku depozytariyu «Naukova periodyka Ukrainy» [The Scientific Direction of Depository Development «Scientific Periodicals of Ukraine»]. *Dokumentoznavstvo. Bibliotekoznavstvo. Informacijna diyalnist : Problemy nauky, osvity, praktyky – Documentation. Library Science. Information Activities: Problems of Science, Education, Practice*, pp. 165–166 [in Ukrainian].

10. Sokolov, A. (2002). Obschaya teoriya socialnoy kommunikacii [The General Theory of Social Communication]. Saint Petersburg: Publisher Mikhailov V. A., 461 p. [in Russian].

11. Xolod, O. (2011). Socialni komunikaciyi: socio- i psycholingvistychnyj analiz [The Social communications: socio-psycholinguistic analysis]. (288 p.). Lviv: PAIS [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.05.2019.

Anzhelica Medvedeva,

Ph.D. Student,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

The Role of Social Communications in the Bibliometric Activities of Library Institutions

The article investigates the leading directions of bibliometric research carried out in library institutions. The influence of social communications in bibliometric activity of library institutions is considered. The basic principles of implementation of optimization of financing from the state budget for the transition to a modern model of development of bibliometric activity are determined. The main attention is paid to the improvement of bibliometric research. The experience of the formation of domestic libraries and information centers and the development of sources of the abstract database has been analyzed.

Significant mass of productive information elaborated by information specialists of library institutions provides high accuracy, error-free search, which is important for the effectiveness of scientific research. When processing these arrays, a system of dependencies appears that enriches the subject being developed.

Analyzing the experience of the formation of domestic libraries and information centers and the development of the sources of the abstract database leads to the conclusion that it is necessary to continue to improve the national system of referencing scientific and information resources and to expand the coverage of existing abstract databases and to introduce new information scientometric technologies.

Keywords: library institution, bibliometry, bibliometric activity, social communication, science.

Платон Стоян,

канд. іст. наук, мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ АРХІВНИХ ІНСТИТУЦІЙ КАНАДИ В ГАЛУЗІ СТВОРЕННЯ АРХІВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ

Стаття присвячена історії співпраці міжнародних організацій у галузі створення електронних ресурсів, зокрема в розробці Міжнародного стандарту архівного опису. Визначено внесок канадських архівістів у розвиток цього актуального напрямку сучасного архівознавства. Досліджено роль ЮНЕСКО в питаннях, що виникають у бібліотечній та архівній діяльності в період інформаційного суспільства, зокрема створення та поширення безкоштовних програмних продуктів для організації інформаційних систем та баз даних, цифрового копіювання, електронної статистики.

Ключові слова: архівні електронні ресурси, цифрові архівні технології, Міжнародна рада архівів, дескриптивні стандарти, Міжнародний стандарт архівного опису, архівні ресурси Канади.

Актуальним для сучасного архівознавства є визначення та вивчення тенденцій і шляхів його подальшого розвитку, зокрема в галузі створення електронних ресурсів діловодного та історико-культурного характеру. Міжнародне архівне співтовариство загалом та окремі передові в царині розвитку архівної справи країни зокрема, вже накопичили значний досвід в інформатизації та створенні структурованого й мультикультурного електронного ресурсу. Проте в сучасних архівознавчих дослідженнях комплекс питань щодо системного вивчення досвіду формування та організації доступу до архівної інформації на засадах інтеграції зусиль зацікавлених установ, організацій та об'єднань практично не вивчався.

Метою цієї наукової розвідки є висвітлення історії міжнародної співпраці з інформатизації архівної справи, зокрема її технологій, а також активної ролі архівістів Канади в цьому процесі.

Архівна справа різних країн як галузь, тісно пов'язана з формуванням офіційних документальних ресурсів держави та джерел історико-куль-

турної спадщини, одна з перших почала втягуватися в процеси інформатизації суспільства. Початок систематичного переходу до інформатизації архівної справи, зокрема її технологій, було покладено ініціативами міжнародних організацій ЮНЕСКО та Міжнародної ради архівів (МРА) в 70-х роках ХХ ст., коли стало зрозумілим, що цей процес неможливий без уніфікації, стандартизації та забезпечення збереженості й організації доступу до інформації в архівній галузі. Саме тоді було розгорнуто програми і проекти в цій сфері, зокрема в стандартизації архівних технологій, формуванні зведених електронних ресурсів, розробці рекомендацій у галузі документації. Активу роль у міжнародній співпраці з розробки архівних стандартів та правил відіграла Канада.

Винахід інтернет-технологій дав змогу інтегрувати світове інформаційне середовище, глобалізувати інформаційні процеси в планетному масштабі. Утворилося нове комунікативне середовище, у якому були об'єднані зусилля в опрацюванні єдиних підходів та засад, зокрема розповсюдження узгоджених документів на міжнародних форумах та зустрічах. Велике значення мала зустріч лідерів «Великої Вісімки (G8)» в Окінаві та створення Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства, яка прийнята 22 червня 2000 р. (*Okinawa Charter on Global Information Society. Okinawa, July 22, 2000*) [1], Всесвітня зустріч на вищому рівні з питань Інформаційного Суспільства, (*World Summit on the Information Society (WSIS)*) [2], конференції ЮНЕСКО, розвиток її інформаційних програм, у тому числі «Інформація для всіх», 2001 р. [3] та публікація Всесвітньої доповіді ЮНЕСКО у 2005 р. «До суспільств знань» [4].

Основною тезою «Окінавської хартії» було ствердження того, що інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є одним з найважливіших факторів, який впливає на формування суспільства ХХІ ст. Їхній революційний вплив стосується способу життя людей, їхнього побуту та роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства. ІКТ швидко стають життєво важливим стимулом розвитку світової економіки. Вони також дають можливість всім приватним особам, фірмам і співтовариствам ефективніше та творчо вирішувати економічні і соціальні проблеми. Перед усіма нами відкриваються величезні можливості [1].

На Всесвітній зустрічі з питань Інформаційного Суспільства в Женеві (10–12 грудня 2003 р.), де вперше в історії керівники більшості країн світу зібралися для обговорення глобальних проблем інформаційного суспільства, було задекларовано: освіта, знання, інформація та спілкування утворюють основу розвитку, ініціативності та добробуту людської особистості. Поряд з цим інформаційно-комунікаційні

технології впливають практично на всі аспекти нашого життя. Стрімкий прогрес цих технологій відкриває зовсім нові перспективи досягнення більш високих рівнів розвитку. Здатність цих технологій послабити вплив багатьох традиційних перешкод, особливо пов'язаних із часом і відстанню, вперше в історії дає можливість використовувати потенціал цих технологій на благо мільйонів людей у всіх куточках земної кулі. ІКТ треба розглядати як інструмент, а не як самоціль. За сприятливих умов ці технології здатні стати потужним інструментом підвищення продуктивності, економічного зростання, створення нових робочих місць і розширення можливостей працевлаштування, а також підвищення якості життя для всіх. Вони також можуть сприяти веденню діалогу між народами, країнами та цивілізаціями [2].

Експерти ЮНЕСКО у Світовій доповіді «До суспільств знання» зазначили, що знання – «громадське надбання, яке має бути доступним для кожного», вони ставлять за мету соціальну інтеграцію та заохочення соціальної активності для кожного. Поки у світі не всі матимуть рівні можливості в галузі освіти, у питаннях доступу до інформації та її здорової й критичної оцінки, її аналізу, сортування та включення найцікавішої її частини в базу знань, інформація буде залишатися тільки набором незрозумілих відомостей. Особливого значення набувають здатність орієнтуватися в потоці інформації, когнітивні здібності, критичний розум, що дає змогу відрізнити корисну інформацію від непотрібної. Автори стверджують, що нові найефективніші способи використання «людського капіталу» вимагають нових моделей розвитку, заснованих «на знанні, на взаємодопомозі і загальній участі» [4].

Значну увагу цьому процесу приділяють міжнародні організації, що визначають, координують та сприяють соціальній комунікації в сучасному світі. Вже в 90-х роках стає зрозумілим, що інформаційне суспільство розвивається в контексті поширення знання, що було зафіксоване внаслідок великої практичної діяльності міжурядової організації ЮНЕСКО як спеціалізованої установи ООН, що від самого початку аналізувала процеси інформатизації суспільства, активізацію загальних інформаційно-комунікативних процесів різних установ, що зберігають інформацію, зокрема бібліотек, архівів, музеїв, проводила значну роботу з формування електронних ресурсів з метою повноцінного розкриття їхньої діяльності. ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) (*UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, <http://www.unesco.org>) впродовж багатьох років підтримувала своїми методичними документами, розробками

та науковою діяльністю розвиток бібліотечної та архівної справи в координації з ІФЛА (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій і установ) (IFLA, International Federation of Library Associations and Institutions, <http://www.ifla.org>) та МРА (Міжнародна рада архівів) (International Council on Archives, ICA, <http://www.ica.org/>) – у тому числі інформаційної діяльності, доступу до інформації та збереження документальної спадщини, організації мережевих ресурсів тощо [5].

ЮНЕСКО приділяла велику увагу всім питанням, що виникають у бібліотечній та архівній діяльності в період інформаційного суспільства, зокрема створенню та поширенню безкоштовних програмних продуктів для організації інформаційних систем та баз даних, цифрового копіювання, електронної статистики тощо. Впродовж декількох десятиріч років ЮНЕСКО виконує спеціальні програми з управління документальними системами та інформаційними веб-ресурсами. Серед них – програми ЮНЕСКО «Пам'ять Світу» («Memory of the World»), 1992 р., та «Інформація для всіх» (Information for All Programme, IFAP), 2001 р. [3].

Усвідомлення важкого становища із забезпеченням збереженості і доступу до документальної спадщини різних країн стимулювало ЮНЕСКО створити в 1992 р. програму «Пам'ять Світу» (Memory of the World), у рамках якої забезпечується дослідження документальної спадщини, що має міжнародне, регіональне й національне значення, ведеться реєстр та ідентифікація цієї спадщини. Ця програма спрямована на спільну реалізацію проектів збереження бібліотечних та архівних фондів у різних країнах світу. Двадцята ювілейна конференція The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation («Пам'ять світу в епоху цифрових технологій: оцифрування і збереження») проекту ЮНЕСКО «Пам'ять світу» відбулась у 2012 р. у Канаді (26–28 вересня 2012 р., Ванкувер, Британська Колумбія) [6].

За підсумками конференції було прийнято Ванкуверську декларацію оцифрування та збереження (*Vancouver Declaration on Digitization and Preservation*). Головною темою прийнятої декларації було те, що в той час, коли можливості, надані цифровими технологіями, розширюють створення і обмін ідеями, інформацією і знаннями й у такий спосіб сприяють розвитку освіти, науки і культури, дуже часто проекти оцифрування та створення інформації в цифровій формі реалізуються без розуміння проблем збереження цілісності та автентичності інформації, яку вони створили. Багато цифрових ресурсів вже стали недоступними, тож ситуація буде погіршуватися, оскільки обсяг документів у цифровому форматі збільшується.

Основний висновок ювілейної конференції був таким: якщо цифрове збереження не стане пріоритетним напрямом інвестування й розвитку, зусилля не будуть спрямовані на забезпечення довгострокової доступності та зручності використання цифрових документів, то ризик втрати цифрових матеріалів буде з часом збільшуватися. Рекомендації декларації затвердили необхідність вироблення згуртованої, концептуальної та практичної цифрової стратегії розв'язання проблем управління й збереження записаної інформації в усіх її формах у цифровому середовищі; сприяння більш тісній співпраці між міжнародними професійними асоціаціями та іншими міжнародними організаціями з розробки навчальних програм з оцифрування, управління та збереження цифрової інформації; створення багатостороннього форуму для обговорення стандартизації з оцифрування і цифрових методів збереження інформації, у тому числі напрацювання реєстру цифрових форматів; співпраці з приватним сектором для розвитку продуктів, які полегшують тривале збереження і зберігання інформації, записаної в цифровому форматі [7].

Канада першою розпочала розробку стандарту архівного опису. Визначним напрацюванням у цьому стала публікація в 1986 р. роботи «До питання стандартів опису» (*Toward Descriptive Standards*) [8] Бюро канадських архівістів (*Bureau of Canadian Archivists*). Ця публікація стала основою для створення набору правил опису всіх видів архівних матеріалів, які отримали назву «Правила архівного опису» (*Rules for Archival Description, RAD*).

Відзначивши ці успіхи канадських архівістів у створенні стандарту архівного описування, Міжнародна рада архівів у жовтні 1988 р. організувала міжнародну зустріч експертів у галузі стандартів опису в Оттаві, Канада. Ця група експертів прийняла дев'ять резолюцій, що встановлювали, крім усього іншого, принципи з розробки, застосування та підтримки стандартів опису, які будуть пріоритетними протягом багатьох років для планування стратегій МРА.

Спеціальна комісія МРА з розвитку стандартів опису була утворена та вперше скликана в грудні 1989 р. Комісія включала архівістів з Англії, Канади, США, Німеччини, Франції, Швеції, Португалії та Малайзії. Члени комісії погодилися з тим, що їхнім першорядним завданням буде розробка основних теоретичних принципів, подібних до «Паризьких принципів», прийнятих у бібліотечній справі в 1961 р. за підтримки Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій (IFLA) [9]. Документ, підготовлений МРА, був формально схвалений на засіданні МРА в 1992 р. у Монреалі під назвою «Декларація про принципи архівного опису» (*Statement*

of Principles Regarding Archival Description) [10]. Декларація затверджувала основні принципи з розробки стандартів архівного опису, які мали застосовуватись у міжнародному масштабі. Вона визначила чотири основних завдання, які мав вирішувати стандарт архівного опису:

– забезпечення створення узгоджених, послідовних і достовірних описів;

– полегшення пошуку і обміну інформацією щодо архівних матеріалів;

– сприяння поширенню даних про фондоутворювачів;

– сприяння інтеграції описів з різних сховищ в єдину систему.

У Декларації підкреслювалося, що «стандарты архівного опису повинні ґрунтуватися на загальноприйнятих теоретичних засадах». Хоча Декларація визнавала, що «елементи інформації про архівні матеріали потрібні на кожному етапі управління документами», вона окреслювала межі застосування опису, виходячи з того, що це «формальний процес, що відбувається після того, як архівний матеріал вже систематизований та всі архівні одиниці, так само як і їхні складові частини, що підлягають опису, вже визначені».

Як найбільшу одиницю опису Декларація визнала фонд, який визначався так: «Всі документи, незалежно від форми або носія інформації, природним чином зібрані та / або накопичені окремою людиною, цілою родиною або корпоративною організацією в процесі особистої або корпоративної діяльності». Оскільки «процес опису проводиться, планується і виконується від загального до приватного, то опис створюється спочатку на фонд загалом, а потім на окремі його частини». Нарешті, Декларація стверджувала, що необхідно пов'язати інформацію про походження документа з інформацією про архівні матеріали. Ґрунтуючись на цих принципах, спеціальна Комісія з дескриптивних стандартів МРА (*Committee on Descriptive Standards, ICA/CDS*) [11], що отримала статус Постійного комітету МРА на XIII Міжнародному конгресі архівів у Пекіні (Китай, 1996 р.), розробила набір загальних правил формування архівного опису.

У процесі створення архівного стандарту розробники розуміли, що автоматизована обробка даних потребує структурованої інформації. Комісія МРА вирішила ідентифікувати та індивідуалізувати, у першу чергу, елементи, які можна об'єднати, щоб скласти опис архівного юридичного об'єкта. На цьому етапі комісії належало визначити, які елементи дійсно корисні для архівного опису. Першим кроком, зробленим експертами МРА в процесі створення ISAD (G) – General International Standard Archival Description (Міжнародний стандарт архів-

ного опису), було проведення порівняльного аналізу трьох головних англо-американських стандартів, що стосуються змісту даних: 1) архіви, особисті документи і рукописи США (*US's Archives, Personal Papers and Manuscripts, APPM*) [12], 2) Канадські правила архівного опису (*Canada's Rules for Archival Description, RAD*) [13] і 3) Британська інструкція з архівного опису (*Great Britain's Manual for Archival Description, MAD*). Експерти ідентифікували 20 елементів даних, що згадуються в усіх трьох стандартах, які були істотно спільними. Очікувалося, що за допомогою міжнародного стандарту ISAD (G) буде здійснено спробу уніфікувати практику архівної роботи за межами національних кордонів та усунути певний рівень специфіки, виявленої в національних стандартах.

Нарешті Комітет МРА провів копітку роботу з дослідження різниці між деякими дуже подібними концепціями архівного описування та надав основні рекомендації для створення найбільш загальних елементів, виявлених у ряді країн у системах, призначених для опису архівного матеріалу. Ці елементи треба було широко застосовувати для опису архівів незалежно від виду або розміру одиниці опису. У результаті, вони не обмежуються певним типом науково-довідкового апарату або іншими описовими форматами.

Основа стандарту ISAD (G) становить ієрархічний багаторівневий опис, який ґрунтується на чотирьох головних описових принципах [14].

Комітет МРА підкреслив, що необхідно проводити органічне структурування груп документів у процесі архівної систематизації та переніс цю ієрархічну структуру на довідкові засоби, які відображають процес розподілу описуваного матеріалу на більш дрібні частини, наприклад, на фонди, розділені на серії.

Стандарт ISAD (G) надає ієрархічну модель рівнів систематизації для фонду та його складових (компонентів). Фонд може поділятися:

- На підфонди (*sub-fonds*) (сукупність документів, що містяться в межах фонду, які зазвичай представлені у двох видах: документи підлеглих адміністративних організацій та документи структурних підрозділів, виділених за функціональним принципом);

- Серії (*series*) (набори документів, що походять з одного і того ж джерела або з того ж процесу реєстрації та формування справ, що мають багато в чому подібні фізичні форми та інформаційний зміст і відносяться до певних документів (наприклад, рахунки, реєстри обслуговування, книги вихідних листів тощо);

- Підсерії (*sub-series*) (серії можна розділити на підсерії, якщо фізичний характер серії дає змогу це зробити);

– Справи (*files*) (організовані одиниці документів, згрупованих разом як для поточного використання фондоутворювачем, так і для процесу архівної систематизації, тому що вони стосуються того ж самого предмета, діяльності або угоди);

– Окремі одиниці (*items*) (в основному, фізичні одиниці, які використовуються при зверненні, збереженні та пошуку в архівах, наприклад, лист, меморандум, повідомлення (звіт), фотографія, звукозапис).

Ці рівні можуть поділятися на невизначену кількість проміжних рівнів відповідно до складності внутрішньої структури фонду. Стандарт ISAD (G) заснований на відповідності між цими органічними рівнями систематизації і рівнями опису. Кожен рівень опису відповідає рівню систематизації. Частина фонду можуть бути описані окремо, використовуючи відповідні елементи стандарту ISAD (G).

Двадцять шість елементів, ідентифікованих у стандарті ISAD (G), організовані в сім об'ємних розділів стандарту (*7 areas of descriptive information*).

1. Розділ «Ідентичність» (*Identity*) – містить інформацію, необхідну для ідентифікації одиниці опису. Розділ є обов'язковим для будь-якого опису і на будь-якому рівні, містить істотну інформацію для розпізнавання описуваної архівної одиниці та полегшення її пошуку. Крім того, цей розділ служить для того, щоб дати можливість користувачам швидко ідентифікувати релевантний матеріал.

2. Розділ «Контекст» (*Context*) – містить інформацію про походження і зберігання одиниці опису. Розділ призначений для наведення даних про історію, зміст (контекст), походження, історію зберігання та джерела надходження або передачі документів.

3. Розділ «Зміст і структура» (*Content and structure*) – містить інформацію про тематику і упорядкування матеріалів в одиниці опису, стислу анотацію щодо змісту документа, систематичні індекси та класифікаційні коди, предметні рубрики.

4. Розділ «Умови доступу та використання» (*Conditions of access*) – містить інформацію про юридичний статус документа, зазначає умови, що обмежують або впливають на доступність архівних матеріалів.

5. Розділ «Аналогічні (зв'язані) матеріали» (*Allied materials*) – містить інформацію про безпосередньо пов'язані з одиницею зберігання архівні матеріали: наявність оригіналів, копій або перевидань архівних матеріалів; наявність в інших архівах матеріалів, пов'язаних принципом походження.

6. Розділ «Примітки» (*Notes*) – містить важливу інформацію, яку необхідно зафіксувати та яка не може бути розміщена ні в якому іншому місці.

7. Розділ «Облік» (*Description control*) – містить інформацію про те, як, коли і ким архівний опис був підготовлений, примітки архіваріуса.

Зміст кожного елемента даних складається: з найменування елемента опису, зазначення мети, інструкцій для запису відповідної інформації в межах елемента та прикладів, що ілюструють дотримання правил.

Всі 26 елементів, включених у стандарт ISAD (G), доступні для використання, і лише небагато з них вважаються істотними для проведення міжнародного обміну описовою інформацією: ідентифікаційний код, найменування, фондоутворювач, дата(и), обсяг одиниці опису та рівень опису. Стандарт ISAD (G) був переглянутий у 1997–2000 рр., і в липні 2000 р. на Міжнародному конгресі архівів у Севільї було опубліковано друге, переглянуте, видання стандарту, яке може тепер розглядатися як довідковий посібник із застосування національних стандартів, створюваних нині в різних архівних спільнотах у ряді країн.

У Канаді основна увага з 2004 р. була спрямована на створення загальної інтегрованої системи інформації про склад архівних ресурсів, а також електронної національної мережі. Було здійснене видання другої редакції стандарту RAD2 [15]. У процесі обговорення RAD2 взяли участь тисячі архівних спеціалістів Канади, що виявило значну розбіжність у думках різних консультантів. Випуск RAD2 мав на меті гармонізацію цих розбіжностей та узгодження канадського стандарту із загальним міжнародним стандартом архівного описування ISAD(G), розробленим у США. У 2008 р. відбувся ще один перегляд основних підходів до архівного опису в Канаді, у тому числі, переглянутий варіант правил містить опис матеріалів на рівні колекцій. Специфічною особливістю цієї країни є значна активізація етнографічного та генеалогічного аспектів створення ресурсів як домінуючих в їхньому суспільному та історико-культурному житті. Осмислення важливості збереження та організації використання архівної спадщини привело до значної матеріальної підтримки процесу інформатизації державних архівів з боку канадського уряду.

Узагальнюючи зазначене вище, можна стверджувати, що міжнародне архівне співтовариство, зокрема й архівні інституції Канади, пройшли значний шлях стандартизації архівного описування, авторитетних баз даних і цифрового ресурсу. Вони брали активну участь у створенні та впровадженні стандартів архівних даних, ініційованих МРА, зокрема ISAD (G) – Загальний міжнародний стандарт архівного опису; ISAAR (CPF) – Міжнародний стандарт для створення архівних авторитетних записів для організацій, осіб та сімей, здійснили розробку та конкретизацію канадських та австралійських правил архівного опису. Основ-

ними релевантними стандартами в галузі створення цифрових архівних ресурсів стали: MARC-формат (Machine Readable Cataloguing) (з національними відмінностями), MODS (Metadata Object Description Schema), METS (Metadata Encoding and Transmission Standard), PREMIS (Preservation Metadata – Implementation Strategies), DCMI (Dublin Core Metadata Initiative), у розробці яких брали участь національні установи (в тому числі бібліотеки) Канади. Хоча національні стандарти були погоджені з міжнародними, вони зберегли свою специфіку.

Список використаних джерел

1. К обществам знания : Всемир. докл. ЮНЕСКО. – Париж : ЮНЕСКО, 2005. – 239 с.

2. ICA/CDS (Committee on Descriptive Standards of the International Council on Archives). – Made of access: <http://www.icacds.org.uk/icacds.htm>; APM : Archives Personal Papers and Manuscripts: A Cataloging Manual for Archival Repositories Historical Societies and Manuscript Libraries / by Steve L. Hensen. – Washington : Society of American Archivists, 1989. – 196 p.; ICA : International Council on Archives. – Made of access: <http://www.ica.org/>; Information for All Programme (IFAP) [Electronic resource] // UNESCO. – 2001. – Made of access: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/inter-governmental-programmes/information-for-all-programme-ifap/homepage/>; ISAD(G): General International Standard Archival Description / International Council on Archives. – Ottawa, 1994; Okinawa Charter on Global Information Society (Okinawa, July 22, 2000) // G8 Information Centre provided by the G8 Research Group. – Made of access: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2000/okinawa/gis.htm>; Rules for Archival Description (RAD) // Canadian Council of Archives. – Made of access: <http://www.cdncouncilarchives.ca/archdesrules.html>.

3. Rules for Archival Description. Second Edition. RAD2 // Canadian Council of Archives, Canadian Committee on Archival Description. – 2004. – Made of access: <http://www.aefp.org.es/NS/Documentos/Normas Descriptivas/RADv2%282004%29.pdf>.

4. The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation // UNESCO. – Made of access: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/events/calendar-of-events/events-websites/the-memory-of-the-world-in-the-digital-age-digitization-and-preservation/>.

5. Toward Descriptive Standards: Report and Recommendations of the Canadian Working Group on Archival Descriptive Standards // Bureau

of Canadian Archivists. – Ottawa : Bureau of Canadian Archivists, 1985. – 192 p.

6. Vancouver Declaration on Digitization and Preservation /UNESCO. – Made of access: http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/news-and-in-focus-articles/all-news/news/unesco_releases_vancouver_declaration_on_digitization_and_preservation/#.UjC1AX-2W7I.

7. World Summit on the Information Society (WSIS), 10 – 12 December 2003 // ITU is the leading United Nations agency for information and communication technology issues. – Made of access: <http://www.itu.int/wsis/basic/about.html>.

References

1. K obshchestvam znaniya [To knowledge societies]. (2005) Paris: Izd-vo YUNESKO. 239 p. [in Russian].

2. ICA/CDS (Committee on Descriptive Standards of the International Council on Archives). Retrieved from: <http://www.icacds.org.uk/icacds.htm> [in English]; APPM: Archives Personal Papers and Manuscripts: A Cataloging Manual for Archival Repositories Historical Societies and Manuscript Libraries (1989). Washington: Society of American Archivists. 196 p. [in English]; ICA: International Council on Archives. Retrieved from: <http://www.ica.org/> [in English]; Information for All Programme (IFAP). Retrieved from: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/inter-governmental-programmes/information-for-all-programme-ifap/homepage/> [in English].

3. ISAD(G): General International Standard Archival Description. Ottawa, 1994. pp. 19–20 [in English].

4. Okinawa Charter on Global Information Society (Okinawa, July 22, 2000). Retrieved from: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2000/okinawa/gis.htm> [in English].

5. Rules for Archival Description (RAD). Retrieved from: <http://www.cdncouncilarchives.ca/archdesrules.html> [in English].

6. Rules for Archival Description. Second Edition. RAD2. Retrieved from: <http://www.aefp.org.es/NS/Documentos/NormasDescriptivas/RADv2%282004%29.pdf> [in English].

7. Statement of principles adopted at the International Conference on Cataloguing Principles (Paris, October, 1961) (1971). London: IFLA Committee on Cataloguing [in English].

8. Statement of Principles regarding Archival Description (International Council on Archives, Ottawa, 1992) (1992) [in English].

9. The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation. Retrieved from: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/events/calendar-of-events/events-websites/the-memory-of-the-world-in-the-digital-age-digitization-and-preservation/> [in English].

10. Toward Descriptive Standards: Report and Recommendations of the Canadian Working Group on Archival Descriptive Standards (1985). Ottawa: Bureau of Canadian Archivists. 192 p. [in English].

11. Vancouver Declaration on Digitization and Preservation. Retrieved from http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/news-and-in-focus-articles/all-news/news/unesco_releases_vancouver_declaration_on_digitization_and_preservation/#.UjC1AX-2W7I [in English].

12. World Summit on the Information Society (10–12 December 2003). Retrieved from <http://www.itu.int/wsis/basic/about.html> [in English].

Стаття надійшла до редакції 13.06.2019.

Platon Stoyan,

Cand. Sci. (Historical), Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

International Cooperation of Canadian Archival Institutions in the Field of Archival Digital Resources

The article is devoted to the history of cooperation of international organizations in the field of archival digital resources, in particular the development of international standards of archival description. The contribution of Canadian archivists to the development of this modern archival direction is determined. The role of UNESCO in issues arising in the activities of the library and the archives of the information society, in particular the creation and distribution of free software products for the organization of information systems and databases, digital copying and electronic statistics, has been explored. It was noted that the international archival community, in particular the archival institutions of Canada, has undergone a significant way of standardizing archival descriptions, authoritative databases and digital resources. They took an active part in the creation and implementation of archival data standards initiated by the MPA, in particular ISAD (G), a universal international standard for archival descriptions; ISAAR (CPF), an international standard for creating authoritative archival documents for organizations, individuals and families, has developed and updated Canadian and Australian rules for archival descriptions. The main relevant standards for the creation of digital archival resources are: machine-readable cataloging (national differences), MODS (metadata object description scheme), METS (metadata coding and transfer standard), PREMIS (conservation metadata – implementation strategies),

DCMI (Dublin) Initiative Basic metadata), which included the development of Canadian national institutions (including libraries). Although national standards in the process of harmonization were brought in line with international ones, they retained their specifics.

Keywords: archival digital resources, archival digital technology, the International Council on Archives, descriptive standards, General International Standard Archival Description, Canadian archival resources.

Вікторія Бондаренко,

канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб.,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджено вплив індивідуальних мобільних пристроїв на обслуговування інформаційними ресурсами, окреслено можливості розширення інформаційних послуг за їх допомогою. Розглянуто сучасний стан та розвиток мобільних застосунків органів влади й громадських організацій як одного із сучасних засобів комунікації. Проаналізовано особливості та специфіку використання мобільних застосунків як перспективного й дієвого інструменту в комунікації органів державної влади та громадянського суспільства.

Ключові слова: мобільні застосунки, інформаційні ресурси, інноваційні мобільні технології, інформаційно-комунікаційні технології, електронна демократія, Інтернет, комунікація, Україна.

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій відіграє важливу роль у комунікації громадянського суспільства та органів державної влади, створює нові способи поширення інформації та доступу до інформаційних ресурсів.

Не можна не погодитися і з твердженням Т. Гранчак, що інформація та комунікація є стратегічним ресурсом і системоутворювальним фактором соціально-політичної реальності [1].

В Україні формується динамічне суспільство, де комунікація посідає чільне місце, будучи важливим чинником громадського життя. Дедалі більшу роль комунікація відіграє в процесах державотворення та діалогу владних інститутів із громадянським суспільством і третім сектором. Органи влади змушені реагувати на виклики, пов'язані з розвитком нових інформаційно-комунікаційних технологій, відстежувати їх і відповідати на них.

Із стрімким поширенням індивідуальних мобільних пристроїв спостерігається тенденція адаптації до них обслуговування інформаційними ресурсами, яке стає більш компактним, вузько спрямованим та інтер-

активним. На сьогодні вже нема такої сфери суспільної діяльності, на яку не вплинула б «мобілізація». У цьому контексті мобільні застосунки стають все поширенішими і невід'ємними інструментами громадян для вибудовування діалогу з органами влади.

Як наголошує Урсула Кох-Лаугвіц, директор Регіонального представництва Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні, «ефективна комунікація між органами державної влади та громадянським суспільством є важливим проявом демократичного розвитку країни. Через комунікацію відбувається зворотний зв'язок, коли уряд може краще інформувати про свою діяльність суспільство, а також дізнатися про оцінку цієї діяльності з боку активних верств населення, що їх представляють інституції громадянського суспільства.

З другого боку, беручи до уваги, що цілями громадських організацій є реалізація й захист інтересів певних груп населення, які вони представляють, комунікація з органами влади для них є одним з найважливіших механізмів реалізації цих інтересів. Здійснюючи зворотний вплив на органи державної влади, громадські організації інформують їх про суспільні настрої та бажання й лобюють інтереси населення, здійснюють моніторинг державної політики в плані ефективної реалізації цих інтересів» [2].

З огляду на це актуальним видається дослідження сучасного стану та розвитку мобільних застосунків як одного з інструментів сучасної комунікації між громадянським суспільством і органами державної влади, зокрема, задля налагодження ефективного діалогу, поширення та популяризації інформаційних ресурсів і послуг, чому й присвячена стаття.

Актуальність такого дослідження підтверджується, з одного боку, постійним зростанням кількості користувачів мобільних пристроїв та розширенням їх інструментарію, з іншого – початком наукового осмислення використання мобільних застосунків у різних галузях суспільного життя.

Наукове середовище активно долучилося до досліджень мобільних застосунків у різних сферах: від економічної, наукової, освітньої до соціокомунікаційної.

Так, Ю. Даник, Р. Гришук, О. Самчишин розглядають мобільні застосунки з точки зору активного впливу на рівень національної та інформаційної безпеки [3]. Вчені досліджують роль, сутність і зміст мобільних соціальних інтернет-сервісів, які вони визначають як дієвий засіб масової комунікації суб'єктів інформаційного обміну. Розкривають особливості

їх застосування на сучасному етапі, вказують принципи відмінності, переваги та недоліки, а також визначають перспективи їх подальшого використання й розвитку.

О. Карпань досліджує перспективи використання мобільних застосунків для ЗМІ з метою перегляду українського медійного контенту за допомогою мобільних пристроїв [4].

Останнім часом активно досліджуються, як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками, питання мобільного маркетингу. Зокрема, як застосувати інструментарій мобільного маркетингу в різних сферах бізнесу та як за його допомогою компанії можуть підвищити впізнаваність бренду і лояльність споживачів, залучити клієнтів до комунікації з брендом, детально розглядали у своїх працях такі дослідники, як А. Майкл, Б. Солтер [5], Л. Бугасв [6], Я. Федорак [7], В. Мазуренко, Н. Матвієнко [8].

Комплексно питання, пов'язані з наданням бібліотечних послуг на основі мобільних технологій, представлені в збірнику *M-libraries: Libraries on the Move to Provide Virtual Access* [9] (London), до якого увійшли статті, присвячені питанням використання можливостей мобільних бібліотек в обслуговуванні користувачів. Автори розглядають зміни, що відбулися в бібліотеках з поширенням мобільних технологій, досліджують використання мобільних комунікацій для розвитку бібліотечних послуг, вивчають технічні можливості та наслідки для культури, розглядають зарубіжний досвід інтеграції мобільних сервісів у бібліотечну систему обслуговування.

Питання використання мобільних технологій у бібліотечній діяльності досліджували також О. Волохін [10], І. Терещенко [11], Д. Самуйлик [12], В. Тлюстен, Ф. Тлюстен [13], Н. Редькіна [14], В. Бондаренко [15] та ін.

Теоретичні узагальнення бібліотекознавців щодо мобільних технологій цінні не лише осмисленням специфіки «мобілізації» діяльності бібліотек, а й висновками про перспективи застосування новітніх технологій у широкому суспільно-політичному та соціокультурному аспектах.

Детально питання комунікації влади та громадянського суспільства досліджують у своїх працях Г. Почепцов [16], В. Різун [17], Н. Дніпренко [18], А. Ротовський [19].

Водночас комунікаційний аспект використання саме мобільних застосунків, як інструменту інтенсифікації діалогу суспільства з органами державної влади, є недостатньо розробленим і заслуговує на окрему увагу.

З огляду на інтенсифікацію розвитку та впровадження у всі сфери життя інформаційних технологій, можна з впевненістю говорити про кардинальні зміни і у комунікаційних взаємовідносинах між

громадянами, громадськими організаціями та органами влади. Адже тепер людина, маючи доступ до Інтернету, мобільного контенту, може, перебуваючи в будь-якому місці, одержувати актуальну інформацію, долучатися до обговорення проблем як загальнодержавного, так і місцевого значення, відстежувати дії чиновників тощо.

Використання інформаційних технологій у роботі органів державної влади дало можливість впровадження так званої «електронної демократії» – системи, за якої громадяни мають можливість активно впливати на процеси, що відбуваються в державі.

Згідно з концепцією розвитку електронної демократії в Україні, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р, «електронна демократія – форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах, що дає змогу: посилити участь, ініціативність та залучення громадян на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, а також підзвітність демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень» [20].

Найбільш поширеними інструментами «електронної демократії», що застосовуються сьогодні в Україні як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, є електронні консультації, електронні петиції, електронні звернення, бюджети участі (громадські бюджети). Також створено ресурси для оприлюднення наборів даних у формі відкритих даних, у тому числі з використанням електронних платформ, наприклад «Громадянське суспільство і влада», «Розумне місто» чи «Єдина система місцевих петицій», які поєднують у собі кілька електронних інструментів участі [20]. Такі інструменти посилюють вплив громадян та бізнесу на органи влади, дають змогу краще контролювати їхню роботу, зокрема процес прийняття рішень, а органам влади краще розуміти та взаємодіяти з громадою. Серед інструментів, що забезпечують комунікацію між органами державної влади та громадянським суспільством у рамках «електронної демократії», варто відмітити й мобільні застосунки, які максимально відповідають вимогам часу, потребам і запитам громадян.

Сучасні мобільні пристрої надають їхнім власникам широкі функціональні можливості, серед яких робота в стільникових мережах різних стандартів з виходом в Інтернет; підтримка знімних носіїв інформації;

підтримка кольорових дисплеїв; потужні мобільні процесори; велика тривалість роботи без перезарядки, яких цілком достатньо для повноцінної мобільної роботи в бізнесі, науці, освіті, соціокультурній сфері. А постійне розширення асортименту мобільних застосунків підвищує ефективність залучення потенційних партнерів, клієнтів, користувачів та відкриває нові можливості в процесі комунікації завдяки доступності використання, легкості транспортування мобільних пристроїв та можливості перегляду потрібної інформації у реальному часі.

Покажемо те, що протягом останніх кількох років кількість країн світу, які використовують мобільні технології для надання державних послуг та комунікаційного зв'язку з громадянами, збільшилася вдвічі [21].

На сьогодні мобільні технології мають широку сферу застосування. Так, наприклад, за допомогою мобільного телефону в Норвегії можна сплачувати податки, у Бахреїні, ОАЕ, Філіппінах – здійснювати платежі за надання послуг, в Естонії, Китаї, Марокко та Кенії – спостерігати за ходом виборів та голосувати. У США, Туреччині та Франції мобільні технології використовуються для координації діяльності екстрених служб. У Малайзії, Уганді, Індії, Китаї створено мобільний застосунок для фермерів задля інформування про події на ринку та попередження про несприятливі погодні умови [22].

У низці країн світу мобільні технології успішно застосовуються у сфері цивільного захисту і охорони правопорядку. Наприклад, у Японії мобільні застосунки використовують для попередження громадян про надзвичайні ситуації природного характеру та надання інструкцій, як діяти в такому випадку. У Великій Британії при загрозі повені населення повідомляють не лише через ЗМІ та розсилку електронною поштою, а й через СМС. Мешканці Лондона отримують СМС-повідомлення від поліції у разі виникнення загрози терористичних актів. У Німеччині поліція розсилає СМС-повідомлення водіям такси та громадського транспорту з даними осіб, які перебувають у розшуку. У Манілі поліція повідомляє громадян через СМС про зростання рівня злочинності в тому чи іншому районі міста. Мешканці міста також мають можливість за допомогою СМС повідомити поліцію про підозрілих осіб [23].

Значний комунікаційний потенціал має використання мобільних сервісів у галузі охорони здоров'я, освіти, під час реалізації різного роду соціальних ініціатив. Уряди низки країн світу запровадили та успішно реалізують ініціативи з надання мобільних сервісів громадянам у галузі охорони здоров'я матері і дитини. Так, у Швеції медичний персонал лікарень

отримує інформацію про пацієнта через мобільні телефони, а в Гані вагітні жінки отримують необхідну інформацію за допомогою СМС-повідомлень [23]. У 2010 р. уряд Швеції започаткував національну програму SMSlivraddare («СМС рятівник») (<http://www.smslivraddare.se/>). У рамках програми громадянам-волонтерам, які мають навички проведення серцево-легеневої реанімації, надсилається СМС-повідомлення, якщо поблизу них перебуває людина із серцевим нападом. Після отримання відповідного виклику диспетчер екстрених служб надсилає волонтеру, який на момент виклику територіально перебуває на відстані не далі ніж 500 м від хворого, текстове повідомлення з адресою та картою розташування. Завдяки цьому людина має шанс отримати першу медичну допомогу якнайшвидше [24].

Місцева влада Амману з метою покращення комунікації з мешканцями міста та підвищення якості й ефективності надання їм послуг запровадила портал СМС-послуг, який згодом став найчастіше використовуваним засобом комунікації між громадянами та владою [21]. Комунікація через портал відбувається в обох напрямках: органи влади інформують громадян за допомогою СМС-повідомлень (наприклад, розсилають повідомлення в межах інформаційно-просвітницьких кампаній або нагадують про щось); громадяни надсилають СМС-повідомлення-запити в органи влади, на які у свою чергу отримують відповідь від відомств, до сфери компетенції яких належить предмет запити. Зазначимо, що технології мобільного зв'язку також можуть бути використані для здійснення електронної ідентифікації при наданні електронних послуг [24].

Успішним проектом є FixMyStreet – проект фонду UK Citizens Online Demoscasy, за допомогою якого користувачі можуть повідомити про пошкодження дорожнього покриття, розбиті ліхтарі й інші проблеми на вулицях Великобританії в місцеві державні служби та ознайомитися зі звітами про вже вирішені проблеми. Аналогічні мобільні інструменти створено в інших країнах: у Канаді – FixMyStreet (<http://www.fixmystreet.ca/>), у Німеччині – Mark-aSpot (<http://www.markaspot.de/>), у США – SeeClickFix (<http://seeclickfix.com/>) та ін.

Отже, використання мобільних технологій у сфері комунікації органів державної влади та громадянського суспільства стає дедалі поширенішою у світі практикою з налагодження зв'язку між ними. Враховуючи, що в Україні на сьогодні простежується тенденція до збільшення кількості смартфонів і планшетних комп'ютерів, що у свою чергу провокує динамічний розвиток ринку мобільних застосунків, останні трансформуються в невід'ємну частину інфраструктури будь-якої організації.

За інформацією експерта з мобільного маркетингу, засновника компанії LEAD9 Н. Гриника, станом на 2018 р. 45% українців є постійними користувачами смартфонів, що в п'ять разів більше, ніж у 2013 р. Також наразі кількість користувачів мобільними телефонами всіх видів сягає 39 млн. За даними дослідження Smart Ukrainians 2018, яке здійснювала агенція LEAD9 з 2013 р., кількість власників смартфонів зростає з 9% до 45%. Експерт наголошує, що кількість мобільних користувачів фактично зрівнялася з ТБ-аудиторією, а додаткові можливості гаджетів у вигляді спеціальних застосунків використовують 91% українських користувачів [25].

Виходячи з цього, можна говорити про формування в Україні значного прошарку користувачів, які мають технічні можливості використовувати мобільні технології як комунікаційний зв'язок з органами державної влади. Переважна більшість мобільних застосунків вітчизняних органів влади доступна для двох мобільних операційних систем: Android та iOS. Слід зазначити, що згідно з аналізом аналітичної компанії DeviceAtlas, яка проводить моніторинг ринку мобільних технологій, найпопулярнішою українською операційною системою є Android з 76% охоплення; другу сходинку займає iOS з 20%; Windows Phone займає третє місце з 1,3% поширення, а Windows Mobile зустрічається у 0,5% користувачів [26]. Таким чином забезпечується рівний доступ громадян до ресурсів та комунікаційних інструментів.

Зважаючи на доступність мобільного зв'язку для населення, тенденцію швидкого зростання кількості користувачів смартфонів в Україні, враховуючи позитивний зарубіжний досвід застосування мобільних технологій для налагодження двостороннього зв'язку між органами державної влади та громадянським суспільством, доцільним видається дослідити комунікаційні можливості мобільних застосунків вітчизняних органів влади та громадських організацій.

Отже, на сьогодні вітчизняні державні та місцеві органи влади підтримали актуальну світову тенденцію з використання мобільних технологій у своїй роботі та почали активно створювати мобільні застосунки. Станом на 2019 р. успішно функціонують мобільні застосунки Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства охорони здоров'я, а також ряду місцевих органів влади та громадських організацій. Так, Міністерство закордонних справ України розробило мобільний застосунок «ДРУГ» – це проект добровільної реєстрації українських громадян при подорожах за кордон, який

є ефективним інструментом попередження, за потреби – розшуку та надання сприяння громадянам України в разі надзвичайних подій за кордоном – природних катаклізмів, соціальних заворушень, військових конфліктів.

На бажання зареєструватися в системі «ДРУГ» (рис. 1) пропонується заповнити електронну анкету, яка складається з таких розділів:

- інформація про особу, яка подорожує;
- маршрут подорожі та період перебування за кордоном;
- інформація про близьких осіб, які подорожують;
- контактна особа в Україні.

У разі виникнення надзвичайної ситуації в країні, до якої користувач застосунок зареєстрований, система надішле актуальну інформацію у формі текстового повідомлення на номер телефону або повідомлення на електронну адресу. Крім того, посольство чи консульство України матимуть можливість встановити зв'язок з особою або з особами, які зазначені в анкеті.

Мобільний застосунок відобразить найближчі закордонні дипломатичні установи України при переході в розділ «Карта світу», а при їх виборі – усі необхідні координати.

Розділ «Країни» поінформує про особливості країни вашої подорожі, митні правила, культурні та релігійні особливості, безпекову ситуацію.

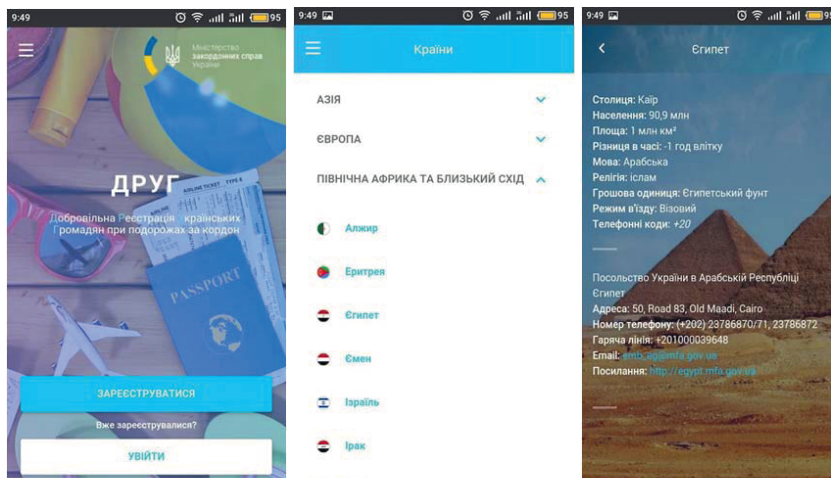

Рис. 1. Мобільний застосунок «ДРУГ»

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=friend.application>

Міністерство екології та природних ресурсів України презентувало мобільний застосунок «Екомапа – Інтерактивна мапа сміттєзвалищ» (див. рис. 2), мета якого – допомогти в боротьбі зі стихійними сміттєзвалищами. Зробити свій внесок у це зможе кожен, у кого є смартфон.

Після встановлення застосунку користувач може сфотографувати на телефон виявлене сміттєзвалище та надіслати світлинку на інтерактивну мапу Міністерства природних ресурсів. Розміщена публікація з фотографією автоматично буде вважатися офіційним зверненням до органу державної влади. Кожен знімок має геолокаційну прив'язку до місця, де його було зроблено. Передану інформацію опрацьовуватиме модератор Мінприроди. Він внесе на електронну мапу і відразу направить у вигляді звернень до відповідних органів влади, які відповідають за прибирання сміття. Згідно із законодавством, на здійснення цих заходів відведено 30 календарних днів. Згодом буде виконуватися перевірка стосовно звернень, які були розміщені раніше. Зазначається, що громадяни можуть простежити, як місцева влада відреагувала та опрацювала розміщене звернення. Якщо запит не було виконано чи виконано неналежним чином, Мінприроди обіцяє повторно розглядати скарги та разом з екоінспекторами Державної екологічної інспекції змушувати місцеву владу до виконання своїх безпосередніх обов'язків [27].

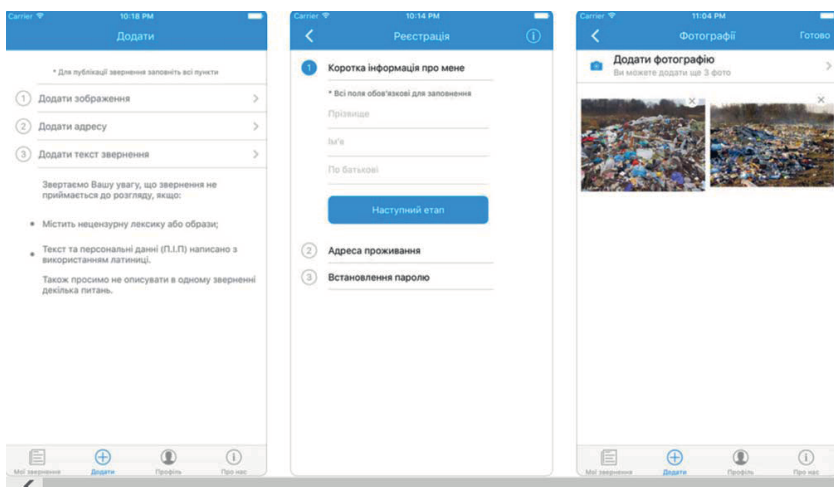

Рис. 2. Мобільний застосунок «Екомапа – Інтерактивна мапа сміттєзвалищ»

Джерело: <https://itunes.apple.com/ua/app/ekomapa-interaktivna-mapa/id1148914552>

Міністерство охорони здоров'я створило мобільний застосунок під назвою «Ліки. Контроль» (рис. 3). Застосунок надає інформацію про перелік із 427 препаратів, які держава безкоштовно гарантує пацієнтам під час лікування в стаціонарі. Кожний медзаклад закуповує з цього списку короткий перелік згідно зі своїм профілем. Якщо за препарати з переліку вимагають гроші в лікарні – застосунок дає можливість одразу заповнити скаргу, яка потрапить до головного лікаря та МОЗ.

Застосунок надає можливість:

- ознайомитися з актуальною базою зареєстрованих в Україні лікарських засобів з інструкціями до них;
- здійснити пошук аналогів за діючою речовиною, за основними властивостями, країною-виробником тощо;
- перевірити реєстрацію препарату в Україні;
- ознайомитися з контролем заборонених серій препаратів, з копіями документів про заборону;
- перевірити дотримання умов зберігання лікарських засобів;
- ознайомитися зі зразками документів;
- отримати контакти контролюючих органів [28].

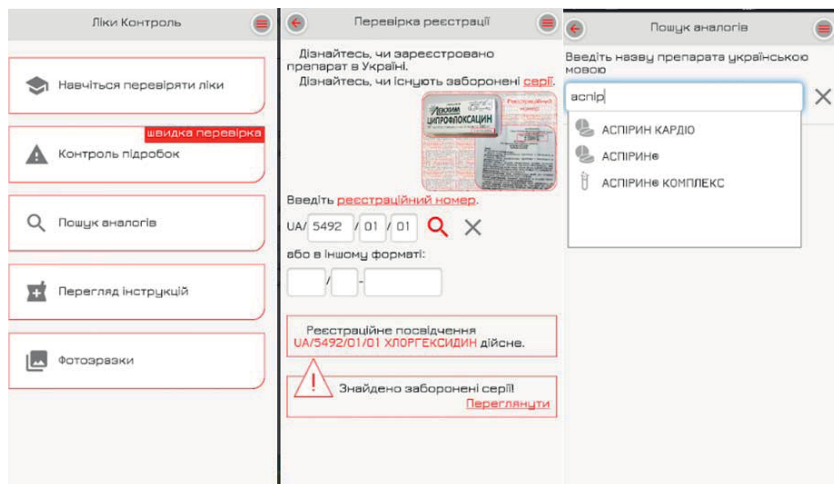

Рис. 3. Мобільний застосунок «Ліки. Контроль»

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=ua.com.hitmax.lik>

Варто відмітити мобільні застосунки органів місцевої влади, адже традиційно, коли в людини є якась проблема чи ініціатива, вона звер-

тається в першу чергу до них. Так, мобільний застосунок «Відкрите Місто» (рис. 4) створений для взаємодії громадян, місцевих органів влади, комунальних підприємств, громадських об'єднань, благодійних фондів та бізнесу в процесі розв'язання актуальних проблем громади та отримання необхідної інформації.

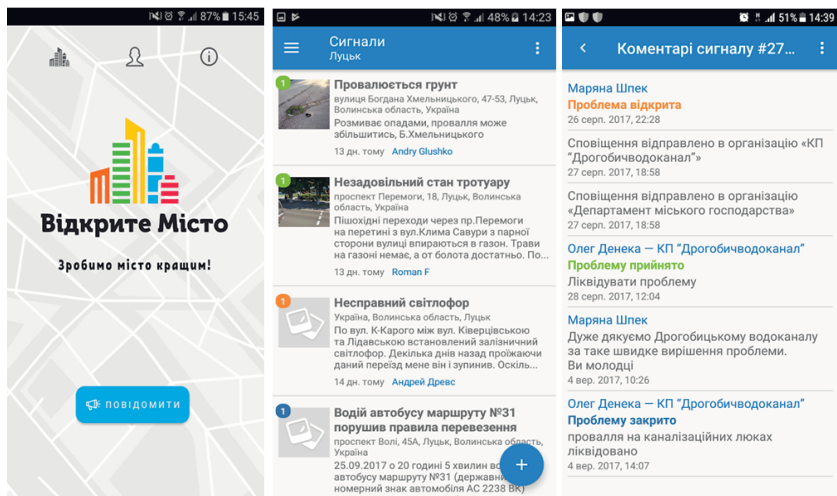

Рис. 4. Мобільний застосунок «Відкрите місто»

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=ua.in.openicity>

Застосунок надає доступ до трьох розділів, користуватись якими повною мірою можуть тільки зареєстровані користувачі:

1 розділ – «Проблеми і рішення» – дає можливість створювати повідомлення про проблему, яке буде направлено у відповідну організацію для вирішення;

2 розділ – «Офіційна інформація» – дає можливість дізнаватись про проведення офіційних заходів, перекриття руху транспорту, відключення води, світла та інше в обраному місті. Для зручності користувач може підписатись на повідомлення цього розділу та отримувати їх на свою електронну пошту;

3 розділ – «Корисні об'єкти» – карта міста, на яку користувачі можуть наносити різного роду корисні об'єкти, як-то: лікарні, школи, парковки, туристичні об'єкти, зони безкоштовного Wi-Fi, пункти приймання батарейок та ін.

Застосунок дає можливість оперативно реагувати та інформувати відповідну міську службу про те, що необхідно поправити, ставити пріоритети та оцінювати виконану роботу. За виконанням звернення можна спостерігати за допомогою застосунку або порталу www.opencity.in.ua

Станом на 2019 р. до проекту «Відкрите місто» підключено понад 60 міст України.

Мобільний застосунок «КМДА» (рис. 5) створено за сприяння міської влади для поліпшення та спрощення комунікації між владними структурами та киянами. За допомогою мобільного застосунку Контактного центру користувач отримує можливість поставити важливі питання, залишити звернення, що пов'язані з проблемами життєдіяльності міста, отримати кваліфіковану консультацію фахівців центру.

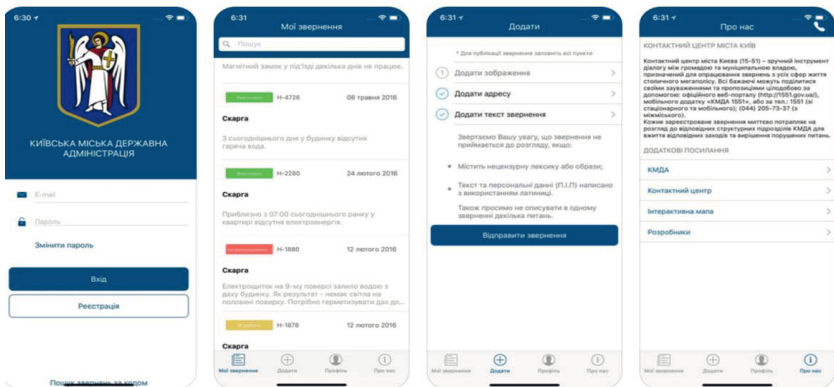

Рис. 5. Мобільний застосунок «КМДА»

Джерело: <https://itunes.apple.com/ua/app/%D0%BA%D0%BC%D0%B4%D0%B0/id704663921?mt=8>

Мобільний застосунок «1580 Львів» (рис. 6) – створено з метою зручного відправлення ініціатив та пропозицій до Львівської міської ради.

Застосунок дає можливість після реєстрації отримувати: повідомлення міських комунальних служб, що стосуються будинку користувача; описати суть питання та надіслати звернення; додати фото проблемної ділянки міста; стежити за ходом розгляду та опрацювання звернення; підтвердити або спростувати фактичний результат опрацювання звернення, оцінити якість робіт та залишити відгук; переглядати публічні звернення інших користувачів.

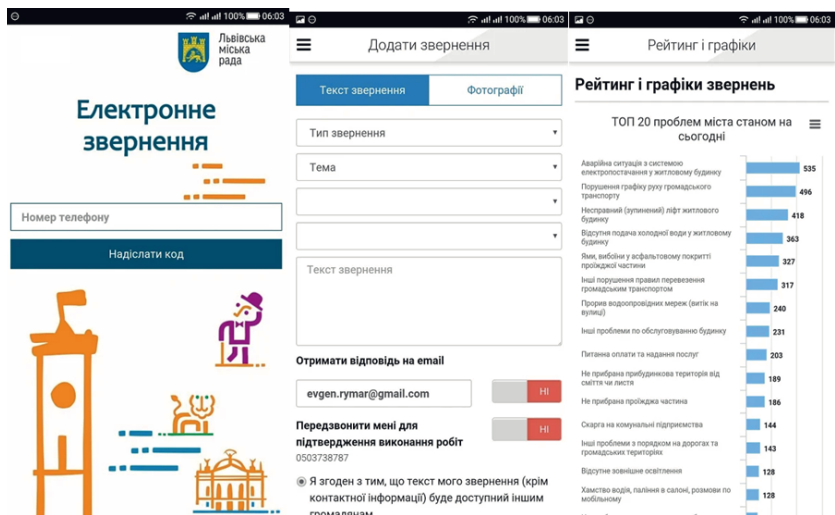

Рис. 6. Мобільний застосунок «1580 Львів»

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=tis.zvernenny2>

Громадянське суспільство теж зі свого боку реагує на світові мобільні інформаційно-комунікаційні тенденції. Так, громадська організація «Фундація.101» створила мобільний застосунок «Карателі – всеукраїнська книга скарг» (рис. 7), за допомогою якого можна поскаржитися на правопорушення в різних сферах.

Отриману інформацію опрацьовують юристи громадської організації «Фундація.101» та вживають заходів для розв'язання цих проблем, звертаючись до відповідних органів влади та приватних структур.

Після отримання відповіді користувач має можливість переглянути її у застосунку на своєму смартфоні.

Отже, виявлений та систематизований досвід використання мобільних застосунків у суспільно-політичній комунікації дає змогу сформулювати попередню типологію:

1. За інституційним рівнем можна виділити застосунки, створені органами:

- державної влади;
- місцевої влади;
- громадськими організаціями.

2. За пріоритетними завданнями:

- підвищення оперативності інформування/попередження громадськості;
- підвищення ефективності надання адміністративних послуг;
- підвищення рівня комунікації та зворотного зв'язку.

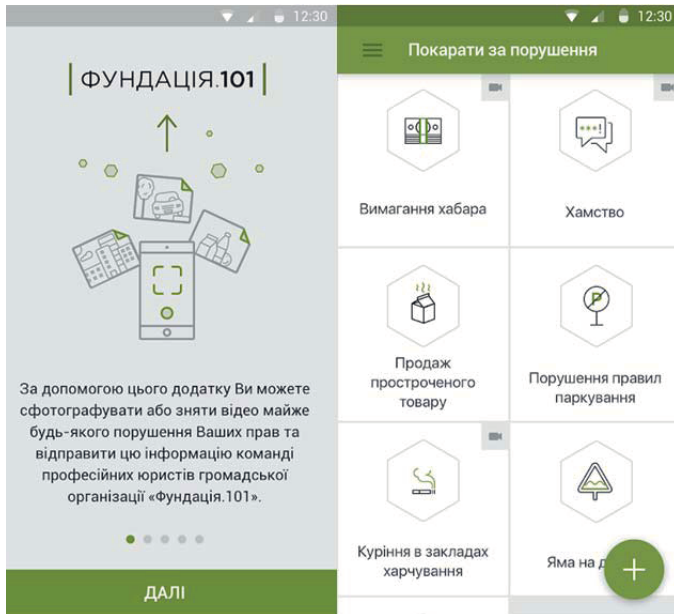

Рис. 7. Мобільний застосунок «Карателъ – всеукраїнська книга скарг»

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.foundation101.karatel>

Таким чином, у процесі формування стратегій розвитку, бачення проблематики і шляхів вирішення питань державного та місцевого масштабу, мобільні технології видаються перспективними засобами комунікації в суспільстві.

Створення мобільних застосунків забезпечить:

Для органів державної влади та органів самоврядування:

- поширення інформації державного та місцевого значення;
- удосконалення взаємодії між органами влади, бізнесом і громадянами;
- підвищення рівня комунікації органів влади з громадянським суспільством;

- забезпечення умов для розвитку електронної демократії;
- забезпечення принципів антикорупційного законодавства;
- зниження витрат шляхом автоматизації різних процесів.

Для громадян, громадських організацій, бізнесу:

- оперативне інформування про новини та події, спрощення доступу до публічної інформації;
- забезпечення зворотного зв'язку з громадянами та залучення їх до обговорення актуальних проблем;
- протидія корупційним діям з боку чиновників;
- створення на базі мобільних застосунків інтерактивних сервісів для громадян;
- економія матеріальних і часових ресурсів для пошуку необхідної інформації;
- покращення ефективності використання інформаційних та інших ресурсів.

Позитивна динаміка використання мобільних застосунків підтверджує високий потенціал використання мобільних технологій для підвищення доступності та ефективності механізмів електронної участі. Подальше вдосконалення застосунків органів державної влади та поширення їх на нові платформи дасть змогу не тільки збільшувати частку користувачів, а й підвищувати доступність електронної участі для громадян, які раніше не користувалися такими механізмами комунікації. Враховуючи швидкість поширення смартфонів серед громадян України, завдяки доступності механізмів звернення громадян з приводу державних та місцевих питань за допомогою мобільних технологій підвищиться в цілому якість і обсяг обміну інформацією між громадянами й представниками влади всіх рівнів. А це, у свою чергу, забезпечить органам влади можливість оперативно реагувати на проблеми та враховувати інтереси громадян.

Отже, враховуючи, що мобільні послуги й сервіси стають все більш популярними серед населення нашої країни, а їх отримання набагато простіше, ніж традиційних, користувачі дедалі частіше вдаються до практичного використання сучасних технологій для комунікації з органами державної влади різного рівня. Такий спосіб комунікації видається перспективним, оскільки вигідний обом сторонам процесу: і пересічним громадянам, і органам влади, які дійшли до розуміння того, що цінні не самі по собі впроваджені технології та розроблені інформаційні системи, а те, яку користь вони приносять громадянам, бізнесу й суспільству в цілому.

Список використаних джерел

1. *Гранчак Т.* Становлення бібліотеки як суб'єкта політичної комунікації [Електронний ресурс] / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 36. – С. 38–55. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nrnbuimviv_2013_36_6. – Назва з екрана.

2. Запровадження комунікацій у суспільстві [Електронний ресурс] / за заг. ред. Н. К. Дніпренко, В. В. Різуна. – Київ : Вістка, 2009. – 56 с. – Режим доступу: http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/Com_politics_FINAL.pdf. – Назва з екрана.

3. *Даник Ю.* Мобільні соціальні інтернет-сервіси як один із різновидів масової комунікації на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Ю. Даник, Р. Гришук, О. Самчишин // Ukrainian Scientific Journal of Information Security. – 2015. – Т. 21. – Вип. 1. – С. 16–20. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21_COM=2&I21_DBN=UJRN&P21_DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bezin_2015_21_1_4.pdf. – Назва з екрана.

4. *Карпань О.* Перспективи мобільних додатків для ЗМІ [Електронний ресурс] / О. Карпань // Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір. – Київ : Ін-т журналістики КНУ ім. Т. Шевченка. – № 4. – 2015. – 92 с. – Режим доступу: http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/images/pdf/4_2015/ndumk_4_2015_o_karpan.pdf. – Назва з екрана.

5. *Майкл А.* Мобильный маркетинг. Создание конкурентного преимущества с помощью беспроводных технологий / А. Майкл, Б. Солтер. – М. : Группа ИДТ, 2007. – 400 с.

6. *Бугаев Л.* Мобильный маркетинг: Как зарядить свой бизнес в мобильном мире / Леонид Бугаев. – М. : Альпина Паблишер, 2012. – 214 с.

7. *Федорак Я.* Мобильный маркетинг – нові тенденції розвитку інтернет-бізнесу [Електронний ресурс] / Я. Федорак. – 2007. – Режим доступу: <http://blog.management.com.ua/item/250>. – Назва з екрана.

8. *Мазуренко В.* Розвиток мобільного маркетингу в Україні [Електронний ресурс] / В. Мазуренко, Н. Матвієнко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – Т. II. – Режим доступу: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_4_2_24_29.pdf. – Назва з екрана.

9. Mohamed Ally, Gil Needham. M-libraries: Libraries on the Move to Provide Virtual Access. London, UK : Facet Publishing, 2008. 287 p.

10. *Волохин О. М.* Мобильные технологии современной библиотеки:

новый сервис, практический опыт, перспективы / О. М. Волохин // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 1. – С. 79–87.

11. *Терещенко І. Ю.* Використання мобільних технологій в інформаційноаналітичній діяльності бібліотек / І. Ю. Терещенко // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.) : у 2 ч. – Київ, 2015. Ч. 1. – 356 с.

12. *Самуйлик Д. А.* Мобильные технологии в библиотеке: бренд или реальность? / Д. А. Самуйлик // Библиотека как феномен культуры : материалы Междунар. конгресса (Минск, 23–24 окт. 2013 г.). – Минск, 2013. – С. 284–289.

13. *Тлюстен В. Ш.* Применение мобильных сервисов в системе библиотечно-библиографического обслуживания пользователей вузовских библиотек / В. Ш. Тлюстен, Ф. К. Тлюстен // Вестн. Адыгейского гос. ун-та. Серия 4: Естественно-математические и технические науки. – 2010. – № 2. – С. 294–301.

14. *Редькина Н. С.* «Библиотека в облаках», или Возможности использования перспективных информационных технологий / Н. С. Редькина // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 8. – С. 44–54.

15. *Бондаренко В.* Мобільні застосунки як інструмент у соціокультурних комунікаціях: можливості адаптації в діяльності наукових бібліотек [Електронний ресурс] / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 46. – С. 426–444. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/naukprazi/46.pdf>. – Назва з екрана.

16. *Почепцов Г.* Нові вимоги до комунікацій влади з населенням [Електронний ресурс] / Г. Почепцов // Запровадження комунікацій у суспільстві / за заг. ред. Н. К. Дніпренко, В. В. Різуна. – Київ : Вістка, 2009. – 56 с. – Режим доступу: http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/Com_politics_FINAL.pdf. – Назва з екрана.

17. *Різун В.* Поняття про соціальні комунікації в системі взаємозв'язків влади з громадою [Електронний ресурс] / В. Різун // Запровадження комунікацій у суспільстві / за заг. ред. Н. К. Дніпренко, В. В. Різуна. – Київ : Вістка, 2009. – 56 с. – Режим доступу: http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/Com_politics_FINAL.pdf. – Назва з екрана.

18. *Дніпренко Н.* Запровадження комунікативної політики в Україні – вимога сьогодення [Електронний ресурс] / Н. Дніпренко // Запровадження комунікацій у суспільстві / за заг. ред. Н. К. Дніпренко, В. В. Різуна. – Київ : Вістка, 2009. – 56 с. – Режим доступу: http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/Com_politics_FINAL.pdf. – Назва з екрана.

19. *Ротовський А.* Інтернет як інструмент громадських комунікацій

муниципальной власти та її цільових аудиторій [Електронний ресурс] / А. Ротовський // Запровадження комунікацій у суспільстві / за заг. ред. Н. К. Дніпренко, В. В. Різуна. – Київ : Вістка, 2009. – 56 с. – Режим доступу: http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/Com_politics_FINAL.pdf. – Назва з екрана.

20. Концепція розвитку електронної демократії в Україні [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України : веб-сайт. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80/ed20171108#n35>. – Назва з екрана.

21. United Nations E-Government Survey 2014 E-Government for the Future We Want, United Nations, New York, 2014, United Nations Public Administration Country Studies United Nations [Electronic resource]. – Mode of access: http://unpan3.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf. – Title from the screen.

22. От электронного правительства к мобильному: старт дан [Электронный ресурс] // CNews Аналитика : веб-сайт. – Режим доступа: http://www.cnews.ru/reviews/new/mobilnye_prilozheniya_dlya_biznesa_2013/articles/ot_elektronного_pravitelstva_k_mobilnomu_start_dan/. – Загл. с экрана.

23. *Kuschu I.* Mobile government: an emerging direction in e-government / I. Kuschu. – 2007. – Chapter 1. – New York : IGI.

24. Використання технологій «мобільного уряду» у сфері надання публічних послуг: зарубіжний досвід для України : аналіт. зап. [Електронний ресурс] // Нац. ін-т стратег. дослідж. – Режим доступу: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xlZNhVyuurcJ:www.niss.gov.ua/articles/2120/+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>. – Назва з екрана.

25. В Україні кількість користувачів смартфонів зросла у п'ять разів – експерт [Електронний ресурс] // Главком : веб-сайт. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/country/society/v-ukrajini-kilkist-koristuvachiv-smartfoniv-zroslo-u-pyat-raziv-ekspert-480621.html>. – Назва з екрана.

26. Статистика найпопулярніших ОС і виробників смартфонів України [Електронний ресурс] // Pingvin.Pro: веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pingvin.pro/gadgets/news-gadgets/statystyka-os-i-vyrobnyku-smartfoniv.html>. – Назва з екрана.

27. Смартфон проти сміття – новинка від Мінприроди [Електронний ресурс] // Na Chasi : веб-сайт. – Режим доступу: <https://nachasi.com/2017/04/23/no-waste/>. – Назва з екрана.

28. МОЗ запустило мобільний додаток з переліком безкоштовних ліків для стаціонару [Електронний ресурс] // ТСН : веб-сайт. – Режим

доступу: <https://tsn.ua/video/video-novini/moz-zapustilo-mobilniy-dodatok-z-perelikom-bezkoshtovnih-likiv-dlya-stacionaru.html>. – Назва з екрана.

References

1. Hranchak, T. (2013). Stanovlennia biblioteki yak subiekta politychnoi komunikatsii [The formation of the library as the subject of political communication]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainyim. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 36, pp. 38–55. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2013_36_6 [in Ukrainian].

2. Zaprovdzhennia komunikatsii u suspilstvi [Introduction of communication in society] (2009). N. K. Dniprenko, V. V. Rizuna [Ed.]. Retrieved from http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/Com_politics_FINAL.pdf [in Ukrainian].

3. Danik, Yu., Hryshchuk, R., Samchyshyn, O. (2015). Mobilni sotsialni internet-servisy iak odyn iz riznovydiv masovoi komunikatsii na suchasnomu etapi [Mobile social Internet services as the modern mass communication]. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21 COM=2&I21 DBN=UJRN&P21 DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bezin_2015_21_1_4.pdf [in Ukrainian].

4. Karpan, O. (2015). Perspektyvy mobilnykh dodatkov dlya ZMI [Prospects for mobile applications for media]. *Naukovi doslidzhennia ukrainskoho mediynoho kontentu: sotsialnyi vymir – Scientific Research Ukrainian Media Content: Social Dimension*, no. 4, p. 92. Retrieved from http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/images/pdf/4_2015/ndumk_4_2015_o_karpan.pdf [in Ukrainian].

5. Maykl, A. Solter, B. (2007). Mobilnyi marketing. Sozdanie konkurentnogo preimuschestva s pomoschyu besprovodnykh tehnologiy [Mobile marketing. Creating a Competitive Advantage Using Wireless Technologies]. Moscow : Gruppya IDT [in Russian].

6. Bugaev, L. (2012). Mobilnyi marketing: Kak zaryadit svoi biznes v mobilnom mire [Mobile Marketing: How to Charge Your Business in the Mobile World]. Moscow : Alpina Publisher [in Russian].

7. Fedorak, Ya. (2007). Mobilnyi marketynh – novi tendentsii rozvytku internet-biznesu [Mobile Marketing – new trends of Internet business]. Retrieved from <http://blog.management.com.ua/item/250> [in Ukrainian].

8. Mazurenko, V., Matviyenko N. (2011). Rozvytok mobilnogo marketynhu

v Ukraini [Development of mobile marketing in Ukraine]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and Management Innovation*, no. 4, Vol. II. Retrieved from http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_4_2_24_29.pdf [in Ukrainian].

9. Mohamed Ally, Gil Needham (2008). *M-libraries: Libraries on the Move to Provide Virtual Access*. London, UK: Facet Publishing. 287 p.

10. Volohin, O. M. (2006). Mobilnyie tehnologiiii sovremennoi biblioteki: novyi servis, prakticheskii opyt, perspektivy [Mobile technology modern library: a new service, experience, perspectives]. *Nauchnye i tehnicheckie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, no.1, pp. 79–87 [in Russian].

11. Tereshchenko, I. Yu. (2015). Vykorystannia mobilnykh tekhnolohii v informatsiinoanalitichnii diialnosti bibliotek [The use of mobile technologies in the information and analytical Libraries]. *Proceedings from The Library. Science. Communication: Mizhnarodna naukova konferentsiia (Kyiv, 6–8 zhovt. 2015 r.) – International Scientific Conference* (part 1, pp. 317–320). Kyiv [in Ukrainian].

12. Samuilik, D. A. Mobilnye tehnologii v biblioteke: brend ili realnost? [Mobile technology in the library: the brand or Reality?]. *Proceedings from The library as a phenomenon of culture: Mezhdunar. Kongress (Minsk, 23–24 okt. 2013 g.) – International Congress* (pp. 284–289). Minsk [in Russian].

13. Tlyusten, V. Sh., Tlyusten, F. K. (2010). Primenenie mobilnykh servisov v sisteme bibliotekno-bibliograficheskogo obsluzhivaniia polzovatelei vuzovskikh bibliotek [The use of mobile services in the system of library and bibliographic service of university library users]. *Vestnik Adyigeyskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 4: Estestvenno-matematicheskii i tehnicheckie nauki – Bulletin of Adyge State University. Series 4: Natural and Mathematical and Technical Sciences*, no. 2, pp. 294–301 [in Russian].

14. Redkina, N. S. (2011). «Biblioteka v oblakah», ili Vozmozhnosti ispolzovaniia perspektivnykh informatsionnykh tehnologii [«The library in the clouds», or the possibility of the use of advanced information technologies]. *Nauchnye i tehnicheckie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, no. 8, pp. 44–54 [in Russian].

15. Bondarenko, V. (2017). Mobilni zastosunki yak instrument u sotsio-kulturnykh komunikatsiakh: mozhlyvosti adaptatsii v diialnosti naukovykh bibliotek [Mobile applications as an instrument in socio-cultural communications: the possibilities of adaptation in the activity of scientific libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 426–444. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.426> [in Ukrainian].

16. Pocheptsov, H. (2009). Novi vymohy do komunikatsii vlady z naselenniam [New requirements for communicating power with the population]. Zaprovdzhennia komunikatsii u suspilstvi. N. K. Dniprenko, V. V. Rizuna [Ed.]. Retrieved from http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/Com_politics_FINAL.pdf [in Ukrainian].

17. Rizun, V. (2009) Poniattia pro sotsialni komunikatsii v systemi vzaïmozv'iazkiv vlady z hromadoiu [The concept of social communication in the system of interconnections of power with the community]. Zaprovdzhennia komunikatsii u suspilstvi. N. K. Dniprenko, V. V. Rizuna [Ed.]. Retrieved from http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/Com_politics_FINAL.pdf [in Ukrainian].

18. Dniprenko, N. (2009) Zaprovdzhennia komunikatyvnoi polityky v Ukraini – vymoha sohodennia [The introduction of communicative politics in Ukraine is a requirement of the present]. Zaprovdzhennia komunikatsii u suspilstvi. N. K. Dniprenko, V. V. Rizuna [Ed.]. Retrieved from http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/Com_politics_FINAL.pdf [in Ukrainian].

19. Rotovskyi, A. (2009) Internet yak instrument hromadskykh komunikatsii munitsypalnoi vlady ta yïi tsilovykh audytorii [The Internet as an instrument of public communications of the municipal government and its target audiences]. Zaprovdzhennia komunikatsii u suspilstvi. N. K. Dniprenko, V. V. Rizuna [Ed.]. Retrieved from http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/Com_politics_FINAL.pdf [in Ukrainian].

20. Kontseptsiiia rozvytku elektronnoi demokratsii v Ukraini [Concept of development of e-democracy in Ukraine]. Sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80/ed20171108#n35> [in Ukrainian].

21. United Nations E-Government Survey 2014 E-Government for the Future We Want, United Nations, New York, 2014, United Nations Public Administration Country Studies United Nations. Retrieved from http://unpan3.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf.

22. Ot elektronnoho pravitelstva k mobilnomu: start dan [From e-government to mobile: start given]. CNews Analitika. Retrieved from http://www.cnews.ru/reviews/new/mobilnye_prilozheniya_dlya_biznesa_2013/articles/ot_elektronnoho_pravitelstva_k_mobilnomu_start_dan/ [in Russian].

23. Kuschu, I., 2007. Mobile government: an emerging direction in e-government. New York: IGI. Chapter 1. DOI: <https://doi.org/10.4018/978-1-59140-884-0.ch001> [in English].

24. Vykorystannia tekhnolohii «mobilnoho uriadu» v sferi nadannia publichnykh posluh: zarubizhnyi dosvid dlia Ukrainy. Analitychna zapyska [The use of mobile government technologies in the field of providing public services: foreign experience for Ukraine. Analytical note]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Retrieved from <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xlZNhVyuupcJ:www.niss.gov.ua/articles/2120/+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> [in Ukrainian].

25. V Ukraini kilkist korystuvachiv smartfoniv zrosla u piat raziv – ekspert [In Ukraine, the number of smartphone users has grown five times – expert]. Hlavkom. Retrieved from <https://glavcom.ua/country/society/v-ukrajini-kilkist-koristuvachiv-smartfoniv-zrosla-u-pyat-raziv-ekspert-480621.html> [in Ukrainian].

26. Statystyka naipopuliarnishykh OS i vyrobnykiv smartfoniv Ukrainy [Statistics of the most popular OS and manufacturers of smartphones in Ukraine] Pingvin.Pro. Retrieved from <https://pingvin.pro/gadgets/news-gadgets/statystyka-os-i-vyrobnyky-smartfoniv.html> [in Ukrainian].

27. Smartfon proty smittia – novynka vid Minpryrody [Smartphone against garbage is a novelty from the Ministry of Environmental Protection]. Na Chasi. Retrieved from <https://nachasi.com/2017/04/23/no-waste/> [in Ukrainian].

28. MOZ zapustilo mobilnyi dodatok z perelikom bezkoshtovnykh likiv dlia stacionaru [MOH has launched a mobile application with a list of free drugs for the hospital]. TSN. Retrieved from <https://tsn.ua/video/video-novini/moz-zapustilo-mobilniy-dodatok-z-perelikom-bezkoshtovnih-likiv-dlya-stacionaru.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.05.2019.

Viktoriya Bondarenko,

Cand. Sci. (Social Communications), Senior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Mobile Applications as an Instrument of Communication between Public Authorities and Civil Society

The article investigates the influence of individual mobile devices on the maintenance of information resources, outlining the possibilities of expanding information services with their help. The present state and development of mobile applications of government bodies and public organizations as modern means of communication are considered. The peculiarities and specifics of using mobile applications as a perspective and effective tool in the communication between state authorities and civil society are analyzed.

The revealed and systematized experience of using mobile applications in social and political communication has allowed to formulate its preliminary typology according to the institutional level of its origin and priority tasks.

The potential of using mobile technologies for improving the quality of authorities communication with citizens and involvement of the latter in discussing current problems is substantiated.

Keywords: mobile applications, information resources, innovative mobile technologies, information and communication technologies, electronic democracy, Internet, communication, Ukraine.

Валерія Струнгар,

канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

**БЛОГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ
БІБЛІОТЕКИ З КОРИСТУВАЧАМИ**

У статті проаналізовано сучасний вітчизняний і зарубіжний досвід використання бібліотеками блогів. Використано критерії дослідження соціальних медіа як джерельної бази бібліотекознавчих наукових рефлексій, а саме: представлення, централізованість/дисперсність, змістовність, інтенсивність зворотного зв'язку для аналізу та характеристики представлення бібліотек у блогах. Обґрунтовано, що блог виступає одним із сучасних дієвих засобів комунікації «бібліотека – користувач», «бібліотека – бібліотека», «користувач – користувач».

Ключові слова: бібліотека, блог, блогосфера, бібліотечні блоги, комунікація, соціальні медіа.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, розширення видів соціальних медіа, збільшення кількості бібліотек у соціальних медіа викликають потребу налагодження активної комунікації з користувачами через інструментарій соціальні медіа. Сьогодні соціальні медіа надали нові можливості щодо представлення, роботи та комунікації бібліотеки і користувача в соціальному медіа-середовищі. Одним з важливих та дієвих інструментів забезпечення комунікації «бібліотека – користувач», «бібліотека – бібліотека», «користувач – користувач» є блоги, а саме, представлення та специфіка роботи бібліотек у них.

З огляду на ряд наукових публікацій, присвячених різним питанням використання бібліотеками блогів [4, 9, 2, 3, 6, 7], актуальним є узагальнення специфіки представлення та роботи бібліотек через блогосферу. Актуальним залишається, як саме бібліотеки представляють свою діяльність та використовують блоги з виявленням специфіки роботи в них.

На етапі відбору бібліотек для аналізу було виявлено, що далеко не всі великі бібліотеки представлено в блогосфері. Для дослідження було відібрано 19 зарубіжних та 19 вітчизняних бібліотек, які використовують блоги. У вибірку було включено найбільші зарубіжні (за фондами, охопленням користувачів, виконанням функцій сучасних інформа-

ційних центрів, такі як Бібліотека Конгресу, Бібліотека та архів Канади, національні бібліотеки Великобританії, Іспанії, Хорватії, Угорщини, Шотландії, Аргентини, Молдови, Польщі, Кенії, Нідерландів, Австралії тощо) та вітчизняні бібліотеки (ті, що мають статус бібліотек загальнодержавного значення, обласні універсальні наукові, вищих навчальних закладів). Відзначимо також, що не всі зарубіжні та вітчизняні бібліотеки дають інформацію щодо представленості в блогах на офіційних сайтах. І хоча така інформація не є обов'язковою, її публікація на сайті, особливо на видному місці, полегшувала б комунікацію з користувачем.

Представленість бібліотек у блогосфері можна визначити за кількістю блогів (сторінок), які ведуть бібліотеки або їх представники. Загалом кількість блогів, у яких представлена кожна зарубіжна та вітчизняна бібліотека, різна і коливається від одного до дев'ятнадцяти. Необхідно зазначити, що більшість вітчизняних і зарубіжних бібліотек комунікують із читачами, використовуючи декілька блогів. У результаті аналізу було виявлено, що серед вітчизняних бібліотек найбільшу кількість блогів ведуть ОУНБ. Лідером у цій вибірці виступає Волинська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки з 11 блогами. Водночас серед зарубіжних бібліотек – Британська бібліотека, яка використовує 19 блогів задля спілкування з користувачами.

Простежується тенденція представленості зарубіжних бібліотек у блогах на офіційних сайтах, які представлені як окремі сторінки порталів. Водночас вітчизняні бібліотеки надають перевагу безкоштовним платформам для ведення блогів, таким як blogspot.com та wordpress.com.

Для аналізу та характеристики представлення бібліотек у соціальних медіа використаємо критерії дослідження соціальних медіа як джерельної бази бібліотекознавчих наукових рефлексій, а саме: представлення (рівень надання інформації про бібліотеку), централізованість/дисперсність (наявність/відсутність декількох акаунтів бібліотек і структурних підрозділів в одній мережі), змістовність (інформативне наповнення сторінки), інтенсивність зворотного зв'язку (враховує користувацькі реакції) [5].

Результати аналізу представлення бібліотечних представництв у блогах говорять про те, що всі бібліотеки приділили увагу критерію *представлення інформації про бібліотеку*. Представлення є важливою характеристикою будь-якого представництва бібліотеки в соціальних медіа, оскільки дає змогу його ідентифікувати та отримати інформацію для ознайомлення з акаунтом. Також представлення бібліотечних представництв у соціальних медіа відіграє важливу роль щодо залучення

користувачів. І ще слід зазначити, що блоги надають величезні функціональні можливості щодо представленості інформації про бібліотеку.

Загалом вітчизняні бібліотечні представництва використовують різні фонові світлини та обкладинки бібліотечного представництва (рис. 1). Так, загалом у зарубіжних бібліотек блог є сторінкою офіційного веб-сайту, тому фонові світлина сторінок однакова, а от обкладинки різні (рис. 2).

Рис. 1. Представленість блогів Державної бібліотеки України для юнацтва

The screenshot shows the top navigation bar with the Library of Congress logo and buttons for 'ASK A LIBRARIAN', 'DIGITAL COLLECTIONS', and 'LIBRARY CATALOGS'. Below is a search bar with 'All Formats' and 'Search Loc.gov' options. The main header features the 'LIBRARY OF CONGRESS BLOG' title and a row of four images: a classical painting, a person in a red cap, a group of people, and a portrait of a man. A search box and 'GO' button are present, along with 'Print', 'Subscribe', and 'Share/Save' icons. The 'About This Blog' section shows '1 - 10 of 1515' items and a pagination control. The 'Special Category' is 'World War I'. A list of categories includes Abraham Lincoln, African American, American Folklife Center, Audiovisual, Baseball, Blogging, Books, Capitol Hill, Cataloging, civil rights, and Civil War. The featured article is 'Pic of the Week: "Queer Eye" Cast Lights Up the Library' by Neely Tucker, dated April 5, 2019, with a video thumbnail showing three people from the show.

The screenshot shows the top navigation bar with the Library of Congress logo and buttons for 'ASK A LIBRARIAN', 'DIGITAL COLLECTIONS', and 'LIBRARY CATALOGS'. Below is a search bar with 'All Formats' and 'Search Loc.gov' options. The main header features the 'INSIDE ADAMS SCIENCE, TECHNOLOGY & BUSINESS' title and a row of four images: an owl, a man at a typewriter, a kite, and a group of people. A search box and 'GO' button are present, along with 'Print', 'Subscribe', and 'Share/Save' icons. The 'About This Blog' section shows '1 - 10 of 521' items and a pagination control. The 'Special Category' is 'World War I'. A list of categories includes Advertising, Aeronautics/Astronautics, Astronomy/Mathematics, Biography, Business, Business Reference Guides, Census and Statistics, Cookbooks and Food, Digital Scholarship and Data, Everyday Mysteries, Science, and Tracer Bullets and Reference. The featured article is 'Caught in the Web? Check Out Our Business Webinar for Online Searching' by Ellen Terrell, dated March 25, 2019. The article text discusses finding information online and mentions the webinar 'Caught in the Web? Online Tools for Business Research'. A video thumbnail shows a laptop displaying a business webinar interface.

Рис. 2. Представленість блогів Бібліотеки Конгресу

Важливим елементом представлення бібліотек у блогах є профіль сторінки (основна інформація про бібліотеку на сторінці соціальних медіа). Слід зазначити, що не всі бібліотеки в блогах надають інформацію про бібліотеку чи проєкт, хоча це б полегшувало комунікацію з читачами бібліотеки та залучало нових користувачів. Вітчизняні бібліотеки надають перевагу представляти інформацію про бібліотеку та проєкти. Водночас зарубіжні – загалом інформують про проєкти.

Наприклад, Запорізька ОУНБ у блозі «Громадський інформаційний центр» (<http://zounb.blogspot.com/>) надає інформацію про те, що метою проєкту є поширення інформації про наявні послуги електронного урядування національного, регіонального та місцевого рівнів серед різних груп населення. Також у блозі йдеться про те, що на сторінці можна отримати доступ до достовірної та неупередженої публічної інформації, інформаційні та адміністративні послуги юридичним і фізичним особам електронними засобами в інтегрованому вигляді за допомогою мережі Інтернету. Бібліотека надає допомогу щодо таких питань, як: пошук роботи; реєстрація дитини в ДНЗ; заповнення документів на отримання візи; бронювання транспортних квитків, номерів у готелях; зв'язок з органами влади. Також бібліотека інформує щодо надання консультацій, зокрема: як і де оформити документи на отримання земельних ділянок; як зареєструватися на ЗНО; як звертатись до органів місцевого самоврядування, щоб отримати відповіді на свої питання.

Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» у профілі сторінки блогу «Могилянська Бібліотека» (<https://kmalibrary.wordpress.com/>) повідомляє про бібліотеку та проєкт. Щодо бібліотеки, то вона інформує про те, що Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» заснована 1 лютого 1992 р. та нині один із кращих за рейтингами університетів у країні. Також вона інформує про те, що на час заснування бібліотеки фонду не було, друкована колекція становить понад 650 тис. томів та електронна – понад 50 тис. назв е-журналів, е-книг, баз даних. Бібліотека в блозі зазначає, що Могилянська бібліотека складається з 9 бібліотек, розміщених на території університетського містечка, найбільші з яких Дослідницька, Філологічна бібліотеки та Бакалаврська бібліотека ім.Тетяни та Омеляна Антоновичів. Також вона інформує щодо штату бібліотеки, книговидачі, кількості користувачів, заходів та ін.

Водночас у рубриці «Про блог» бібліотека інформує про те, що вона серце академії, її найголовніша творча лабораторія, місце студій, навчання, зустрічей, подій, ресурсів і т. ін. Також вона запрошує до знайомства

з офіційним сайтом бібліотеки. Крім того, бібліотека наголошує, що в блозі розміщує додаткову поточну інформацію: новини та події, нові корисні ресурси, нові надходження, інформацію від партнерів і колег та запрошує до обговорення.

Національна бібліотека України для дітей у блозі «НБУшка» (<https://nbukids.wordpress.com/>) інформує про тематичні напрями, які представлено в блозі. Наприклад, бібліотека повідомляє про те, що в рубриці «Калейдоскоп подій» можна дізнатися про анонси цікавих культурних подій, які відбуваються у світі, а в підрубриці «Вітрина-НБУ для дітей» – про новини з життя бібліотеки. Також бібліотека закликає реагувати на новини, ділитися своїми враженнями від прочитаних книжок, побаченого та почутого. Крім того, бібліотека надає інформацію щодо історії бібліотеки, фондів, послуг і видавничої роботи.

Водночас Бібліотека Конгресу в блозі «Авторське право: креативність на роботі» (Copyright: Creativity at Work) (<https://blogs.loc.gov/copyright/>) надає інформацію про те, що в блозі досліджується широкий спектр питань, пов'язаних з авторським правом, включаючи спеціальні оновлення проекту, цікаві судові справи про авторські права та прецедентне право, поточні питання авторського права, події, історичні факти, міфи авторського права, повідомлення про поточні послуги, цікаві факти та відповіді на запитання щодо авторського права, які пропонуються користувачам. Також бібліотека надає інформацію про авторів блогу та подає їх світліни.

Як показало дослідження, гіперпосилання на інші соціальні медіа в профілі бібліотечних представництв відсутні у більшості бібліотек.

Щодо іншого критерію присутності бібліотеки в соціальних медіа – централізованості/дисперсності, то аналіз передбачив виявлення пов'язаності сторінок: наявність окремих сторінок кожного підрозділу, або ж за принципом рубрикації сторінки формують єдиний розгалужений блог.

Лідером щодо дисперсності бібліотечних представництв виступає Британська бібліотека, яка представлена 19 блогами, зокрема: «Американські дослідження» (Americas studies, <https://blogs.bl.uk/americas/>), «Азіатські та африканські дослідження» (Asian and African studies, <https://blogs.bl.uk/asian-and-african/>), «Догляд за колекцією» (Collection care, <https://blogs.bl.uk/collectioncare/>), «Цифрова грамотність» («Digital scholarship, <https://blogs.bl.uk/digital-scholarship/>), «Архіви, які знаходяться під загрозою зникнення» (Endangered archives, <https://blogs.bl.uk/endangeredarchives/>), «Англійська та драматургія» (English and drama, <https://blogs.bl.uk/english-and-drama/>) та ін., які надають уявлення щодо проєктів бібліотеки.

Водночас Чернівецька ОУНБ ім. Михайла Івасюка представлена дев'ятьма блогами в інтерактивному медіа-середовищі, а саме: відділ інформаційних технологій та електронних ресурсів «Світ інформації» (<http://chounb.blogspot.com/>), відділ наукової інформації та бібліографії «Парк бібліографічної культури» (<http://parkbibcult.blogspot.com/>), відділ каталогізування «Каталогізатор_CV» (<http://katalogizatorcv.blogspot.com/>), науково-методичний відділ «Бібліометодистка» (<http://bibmetodystka.blogspot.com/>), відділ документів з економічних, технічних та природничих наук «Крокуємо разом» (<http://krokuemorazom.blogspot.com/>), відділ мистецтв «Мистецтво – те, що нас надихає» (<http://moezahoplennia.blogspot.com/>) та ін., у яких представлено діяльність підрозділів бібліотеки.

Отже, простежується тенденція дисперсного представлення бібліотек у блогосфері. Також варто наголосити на тому, що бібліотечні представництва в блогах не дублюють контент офіційного сайту бібліотеки, вони створюють свій власний унікальний контент. Наприклад, бібліотечне представництво в блозі «INVA-гурт» Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва (<https://inva-gurt.blogspot.com/>) має на меті згуртувати особистості, які, не зважаючи на труднощі та проблеми, прагнуть вести цікаве і повноцінне життя; зібрати якомога більше актуальної корисної інформації, цікавих новин, відкриттів, що покликані внести в життя людей з особливими потребами нові, несподівані можливості. Тому доцільно та цікаво досліджувати не лише бібліотечні представництва, а й представництва окремих підрозділів бібліотек, які представлено в блогах, а також різних тематичних проєктів, створених бібліотекою.

Наступний критерій – змістовність бібліотечної сторінки в соціальних медіа, що визначається інформативним наповненням контенту. Змістовність бібліотечної сторінки надасть уявлення про те, якими правилами керуються бібліотеки при формуванні контенту, створюючи галереї чи завантажуючи світлина. Також буде виявлено, чи використовують бібліотеки інструменти соціальних медіа.

Бібліотеки в блогах інформують користувачів щодо різноманітної тематичної спрямованості, а саме: повідомляють про бібліотеку, надають юридичні консультації, запроваджують бібліотечне обслуговування людей з особливими потребами, інформують про політичні, суспільні, економічні, правові новини, повідомляють про читацькі книги й фільми.

Бібліотека Конгресу в блозі «Юридична бібліотека» (Law Library, <https://blogs.loc.gov/law/>) представляє поточні тенденції в законодавстві, розробки та удосконалення Congress.gov, питання збору законодавчої бази,

історію права, а також ряд міжнародних перспектив, включаючи Нову Зеландію, Великобританію, Ізраїль, Еритрею, Китай і Мексику. Загалом бібліотека в блозі інформує про колекції, юридичні новини, інтерв'ю, події та ін. Також у блозі представлено категорії, такі як Юридична бібліотека, колекції, Конгрес, новини, події, інтерв'ю, Перша світова війна, допис користувача та ін., що говорить про змістове наповнення блогу.

Привернув увагу допис Волинської ДОУНБ ім. О. Пчілки щодо поповнення новою колекцією фільмів у Кіноклубі Docudays UA (<http://chutalnuku.blogspot.com/2019/04/docudays-ua.html>) (повідомлення від 8 квітня 2019 р.). У блозі зазначається, що фільми колекції торкаються різних актуальних тем: вибору жінки, коли вона дізнається що вагітна дитиною із синдромом Дауна (Анна Бединська «В іншому світі»); соціальної адаптації колишніх ув'язнених («Нове життя Гогіти» режисер Леван Когуашвілі); важливості реалізації права на сім'ю, щасливе дитинство (Аліса Коваленко «Домашні ігри»); подолання стереотипів (Дмитро Сухолиткий-Собчук «Інтерсекція»); проблеми «євро сирітства» («Я-Куба» Осе Свенгайм Дрівенес); про перший в історії Північної Кореї концерт рок-гурту («День звільнення» Угіса Олте, Мортена Траавіка) та ін.

Наступний важливий показник аналізу бібліотечного представництва та роботи в соціальних медіа – інтенсивність зворотного зв'язку з користувачами, що може визначатись кількістю уподобань (Likes) сторінки та вподобань сторінкою бібліотеки (інших публікацій, коментарів, акаунтів); наявністю рейтингу сторінки; вподобаннями (Likes), коментарями та репостами публікацій представництва бібліотеки.

Також не менш важливим показником блогу бібліотеки є кількість переглядів сторінки. Лідерами серед кількості переглядів блогів є науково-методичний відділ Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки м. Києва («Методична служба публічних бібліотек Києва», кількість переглядів – 722 484), Миколаївська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гмирьова («Книжковий континент», кількість переглядів – 426 971).

Доволі цікавою рубрикою в блогах бібліотеки є «Популярні повідомлення», у якій систематизовано дописи, які є затребуваними, наприклад, за кількістю коментарів, переглядів та ін. Лідерами серед бібліотек, які сформували цю рубрику в блогах, виступають: Кіровоградська ОУНБ («Блог Кіровоградської ОУНБ», <http://blog.library.kr.ua/>), науково-методичний відділ Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки м. Києва («Методична служба публічних бібліотек Києва», <https://olga-methodlibkyiv.blogspot.com/>), СОУНБ ім. Н. К. Крупської («Сумська обласна

універсальна наукова бібліотека», <http://sumyounb.blogspot.com/>), відділ сільськогосподарської літератури Тернопільської ОУНБ («101 ідея для вашого саду і городу», <http://vsl.library.te.ua/>), Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка («Центр правової інформації», <https://cpi-cher.blogspot.com/>), «Відділ наукової інформації та бібліографії», <https://secinfcho-unbk.blogspot.com/>), Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» («Могилянська Бібліотекарка», <https://kmalibrary.blogspot.com/>).

Наприклад, найпопулярнішою публікацією КОУНБ («Блог Кіровоградської ОУНБ», <http://blog.library.kr.ua/>) виявилось професійне повідомлення про електронні книги (допис від 11 жовтня 2010 р.), а саме, тези конференції щодо того, що бібліотеки на порозі глобальних змін, про небезпечні перспективи або чи готові бібліотеки до перевтілення книги. Ця публікація отримала від користувачів 12 коментарів, які можна охарактеризувати як – текстові; тематично – вираження емоцій і почуттів; монологічні; пов'язані, які утворюють тематичний дискурс; тональність – позитивна. Загалом користувачі в коментарях позитивно відгукуються про доповідь. Водночас користувач Ігор говорить про те, що виникає проблема в тому, як залучити читача в бібліотеку для проведення дозвілля і саморозвитку, для людського спілкування «очі в очі», а не в соціальних мережах; як створити комфортне середовище перебування в бібліотеці; як перебудувати психологію бібліотечних працівників, щоб вони не мріяли про «бібліотеку без читачів» [1].

Також хочеться відзначити доволі цікавий інструмент інтерактивної взаємодії з користувачами в блогах, а саме під кожним повідомленням надається функція різноманітної участі користувачів, зокрема: весело, цікаво, сучасно, корисно пропонує відділ інформаційних технологій та електронних ресурсів ЧОУНБ ім. Михайла Івасюка («Світ інформації», <http://chounb.blogspot.com/>); відділ каталогізування ЧОУНБ ім. Михайла Івасюка («Каталогізатор_CV», <http://katalogizatorcv.blogspot.com/>) надає можливість ставити оцінку повідомленням – 1; 2; 3; 4; 5; весело, цікаво, сучасно пропонує відділ обробки літератури і організації каталогів ВОУНБ ім. Олени Пчілки («БІБЛІОЛОГИ», <http://indentkn.blogspot.com/>) та Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» («Могилянська Бібліотекарка», <http://kmalibrary.blogspot.com/>); зірковий рейтинг і репости в інших мережах надає Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» («МОГИЛЯНСЬКА БІБЛІОТЕКА», <https://kmalibrary.wordpress.com/>).

Наприклад, Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» в блозі «Могилянська Бібліотекарка» (<http://kmalibrary.blogspot.com/>) інформує щодо двох наукових статей про Індекс Хірша і наукометрію, та автор пропонує обговорити, чи потрібна Україні власна національна система науково-технічної інформації і яка роль держави в її управлінні (допис від 1 листопада 2011 р.). Ця публікація отримала від користувачів такі показники – весело (3), цікаво (2), сучасно (2) та 14 коментарів.

Коментарі до публікацій можуть бути найголовнішим показником аналізу контенту бібліотечного представництва в соціальних медіа. Наприклад, Бібліотека Конгресу повідомляє в блозі «Юридична бібліотека» (Law Library, <https://blogs.loc.gov/law/>) (допис від 24 квітня 2019 р.) щодо інтерв'ю з Зухаїром Махмудом, спеціалістом з інформаційних технологій Бібліотеки Конгресу. Ця публікація отримала від користувачів 4 коментарі, які можна охарактеризувати як – текстові; тематичні – вираження емоцій і почуттів; монологові; пов'язані, які утворюють тематичний дискурс; тональність – позитивна. Загалом користувачі та співробітники бібліотеки в коментарях позитивно відгукуються про фахівця.

Водночас науково-методичний відділ Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки м. Києва інформує (допис від 24 січня 2019 р.) (<https://olga-methodlibkyiv.blogspot.com/2019/01/aleph.html>) про те, що бібліотека впроваджує нові технології у свою діяльність з 1996 р., відколи за рахунок грантів, отриманих на конкурсній основі від Міжнародного фонду «Відродження» та Інституту відкритого суспільства, придбала інтегровану бібліотечну систему ALEPH 500 фірми ExLibris (Ізраїль). Також бібліотека говорить й про те, що з 2007 по 2015 р. щорічна оплата бібліотекою послуг супроводу, підтримки та оновлення програмного забезпечення, прописана в угоді між ExLibris.Ltd та Публічною бібліотекою ім. Лесі Українки від 20 серпня 2002 р., не здійснювалася через відсутність фінансування на ці роботи. Цікавим виявилось обговорення публікації, користувачі залишили 8 коментарів, а саме, обговорювали, чи є альтернативні варіанти щодо автоматизованої бібліотечної інформаційної системи. Наприклад, користувач [pan.bibliotekar](http://pan.bibliotekar.com) запропонував використовувати відкриту систему Koha. На що автор публікації відповів, що відстоює систему ALEPH, обґрунтовуючи це тим, що вона найзручніша й найефективніша для пошуку та ін. [8].

Використання запропонованих критеріїв дослідження соціальних медіа, а саме: представлення, централізованість/дисперсність, змістовність, інтенсивність зворотного зв'язку, надало можливість виявити

загальні тенденції, які характеризують підходи до створення бібліотечних представництв у блогах.

Отже, вітчизняним та зарубіжним бібліотекам характерна поліпредставленість (зосередженість бібліотеки в більшості соцмедіа) у блогах. У результаті аналізу було виявлено, що серед вітчизняних бібліотек лідером поліпредставленості в блогах виступають ОУНБ.

Щодо формування профілю сторінки блогу, то слід зазначити, що вітчизняні бібліотеки надають перевагу представляти інформацію про бібліотеку й проекти. Водночас зарубіжні – загалом інформують про проекти в профілі бібліотечного представництва блогу.

У результаті аналізу бібліотечних представництв виявлено, що більш дисперсними щодо представленості в соцмедіа виступають зарубіжні бібліотеки в блогах.

Треба зазначити, що вітчизняні бібліотеки мають чимало блогів, але не всі з них оновлюються. Необхідно, щоб була відповідальність за представлення та ведення сторінки в блогах, тому має розроблятися політика чи стратегія бібліотечного представництва в соціальних медіа з визначенням відповідних посадових обов'язків фахівців.

Дослідження бібліотечних представництв у блогах показало, що бібліотеки, крім інформування про професійні питання, також повідомляють користувачів про різні важливі питання для суспільства, виступаючи при цьому центрами громадянського суспільства.

У результаті аналізу бібліотечних представництв виявлено, що важливою видається персоналізованість, тобто доцільно досліджувати бібліотечні представництва підрозділів бібліотек. У порівнянні з використанням соціальних мереж бібліотеками, у блогах спостерігається незначна кількість коментарів, що говорить про низьку зацікавленість користувачів до обговорення питань та вибір більш динамічніших платформ для спілкування, хоча блог є однією з інтерактивних медіа-платформ із потужними функціональними можливостями, що забезпечує комунікацію бібліотека – користувач, бібліотека – бібліотека, користувач – користувач.

Отже, блог можна розглядати як один з дієвих засобів комунікації бібліотеки з користувачами, але у зв'язку з тим, що відбувається розширення видів контенту, зростання, відповідно, кількості конфігурацій його поєднання, аж до інтеграції різних типів медіа чи їхніх елементів, перспективою подальших наукових досліджень є аналіз напрямів діяльності вітчизняних і зарубіжних бібліотек щодо використання рекомендаційних сервісів, файлообмінних спільнот, медіа-хостингів, віртуальних світів.

Список використаних джерел

1. Библиотеки на пороге глобальных изменений – опасные перспективы или готовы ли мы к перевоплощению книги [Електронний ресурс] // Блог Кіровоградської ОУНБ. – Режим доступу: <http://blog.library.kr.ua/2010/10/blog-post.html>. – Назва з екрана.

2. Кулик Є. Блоги бібліотек для юнацтва (молоді): моніторинг ефективності [Електронний ресурс] / Є. Кулик // Вісн. Книжк. палати. – 2015. – № 6. – С. 49–52. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2015_6_18. – Назва з екрана.

3. Мар'їна О. Ю. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2012. – Вип. 36. – С. 105–113.

4. Половинчак Ю. Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності : монографія / Ю. Половинчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. В. Горвий. – Київ, 2017. – 372 с.

5. Струнгар В. Представлення бібліотеки в інтерактивному медіа-середовищі: змістовий аналіз / В. Струнгар // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2017. – Вип. 46. – С. 329–344.

6. Трачук Л. Бібліотечний блог як прояв концепції «Бібліотека 2.0» [Електронний ресурс] / Л. Трачук // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 9. – С. 22–25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2012_9_8. – Назва з екрана.

7. Чернявська Л. Представлення бібліотек у блогах та соцмережах як засіб грамотного й ефективного позиціонування бібліотеки в інформаційному просторі [Електронний ресурс] / Л. Чернявська // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Київ, 21–23 жовт. 2014 р.). – Київ, 2014. – Режим доступу: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/88>. – Назва з екрана.

8. Чому я за ALEPH! [Електронний ресурс] // Методична служба публічних бібліотек Києва. – Режим доступу: <https://olga-methodlibkyiv.blogspot.com/2019/01/aleph.html>. – Назва з екрана.

9. Шляхи підвищення ефективності функціонування соціальних комунікацій в умовах посилення глобальних інформаційних впливів : монографія / В. Горвий (кер. проекту), М. Закіров, Ю. Половинчак [та ін.] ;

НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – 319 с.

References

1. Biblioteki na poroge globalnykh izmenenii – opasnye perspektivy ili gotovy li my k perevoploshcheniiu knigi [Libraries on the threshold of global changes are dangerous prospects or whether we are ready to transformation of the book]. *Bloh Kirovohradskoi OUNB – Blog of the Kirovohrad OUNB*. Retrieved from <http://blog.library.kr.ua/2010/10/blog-post.html> [in Russian].
2. Kulyk, Ye. (2015). Blohy bibliotek dlia yunatstva (molodi): monitorynh efektyvnosti [Blogs of libraries for youth (youth): monitoring of efficiency]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 6, pp. 49–52. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2015_6_18 [in Ukrainian].
3. Mar'ina, O. Yu. (2012). Veb-tekhnologii v bibliotekakh: novi mozhlyvosti rozvytku komunikatsiinoho seredovyscha [Web technologies in libraries: new opportunities of development of the communication environment]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury – Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, Vol. 36, pp. 105–113 [in Ukrainian].
4. Polovynchak, Yu. (2017). Suchasne informatsiino-komunikatsiine seredovysche yak prostir transformatsii ukrainskoi natsionalnoi identychnosti [Modern information and communication environment as space of transformation of the Ukrainian national identity]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Strunhar, V. V. (2017). Predstavlennia biblioteky v interaktyvnomu media-seredovyschchi: zmistovyi analiz [Representation of library on the interactive media environment: substantial analysis]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 329–344. Kyiv. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.329> [in Ukrainian].
6. Trachuk, L. (2012). Bibliotechnyi bloh yak proiav kontseptsii «Biblioteka 2.0» [Library blog as manifestation of the concept «Library 2.0»]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 9, pp. 22–25. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2012_9_8 [in Ukrainian].
7. Cherniavska, L. (2014). Predstavlennia bibliotek u blohakh ta sotsmerzhakh yak zasib hramotnogo y efektyvnogo pozytsiuvannia biblioteky v informatsiinomu prostori [Representation of libraries in blogs and social networks as means of competent and effective positioning of library in information space]. *Adaptatsiia zavdan i funktsii naukovoï biblioteky do vymoh rozvytku tsyfrovyykh informatsiinykh resursiv – Adaptation of Tasks and*

Functions of Scientific Library with Requirements of Development of Digital Information Resources. Retrieved from <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/88> [in Ukrainian].

8. Chomu ya za ALEPH! [Why I for ALEPH!]. *Metodychna sluzhba publichnykh bibliotek Kyieva – Methodical Service of Public Libraries of Kiev*. Retrieved from <https://olga-methodlibkyiv.blogspot.com/2019/01/aleph.html> [in Ukrainian].

9. Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia sotsialnykh komunikatsii v umovakh posylennia hlobalnykh informatsiinykh vplyviv [Ways of increase in efficiency of functioning of social communications in the conditions of strengthening of global information influences]. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.05.2019.

Valeriia Strungar,

Cand. Sci. (Social Communications), Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-6706-8427

The Blog as the Instrument of Ensuring Library and Users Communication

Modern domestic and foreign libraries experience of the blogs using is analysed in the article. 19 foreign and 19 domestic libraries blogs were selected to conduct research. Criteria which were used to undertake the analysis and characteristic of library representation in social media and to study social media as the source base for library science reflexions were: representation (level of providing information on library), centralization / dispersion (existence / lack of several accounts of libraries and structural divisions in one network), content (informative filling of the page), intensity of feedback (considers the user reactions).

It is revealed that domestic and foreign libraries are characterized by a polyrepresentation (the concentration of the library in most social media) in blogs. As a result of the analysis of library representations it is revealed that the personalization of representation is important, that is, it would be useful to explore the ways in which different divisions of libraries are represented. It is proved that the blog is one of the modern effective means of communication «library – user», «library – library», «user – user».

Keywords: library, blog, blogosphere, library blogs, communication, social media.

Тетяна Полтавець,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОВИ ПІД ВПЛИВОМ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

У статті виокремлено основні тенденції впливу соціальних мереж на мову. Вплив міжособистісної комунікації в соціальних мережах на становлення й розвиток мови створює для учасників дискусії широкі різновекторні, нерідко протилежні можливості. Акцентовано увагу на спрощенні мовних практик під час онлайн-спілкування в умовах глобалізації інформаційного простору. Доведено, що соціальні мережі, витіснивши безпосереднє живе спілкування, створили віртуальний світ, у межах якого ті, хто комунікують між собою, можуть і не знати одне одного. Результатом практики спілкування в соціальних мережах стає примітивізація мовного дискурсу, що свідчить про потенційні загрози перш за все для збереження й розвитку літературної мови.

Ключові слова: соціальні мережі, мова, зміна мови, онлайн-спілкування.

У процесі прискореного розвитку суспільства з'являється все більше новітніх засобів передавання інформації, які утворюють нові канали комунікації та нові форми спілкування. «Сучасне комунікаційне суспільство характеризується постійним примноженням, прискоренням, ущільненням і глобалізацією комунікацій, кількість яких невинно зростає, змінюється, все більше людей залучається до комунікаційного процесу, взаємозв'язки між окремими комунікаціями стають все ширшими» [1, с. 47]. Подібні тенденції пов'язані не лише зі збільшенням кількості комунікаторів, вони також знаходяться у безпосередньому зв'язку з потребою отримувати необхідну інформацію в рази швидше, оперативніше. Сучасна людина не задовольнилася б необхідністю чекати лист від адресанта протягом трьох-чотирьох днів. Водночас наслідком збільшення кількості комунікаційних контактів стає скорочення обсягу викладених у сучасних листах (маємо на увазі електронні листи) подій, фактів, цифр і т. ін. Саме тому об'єктивно зникає необхідність використання у процесі такого спілкування різноманітних мовних норм: описів, зворотів, порівнянь, метафор тощо. У результаті мова спрощується, бідніє, втрачає літературну привабли-

вість, стає примітивнішою. У сучасному світі глобальна мережа Інтернет є невід'ємною складовою комунікативної активності суспільства, значущість якої збільшилася після виникнення такого продукту як соціальні інтернет-мережі. Сьогодні Інтернет являє собою лише віртуальний простір, де відбувається значна частка комунікативних процесів. Таким чином, на сьогодні мережа Інтернет стає найбільшою платформою розвитку та функціонування мережевої комунікації, а соціальні мережі «виступають інструментом, за допомогою якого велика кількість користувачів глобальної мережі отримує додаткові можливості у спілкуванні та поширенні інформації різного соціально-культурного значення» [2, с. 62].

Дослідження Digital 2019: Global Internet Use Accelerates, яке провели компанії We Are Social та Hootsuite, доводить, що популярність соціальних мереж зростає. Так, за статистикою у 2019 р. кількість користувачів соціальних мереж зросла на 9% і нині становить 3,48 млрд осіб, зареєстрованих у соцмережах. GlobalWebIndex повідомляє, що середній користувач соціальних медіа витрачає 2 год і 16 хв щодня на соціальних платформах. Найпопулярнішими соціальними мережами серед користувачів залишаються Facebook, YouTube, Instagram [3].

Під впливом соціальних мереж відбувається трансформація міжособистісної комунікації, що, у свою чергу, змінює мову як найголовніший засіб спілкування. Надзвичайна популярність соцмереж пов'язана з тим, що вони дають у першу чергу можливість вести публічний полілог, оперативно висловлювати свою думку, виражати власні погляди на події, ситуації, проблеми, створювати свій віртуальний імідж, розміщувати для обговорення статті та публікації. Важливо, що при цьому учасник обговорення може дозволити собі певну анонімність, бо може «сховатися» за створеним ним самим вигаданим ім'ям. Саме тому *трансформації мови, мовних практик*, що відбуваються під час спілкування в соцмережах, стають все перспективнішими напрямками наукових пошуків як філологів, так і інших учених. Ідеться насамперед про дослідження, які є дотичними до соціальних комунікацій та мовознавства, наприклад соціолінгвістика.

З огляду на важливість «мовної тематики», особливо в умовах інформаційного протистояння (як складової неоголошеної війни Росії проти України), активно розвивається відповідна тематика в працях вітчизняних мовознавців, які за предмет своїх наукових пошуків обрали соціальні мережі. Ідеться про вивчення соціальних мереж та їх впливу на структуру мови: О. Дзюбіна [4], А. Кромська [5], Ю. Маковецька-

Гудзь [6], Н. Моїсеєва [7], В. Шпитальний [8], С. Воропай [9], О. Синюта [10]. При цьому варто зауважити, що вплив соціальних мереж на мову як унікальний засіб спілкування та консолідації суспільства не був предметом дослідження.

Виходячи з припущення, що сучасна людина більше *пише* в соціальних мережах та *читає* частіше блоги, ніж книжки, і ця тенденція, переконані, буде тільки зміцнюватися, вважаємо *завданням* нашої статті з'ясування глибини та напрямів трансформації мови як практики спілкування під впливом («тиском») соціальних мереж.

Сучасні лінгвісти перестали розглядати мову як «виключно інструмент чи засіб обміну інформацією, оскільки насправді комунікація – це не просто передавання інформації від адресата до адресанта, від мовця до слухача, від автора до читача, а вплив на духовний світ, почуття і розум особистості як суспільно активної істоти» [11, с. 3].

На думку науковців, соціолінгвістика, вивчаючи проблему соціальної диференціації мови на всіх рівнях її структур, має міжпредметний характер і охоплює знання у сфері соціології, мовознавства. Однак на сучасному етапі розвитку соціолінгвістика успішно використовує поняття й терміни комунікативістики, що дає підстави пов'язувати її із соціальними комунікаціями, зокрема спілкуванням у соцмережах. Такий вид комунікації дає величезний простір для досліджень, адже в ньому тісно співіснують усний і писемний варіанти мови. Однак під впливом соціальних мереж відбувається трансформація писемного мовлення та створюється новий спосіб комунікації, який нагадує усний різновид розмовного стилю. Вітчизняний дослідник С. Чемеркін наголошує на таких важливих особливостях сучасного онлайн-спілкування: «Використання знаків-символів, не властивих традиційній писемній мові ... створення ефекту звукової мови, невідворотність у часі, послугування певними словесними формулами тощо наближають писемний різновид комунікації в Інтернеті до його усного варіанта» [12, с. 230]. А дослідник мови І. Ситдикова переконана, що «в інтернет-комунікації при домінуванні усного впливу формується нова гібридна форма існування мови» [13, с. 264]. Твердження про «наявну третю форму літературної мови – електронну» [14, с. 156], з нашої точки зору залишається дискусійним.

В умовах популяризації соціальних мереж і частого використання для міжособистісного комунікування мова спілкування в середині мереж змінюється: вона стає спонтанною, стислою та креативною. Відносно нове комунікативне середовище, яке сформувалося в процесі розвитку соцмереж, генерувало нові способи комунікації та утворило нові форми існування мови.

Сучасна мовна особистість, використовуючи соціальні мережі, розширює простір свого комунікативного функціонування, проте в її «орбіту» потрапляють не лише її «друзі», а й опоненти, які за інших обставин, будучи поза «мережею», у більшості випадків не перетнулися б. Користувач соціальних мереж, висловлюючи власну думку щодо предмета обговорення, часто-густо застосовує емоційно забарвлені мовні конструкції, особливо за умов суперечок ідеологічного та світоглядного спрямування.

Авторська мовотворчість, або як її ще називають лінгвісти лінгвокреативність, сприяє виникненню нових мовних одиниць, створює нові значення слів та відтінки їх значень шляхом відхилення від схеми, передбаченої мовною системою, у цьому сенсі особливо яскраво це представлено в соцмережах. Лінгвокреативність мовців виявляється через певні засоби й прийоми, які «культивують мисленєво-мовленєву свободу сучасних людей, збагачують їхні знання, розвивають уподобання, розширюють наявні асоціації та сприяють загальній інтелектуалізації суспільства» [9, с. 8]. З нашої точки зору, доволі дискусійним є це твердження С. Воропай, бо спілкування в соціальних мережах може лише тоді стати поштовхом до «нових знань», коли учасник(и) дискусії об'єднані в якусь спеціалізовану, фахову групу, яка предметом обговорень обирає вивчення нових джерел отримання знань, поглиблене вивчення вже знайомих їм тем і т. ін. В іншому випадку, якщо група в соцмережі об'єдналася наприклад за «географічним» принципом, говорити про її «інтелектуалізацію» доволі сумнівно.

Досить часто для надання власним повідомленням емоційного забарвлення та експресії, в очікуванні на таку ж відкритую, а головне широку реакцію, комунікатори в соцмережах застосовують стилістично знижену лексику: жаргонізми, сленгізми, використання великої кількості аббревіатур і скорочень, смайлів та ін.

На нашу думку, відсутність чітких вимог щодо вживання мови під час спілкування в соцмережах, заборон і цензури, стає причиною та власне й наслідком утворення нових унікальних мовних одиниць – сленгізмів. Думки мовознавців щодо сленгу різняться: одні вважають, що «сленг псує, забруднює літературну мову, що це паразитний шар лексики, з яким необхідно боротися. Інші, навпаки, вбачають у ньому елемент, який надає мові жвавості та образності, сприяє її збагаченню та удосконаленню» [10, с. 60].

Єдиний інформаційний простір сприяє уніфікації комунікативно-мовних процесів та призводить до розвитку білінгвальних відносин, які

безпосередньо впливають на лінгвістичну культуру суспільства. Зважаючи на те, що англійська мова є найпоширенішою мовою спілкування в соцмережах, це означає, що стрімко зростає число тих англомовних користувачів, для яких англійська не є рідною, що так само провокує свої тенденції у побутуванні та розвитку мови: впливу англійської та впливу на спосіб використання англійської мови, її лексико-граматичних, стилістичних, пунктуаційних тощо норм. У цьому контексті справедливим вважаємо твердження Є. Мацневої про те, що новий тип глобального білінгвізму являє собою «комунікативний механізм реалізації глобального міжкультурного діалогу, що забезпечує взаєморозуміння представників різних лінгвокультур в умовах нової інформаційної парадигми» [15, с. 474].

Однією з виразних ознак інтернет-комунікації є доступна можливість формування лексикографічної бази. При появі нового соціально-культурного явища в Мережі іноді користувачі самі формують лексикон, який обслуговує це явище. Відповідно, одразу в Інтернеті з'являються словники різного соціолінгвістичного спрямування [12, с. 46]. Онлайн-словник англійської мови Collins English Dictionary розпочав масовий проект краудсорсингу з виявлення та опублікування нових слів, тобто неологізмів. Люди з будь-якої країни можуть запропонувати слова, які, на їхню думку, повинні бути включені до словника і тому офіційно стають частиною англійської мови [16]. Як правило більшість запропонованих слів походять з веб-сайтів соціальних мереж. Таким чином, можна припустити, що соціальні мережі не тільки утворюють нові лексичні структури, але й несуть відповідальність за поширення цих слів.

В умовах зростання значення соціальних мереж як комунікативного майданчика поступово змінюється значення літературної мови як способу міжособистісної комунікації та комунікації спільнот. «З огляду на те, що мережеві співтовариства в інтернет-середовищі є неформальними і передбачають відносну свободу змістового наповнення та літературного стилю, будь-яка регламентація їх функціонування виглядає, з одного боку, недоречною... Проте це стосується лише особистих сторінок у соціальних мережах, де свобода самовираження стає як головним мотивом спілкування...» [17, с. 456]. Мова соціальних мереж є відображенням реальної мовленнєвої ситуації із значною кількістю розбіжностей між літературною мовою та власне мовленням користувачів. Популяризація спрощеного ставлення користувачів до норм літературної мови та переважання ненормативних рис, притаманних розмовному мовленню, може призвести як власне до індивідуальної неграмотності, так і суспільства загалом. Бо «моду» на мову спілкування в мережі

здають далеко не письменники й поети, а люди (якщо йдеться про реальних користувачів, а не фейкові особи) з великою кількістю лайків, підписувачів і т. ін.

Як показує практика, наявність у сучасних гаджетах, телефонах тощо різних додатків і програм для автоматичної перевірки граматики тексту знижує потребу здобувати відповідні знання, що в загальному знижує рівень володіння літературною мовою, страждає текстова оформленість, мовні дії стають більш згорнутими, зникає варіативність. Більш того, повідомлення та листи часто відправляються неперевіреними [14, с. 158].

Розвиток сучасних технологій, ідеться в даному випадку про інформаційний їх сегмент, створив новий комунікативний майданчик для людства – соціальні мережі. Власне, як і до переважної більшості проявів прогресу, до соціальних мереж варто ставитися позитивно, бо це даність, яку неможливо заперечити. Водночас ми усвідомлюємо, що соціальні мережі, витіснивши безпосереднє живе спілкування, створили віртуальний світ, у рамках якого комуніканти можуть і не знати одне одного. На нашу думку, привнесення нових слів, словосполучень, які утворилися в результаті комунікативних онлайн-практик, а головне їх незначна кількість, у порівнянні з обсягом тих втрат, які несе мова через примітивізацію мовного дискурсу, свідчать про потенційні загрози перш за все для літературної мови. Складність проблеми полягає в тому, що тут ідеться не лише про мови окремих націй, як-от наприклад української, тотальне спрощення загрожує мовам міжнаціонального спілкування – серед інших англійській мові. Протиставити цьому можна лише організацією кампаній з популяризації літературних мов у соціальних мережах шляхом організації тематичних груп; ведення блогів, авторами яких мають бути професійні філологи, літературознавці, історики та вчені інших галузей знань; створення ігор та онлайн-словників і т. ін. Попри те, головним свідченням того, що мова живе, є збільшення кількості тих, хто нею спілкується не лише в соцмережах, а й у безпосередньому щоденному житті.

Список використаних джерел

1. *Остапенко Г.* Комунікація та комунікативна активність суспільства в добу інтернет-технологій: соціальний аспект [Електронний ресурс] / Г. Остапенко // Вісн. Книжк. палати. – 2013. – № 9. – С. 47–49. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2013_9_15. – Назва з екрана.

2. *Коган К. М.* Соціальні мережі як елемент нового соціального середовища [Електронний ресурс] / К. М. Коган // Міжнар. наук. форум:

соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2014. – Вип. 16. – С. 61–71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2014_16_8. – Назва з екрана.

3. *Kemp S.* Digital 2019: Global Internet Use Accelerates: Special reports [Electronic resource] S. Kemp // We are social. 2019. – Mode of access: <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates>. – Title from the screen.

4. *Дзюбіна О. І.* Комунікативний аспект соціальних мереж Facebook і Twitter [Електронний ресурс] / О. І. Дзюбіна // Вісн. Дніпропетр. ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки. – 2016. – № 2. – С. 218–222. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduepf_2016_2_32. – Назва з екрана.

5. *Кромська А.* Феномен соціальної мережі в інформаційному середовищі [Електронний ресурс] / А. Кромська // Наук. блог. Нац. ун-т «Острозька академія». – Режим доступу: <https://naub.oa.edu.ua/2015/%D1%84%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD-%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B6%D1%96-%D0%B2-%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86/>. – Назва з екрана.

6. *Маковецька-Гудзь Ю.* Українська мова у соціальних мережах [Електронний ресурс] / Ю. Маковецька-Гудзь // Мовні і концептуальні картини світу. – 2014. – Т. 1. – Вип. 47(1). – С. 658–663. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21 ID=&I21 DBN=UJRN&P21 DBN=UJRN&S21 STN=1&S21 REF=10&S21 FMT=njuu_all&C21 COM=S&S21 CNR=20&S21 P01=0&S21 P02=0&S21 COLORTERMS=0&S21 P03=I=&S21 STR=%D0%9671133%2F2014%2F47%281%29. – Назва з екрана.

7. *Моїсєєва Н.* Мовний дискурс в системі соціально-комунікаційного знання [Електронний ресурс] / Н. Моїсєєва // Вісн. Книжк. палати. – 2013. – № 11. – С. 38–40. – Режим доступу http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21 DBN=LINK&P21 DBN=UJRN&Z21 ID=&S21 REF=10&S21 CNR=20&S21 STN=1&S21 FMT=ASP_meta&C21 COM=S&S21 P03=FILE=&S21 STR=vkr_2013_11_13. – Назва з екрана.

8. *Шпитальний В.* Використання української мови в соціальних мережах [Електронний ресурс] / Шпитальний В. // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес. До 55 річниці першого польоту людини у космос : тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., 19–20 квіт. 2016 р., м. Харків : у 3 ч. Ч. 3 / редкол. Є. І. Сокол

[та ін.]. – Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – С. 60–61. – Режим доступу: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/22547>. – Назва з екрана.

9. *Воропай С. В.* Лінгвістична креативність та її реалізація у мові користувачів соціальних мереж (на прикладі соціальної мережі Фейсбук) [Електронний ресурс] / С. В. Воропай // Філол. трактати. – 2016. – Т. 8, № 4. – С. 7–14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2016_8_4_3. – Назва з екрана.

10. *Синюта О.* Роль соціальних мереж у змінненні мов [Електронний ресурс] / Синюта О. // International scientific survey journal. – 2018. – Т. 1, № 3. – С. 1–13. – Режим доступу: <http://syniutajournals.com/index.php/ISSJ/article/view/17/15>. – Назва з екрана.

11. *Саплін Ю. Ю.* Соціальні аспекти лексичної семантики : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15 / Ю. Ю. Саплін ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філол. – Київ, 2011. – 38 с.

12. *Чемеркін С.* Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси [Електронний ресурс] / С. Чемеркін. – Київ, 2009. – 240 с. Режим доступу: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/e-library/Documents/chemerkin-s.pdf>. – Назва з екрана.

13. *Ситдикова І. В.* Трансформації віртуального простору та інноваційні підходи до дослідження письмової комунікації [Електронний ресурс] / І. В. Ситдикова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2013. – Вип. 30. – С. 262–268. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21 DBN=LINK&P21 DBN=UJRN&Z21 ID=&S21 REF=10&S21 CNR=20&S21 STN=1&S21 FMT=ASP_meta&C21 COM=S&2_S21 P03=FILA=&2_S21 STR=psrtrt_2013_30_41. – Назва з екрана.

14. *Карпенко Є. Д.* Вплив соціальних мереж на українську національно-мовну картину світу [Електронний ресурс] / Є. Д. Карпенко // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 43(2). – С. 152–159. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_43%282%29_25. – Назва з екрана.

15. *Мацнева С. А.* Білінгвізм глобалізованого світу як соціальний процес [Електронний ресурс] / Мацнева С. А. // Вісн. Донец. нац. ун-ту. Серія Б: Гуманітарні науки. – Вінниця, 2014. – Вип. 1–2. – С. 496–475. – Режим доступу: <http://jvestnik-b.donnu.edu.ua/article/view/2535>. – Назва з екрана.

16. Collins dictionary [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.collinsdictionary.com/submissions/latest/>. – Title from the screen.

17. *Тарасенко Н.* Інформаційні комунікації в середовищі соціальних мереж: аспекти стандартизації бібліотечного сегмента [Електронний

ресурс] / Н. Тарасенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / редкол.: О. С. Онищенко (голова), Г. В. Боряк, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2017. – Вип. 46. – С. 455–477. – DOI: <https://doi.org/10.15407/pr.46.455>. – Назва з екрана.

References

1. Ostapenko, H. (2013). *Komunikatsiia ta komunikatyvna aktyvnist suspilstva v dobu internet-tekhnohii: sotsialnyi aspekt* [Communication and communicative activity of society in the era of Internet technologies: the social aspect]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 9, pp. 47–49. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2013_9_15 [in Ukrainian].

2. Kohan, K.M. (2014). *Sotsialni merezhi yak element novoho sotsialnoho seredovyshcha* [Social Networks as Elements of a New Social Environment]. *Mizhnarodnyi naukovyi forum: sotsiolohiia, psykholohiia, pedahohika, menedzhment – International Scientific Forum: Sociology, Psychology, Pedagogy, Management*, issue 16, pp. 61–71. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2014_16_8 [in Ukrainian].

3. Kemp, S. *Digital 2019: Global Internet Use Accelerates: Special reports*. Retrieved from <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates> [in English].

4. Dziubina, O. I. (2016). *Komunikatyvnyi aspekt sotsialnykh merezh Facebook i Twitter* [Communicative aspect of social networks Facebook and Twitter]. *Visnyk Dnipropetrovskoho un-u im. Alfreda Nobel'ia. Serii: Filolo-hichni nauky – Bulletin of Dnipropetrovsk University named after Alfred Nobel. Series: Philological Sciences*, no. 2, pp. 218–222. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduepf_2016_2_32. DOI: <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2016-0-12-218-222> [in Ukrainian].

5. Kromska, A. *Fenomen sotsialnoi merezhi v informatsiinomu seredovyshchi* [The phenomenon of the social network in the information environment]. *Naukovyi bloh. Natsionalnyi un-tet «Ostrozka akademiia» – Scientific blog. National Ostroh Academy University*. 25.05.2015 Web. 18.06.2019 Retrieved from <https://naub.oa.edu.ua/2015/%D1%84%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD-%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B6%D1%96-%D0%B2-%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86/> [in Ukrainian].

6. Makovetska-Hudz, Y. (2014). *Ukrainska mova u sotsialnykh merezhakh* [Ukraine in social networks]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Linguistic and Conceptual Pictures of the World*, Vol. 1, issue 47(1), pp. 658–663. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21 ID=&I21 DBN=UJRN&P21 DBN=UJRN&S21 STN=1&S21 REF=10&S21 FMT=njuu_all&C21 COM=S&S21 CNR=20&S21 P01=0&S21 P02=0&S21 COLORTERMS=0&S21 P03=I=&S21 STR=%D0%9671133%2 F 2014%2 F47%281%29 [in Ukrainian].

7. Moisieieva, N. (2013). *Movnyi dyskurs v systemi sotsialno-komunikatsiinoho znannia* [Language discourse in the system of social and communication knowledge]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 11, pp. 38–40. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21 DBN=LINK&P21 DBN=UJRN&Z21 ID=&S21 REF=10&S21 CNR=20&S21 STN=1&S21 FMT=ASP_meta&C21 COM=S&2_S21 P03=FILA=&2_S21 STR=vkp_2013_11_13 [in Ukrainian].

8. Shpytalyi, V. (2016). *Vykorystannia ukrainskoї movy v sotsialnykh merezhakh* [Using the Ukrainian language in social networks]. *Ukraina i svit: humanitarno-tekhnichna elita ta sotsialnyi prohres. Do 55 richnytsi pershoho polotu liudyny u kosmos : tezy dop. Mizhnar. nauk.-teor. konf. stud. i aspir., 19–20 kvitnia 2016 r., m. Kharkiv – Ukraine and the World: the Humanitarian and Technical Elite and Social Progress. By the 55 th Anniversary of the First Human Flight into Space: Theses of Additional. International Scientist Theory. Conf. Stud and Aspiration., April 19–20, 2016, Kharkiv: at 3 am Part 3*, pp. 60–61. Retrieved from <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/22547> [in Ukrainian].

9. Voropai, S.V. (2016). *Linhvistychna kreatyvnist ta yii realizatsiia u movi korystuvachiv sotsialnykh merezh (na prykladi sotsialnoi merezhi Feisbuk)* [Linguistic creativity and its realization in the language of social network users (on the example of social network Facebook)]. *Filolohichni traktaty – Philological Treatises*, Vol. 8, no. 4, pp. 7–14. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2016_8_4_3 [in Ukrainian].

10. Sinyuta, O. (2018). *Rol soczialnih merezh u zminenni mov* [The role of social networks in changing languages]. *International Scientific Survey Journal*, Vol. 1, pp. 1–13. Retrieved from <http://syniutajournals.com/index.php/ISSJ/article/view/17/15> [in Ukrainian].

11. Saplin, Y.Y. (2011). *Sotsialni leksychnoi semantyky* [Social aspects of lexical semantics]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

12. Shchemerkin, S. (2009). *Ukrainska mova v Interneti: pozamovni ta vnutrishostrukturni protsesy* [Ukrainian language on the Internet: extra-curricular

and inter-structural processes]. Kyiv: PPFV. Retrieved from <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/e-library/Documents/chemerkin-s.pdf> [in Ukrainian].

13. Sydykova, I.V. (2013). Transformatsii virtualnoho prostoru ta innovatsiini pidkhody do doslidzhennia pysmovoï komunikatsii [Transformation of virtual space and innovative approaches to writing communication research]. *Problemy semantky slova, rechennia ta tekstu – Problems of Semantics of Words, Sentences and Text*, issue 30, pp. 262–268. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21 DBN=LINK&P21 DBN=UJRN&Z21 ID=&S21 REF=10&S21 CNR=20&S21 STN=1&S21 FMT=ASP_meta&C21 COM=S&2_S21 P03=FILA=&2_S21 STR=pssrtr_2013_30_41 [in Ukrainian].

14. Karpenko, Y. D. (2013). Vplyv sotsialnykh merezh na ukrainsku natsionalno-movnu kartynu svitu [Influence of social networks on the Ukrainian national-language picture of the world]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Linguistic and Conceptual Pictures of the World*, issue 43(2), pp. 152–159. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_43%282%29__25 [in Ukrainian].

15. Matsnieva, Y.A. (2014). Bilinhvizm hlobalizovanoho svitu yak sotsialnyi protses [Bilingualism of the globalized world as a social process]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu, Seriya B: Humanitarni nauky – Bulletin of Donetsk National University, Series B: Humanities*, issue 1–2, pp. 496–475. Retrieved from <http://jvestnik-b.donnu.edu.ua/article/view/2535> [in Ukrainian].

16. Collins dictionary. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/submissions/latest/> [in English].

17. Tarasenko, N. (2017). Informatsiini komunikatsii v seredovyshchi sotsialnykh merezh: aspekty standartyzatsii bibliotechnoho sehmenta [Information Communication among Social Networks: Standardization Aspects of Library Segment]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 46, pp. 455–477. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.46.455> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.05.2019.

Tetiana Poltavets,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Transformation of Language under the Influence of Social Networks

The article deals with the main tendencies of the influence of social networks on language. The influence of interpersonal social network communication on formation and development of the speech, creates multi-vector, quite often opposite, opportunities for participants of the discussion. It is focused on the practices of speech simplification during online communication under globalization of information space. It is proved that social networks had supplanted real-life communication and created the virtual world within which communicating persons might not know each other. The practice of communication on social networks causes the simplification of the language discourse which demonstrates the potential threats for preservation and development of the literary language.

Keywords: social networking, language, language change, online communication.

Юлія Шлапак,

провід. ред.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

Е-ПІДРУЧНИК ЯК ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ

Розглянуто електронні навчальні видання як приклад реалізації інноваційних технологій вивчення навчальних дисциплін. Зроблено спробу розкрити принципи подання матеріалу в е-підручниках.

Оскільки швидкість сприйняття ілюстративної інформації набагато більша, ніж текстової інформації, зорові образи у вигляді графічних об'єктів сприймаються повністю та безпосередньо заносяться в довготривалу пам'ять без проміжного перетворення в поняття, як це відбувається з текстом, у праці йдеться про допоміжну роль анімації і відео для унаочнення опису різних процесів та кращого їх розуміння.

Розглянуто основні режими роботи е-підручника.

Ключові слова: е-підручник, мультимедійний матеріал, анімація, відеоінформація, аудіоінформація.

Інноваційні технології швидко увійшли в усі галузі нашого життя. Звісно, не лишилася остронь і галузь освіти. В освітніх закладах – унаслідок широкого комп'ютерного супроводу навчального процесу – давно спостерігається підвищений інтерес до мультимедійного контенту. Саме він, серед іншого, дає змогу зацікавити, отже, підвищити інтерес тих, хто навчається, до безпосереднього навчання, навчальних дисциплін, покращити зміст навчання, індивідуалізувати його, удосконалити форми й методи навчання, полегшити вибір майбутньої професії тощо. Тому, зокрема, з метою підготовки молодого покоління до життя в інформатизованому суспільстві та підвищення ефективності навчання шляхом упровадження засобів інформатизації Міністерство освіти і науки України затвердило Положення про електронний підручник [14], над розробленням якого спільно працювали Інститут модернізації змісту освіти та Офіс ефективного регулювання (BRDO) за участі стейкхолдерів, зокрема виробників освітнього контенту й представників учительської, батьківської та наукової спільнот. Положення розроблено відповідно

до законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту» та «Про позашкільну освіту».

У Положенні подається визначення поняття «електронний підручник». Е-підручник – «електронне навчальне видання із систематизованим викладенням навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію» [14]. Цей найсвіжіший документ не містить окремо визначення поняття «е-посібник». У п. 1 розд. «Загальні положення» лише згадано про е-посібник у такому формулюванні: «Це Положення... визначає вимоги до змісту, структурних компонентів та функціонування електронного підручника (посібника) (далі – е-підручник)». Роком раніше в п. 1.5 ст. 1 розд. 1 Закону України «Про освіту» № 2145-VIII було подано таке саме визначення поняття «електронний підручник (електронний посібник)» [15].

У Положенні встановлено вимоги до змісту е-підручника, організації матеріалу та мови, зручності користування, а також технічні, функціональні й інші вимоги.

Свого часу питанням теорії та практики створення е-підручників (е-посібників) приділяли увагу такі українські й зарубіжні вчені, як Л. Гризун, М. Беляєв, С. Григор'єв, Ю. Древіс, С. Сисоєва, О. Шмегера.

Питанням упровадження в навчальний процес електронних технологій, зокрема й різним аспектам організації та використання електронних навчальних підручників (е-посібників), приділялася наукова увага таких дослідників, як В. Волинський, О. Гриценчук, І. Кузбит, В. Мадзігон.

Електронні навчальні видання із соціально-гуманітарних дисциплін аналізували К. Блінова, О. Кириллов, Н. Самаріна, О. Штомпель, Л. Штомпель та ін.

Питанням упровадження комп'ютерних технологій у вивченні курсу шкільної географії присвячено праці І. Дрогушевської [3], О. Жемерова [5], М. Колмичкова [6], П. Корнєєва [8].

Новітні електронні навчальні посібники як продовження процесу передачі систематизованих знань досліджували у своїх працях такі дослідники, як В. Остроух, І. Європіна [13].

Організація матеріалу в е-підручнику має бути чітко структурованою та логічно систематизованою; послідовною й логічною; приведена у відповідність з віковими особливостями здобувачів освіти. Має бути чітка структурна схема е-підручника, що дасть змогу чітко та правильно встановити зв'язки між окремими його частинами. Зазвичай рішенням

створити е-підручник передусе неодноразове прочитання (лектором) певного курсу, є конспект в електронному вигляді, створено лекції-презентації, зібрано багато інформаційного матеріалу та ілюстрацій до предмета. Уже сформовано чітке уявлення щодо того, як у найбільш зрозумілій і такій, що запам'ятовується краще, формі подати навчальний матеріал з предмета. При розробленні е-підручника треба підібрати як джерела такі видання (друковані, електронні), що найбільш повно відповідають стандартній програмі, лаконічні та зручні для створення гіпертекстів, містять велику кількість прикладів і завдань, є в зручних форматах (принцип збирання) [7].

В основі е-підручника має бути обов'язково, зокрема, навчальний план дисципліни; план конспекту підручника має виглядати приблизно так:

Зміст

Вступ

Тема 1. < Найменування першої теми >

1. < Назва першого питання >

2. < Назва другого питання >

3. < Назва третього питання >

Тема 2. < Найменування другої теми >

4. < Назва четвертого питання >

5. < Назва п'ятого питання > і т. ін.

Висновки

Список використаних інформаційних джерел

Глосарій [12].

До того ж план конспекту має бути коротким (виходячи з ліміту відведеного на його вивчення часу), чітким (наприклад, структура: проблема → шлях → результат чи проблема → рішення → аргументи → підсумки та висновки → питання для самоконтролю); простим і зрозумілим (при викладанні питання треба розраховувати на середній рівень підготовки аудиторії) [12]. Варто використовувати спрощені графічні зображення. Треба ставити собі за мету викласти матеріал просто, стисло, зрозуміло для дуже часто невідповідної аудиторії. Треба пам'ятати, що е-підручник потрібен не лише для підготовки до занять, а й студентам для самостійної роботи, а також студентам, які навчаються дистанційно, і може розповсюджуватися на будь-яких електронних носіях (CD-дисках, флешках). Доречно викладати різні точки зору (бачення певної проблеми, шляхів вирішення певного завдання тощо). Наведені актуальні відомості й дані, що відповідають досвіду, віковим особливостям і цікаві здобувачам освіти, для яких призначений е-підручник, а також приклади

та ілюстративний матеріал мають бути знайомі їм з реального життя. Наприклад, в е-підручнику «Математика 4 клас» [9] сюжети електронних ресурсів наближено до реальних життєвих ситуацій, тож учні дізнаються, як і де вони зможуть застосувати математичні дії. Також зрозуміють, що математика знадобиться всюди – у будь-якій професії та в будь-якій справі. Розміщення ілюстративного й мультимедійного матеріалу як самостійного або додаткового джерела інформації має бути доцільним і логічним. Ілюстрацій в електронних виданнях необхідно використовувати таку кількість, щоб здобувач освіти якнайкраще сприймав і розумів матеріал, оскільки ілюстративний матеріал містить на декілька порядків більше інформації, ніж текст, який займає той самий простір на сторінці, та ефективніше впливає на відчуття людини. Швидкість сприйняття ілюстративної інформації набагато більша, ніж тексту, оскільки зорові образи у вигляді графічних об'єктів сприймаються цілком і безпосередньо заносяться в довготривалу пам'ять без проміжного перетворення в поняття – як це відбувається з текстом [1]. Мультимедійні компоненти (цифрові, звукові, відеофрагменти та анімаційні вставки в основну частину видання) дуже бажані в електронних виданнях у цілому, оскільки існує залежність між методом засвоєння матеріалу та здатністю відновити отримані знання через деякий час. Звуковий супровід може бути поданий у вигляді авторського тексту, ремарок, шумових ефектів, які ілюструють події, що відбуваються. Звук може синхронно супроводжувати відеокадри або анімацію. Анімація та відео відіграють допоміжну роль для унаочнення опису різних процесів і кращого їх розуміння. Якщо матеріал був звуковим, то людина запам'ятовує близько 25% його обсягу, якщо візуальним – 30% [1]. При комбінуванні рівень запам'ятовування підвищується до половини. При втягуванні в активні дії в процесі вивчення матеріалу його засвоєння підвищується до 75%.

Аудіоінформація містить у собі мовлення, музику, звукові ефекти. Найважливіше питання при цьому – інформаційний обсяг носія.

Відеоінформація подається:

Елементами статичного відеоряду:

– графікою – рисованими зображеннями (рисунками, інтер'єрами, поверхнями, символами в графічному режимі);

– фото – фотографіями та сканованими зображеннями.

Елементами динамічного відеоряду, який практично завжди складається з послідовностей статичних елементів (кадрів):

– звичайним відео (близько 24 фото за 1 с);

– квазівідео (6–12 фото за 1 с);

– анімацією [1].

Використання відеоряду в складі мультисередовища допускає розв'язання значно більшої кількості проблем, ніж використання аудіо, таких як роздільна здатність екрана та кількість кольорів, а також обсяг інформації.

Мультимедіа-продукти характеризуються значно більшим обсягом, ніж інші види інформаційних ресурсів.

Особливістю мультимедіа є гіперпосилання – для користувача це текст (виділений кольором) або графічне зображення в електронному документі (або в цілому на сайті), що дає можливість переходити до інших частин цього документа або об'єктів Інтернету. Для навігації по матеріалу електронного підручника (посібника) необхідно створити систему гіперпосилань на відповідні його частини. Це дасть змогу уникнути невиправданого дублювання, забезпечити компактність подання матеріалу, полегшить розуміння внутрішніх зв'язків у структурі пропонованого навчального матеріалу. Система гіперпосилань дасть можливість легко і швидко пересуватися в інформаційному просторі е-підручника.

Після написання тексту е-підручника розставляють гіперпосилання. Це дуже важливий трудомісткий процес. Треба пам'ятати, що гіперпосилання просто допомагають отримати додаткову інформацію з теми. Посилання має бути коротким. Найкраще одне-два слова. Припустимо, робити посилання на назви статей чи творів, але у випадку переліку треба використовувати інший спосіб, оскільки сторінки із самих посилань погано сприймаються. У жодному разі не можна робити посилання зі слів «тут», «звідти» тощо. Посилання треба робити так, щоб за їх відсутності не втрачався зміст навчального матеріалу.

Кількість посилань на одній сторінці не повинна бути надмірною, оскільки є «закони» сприйняття та утримання уваги. Як варіант виносити посилання в кінець блоку матеріалу, щоб спрямувати траєкторію вивчення матеріалу.

Посилання в тексті має бути максимально корисним. Робити його потрібно лише у випадку, коли воно приведе до ресурсу, тематика якого згадувалася в тексті, але не розкрита повністю. Якщо в тексті згадуються інші матеріали, то на них треба поставити посилання (попередньо вирішивши, чи взагалі потрібно згадувати додатковий матеріал). Не потрібно тренувати пам'ять тих, хто навчається, – потрібно підказувати їм шлях до інформації.

Елементи мультимедіа та віртуальної реальності забезпечують інтерактивність – адекватну реакцію на дії користувача (перехід до певних

розділів навчального матеріалу, тобто вибір траєкторії навчання, відтворення мультимедіа, налаштування відповідно до індивідуальних вимог користувача тощо), а також нові форми структурованого подання більших обсягів інформації, знань. Вибір ілюстрацій, карт, схем тощо залежить від мети, яку ставить перед собою автор. Їх використовують лише у випадках, коли вони розкривають, пояснюють або доповнюють інформацію, що міститься в тексті е-підручника. Вони не мають повторювати матеріал основного тексту або містити зайву інформацію, що відволікає читача від засвоєння теми. Вигляд ілюстрацій, схем, карт, креслень тощо має відповідати ступеню підготовленості тих, хто навчається. Наявність їх дає змогу авторам передати більш чітко, точно та образно програмні матеріали, що викладаються. Однотипні види наочності в е-підручнику мають бути виконані однією технікою та за одним зразком [10].

Викладення навчального матеріалу має бути: лаконічним, точним, структурованим; з очевидними логічними зв'язками; з доступним лексичним наповненням, переважним використанням простих речень, без значної кількості складних синтаксичних конструкцій. Навчальний матеріал має вирізнятися об'єктивністю, науковістю; нові поняття, використання засобів наочності (ілюстрації, карти, схеми, тощо) мають бути спрямовані на те, щоб передати тому, хто навчається, певну інформацію, навчити його самостійно користуватися книгою. Зокрема, в е-підручнику «Хімія 8–9 клас» [16] наявність простого у використанні конструктора уроків дає можливість формувати довільні набори наочних матеріалів – залежно від мети й завдання кожного уроку.

О. Корбут виділяє три основні режими роботи е-підручника:

1. Навчання без перевірки.
2. Навчання з перевіркою, при якому наприкінці кожної глави (параграфу або теми) студентам пропонується відповісти на кілька питань, що дають змогу визначити ступінь засвоєння матеріалу.
3. Тестовий контроль, призначений для підсумкового контролю знань студентів з виставлянням оцінки [7].

Отже, використовуючи е-підручник, можна самостійно вивчати дисципліну (хоча він не замінить у жодному разі вчителя/викладача). Е-підручник полегшує розуміння навчального матеріалу за рахунок інших, порівняно з друкованим, способів подання матеріалу: індуктивний підхід, вплив на слухову й емоційну пам'ять. Допускає адаптацію відповідно до потреб того, хто навчається, до рівня його підготовки, інтелектуальних можливостей; надає можливості для самоперевірки на всіх етапах роботи. Наприклад, в е-підручниках «Біологія 7 клас», «Фізика

9 клас» [2] кожна тема завершується серією тестів, наявні контрольні запитання та завдання, які потребують знань з усіх тем курсу, дають можливість учням провести самоконтроль. За результатами виконання перевірочних завдань можна зробити висновок про рівень засвоєння учнями навчального матеріалу,

Е-підручник, можна сказати, виконує роль викладача (знову ж таки в жодному разі не замінить вчителя/викладача), надаючи необмежену кількість роз'яснень, повторень, підказок тощо [7]. Містить інструкцію з використання, методичні рекомендації, іменний покажчик, глосарій (словник термінів і понять) [4]. Наприклад, в е-посібнику «Природознавство 1–2 клас» для зручності користування уперше, як зазначено на сайті «Картографія» [11], створено пошуковик-показчик, що дає можливість швидко переходити від однієї теми до іншої.

Е-підручник дає змогу викладачу проводити заняття у формі самостійної роботи за комп'ютерами, залишаючи за собою роль керівника й консультанта; за допомогою комп'ютера швидко та ефективно контролювати знання студентів, задавати зміст і рівень складності контрольного заходу. Е-підручник дає можливість використовувати комп'ютерну підтримку для рішення більшої кількості завдань, звільняє час для аналізу отриманих рішень і їх графічної інтерпретації. Завдяки йому можна виносити на лекції й практичні заняття матеріал, можливо, менший за обсягом, але найбільш істотний за змістом, залишаючи для самостійної роботи з е-підручником те, що виявилось поза межами аудиторних занять. За допомогою е-підручника з'явилася можливість оптимізувати співвідношення кількості та змісту прикладів і завдань, розглянутих в аудиторії, а також тих, які здобувачу освіти потрібно буде зробити вдома; індивідуалізувати роботу зі студентами, особливо це стосується домашніх завдань та контрольних заходів.

Список використаних джерел

1. *Валецька Т. М.* Методичні рекомендації до структури і змісту електронних видань / Т. М. Валецька ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т ; Чернів. торг.-екон. ін-т ; Проблем. лаб. дистанц. навчання. – Чернівці, 2012. – Режим доступу: www.dist.chtei-knteu.cv.ua:8080/EL_PID_metod_aei_ae_oeo_2012.doc. – Назва з екрана.
2. Біологія 7 клас // Розумники : інтернет-магазин навч. матеріалів. – 2007. – Режим доступу: <http://rozumniki.net/catalog/products/biologiya/biologiya-7-kl>. – Назва з екрана; Фізика 9 клас // Розумники : інтернет-

магазин навч. матеріалів. – 2009. – Режим доступу: <http://rozumniki.net/catalog/products/fizyka/fizyka-9-kl>. – Назва з екрана.

3. *Дрогушевська І. Л.* Розробка та впровадження комп'ютерно-орієнтованих мультимедійних навчальних засобів з географії у загально-освітніх навчальних закладах / І. Л. Дрогушевська // Нац. картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. пр. / відп. за вип. А. А. Москалюк. – Київ : ДНВП «Картографія», 2005. – Вип. 2. – С. 79–82.

4. Економічна і соціальна географія України 9 клас // Розумники : інтернет-магазин навч. матеріалів. – Режим доступу: <http://rozumniki.net/catalog/products/geografiya/ekonomichna-i-sotsial-na-geografiya-ukrayiny-9-klas>. – Назва з екрана.

5. *Жемеров О. О.* Комп'ютерні технології у шкільній географії / О. О. Жемеров // Пробл. безперервної геогр. освіти : зб. наук. пр. – Київ : ППТ, 2007. – Вип. 7. – С. 76–80.

6. *Колмичков М.* Використання електронних атласів на уроках географії / М. Колмичков // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2006. – № 10–11. – С. 3–7.

7. *Корбут О. Г.* Електронний підручник як елемент освітнього середовища / О. Г. Корбут // Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (29 квіт. 2015 р., Київ). – Режим доступу: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1087>. – Назва з екрана.

8. *Корнєєв В. П.* Комп'ютерне навчання у шкільній географії / В. П. Корнєєв // Пробл. безперервної геогр. освіти : зб. наук. пр. – Київ : ППТ, 2007. – Вип. 7. – С. 97–103.

9. Математика. 4 клас / 1 частина. Педагогічна гра для планшетів // Розумники: інтернет-магазин навч. матеріалів. – 2018. – Режим доступу: <http://rozumniki.net/catalog/products/pedagogichni-igry-dlya-planshetiv/matematyka-4-klas-1-chastyna-uzagal%60nennya-i-systematyzatsiya-navchal%60nogo-materialu-za-3-klas-pys%60m>. – Назва з екрана.

10. Методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – 2012. – Режим доступу: onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/documents/rekomend.doc. – Назва з екрана.

11. Навчальний електронний посібник «Природознавство 1–2 клас» // Картографія. – 2018. – Режим доступу: <http://ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/7111/?id=3135>. – Назва з екрана.

12. *Нелюбов В. А.* Електронний підручник : електрон. навч. посіб. / В. А. Нелюбов, О. В. Дубів, О. С. Куруца. – Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2016. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ssuser634130/ss-84364623>. – Назва з екрана.

13. *Остроух В. І.* Новітні електронні навчальні посібники як продовження процесу передачі систематизованих знань, створення нових методів і технологій навчання / В. І. Остроух, І. О. Європіна // Пробл. безперервної геогр. освіти і картографії : зб. наук. пр. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 14. – С. 70–73.

14. Про затвердження Положення про електронний підручник : Наказ від 02.05.2018 р. № 440 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18#n14>. – Дата доступу: 18.01.2019. – Назва з екрана.

15. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Дата доступу: 18.01.2019. – Назва з екрана.

16. Хімія 8–9 клас // Розумники : інтернет-магазин навч. матеріалів. – 2005. – Режим доступу: <http://rozumniki.net/catalog/products/khimiya/khimiya-8-9-kl>. – Назва з екрана.

References

1. Valetska, T. M. (2012). *Metodychni rekomendatsii do struktury i zmistu elektronnykh vydan* [Methodical recommendations are to the structure and maintenance of electronic editions]. Chernivtsi [in Ukrainian].

2. *Biologhiia 7 klas* [Biology is a 7 class]. (2007). Rozumnyky: internet-mahazyn navchalnykh materialiv – Clever Men: e-shop of educational materials. Retrieved from <http://rozumniki.net/catalog/products/biologiya/biologiya-7-kl>; *Fizyka 9 klas* [Physics is a 9 class]. (2009). Rozumnyky: internet-mahazyn navchalnykh materialiv – Clever Men: e-shop of educational materials. Retrieved from <http://rozumniki.net/catalog/products/fizyka/fizyka-9-kl> [in Ukrainian].

3. Drohushevska, I. L. (2005). *Rozrobka ta vprovadzhennia kompiuterno-orientovanykh multymediinykh navchalnykh zasobiv z heohrafii u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh* [Development and introduction of the computer-oriented multimedia educational facilities are from geography in general educational establishments]. *Natsionalne kartohrafuvannia: stan, problemy*

ta perspektyvy rozvytku: zbirnyk naukovykh prats – National Mapping: the State, Problems and Prospects of Development: Collection of Scientific Works, issue 2, pp. 79–82. Kyiv: DNVP «Kartohrafiia» [in Ukrainian].

4. Ekonomichna i sotsialna heohrafiia Ukrainy 9 klas [Economic and social geography of Ukraine is a 9 class]. *Rozumnyky: internet-mahazyn navchalnykh materialiv – Clever Men: e-shop of educational materials*. Retrieved from <http://rozumniki.net/catalog/products/geografiya/ekonomichna-i-sotsial'na-geografiya-ukrayiny-9-klas> [in Ukrainian].

5. Zhemerov, O. O. (2007). *Kompiuterni tekhnolohii u shkilnii heohrafiia* [Computer technologies are in school geography]. *Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity: zbirnyk naukovykh prats – Problems of Continuous Geographical Education: are collection of scientific work*, issue 7, pp. 76–80. Kyiv: IPT [in Ukrainian].

6. Kolmychkov, M. (2006). *Vykorystannia elektronnykh atlasiv na urokakh heohrafii* [Use of electronic atlases on the lessons of geography]. *Kraieznavstvo. Heohrafiia. Turyzm – Study of a Particular Region. Geography*. Tourism, no. 10–11, pp. 3–7 [in Ukrainian].

7. Korbut, O. H. (2015). *Elektronnyi pidruchnyk yak element osvitnoho seredovyscha* [Electronic textbook as element of educational environment]. *Proceedings from Modern tendencies of teaching of foreign language of professional aspiration are at higher school '15: XI mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia (29 kvitnia 2015 r., Kyiv) – XI International Research and Practice Conference*. Retrieved from <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1087> [in Ukrainian].

8. Kornieiev, V. P. (2007). *Kompiuterne navchannia u shkilnii heohrafiia* [Computer studies are in school geography]. *Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity: zbirnyk naukovykh prats – Problems of Continuous Geographical Education: are collection of scientific work*, issue 7, p. 97–103. Kyiv: IPT [in Ukrainian].

9. *Matematyka. 4 klas / 1 chastyna. Pedahohichna hra dlia planshetiv* [Mathematics. 4 classes / part 1. A pedagogical game is for plane-tables]. (2018). *Rozumnyky: internet-mahazyn navchalnykh materialiv – Clever Men: e-shop of educational materials*. Retrieved from <http://rozumniki.net/catalog/products/pedagogichni-igry-dlya-planshetiv/matematyka-4-klas-1-chastyna-uzagal%60 nennya-i-systematyzatsiya-navchal%60 nogo-materialu-za-3-klas-pys%60 m> [in Ukrainian].

10. *Metodychni rekomendatsii shchodo struktury, zmistu ta obsiahiv pidruchnykiv i navchalnykh posibnykiv dlia vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Methodical recommendations are in relation to a structure, maintenance

and volumes of textbooks and train aid for higher educational establishments]. (2012). Retrieved from onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/documents/rekomend.doc [in Ukrainian].

11. Navchalnyi elektronnyi posibnyk «Pryrodoznavstvo 1–2 klas» [Electronic train aid is natural «History 1–2 classes»]. (2018). *Kartohrafiia – Cartography*. Retrieved from <http://ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/7111/?id=3135> [in Ukrainian].

12. Neliubov, V. A., Dubiv, O. V., Kurutsa, O. S. (2016). Elektronnyi pidruchnyk: elektronnyi navchalnyi posibnyk [An electronic textbook: electronic trains aid]. Retrieved from <https://www.slideshare.net/ssuser634130/ss-84364623>. Uzhhorod: DVNZ «UzhNU» [in Ukrainian].

13. Ostroukh, V. I., Yevropina, I. O. (2011). Novitni elektronni navchalni posibnyky yak prodovzhennia protsesu peredachi systematyzovanykh znan, stvorennia novykh metodiv i tekhnolohii navchannia [Newest electronic train aid as continuations of process of transmission of the systematized knowledge, creation of new methods and technologies of studies]. *Problemy bezpererвної heohrafichnoi osvity: zbirnyk naukovykh prats – Problems of Continuous Geographical Education: are collection of scientific work*, issue 14, pp. 70–73. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina [in Ukrainian].

14. Nakaz vid 02.05.2018 r. No. 440 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro elektronnyi pidruchnyk» [Order from 02.05.2018 No. 440 «About claim of Statute about an electronic textbook»]. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: ofitsiinyi veb-portal – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine: official web-portal*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18#n14> [in Ukrainian].

15. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» No. 2145-VIII vid 05.09.2017 r. [Law of Ukraine «On education» No. 2145-VIII from 05.09.2017]. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: ofitsiinyi veb-portal – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine: official web-portal*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

16. Khimiia 8–9 klas [Chemistry is a 8–9 class]. (2005). *Rozumnyky: internet-mahazyn navchalnykh materialiv – Clever Men: e-shop of educational materials*. Retrieved from <http://rozumniki.net/catalog/products/khimiya/khimiya-8-9-kl> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.05.2019.

Yuliia Shlapak,

Leading Editor,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Electronic Textbook as Electronic Educational Edition:**Practical Aspect of the Use**

An increase interest in multimedia content as a result of rapid inclusion of innovative technologies in all industries of our life and in educational establishments, could be observed. It was multimedia content that among other, gives an opportunity to interest, and to promote interest of students to education, to improve maintenance of education, to individualize it, to perfect forms and methods of education, to facilitate the choice of future profession, etc.

Information in an electronic textbook must be clearly structured and logically systematized; brought to conformity with student' age, organized in successive and logical way. The structure of electronic textbook must be clear, that will give an opportunity clearly and correctly to set links between its separate parts.

In order to develop an electronic textbook it is important to choose as a sources such editions (printed, electronic) that meet requirements of standard program and are laconic and comfortable for creation of hypertexts, contain plenty of examples and tasks, are presented in comfortable formats. It is necessary to remember, that a Electronic Textbook is needed not only to prepare to classes but also for students own work, and also to the students who study remotely, and can spread to any electronic transmitters.

Multimedia components (digital voice, fragments of video and animation insertions in basic part of edition), in author'opinion, are necessary in electronic editions on the whole, as there is dependence between the method of mastering of material and ability to renew knowledge after a while. Voice accompaniment could be given as authorial text, remarques, noise effects to illustrate events that take place. A sound could synchronously accompany videoshots or animation.

Educational material must be distinguished by objectivity, scientific character; new concepts, uses of facilities of evidentness (illustrations, maps, charts, and others like that), must be sent to that, to pass to that, who studies, certain information, to teach him/her independently to use a book.

Keywords: e-textbook, multimedia material, animation, videoinformation, audioinformation.

Для нотаток

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Випуск 52

Розвиток соціально-інформаційних комунікацій
в умовах інформатизації

Редактори: *Т. Дубас, Є. Кабаренкова,
Л. Сісіна, Ю. Шлапак*
Технічний редактор *Т. Дубас*
Комп'ютерне верстання: *Г. Булахова*

Підп. до друку 07.10.2019. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 25,34. Обл.-вид. арк. 24,07.
Наклад 300 пр. Зам. № 20.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039, Київ, Голосіївський просп., 3

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 16085-4557Р від 16.12.2009 р.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.